

CEZAR PETRESCU

APOSTOL

CEZAR PETRESCU • APOSTOL

Coperta și ilustrațiile : *D. Cionca*

CEZAR PETRESCU.

A P O S T O L

1963

EDITURA PENTRU LITERATURĂ

**Această ediție reproduce textul revizuit de
autor și publicat în Editura de stat pentru
literatură și artă, în 1955**

Prefață

Cînd, la sfîrșitul anului 1933, a apărut romanul *Apostol*, închinat unui învățător de sat, Cezar Petrescu era un prozator de mult consacrat, autor a peste 25 de volume — romane, nuvele și schițe — toate apărute în spațiul unui singur deceniu. În afara acestora, scriitorul publicase un număr impresionant de articole în ziare și reviste, el însuși socotindu-le, ceva mai tîrziu, la vreo cinci mii. *Apostol* este, prin urmare, o scriere de maturitate, cu atît mai semnificativă în opera lui Cezar Petrescu cu cît numai în alte trei volume ale sale de pînă atunci mai întîlnim tablouri din viața satului, probleme ale mediului rural. Primul dintre acestea este chiar volumul de debut, *Scrisorile unui răzeș* (1922); scriitorul imaginează aici un personaj, pe presupusul autor al „scrisorilor”, care se refugiază în tihna răzeșiei părintești, de unde trimite răvașe mîhnite foștilor prieteni rămași prizonierii cafenelei și ai asfaltului, din atmosfera căroră el s-a smuls. Unele din aceste răvașe cuprind și scene din viața satului, întîmplări sfîrșind trist și vădînd concluzia pesimistă a fugarului din oraș, care nu-și găsește nici în satul natal liniștea rîvnită, reazemul dorit pentru răvășirea lui sufletească.

Romanul *Întunecare* (1927—1928) este a doua din cele trei cărți pe care le-am menționat. De-a lungul tabloului apăsător al primului război mondial, scriitorul dezbate în mai multe capitole problemele țăranilor ostași, purtați mai întîi în lungi concentrări și manevre, apoi aruncați în focul

bătăliilor de pe front și în retragerea din Moldova. Dincolo de suferințele și dezastrele pe care le străbat din cauza războiului, țăranii îmbrăcați soldățește duc cu ei amarele și grelele întrebări despre soarta lor, revolte mocnite, înăbușite în suflet, nădejdea firavă, amestecată cu deznădejdea că nici atunci n-avea să se schimbe ceva din greul vieții lor.

Comoara regelui Dromichet (1931), a treia din cărțile amintite, continuă să pună întrebările cărora nici celelalte două nu le dăduseră un răspuns. În paginile acestui roman, primă parte a ciclului intitulat mai întâi *Pământ și cer* apoi *Aurul negru*, scriitorul construiește un simbol grăitor, cu ajutorul poveștii despre un închipuit tezaur al regelui dac Dromichet, căutat în vechime și de macedonenii năvălitori în aceste locuri. Satul Piscul-Voievodesei pleacă la un moment dat aproape în întregimea lui, cu mic, cu mare, în căutarea comorii — zadarnic, firește. Însă o altă comoară se arată — petrolul, care încape pe mâinile unor patroni români și străini și datorită căruia cei mai mulți din țăranii sînt jefuiți de peticele lor de pământ și reduși la o mizerie și mai neagră decît pînă atunci.

În toate aceste cărți, nădejtile pe care le hrănesc la început unii din eroi se spulberă în cele din urmă. În satul răzeșiei părintești din *Scrisorile unui răzeș*, ochiul cercetător al noului-venit, dornic de pace și viață liniștită, descoperă paragină și ruină ; erau stinse licărele de lumină care însuflețiseră privirile oamenilor, generațiile mai noi plecau să-și afle norocul aiurea, uitînd pe cei din sat de îndată ce-și încropeau o stare oarecare. În romanul *Întunecare*, Radu Comșa, eroul principal, ieșit din război schilod și descumpanit, cu viața sfărîmată, pleacă însetat către lumea satului, să-și afle acolo un liman ; dar îl întâmpină pretutindeni mizeria, uitarea jurămintelor de pe fronturi de către puternicii zilei, goana după învîrteli și cîștig ușor, febra politicianistă care bîntuia satele. În *Comoara regelui Dromichet*, singurul din sat care nu s-a lăsat amăgit de banii oferiți de consortiul petrolifer și nu și-a vîndut pămîntul, Zaharia Duhu, are și norocul să afle rîvnitul tezaur. Dar numai după ce mari prăbușiri îi zguduiseră sufletul, după ce toată tinerețea și copiii satului pieriseră într-un incendiu, astfel că el lasă îngropată comoara, abătînd pe deasupra ei cursul unei ape, îngropîndu-și și taina ei în suflet. Sarcina dezgro-

pării comorii, adică sarcina aflării unei soluții pentru problemele nerezolvate ale fraților săi din sat, Zaharia Duhu o încredințează viitorului, fără să știe nici cine, nici când și cum va putea aduce satului așteptatele răspunsuri cu privire la soarta țărănimii.

Toate aceste cărți aduceau mărturii ale conștiinței scriitorului despre existența unei grave problematice a vieții satului în acea epocă, despre conflicte adânci, în care erau angajate toate categoriile sociale ale mediului rural și păturile conducătoare ale societății. Însă o dezbatere mai largă despre aceste probleme Cezar Petrescu nu întreprindea încă într-o carte de sine stătătoare.

Romanul *Apostol* este primul pas important către o astfel de carte, care avea să fie ciclul 1907, caracterizat, din păcate, de mari confuzii și soluții false. Pentru prima oară în opera lui Cezar Petrescu, în *Apostol*, satul constituie fundalul unic al unei acțiuni largi. Lumea satului, cu problemele care o frământau, este privită de scriitor din perspectiva pe care i-o dădea urmărirea drumului unui învățător, venit în toamna anului 1908 la un adevărat apostolat, într-un sat dintre cele mai înapoiate — și prin aceasta mai tipice — ale României burghezo-moșierești.

Un om tânăr, plin de curaj și de încredere în forțele lui, gata să dea piept cu viața — acesta este învățătorul Nicolae Apostol, eroul romanului, la începutul drumului său. În opera lui Cezar Petrescu, el e departe de-a fi un caz izolat. Asemenea oameni cutezători, înzestrați cu alese însușiri care-i îndreptățesc să fie optimiști la început, întâlnim și în alte cărți ale scriitorului. Avocatul Radu Comșa (*Întunecare*), profesorii Alexandru Opriș (*Comoara regelui Dromichet*) și Grigore Panțiru (*Oraș patriarhal*), magistratul Sergiu Miclăuș (*Duminica orbului*), studenta Sabina Lipan (*Calea Victoriei*), elevul Adrian Petreanu (1907) fac parte din aceeași familie. Ei străbat, în variante diferite, aceeași dramă, atât de caracteristică epocii de pînă la sfîrșitul celui de al doilea război mondial: drama intelectualului cîstit, care urmărește un ideal, dar care, neîncadrîndu-se modului de viață al vechii societăți, opunîndu-se ei, încercînd uneori s-o înfrunte, este în cele din urmă îngenunchat, distrus, adesea suprimat de aceasta. Grigore Panțiru, glorie a universităților din țară și străinătate, sfîrșește ca necunoscut și acrit

dascăl într-un tîrg obscur ; talentele lui Adrian Petreanu se închircesc și mor în funcționarul cu burtă și chelie, pierdut într-un birou de minister ; Sergiu Miclăuș ia calea beției și a stupefiantelor ; Alexandru Opreș este trimis să moară pe front, iar Radu Comșa și Sabina Lipan sînt împinși să-și pună ei singuri capăt zilelor. Nici una din vechile aspirații ale tinereții lor nu izbutesc s-o împlinească acești oameni, care ar fi avut, de bună seamă, dreptul la altă soartă decît cea rezervată lor în societatea burgheză.

Există în opera lui Cezar Petrescu o altă categorie de oameni, de asemenea înzestrați și plini de îndrăzneală, dar a căror prăbușire este consecința dreaptă și necesară a însuși principiului pe care și l-au luat ei drept călăuză în viață. Partizani ai legii junglei capitaliste, în care cel tare îl zdrobește și-l elimină pe cel mai slab, inginerii Adrian Sîntion (*Plecat fără adresă*) și Dinu Grințescu (*Aurul negru*), afaceristul Ioachim Gult (*Duminica orbului*), ziaristul Ion Ozun (*Calea Victoriei*), Vladimir Străvolniceanu (*Vladim*) își fac loc către vîrfurile societății burgheze, ajung să se numere printre puternicii zilei. Dar prețul acestui suîș în ierarhia capitalismului este zguduitor ; ei renunță tocmai la ceea ce definește omul : umanitatea, căldura față de semenul lor, fără însă ca prin aceasta să fie scutiți de soarta pe care, mai curînd sau mai tîrziu, o rezervă, în junglă, fiarele mari celor mai mici decît ele.

Exemplul lui Adrian Sîntion este cel mai grăitor. Omul acesta își suprimă orice pornire, orice sentiment și-l înăbușă, slăbiciunile și le ascunde cu ferocitate și înlătură egoist din calea lui pe cei mai slabi, sau pe cei care îndrăznesc să nu-i fie supuși plecați. Și tocmai pentru că ascensiunea lui este cea mai vertiginoasă și mai brutală, și sfîrșitul lui e pe măsură : falimentul total, ruina, după care personajul își curmă viața.

Astfel de oameni, din categoria lui Adrian Sîntion sau a lui Radu Comșa, sînt iremediabil condamnați prăbușirii : ei nu pot răzbi, nu se pot menține, nu pot rezista și cad zdrobiți, fie pentru că și-au legat destinele de clasa aflată în plină descompunere, fie pentru că aspirațiile lor, în contradicție cu obiectivele lumii capitaliste, îi îndemnau la oarecare opoziție. la încercarea de a urma o cale conformă propriilor năzuințe.

Cei de felul lui Adrian Sîntion sînt urmăriți de adversitatea scriitorului și a cititorului ; iar dacă pe ceilalți îi însoțește de-a lungul paginilor nu revolta, ci mîhnirea pentru soarta lor, aceasta se datorește faptului că scriitorul a arătat cît de puternică este presiunea pe care a exercitat-o asupra-le societatea capitalistă, pentru a-i înfrînge, anexîndu-și-i sau eliminîndu-i definitiv.

Urmărind drumul acestor eroi fără glorie, scriitorul zugrăvește amplu, multilateral, lumea prin care ei trec, cu care se află în luptă sau cu care pactizează. Apare, astfel, în cărțile lui Cezar Petrescu o deosebit de bogată și semnificativă galerie de personaje și tablouri aparținînd claselor exploatoare și prefigurînd căile variate prin care societatea capitalistă își urma descompunerea către prăbușirea ei totală.

În *Întunecare* asistăm la întregul proces de trădare a burgheziei și moșierimii față de poporul purtat în război pentru scopurile și interesele clicilor de profitori ; în *Calea Victoriei* este urmărită, pe diferite planuri, presiunea distrugătoare a atmosferei marilor orașe capitaliste asupra oamenilor înșelați de iluzia unei vieți cinstite în regimul burghezo-moșieresc ; *Aurul negru* zugrăvește invazia capitalului monopolist, ciocnirile dintre diversele trusturi care-și dispută întâietatea în jefuirea bogățiilor țării și în ruina oamenilor. Alte cărți ale scriitorului denunță noi aspecte ale aceluiași regim, scoțînd în relief exploatarea, jaful, corupția, demagogia politicianistă.

Opera lui Cezar Petrescu aduce astfel o critică la adresa societății întemeiate pe atotputernicia banului și tinzînd la dezumanizarea omului, la schilodirea conștiinței lui. În epoca dintre cele două războaie, cînd s-a desfășurat activitatea scriitorului, această operă a fost o expresie a protestului pe care-l ridicau mase largi împotriva capitalismului, corupției și venalității, ridicate la rang de lege.

Nici un reazem, nici o lumină nu află în lumea capitalistă personajele diferitelor nuvele și romane ale lui Cezar Petrescu. Mesajul scriitorului despre această lume și despre cei care voiau să se salveze de la naufragiu legîndu-și soarta de ea este unul de condamnare. Iar dacă în tabloul care cuprinde atît de multilateral clasele și practicile aparținînd societății capitaliste, pe cameni și moravurile lor, ar fi apărut și lupta clasei muncitoare, idealurile acestei lupte, chi-

puri reprezentative ale proletariatului revoluționar, atunci, fără îndoială, protestul și critica din opera lui Cezar Petrescu s-ar fi împlinit prin indicarea unor perspective de viitor, prin zugrăvirea unor eroi care să merite a fi pilde pentru contemporanii lor. Lipsa lor limitează viziunea realistă, iar în unele cărți duce chiar la alterarea ei, prin indicarea unor soluții false ale problemelor sociale, așa cum se întâmplă în ciclul 1907.

Nu acestea sînt însă dominante în ansamblul operei lui Cezar Petrescu ; ele sînt mai degrabă semnificative pentru contradicțiile care caracterizează pe mai mulți dintre scriitorii acestei epoci și care au drept rezultat inegalități în creația lor, uneori îndepărtări de realism.

Sensul pozitiv principal al operei lui Cezar Petrescu stă în critica făcută de pe pozițiile maselor largi de oameni simpli și cinstiți împotriva diferitelor forme ale vieții politice și sociale din România dominată de capitalul monopolist. De aici provine valoarea de document social, de oglindă plină de adevăr a acestei opere, care îl situează pe scriitor în rîndul realiștilor noștri critici de seamă, continuator, în epoca dintre cele două războaie, al marilor realiști din secolul trecut.

Prefacerile care s-au produs și în domeniul literaturii, ca și în întreaga viață a țării noastre după Eliberare, au constituit pentru Cezar Petrescu terenul unui nou avînt al creației sale, cu adaosul unor înțelegeri mai adînci asupra societății și oamenilor. *Războiul lui Ion Săracu* (1945), povestire a dramei omului de rînd, împins de dictatura fascistă în războiul criminal antisovietic, și apoi deșteptarea lui după ce armata romînă a întors armele împotriva hitleriştilor ; cîteva cărți pentru copii, apoi scenariul cinematografic *Nepoții gornistului* și piesa de teatru *Pîrjolul* (scrise în colaborare), precum și povestirea *Ajun de revoluție 1848* dovedesc sporirea forței sale de investigare și redare a fenomenului social. Cu volumul de nuvele *Vino și vezi !* (1954) și cu ultima parte a romanului *Oameni de ieri, oameni de azi, oameni de mîine* (1955), reluare a vechilor întâmplări despre Ion Săracu, Cezar Petrescu a devenit un scriitor al contemporaneității, inspirat de aspecte ale construirii socialismului, de bucuria puternică și de optimismul vieții noastre noi. Activitatea sa publicistică din această perioadă s-a

ridicat de asemenea la o treaptă pe care n-o putea atinge gazetăria sa din trecut. Premiul de Stat cu care a fost distins scenariul *Nepoții gornistului* este un semn al prețuirii de care s-a bucurat noua orientare și activitate a scriitorului, pe linia celor mai bune tradiții ale scrisului său, care cunoscuse în anii democrației populare un nou avânt. Scriitorul s-a stins pe neașteptate, la 9 martie 1961, în vîrstă de peste 68 ani, în timp ce lucra la romanul *Vladim*, a cărui încheiere n-a apucat s-o mai scrie.

În tabloul întunecat al societății capitaliste, plină de prăbușiri și ispășiri tragice, de înfrîngere morală a oamenilor care încercau să păstreze o fărîmă de cinste, în acest tablou realizat de Cezar Petrescu înainte de 1944, învățătorul Nicolae Apostol, eroul romanului *Apostol*, aduce o rază de lumină și de încredere, cu toate că nici el nu este pe deplin un triumfător. Dar, pe cîtă vreme ceilalți eroi ai cărților lui Cezar Petrescu sfîrșeau nedemn, unii josnici, alții numai umiliți, unii cu conștiința violentată de legile junglei capitaliste, alții fără orice urmă de conștiință umană, înfrîngerea lui Nicolae Apostol nu întinează sufletul eroului, pentru că el și-a legat viața de o faptă mare, închinată binelui obștesc, s-a atașat forțelor sănătoase ale societății, oamenilor simpli din popor.

El a plecat să îndeplinească ceea ce socotea că e o datorie și-o misiune a lui : apostolatul în mijlocul satelor, așa cum fusese învățat în anii școlii normale. Dintr-un punct de vedere, el e avertizat că va înfrunta, dacă nu ostilitatea, cel puțin indiferența mai-marilor. „*Mai ales să-ți amintești aceasta, Nicolae Apostol, îi spune bătrînul director al școlii la încheierea studiilor. N-are să te întîmpine nimeni cu pîine și sare, nici cu urale și flori. Branșa noastră cere un eroism fără glorie. Un eroism mărunț, de toată ziua. Cîteodată mă simt vinovat, Nicolae ! Cît timp vă am elevi, datoria mă face să vă pomenesc numai despre lucruri frumoase, răspunderi mărețe, o viață model, ca pentru o povestire cu morală de abecedar. Cînd vă văd plecînd în lume, însă, mi se strînge inima, Nicolae ! Știu ce vă așteaptă. De aceea vă sărut pe frunte, ca pe niște flăcăi porniți la bătălie, unde multi sînt osîndiți să cadă răpuși.*”

Cuvintele acestea cuprind un zguduitoare adevăr. La începutul acestui secol, al electricității, automobilului, al zborului în atmosferă, învățătorul era privit cu suspiciune de proprietarii moșiilor, ca un instigator la răscoale, de vreme ce contribuia, după slabele lui puteri, la sfîșierea întinerii care stăpînea satele țării noastre. Propaganda pe care o făceau unele grupări politice ale burgheziei, îndemnînd pe absolvenții școalelor normale să ia drumul satelor, era și ea cel mai adesea o demagogie ca atîtea altele și urmărirea scopuri precise: să facă din învățători instrumente ale politicii de menținere a maselor în stare de înapoiere, să și-i transforme în unelte mai iscusite decît vechilii și primarii, pentru a neutraliza spiritul de revoltă al țărănimii în continuă creștere. Mulți dintre cei plecați cu intenții bune, cu încredere în misiunea lor culturalizatoare, nu mai făceau față adversităților de tot felul și deveneau curînd slujbași ascultători ai politicienilor și moșierilor; își durau o gospodărie, cu ajutorul înlesnirilor ce li se ofereau, de vreme ce se domesticiseră, dobîndeau pămînt, își orînduiau o moară, o prisacă, adică intrau să îngroașe rîndurile chiaburimii, care își consolida în epocă privilegiile și poziția de prelungire a clasei burgheze în lumea satelor. Este drumul pe care apucă Gherasim Saftu, noul preot al satului Ponoare, unde se află Apostol.

Alteori — și nu puține au fost și aceste cazuri — învățătorul care se îndîrjea să meargă pe drumul lui de purtător al științei de carte, să nu abdice de la misiunea lui, era pur și simplu zdrobit, nimicît moral și fizic. Acesta este destinul înaintașului lui Apostol din satul Ponoare, Andrei Colibășeanu, venit și el cu intenții generoase, cu un sfert de secol înainte, și sfîrșind tragic o zbatere neputincioasă, fără să fi putut îndeplini ceva din ceea ce intenționase.

Între pornirea către chiverniseală și parvenire a lui Gherasim Saftu și între dezarmata renunțare la luptă a lui Andrei Colibășeanu — singurele căi ce păreau să se deschidă în fața sa — pe care din ele va apuca Nicolae Apostol ?

Scriitorul a încercat să dovedească în romanul său că mai exista o cale, neasemănătoare cu celelalte, care ducea la *împlinirea* năzuinței generoase cu care pornise în lume învățătorul Nicolae Apostol.

Idealul lui nu e de a se căpătui, el stăruie în hotărîrea de a lumina pe cei obijduiți. Atunci cînd moșierul Lascăr Sofian vrea să-i ofere casă, oarecare avantaje materiale *pentru el*, Nicolae Apostol refuză și nu acceptă decît ca această danie să fie făcută *pentru școală*. El plătește tot ce i se ofe- rise gratuit pentru reparația casei în care se va muta și îndreaptă *spre școală* carele cu lemne dăruite lui de moșie- reasa Catinca Știrbulescu.

Calea pe care merge Nicolae Apostol este aceea a cinstei și demnității. Banii adunați din subscripție publică, pentru școală, Apostol îi depune la bancă, unde stau ani de zile, în așteptarea unor condiții prielnice pentru a putea ridica noua clădire ; el înfruntă orice fel de încercare a mai-mari- lor zilei — de la moșierul Lascăr Sofian, pînă la sluga lui credincioasă, primarul Ioniță Țăpu — de a atenta la pro- bitatea și independența lui spirituală.

„*Nu știam că m-am tocmît logofăt la curte !*“ îi replică îndîrjit Apostol lui Sofian, care-și voia în sat un învățător docil, supus, gata să lucreze pentru permanentizarea ne- științei de carte, nu pentru lichidarea ei.

„*Nu dumneata ai să mă înveți ce trebuiește să fac, și nu dumneata ai să-mi pui condiții*, îl bruschează Sofian pe tinărul învățător, care nu voia să primească danie în folos personal. *Pentru școală voi face ce voi crede eu de cuviință și cînd voi crede eu de cuviință.*

— *În acest caz, cu toată părerea de rău, mă văd silit să nu pot primi, domnule Sofian*“, încheie discuția Apostol, mai puțin dîrz, în urma lungii discuții avute cu stăpînul Ponoarelor, dar nu mai puțin hotărît.

Întreaga carte cuprinde dramatica strădanie a unui om simplu, cinstit și bine intenționat de a-și apăra în fața socie- tății idealul lui, închinat luminării celor mulți și necăjiți, de a-și urma un drum al său, cu toată împotrivirea socie- tății, ba chiar înfruntînd-o.

Apostol duce o adevărată luptă de-a lungul întregului roman pentru a putea să-și păstreze această integritate mo- rală, pe care el o socoate mai presus de orice și pe care predecesorul său, Andrei Colibășeanu, înfrînt și descumpă- nit, o jertfea beției, vieții dezordonate. Pentru a-și păstra neatinsă cinstea, Apostol refuză tîrgurile politice care i se propun și la capătul cărora — își dă seama — ar putea

dobîndi școala. Dar cu ce preț ar dobîndi-o ? Este drept că, pînă la urmă, Apostol nu va avea încotro și va trebui să accepte un fel de pactizare — nu din suflet, parțială, dar pactizare totuși — cu oamenii și practicile regimului : intervenții, protecții etc. Dar o face numai cînd se convinge că altfel, în regim burghez, nu e cu putință să realizeze ceva folositor celor mulți. Și o face *numai* în vederea realizării unui scop obștesc și *numai* păstrîndu-și o anumită independență de gîndire și manifestare. În acest fel, în înfrîngerea, mai degrabă zis în brutală îngenunchere de care nu e scutit nici Nicolae Apostol, se păstrează nealterată conștiința eroului, el capătă o superioritate morală vădită asupra oamenilor regimului, se ridică deasupra lor și devine, în această măsură, în aceste limite, un om către care se îndreaptă simpatia cititorilor. Că această superioritate implică un lung șir de jertfe, aceasta o pune în evidență romanul *Apostol*, dacă ne gîndim la seria de privațiuni și necazuri, culminînd cu moartea singurului copil, întîmplată pe cînd învățătorul era nevoit să bată treptele ministerelor pentru a obține banii și aprobările necesare continuării lucrărilor la școala cea nouă.

Astfel, eroul romanului *Apostol* se deosebește de alți eroi ai romanelor și nuvelor lui Cezar Petrescu, în primul rînd prin aceea că el își păstrează o fărîmă de suflet și de entuziasm, neîntinate de viața în regimul burghez. Și poate izbîndi acest lucru numai pentru că și-a legat viața de popor, de o operă menită să contribuie la slujirea poporului. În epoca promovării imensului egoism și a ucigașei concurențe în goana după profit, mesajul lui Nicolae Apostol este unul de generozitate și căldură sufletească. Este aici un prim și fundamental merit al romanului.

Iar dacă ne gîndim prin cîte încercări a fost nevoit să treacă eroul, cîtă suferință i-au pricinuit presiunile morale exercitate asupra lui de cei cu care venea în contact, pentru a-i frîna și împuțina zi de zi entuziasmul creator, generos, ne vom da seama că autorul a intenționat, pe lîngă relevarea unui exemplu, și demascarea unei lumi. Această lume se compune din moșierii Sofian, Necșulescu și Știrbulescu, indiferent de părerile și preferințele lor politice, din toate slugile lor de pe moșie și din aparatul de stat, din lumea politicianilor, ca Emil Sava și clientela lui din Ponoare.

Clasa moșierilor este denunțată în însăși esența ei, și cu acest prilej autorul realizează câteva portrete deosebit de expresive, reprezentative de exploataitori lipsiți de scrupule.

Satrapul Lascăr Sofian este convins că „*țăranul nu vrea să scape de stăpîn Vrea un stăpîn chibzuit, care să-i poarte de grijă.*” Pe moșia lui el n-are nevoie de oameni cu știință de carte, el vrea să aibă în țărani „*niște ignoranți muncitori chibzuiți, deprinși să-și vadă de plugul și de sapa lor*”. Teoria lui despre țara noastră era aceea specifică reacționarismului conservator: „*Sîntem țară de plugari. Plugăria are nevoie de brațe și de conducere. Brațele le dau ei (țăranii, n. n.); conducerea o dau eu. Acestea sînt raporturile... Tot ce stă la mijloc între mine și dinșii e iluzie stricătoare de minți.*”

Demagogul Spirică Necșulescu are alte metode: el cunoaște necazurile țăranilor, le e avocat în procese de tot felul, îi stoarce și și-i aduce la picioare pe căi liberale: el face apel la „bunăvoia” omului înșelat și prostit de vorbăria și falsa familiaritate a moșierului lacom, care-și agonisește brațe de muncă făcîndu-le datornice. „*Nu-i apăr procesul ca avocat — se destăinuiește perfid Spirică Necșulescu lui Apostol. Îl apăr ca un proprietar din partea locului, care mai ajutoră și el cum poate, să ușureze necazurile oamenilor vecini cu modesta sa moșioară. Adică pledez fără onorariu...*”

Catinca Știrbulescu nu ezită să pună mîna pe bici și să-l lovească fără milă pe țăranul Tudose Bot. Raporturile moșierilor cu țăranii, în acei ani 1908—1915, cînd se petrece prima parte a acțiunii cărții, sînt în acest fel dezvăluite în adîncime. Anumite atitudini ale eroului, în momente-cheie ale cărții, pun în lumină și mai clară aceste raporturi, bazate pe exploatare, cum e, de pildă, replica atît de precisă pe care i-o dă Apostol lui Lascăr Sofian cu privire la teoriile despre rostul moșierilor. „*Există pămînt, dar nu e al celor ce-l muncesc*”, spune tînărul învățător. Recunoaștem în aceste cuvinte ecourile lui 1907, ale frămîntării pentru pămînt și drepturi, care a caracterizat sfîrșitul secolului trecut și începutul secolului nostru.

În opoziție cu această lume și cu reprezentanții ei mai mărunți — atotputernicii din comună: primarul Ioniță Țăpu, notarul Ilie Bosînceanu, șeful de post Stănică, zis Care-va-

să-zică — se conturează figura lui Apostol ; în luptă cu această faună care urmărește să-l îngenuncheze, este definită formarea caracterului tânărului învățător.

Băiețandru dezghețat de la început, generos și dezinteresat, trăind puțin cam cu capul în nori și în orice caz foarte încrezător în litera cărților pe care le purta cu sine, începe să fie pus în fața unor probleme pentru al căror răspuns școala nu-l pregătise. Viața în regimul burghez începe să-l strunească, să-l sfichiuiască încă din primul moment : el se lovește de ostilitatea a trei slujbași din partea locului — șeful gării, notarul și popa din sat — care voiau să-și aducă învățători în Ponoare, neamuri de-ale lor ; lipsa unei clădiri pentru școală, absența copiilor de la cursuri, refuzul părinților de a-i trimite, abilitatea cu care este anchetat din ce partid face parte și nepăsarea autorităților comunale și județene față de eforturile lui sînt numai preludiul dușmăniei deschise ce-l va însoți pe Nicolae Apostol în opera căreia se consacră. Cîtă deosebire între acest mediu ostil, menit să înfrîngă elanurile creatoare, și atmosfera de încredere și dragoste cu care este primit un tînăr învățător în satul care trăiește în condițiile democrației populare, așa cum îl va zugrăvi Cezar Petrescu în nuvela *Ai carte, ai parte*, din volumul *Vino și vezi !* Cele mai alese însușiri îi sînt promovate învățătorului Mihai Iacoban, care se poate dezvolta astfel din plin. Alte nuvele ale aceluiași volum, apărut în anul 1954, insistă asupra condiției noi în care se desfășoară munca învățătorului în satul actual, din anii construcției socialiste. În special nuvela *Învățătorul Dominic Străjeru nu mai e singur* este o replică directă la împrejurările înfățișate în romanul *Apostol* și la o schiță încă mai veche a scriitorului, *Doi dascăli*, publicată în 1920 și cuprinsă în primul său volum, *Scrisorile unui răzeș*. Drumul învățătorului, misiunea lui înaltă, legătura lui cu oamenii satului au preocupat astfel pe Cezar Petrescu de la începuturile sale literare, pînă către încheierea destinului său scriitoricesc, cînd realitățile i-au dat ele răspunsul întrebărilor pe care și le pusesese. Măsurăm mereu, prin această punere față în față a condițiilor noi de muncă ale învățătorului și a celor de altădată, cît de grea era misiunea lui Nicolae Apostol, cît de prețios efortul său, cît de explicabile șovăielile și chiar greșelile lui. Rezultatele pe care el le obține

sînt mici, dar semnificative ; pentru că o pornire interioară, izvorîată din conştiinţa lui generoasă, îl mîină totdeauna către forţele pozitive, sănătoase, nealterate ale satului.

El se leagă de copii şi începe a sădi cu răbdare în sufletele lor cunoştinţe şi idei care vor rodi peste ani. Apostol se consacră apostolatului ! Faţă de entuziasmul, adesea inconştient, al eroului de la începutul romanului, echilibrul lui senin de la sfîrşit înseamnă reliefaarea de către scriitor a unei idei importante care străbate romanul : nobleţea scopului urmărit pe căi cinstele poate păstra şi apăra curată conştiinţa în faţa neîntrepreruptei apăsări din partea regimului burghez.

Un tablou, cum e acela realizat în romanul *Apostol*, cu privire la relaţiile dintre moşieri şi ţărani, tabloul satului aflat la dispoziţia micilor sau marilor satrapi, este, fără îndoială, unul realist, chiar dacă multe păreri, sentimente sau trăsături de caracter ale personajelor, aparţinînd unei clase sau alteia, pot constitui obiect de discuţie. Trebuie subliniată, însă, în această privinţă, fie şi în trecut, preocuparea neîntrepreruptă a scriitorului, vizibilă de altfel în toată opera sa, de a crea caractere complexe, oameni cu contradicţii şi frămîntări, cu evoluţie şi reacţii neaşteptate. Varietatea chipurilor de moşieri a fost o dovadă. Nicolae Apostol, însuşi, este surprins într-o serie întreagă de împrejurări, care pun în lumină un caracter complex, un om bogat sufleteşte, cu o variată gamă de manifestări în relaţiile cu oamenii din jurul său. Creşterile şi scăderile entuziasmului său, contradicţiile care nu-i lipsese, ducîndu-l pînă la iluzia că e iubit de fiica moşieresci, pentru care asistă pasiv la biciuirea ţăranului Tudose Bot, ne zugrăvesc un om real, asemănător altor mii, ca şi dînsul.

Alături de el trăiesc în roman oamenii satului, mulţi din ei conturaţi cu claritate. Încă de la primele pagini îl cunoaştem pe bătrînul vorbăreţ Lecachi Colţun, poreclit Zamă-Lungă, portretizat cu iscusinţă în capitolele iniţiale ale cărţii. Prin acesta ia cunoştinţă mai întîi învăţătorul cu satul în care avea să-şi ducă apostolatul. De loc zgîrcit în ce priveşte istorisirile, bătrînul Colţun face la rîndul lui cîteva expresive portrete şi descrieri, pe care faptele ulterioare prezentate de scriitor le vor amplifica şi împlini. Filozofia bătrînului este aceea a resemnării, a scepticismului,

rod al înșelărilor de-o viață pe care le îndurase din partea mai-marilor zilei.

Cu subtilitate și simpatie l-a zugrăvit scriitorul pe hângiul Aizic, care are nevoie de dibăcie, adesea chiar de șiretenie pentru a-și putea păstra mica-i negustorie între atâtea concurențe, obligații și dușmăanii. El îl primește pe Apostol în gazdă, își îndeplinește datoriile față de el mai mult decât conștiincios și chiar începe să prindă dragoste față de învățător ; dar în același timp nu întârzie să se prezinte la Sofian, pentru a-i cere părerea și încuviințarea și a se descărca astfel de răspunderea că ține drept chiriaș pe un om care poate nu e pe placul moșierului.

În redarea muncii lui Apostol în școală, în zugrăvirea chipurilor de copii, de asemenea, scriitorul a realizat imagini de un viguros realism, cu atât mai mult cu cât a urmărit eroii în transformarea lor de-a lungul anilor, căutând să reliefeze ce devin unele însușiri sau defecte, apucături din copilărie, atunci când oamenii respectivi ajung la maturitate. Sînguincioasa Marița Bot, fată inteligentă, care însă nu-și poate valorifica aptitudinile din cauza lipsurilor în care trăiește ; Vasile Țăpu, copilul a cărui agerime și istețime de la 14 ani se transformă în viclenie și spirit despotic când ajunge el primar în locul tatălui său ; Alexandru Toader Blănariu, copilul naiv, cu suflet bun și înțelegător, care devine om de cuvînt, statornic și muncitor — astfel de chipuri indică varietatea de destine și caractere în sate, dezvăluind o viață intensă, frământată, prezentînd interes și noutate pentru cititor. Tabloul realizat este astfel unul bogat și plin de adevăr.

Calea folosită de autor pentru caracterizarea eroilor săi și a faptelor pe care ei le săvîrșesc este însă uneori de natură să dea naștere la nedumeriri, și aici se ridică o altă problemă a acestui roman, care trebuie discutată mai pe larg.

Pe unii cititori ar putea să-i surprindă, de pildă, profilul lui Lascăr Sofian, moșierul reacționar înrăit, reprezentînd cele mai retrograde principii conservatoare, dar care găsește în el îndemnul să sprijine școala din Ponoare, să-i lase chiar o donație prin testament, să-i dea un ajutor lui Apostol în aranjarea locuinței. Motivarea pe care-o aduce în principal autorul este una de ordin oarecum sentimental :

Sofian făcea mereu comparație între modestia și strădania învățătorului — sărac, dar demn și dornic să realizeze ceva pentru alții, uitându-se pe sine — și între propriul fecior, Mitif, care-și irosea timpul în orașele Franței, cheltuind cu nemiluita. E o explicație intrucîtva acceptabilă, nu lipsită de verosimilitate la acest personaj, și legată în chip logic de egoismul lui : Sofian nu făcea decît ceea ce voia el, ceea ce ordona el, iar fiul lui reprezenta o voință contrarie, ieșind de sub puterea și controlul moșierului. Tendința principală a lui Sofian era de a investi și construi — *pentru sine*, firește ; tendința principală a lui Apostol era de asemenea de a investi și construi — însă *pentru binele obștesc*. În ce privește scopurile activității lor, ele erau fundamental deosebite și, de aici, ciocnirea între cei doi eroi ai romanului ; dar între dorința lor de a activa se poate stabili o apropiere, adică exact terenul pe care se produce în roman apropierea amintită între cele două personaje, rămase totuși ireductibile, fiecare pe poziția sa.

Este drept însă că acestei motivări logice, necontrazicînd realitatea, scriitorul îi adaugă o orientare deosebită, care contrastează și care aduce prejudicii viziunii realiste a cărții. Răzbate din paginile romanului sensul că moșierul Lascăr Sofian, ceilalți proprietari, autoritățile sătești și cele județene, cu toată ostilitatea lor, cu toții pot fi, totuși, îndemnați la acte altruiste, „dacă știi cum să-i iei“.

Această idee este adesea sugerată în carte, mai cu seamă de către noua învățătoare venită la școala din Ponoare, Ana Pușchilă, viitoarea soție a lui Apostol.

Ana Pușchilă este o ființă prietenoasă, întreprinzătoare, cu un viu spirit practic, care se pricepe să domolească îndîrjirea lui Apostol în relațiile cu cei din jur, pentru a obține ceea ce dorește, pentru realizarea visului urmărit de amîndoi : construirea școlii. Simpatia cu care e zugrăvit acest personaj în paginile romanului nu trebuie să ne împiedice a observa că prin el în primul rînd se strecoară și această idee că vechii stăpînitori puteau fi „domesticiți“, aduși la sentimente mai omenești, chiar împotriva concepțiilor lor, dacă sînt puse în mișcare resorturile lor umane, dacă se folosește oarecare șiretenie, o anumită maleabilitate etc. Apostol se ferise de astfel de practici ; Ana Pușchilă nu

le ocolește, și, o dată cu ea, ajunge și Apostol să le constate eficacitatea.

Concluzia scriitorului despre astfel de metode este, în mod clar, eronată, și ea l-a putut ademini numai în lipsa unui răspuns real la multele întrebări pe care le pune cartea sa cu privire la destinul satului în orînduirea capitalistă. Firesc, și puterea romanului de a convinge scade, pe măsură ce reușesc încercările Anei Pușchilă, adică pe măsură ce forțele reprezentative ale regimului trecut se înclină docile, binevoitoare la apelurile celor doi învățători.

În loc să răspundă unei realități, această parte a romanului este expresia dorinței scriitorului, solidar cu cei doi eroi ai săi, de a vedea idealul lor înfăptuindu-se, fără însă a ști care este calea prin care poate fi smuls satul din înapoiere, mizerie și întuneric. Concluzia cărții nu este însă, prin aceasta, mai puțin conciliatoare; ea rezultă dintr-o serie de împrejurări caracteristice epocii, descrise în roman, și care și-au spus și ele cuvîntul în structura romanului *Apostol*, ca și în alte cărți ale scriitorului Cezar Petrescu. Este vorba de reminiscențele sămănătoriste care se manifestă în această carte și care sînt de natură să altereze într-o măsură viziunea realistă, puternică.

În *Epilogul* romanului *Apostol* sîntem purtați în satul Ponoare după trecere de ani mulți de la venirea tînărului învățător. Lupta lui Apostol și a tovarăsei lui de viață ne este înfățișată prin roadele pe care le-a dat; cîntea lui, abnegația lui în munca de ridicare a satului au triumfat în bună parte: școala a fost construită, oamenii — cei mai mulți — s-au convins de folosul învățaturii; ei au urmat exemplele înțelepte din sfaturile și faptele învățătorului și și-au durat case mai bune, au cultivat pămîntul bine, altfel decît în trecut. Starea lor materială a sporit și, o dată cu ea, s-a întărit în ei convingerea că politica trebuie folosită într-un anumit fel, cum îi sfătuiește Nicolae Apostol: „*Așa se întîmplă, drăcia-dracului* — spune un personaj al cărții — *că moș Nicolae, care nu face politică și are dezgust de politica partidelor de procopseală, hotărăște el soarta multor liste în alegeri... Împinge de o parte ori de alta patru-cinci mii de voturi ca nimica, iar voturile acestea cîntăresc greu în balanță, după cum cîrmuitorii partidelor în luptă*

fac legămînt ori nu pentru unele îmbunătăţiri măcar prin partea locului. Aşa, satele tot se aleg cu ceva."

Faţă de perspectiva întregului roman, partea în care apar rezultatele strădaniei lui Apostol şi a soţiei sale reflectă contradicţia din care n-au putut ieşi aceste personaje literare : pe de o parte, autorul intenţiona să dea un exemplu de combatere şi înfrîngere a politicianismului, de păstrare a conştiinţei şi demnităţii şi totodată de realizare a unui scop nobil, închinat maselor, opus obiectivelor claselor dominante ; pe de altă parte, realitatea vieţii de toate zilele în regimul burghezo-moşieresc îi arăta că înfrîngerea, înge-nuncherea politicianismului şi politicienilor de către oameni simpli, luptători izolaţi, era cel puţin o utopie. A zugrăvi totuşi ca posibilă o atare rezolvare — şi în *Apostol* părerea aceasta este încă mai întărită prin existenţa altui sat, care ar fi parcurs încă înainte drumul Ponoarelor, datorită tot unui învăţător — aceasta convine viziunii sămănătoriste, care-şi mai spusese cuvîntul în opera scriitorului, în special în lucrări ale sale de început, şi avea să şi-l spună cu şi mai multă ascuţime în ciclul 1907, apărut în preajma celui de al doilea război mondial.

Sămănătorismul căuta să ascundă contradicţiile dintre moşieri şi ţărani, înlocuindu-le cu tabloul unei paradiziace înţelegeri şi convieţuiri între exploatatori şi exploataţi. Procesul de diferenţiere a satelor, ridicarea chiaburimii şi adîncirea pauperizării păturilor celor mai numeroase ale ţărănimii, acestea dispăreau în viziunea sămănătoristă, înlocuite prin ridicarea gospodăriilor chiabureşti la rangul unor exemple de muncă stăruitoare.

În romanul *Apostol*, aflarea unei laturi dezinteresate a binefacerilor lui Lascăr Sofian faţă de şcoală şi învăţători face parte şi ca din viziunea conciliatoare, caracteristică sămănătorismului, cu toată motivarea sentimentală pe care o dă scriitorul. Atitudinea de compătimire şi întrucîtva chiar de înţelegătoare absolvire cu care-l priveşte, spre sfîrşitul cărţii, Nicolae Apostol pe cel mai înverşunat adversar al obiectivelor sale şi al oamenilor din sat nu-şi află justificarea în şirul întîmplărilor la care am asistat.

Pe de altă parte, în înseşi obiectivele lui Nicolae Apostol apar elemente ţinînd de concepţiile sămănătoriste cu care oficialitatea vremii împuia minţile proaspeţilor învăţători.

Meniți să fie principali purtători ai acestei ideologii diversioniste către sate, învățătorii erau denumiți „luminători ai poporului“, „sare a pământului“, „apostoli ai neamului“ și educați să vadă cauzele înapoierii vieții satelor nu în exploatarea nemiloasă, ci în alcoolism, în neștiința de carte, în nepriceperea de a urma pilde instructive sau de a munci pământul în chip rațional etc. Efecte ale mizeriei erau date drept cauze ale ei. Canalizându-le atenția către rezolvarea acestor plăgi — reale, fără îndoială — regimul îi abătea de la sesizarea adevăratei cauze a mizeriei populației, care era exploatarea. Apostol e convins și el că luminarea minților prin școală va aduce rezolvarea totală a problemei satului.

Totodată, însă, eroul se depărtează de viziunea sămănătoristă prin licăririle de conștiință că nu poate fi vorba de lichidarea mizeriei țăranului dacă acesta nu devine stăpîn pe roadele muncii sale, dacă nu-și capătă independența față de moșier.

Așadar, în însăși concepția personajului principal se manifestă influențe ale ideologiei epocii și contradicții. Cititorul de azi, care a învățat să cunoască exact, în adevărata lumină, oamenii și problemele societății burghezo-moșierești, va ști însă să înțeleagă la justa lor valoare intențiile romanului. Scriitorul a fost preocupat să afle soluții răului social pe care-l constatare și-l dezvăluise cu revoltă în cartea sa. Ca mai înainte preotul Trandafir din nuvela *Popa Tanda* a lui Ioan Slavici, și Nicolae Apostol (ca și alt învățător din roman, Gheorghe Ceapă) crede că a găsit calea de urmat. Lipsa ei de valabilitate nu izvorăște dintr-o preocupare de conciliere a ceea ce nu se poate concilia : antagonismul dintre exploatatori și exploatați, ci din dorința scriitorului de a găsi o rezolvare pozitivă gravelor probleme sociale constatate. Personajul central nu este așadar alterat în însăși esența lui, chiar dacă în profilul său intervin elemente străine unei imagini realiste. Dominante la Nicolae Apostol rămîn pornirile pozitive, generoase, pilduitoare datorită preocupării lui de a sluji pe cei mulți și obidiți, de a contribui cu abnegație la propășirea lor.

În acest sens trebuie să înlăturăm o anumită apreciere care a circulat în ce privește presupusa opoziție sat-orăș pe care ar stabili-o romanul *Apostol*. Este drept că sămănă-

toriştii predicaau refugiul la sate, privite ca ostroave de linişte şi împăcare, unde, spuneau ei, se păstrează cele mai alese calităţi şi tradiţii ale neamului, spre deosebire de oraşe, pe care ei le considerau drept ucigătoare de conştiinţe. Tabloului oraşului decăzut îi era opus tabloul satului idilic, lipsit de contradicţii. Ce urmărea această ideologie este limpede : îndepărtarea de oraşul în care proletariatul revoluţionar se ridica tot mai puternic, ascunderea luptei proletariatului revoluţionar, încercarea de a stăvili interesul tot mai activ al satului pentru revendicările ridicate de mişcarea muncitorească.

În romanul *Apostol*, însă, plecarea tînărului învăţător se petrece nu în numele opoziţiei dintre satul idilic, „lipsit de probleme şi nevoi“, şi oraşul bîntuit de prăbuşiri şi contradicţii, ci în vederea luptei pentru lichidarea înapolerii satului. Apoi, departe de a prezenta un sat nediferenţiat, lipsit de conflicte, cază de împăcare, romanul *Apostol* dă un tablou realist al exploatării moşiereşti şi chiabureşti, al politicianismului care învenina viaţa satului înainte şi după primul război mondial.

Aşadar, motivul sămănătorist al refugiului la sat nu poate fi apropiat de tema romanului *Apostol*, care rămîne valoros în special prin crearea unei imagini elocvente a suferinţelor şi mizeriilor îndurate de ţăranii aduşi la sapă de lemn în regimul bazat pe exploatare.

Lupta lui *Apostol*, drumul lui în societatea caracterizată de astfel de relaţii, încercarea lui de a smulge de la cei avuţi pentru a construi o şcoală şi a contribui la luminarea satului, toate acestea, constituind un fir epic al construcţiei literare, sînt utilizate pentru a răspunde unui obiectiv larg — acela de a desfăşura tabloul realist al satului în societatea burghezo-moşierească. Însuşi faptul că scriitorul îşi poartă eroul şi pe front, iar apoi, după război, îl însoţeşte în epoca de jaf şi mai sfruntat practicat de burghezie, vădeşte preocuparea de a realiza o perspectivă de ansamblu asupra satului românesc, cu oamenii şi problemele lui, aşa cum se prezenta acest sat în primele decenii ale secolului al XX-lea.

Romanul acuză deopotrivă societatea de dinainte de primul război mondial, ca şi pe cea de după sfîrşitul lui, arătînd caracterul lor comun ; doar unele practici s-au mai

perfecționat, s-au rafinat — fondul, adică exploatarea, a rămas același, nevoile oamenilor, aceleași.

Romanul *Apostol* are astfel merite incontestabile în ce privește zugrăvirea plină de realism a unor aspecte esențiale ale vremurilor de altădată și, ca atare, este îndreptățit să se bucure de prețuirea cititorului de azi, care a avut de luptat împotriva aceleiași lumi cu care s-a războit și de care a fost lovit Nicolae Apostol.

MIHAI GAFIȚA

În memoria dascălului meu

NICOLAE APOSTOL

*căruia i-ar fi plăcut această povestire a
unei vieți unde am încercat să închid în-
tr-o coajă amară simburile dulce — ca
dreptatea, ca binele, ca iubirea, ca bi-
ruința. ca însăși viața — așa cum m-a
învățat el.*

Capitolul I

„Nimeni, n-are să te întâmpine
nimeni cu pîine și sare, nici cu urale
și flori...”

Halta era în cîmp.

O clădire dreptunghiulară, posomorîță și hîdă în bura de toamnă. Trei salcîmi piperniciți. O magazie într-o rîlă, pe piloți, cu ușile vraște. Și cîteva vagoane de prund, ruginite și putrede, răzlețite pe unica linie moartă, uitate poate acolo de la întemeierea Căilor Ferate Romîne. Toate ca în România aceluia an, 1908, cu doi ani după mărirea Expoziție jubiliară și cu un an după epilogul ei : răscoalele țărănești. Toate potopite de-o lîncedă nepăsare. Toate scufundate în mohorîtele neguri, care nu erau numai ale toamnei, ci se lăsaseră să înece și cugetele.

Un ins mustăcios, cu șapca roșie trasă pe sprîncenele stufoase ca o altă pereche de mustăți, strigă ceva răgușit spre vagonul de poștă. Rotunji mîna pîlnie la urechi, să prindă răspunsul.

Nu auzi, nu înțelese sau nu-l mulțumi răspunsul acela, căci păși mînios într-acolo, în noroiul negru, peste băltoace cu apa murdară, clefăind în hlisa lipicioasă cu

galoșii uriași cît exemplarele de reclamă din vitrinele prăvăliilor cu încălțăminte.

„Trebuie să fie un om-reclamă de la galoșii «Triunghi» !” gîndi, glumind cu el însuși, Nicolae Apostol.

Dar voioșia lui tinerească îndată se stinse.

N-avea cine-i asculta gluma. Nu era cine să răspundă surisului vesel cu alt suris vesel.

Revenit la realitatea încruntată, își tîrî cele două geamantane pe treapta vagonului. Căuta cu ochii un hamal.

Nu se arăta nimeni.

Le coborî singur, neîndemînic ; iar rotind privirea, se simți deodată surghiunit, fără vină și fără nădejde, undeva, într-o pustietate dușmănoasă de la capătul lumii.

Altfel, cu totul altfel visase ceasul acesta.

Ploaia îi biciui obrazul.

A fost ca o dojană, ca o deșteptare, ca dușul din diminețile săptămînii de preparare pentru examene și concursuri, cînd, după ceasuri prea puține de somn, surmenat, căpăta proaspătă energie sub improșcarea ghețoasă. Își sumeți pieptul și ridică fruntea în ploaie.

A treia oară în două zile îi fulgeră în minte avertismentul directorului bătrîn și blajin cînd i-a pus diploma în mînă, după ce l-a îmbrățișat părintește pe frunte, ca pe-un fecior purces în pribegie :

„Mai ales să-ți amintești aceasta, Nicolae Apostol ! N-are să te întîmpine nimeni cu pîine și sare, nici cu urale și flori. Branșa noastră cere un eroism fără glorie. Un eroism mărunț, de toată ziua. Cîteodată mă simt vinovat, Nicolae ! Cît timp vă am elevi, datoria mă face să vă pomenesc numai despre lucruri frumoase, răspunderi mărețe, o viață model, ca pentru o povestire cu morală de abecedar. Cînd vă văd plecînd în lume însă, mi se strînge inima, Nicolae ! Știu ce vă așteaptă. De aceea vă sărut pe frunte, ca pe niște flăcăi porniți la bătălie, unde mulți sînt osîndiți să cadă răpuși. Tu n-ai să fii însă dintre aceia. În atîția ani te-am cunoscut bine. Am toată nădejdea. Ești un flăcău tare. Îți dau numai un sfat, Nicolae. Taina, mă înțelegi tu ? taina e să nu deznădăjduiești de la cea dintîi dezamăgire și să n-aștepți nimic de la nimeni. Nimic, decît de la tine !...”

Într-adevăr, nu-l întâmpinase nimeni cu pîine și sare, cu urale și flori.

Nici la minister, la București, unde-a stîrcit o săptămînă pe scări și pe culoare ; nici la revizorat, în capitala ținutului, ieri și astăzi dimineață ; nici aci, în gara pustie de cîmp, nimeni nu arătase vreun semn de emoție că Nicolae Apostol, premiant întîiul în toate clasele școlii normale, laureat la toate concursurile și bucuroasă nădejde a unui lung șir de dascăli, pleca să-și împlinească destinul — în anul de la Mîntuire una mie nouă sute opt !

Un drumeț, necunoscut printre necunoscuți. Aceasta era. Atît, și nimic mai mult.

^ Omul cu șapca roșie și cu galoși pentru reclama firmei „Triunghi“ făcu un semn de eliberare cu mîna. Șeful de tren sună din goarna de alamă, deși nimeni nu era să urce și nimeni să coboare.

Vagoanele se urniră în ploaia sură...

La ultimul macaz, locomotiva prinse putere și se avîntă cu surprinzătoare energie, grăbind să treacă dincolo de pustietățile fumurii, din nou în lumea civilizată, cu orașe luminoase și tumult de mulțimi, cu larmă de glasuri și vitrine pavcazate feeric, cu teatre, muzee, statui și grădini rotunjite în alei de-o geometrie savantă, cu o viață care-i va fi de-acum tot atît de himerică și îndepărtată ca existența fabuloasă a locuitorilor din planeta Marte.

Nicolae Apostol rămase între geamantanele lui, în bura învălurată de vînturi.

Omul cu șapca roșie se oprise în prag, scuturîndu-și galoșii enormi și privindu-l curios, ca pe o apariție suspectă care strica orînduiala stației de unde nu se urca nimeni și unde nu cobora nimeni.

Țînărul își luă inima în dinți și porni să înfrunte pe reprezentantul galoșilor „Triunghi“.

— Îmi dați voie ? întrebă scoțîndu-și pălăria cu o cuviincioasă sfială.

— Mă rog ! Ce poștești ? mormăi omul mustăcios, fără să se miște din ușă.

— Sînt învățătorul cel nou de la Ponoare. Apostol. Nicolae Apostol ! Nu cunosc locurile acestea. Vin întîia oară aci. Și aș rămîne îndatorat dacă sînteți atît de bun

să mă lămuriți cam ce distanță e pînă la sat și cum aș putea ajunge pînă acolo...

Nicolae Apostol vorbea surîzînd cu toată tinerețea lui irezistibilă, care simțea nevoie de simpatie și de voie bună, căci viața nu-i înveninase încă sufletul și nu-i înăsprise glasul. Vorbea încîntat că spune ca din carte și aștepta cu nevinovăție un semn că a cucerit simpatia celui dintîi om întîlnit pe aceste coclauri.

În loc de răspuns, individul cu șapcă roșie, cu mustăți de brigand și cu galoși de reclamă puse el întrebări repezi și minioase :

— Cum asta, domle ? Ce fel de vorbă e asta, domle ? De unde mi-ai ieșit dumneata învățătorul cel nou de la Ponoare ?

— Din tren. Din trenul care-a plecat... continuă să surîdă Nicolae Apostol.

Dar încă o dată surîsul se șterse, ucis de încruntarea împrejurărilor.

Urmă, cu alt glas :

— Vreți să vă arăt numirea ? Ô am aci...

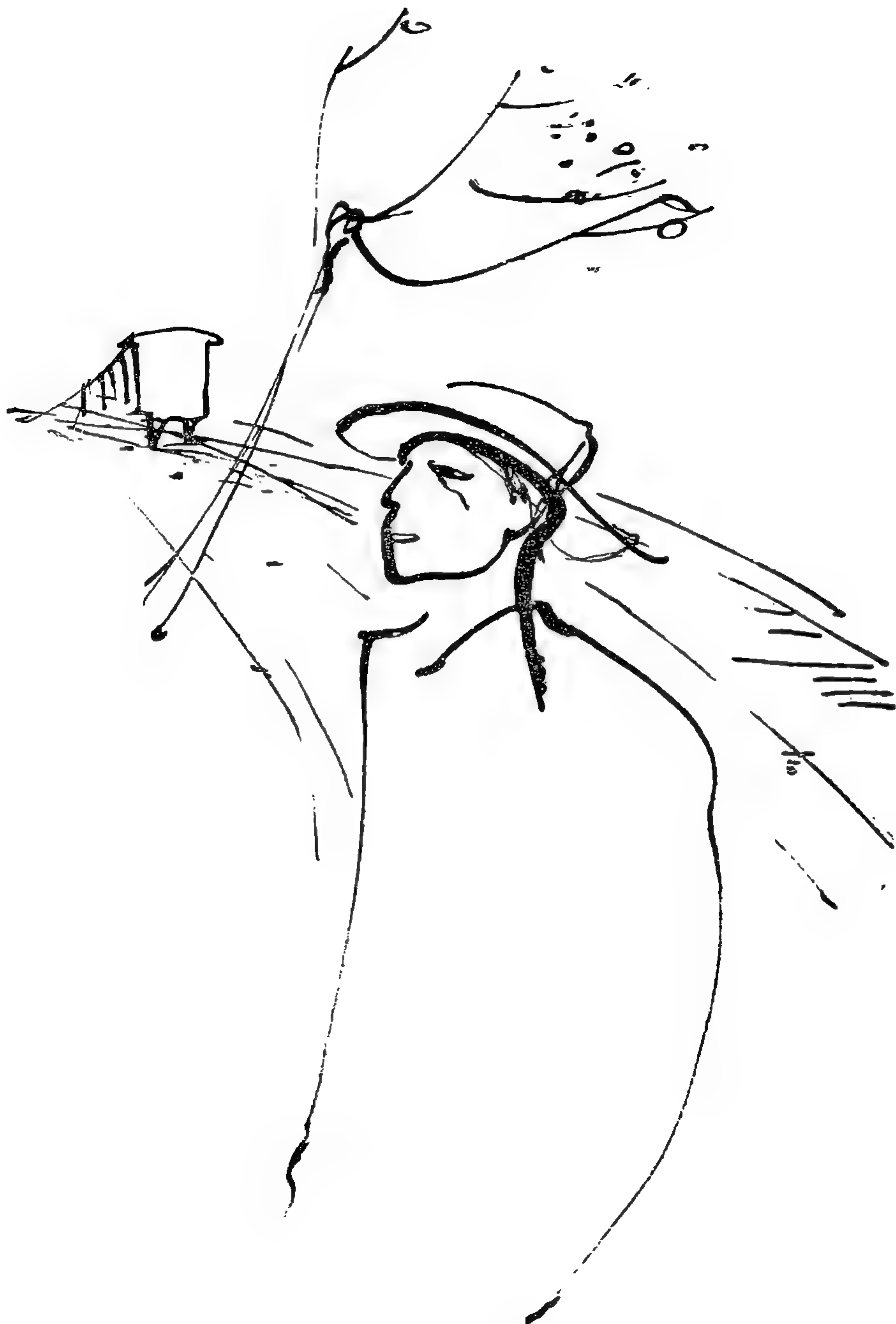
Spunînd, Nicolae Apostol pipăi buzunarul de la piept, neputînd să înțeleagă de ce omul cu șapcă roșie pare atît de indignat fără pricină.

— Bine-bine ! Lasă numirea ! mormăi șeful de gară. Nu e nevoie s-o văd. Te cred pe cuvînt. N-am încotro !...

— Îmi pare bine că am început să vă inspir încredere ! încercă iarăși un ton șugubăț tînărul căzut aci din toată lumea.

Omul din ușa îl fulgeră cu privirea severă. Se vedea bine că el nu găsește nimic vesel în toată istoria aceasta. Începu să se frămînte pe loc, amenințînd un personaj necunoscut și invizibil. Se frămînta pe loc fiindcă probabil galoșii încărcăți de noroi — cîte trei ocale de fiecare, aprecie aproximativ Nicolae Apostol — nu-l lăsau să se desprindă de pe scoarța planetei, să sară și să se plimbe agitat.

— Va să zică, așa, coane Lascarache ? gemu cu un rînjat amar sub mustăți. De ăștia mi-ai fost ? Trei luni mă porți cu șosele și cu momele. Iară după trei luni schimbi macazul și mă trimiți pe linie moartă. Biiine, șefule ! Are să ne vină și nouă odată chestia la macaz !

Nicolae Apostol privea și asculta cu uimire.

Omul cu șapcă roșie îi ghici nedumerirea și scurtă orice explicație :

— Cu dumneata n-am nimic ! Ce ești dumneata, la o adică, de vină ? Toată răfuiala are să fie cu domnul Lascarache al nostru. Trei luni mă țin cu vorba că-mi numește pe cumnatu-meu la Ponoare. Îi scot vagoane din pământ toată vara. Treizeci pentru grâu îmi cere. Poftim treizeci pentru grâu; coane Lascarache ! Optspce pentru orzoaică... Poftim, optspce pentru orzoaică, coane Lascarache ! Scot vagoanele din pământ și aștept numirea din ceas în ceas. Când colo, cazi dumneata plocon !

Tînărul se sili să-și ticluiască o figură cît mai necăjită la amănuntele acestei întîmplări și îngăimă cuvinte de scuză pentru o vină de care era cu totul străin :

— Îmi pare foarte rău, domnule... domnu ?

— Atila Gheorghiu ! rosti scurt omul mustăcios, aruncîndu-și numele ca o provocare menită să bage spaima-n dușmani, ca Atila celălalt, poreclit Biciul-lui-Dumnezeu.

— Îmi pare foarte rău, domnule Gheorghiu, că numirea mea e cauza unor...

— Lasă părerile de rău ! reteză domnul Atila Gheorghiu. Cunoaștem noi ce fel de părerii de rău. Vrei numaidecît să știi unde-s Ponoarele dumitale ? Uite, încolo ! arătă cu mîna spre zare, dincolo de perdeaua ploii, unde se vedeau în neguri lăptoase numai dealuri arate și negre.

Pe urmă, domnul Atila Gheorghiu îi întoarse spatele, izbuti să desclește galoșii giganți de pe scoarța planetei și strigă către cineva din casă :

— Lențo ! Unde ești, Lențooo ? Vino să afli ce bucurie mare ne-a pregătit conu Lascarache al nostru !...

Ușa se trînti în încuietoare de zăngăniră geamurile.

Nicolae Apostol rămase din nou singur, în halta pustie, unde coborîse numai de zece minute și atît îi fusese destul să-și descopere un dușman.

Se uită cu strîngere de inimă la geamantanele părăsite în suroiala ploii.

Unul era vechi.

Îi fusese tovarășul de drum la dusul și la întorsul din vacanțe în tot timpul școlii. Biet geamantan cu pînza

cafenie, jupoiată și roasă la colțuri, cu încuierile ruginite, unde încăpuse atîția ani toată mica lui zestre de bursier sărac și orfan.

Dar celălalt geamantan era nou-nouț : îl cumpărase, după îndelungă chibzuială și după aspre economii, cînd s-a eliberat din armată, și îl păzise pînă acum ca ochii din cap. Cerneala inițialelor se prelingea într-o pată violetă. Șuroaiele făcuseră diră. Pînza începea să se coșcovească ; colțurile să se descleie.

Aveau și ele acum o înfățișare de părăsire și de deznadejde, ca și stăpînul care rotea ochii de jur împrejur să afle un suflet omenesc.

Le cără pe rînd sub adăpostul iluzoriu al unui salcîm.

De la fereastră, dinăuntru, îl priveau cu o batjocură răutăcioasă șeful de stație, iar de la spatele lui, peste umăr, o femeie în capot sleit de flanelă pe un trup lăbărțat — probabil Lența, cealaltă victimă a domnului Lascarache.

Nicolae Apostol trecu pe sub fereastră cu o nepăsare profăcută și merse în dosul gării să găsească vreo circiumă, vreun han, vreo căruță.

Capitolul II

„Era un moșneag lung la vorbă, care povestea istorii mîhnite despre morți și despre vii.“

Nimic. Un drum mocirlos, fără șanțuri și fără pietriș, sfîrșind, după cîteva sute de metri, în șosea.

Iar în dreapta și-n stînga, în sus și-n jos, nici o urmă de locaș omenesc, nici o zare de sat cu turlă de biserică ; o mută pustietate scufundată în ploaia vînată de octombrie...

Departe, pe șosea, se mișcă o căruță. Întîi a fost nevoie s-o urmărească atent, pe distanța dintre doi plop, ca să-și dea seama dacă venea sau se depărta.

Se apropia.

Dar se apropia cu o încetineală de gînganie. Nicolae Apostol grăbi pașii pe marginea drumeagului, să-i iasă în cale. Acòlo avu de așteptat.

Calul era bătrîn și înainta poticnindu-se. Căruța, hodorogită. Căruțașul, ascuns sub o glugă alcătuită dintr-un sac cu colțurile îndoite.

Cînd află despre ce e vorba, scoase mai întîi sacul, pe urmă pălăria de pîslă, rotundă ca un fund de ceaunaș, și începu să se scarpine îndelung și metodic.

— Hm ! Asta-i altă ! făcu a mirare. Așadară, vrei să mergi la Ponoare ? Apoi ce să cauți dumneata la Ponoare ? Acuma-i vreme de umblat la Ponoare ?...

Părea un moșneag tot așa de încet la minte pe cât de înceată era gloaba la pas.

Înainta cu operația scărpinatului de la creștet spre ceafă, minunîndu-se cumplit de intențiile lui Nicolae Apostol :

— Asta încă n-am mai văzut-o ! Ți-ți-ți ! Stai în drum și vrei s-ajungi la Ponoare ! Mare drăcie !...

— Moșule, înțelege odată ! roști tînărul căutînd să-și stăpînească nerăbdarea. Am picat acum cu trenul. Ce caut la Ponoare e altă poveste. Este destulă vreme să afli. Deocamdată te întreb cît ceri să mă duci pînă în sat : pe mine și niște buclucuri. Am două. Două geamantane, uite-atîta ! Nici cincizeci de kilograme... Spune ce preț, și ne-am înțeles. Cît e de aci pînă la Ponoare ?

Moșneagul medită profund. Se scărpină după ureche, ca și cum de acolo avea să țîșnească rezultatul calculului :

— De ! roști cu îndoială. Cît să fie ? Asta numai piccherul de la șușăle o știe, că el măsură și de aceea-i plătit. Pe el îl tot văd cu lanțuri și țărushi. Eu ce să-ți spun dumitale ? Dacă ai țal bun, apoi într-o jumătate de ceas ești la Ponoare. Dacă ai o gloabă păcătoasă ca a mea, faci ca la un ceas de vreme... -

— Ei, cît ceri atuncea pentru un ceas de drum ?

— Cît să cer ! Parcă dacă eu am să cer, dumneata ai să-mi dai cît cer eu ?

— Moșule, roști tînărul aproape rugător, m-a pătruns apa pînă la os. Îmi strică lucrurile, afară, în ploaie. Spune cît vrei, atîta am să dau !... Și întoarce calul, să luăm bagajele. Fii om al lui Dumnezeu... Haide ! Poate vrei să-ți plătesc înainte ?

Moșul sfîrșise de cugetat și de scărpinat. Își puse pălăria pe cap, trase deasupra gluga din sac și roști cu simplitate :

— Am stat și m-am socotit, domnule !... Adică de ce mă tot întrebi dumneata cît cer să te duc pînă la Ponoare ? Apoi nu mă duc eu tot la Ponoare ? Nu-s eu tot de la Ponoare ?... Poate dumneata nu mă cunoști ?...

Atuncea am să-ți spun și ai să mă cunoști. Eu îs Lecachi Colțun de la Ponoare. Dară lumea mi-o scornit în sat o poreclă. Îmi spune moș Zamă-Lungă, fiindcă așa am ajuns eu de feleșagul meu, cam lung de vorbă și cam târziu la faptă. Asta mi-o scos-o mie Culiță, ficiorul lui Maștei. Avem noi în sat unu Culiță al lui Maștei, un băitânaș care se ține numai de scorneli și porecle. Așa mi-o spus el mie : moș Zamă-Lungă, și așa am rămas, că n-o nimerit rău, bată-l tămîia lui, că-mi vine și mie să rîd acum de cîte-i mai dă prin cap. hîtrului !

Lecachi Colțun, zis moș Zamă-Lungă, avea și rîsul cam târziu.

Întîi se mișcară numai cîteva cute pe obrazul lui încrețit ca un măr veșted. Pe urmă trecură de la una la alta, cum se încrețește fața lacurilor zbîrlită de-o suflare de vînt. Și tocmai târziu izbucni rîsul înveselit și întreg, la amintirea împrejurărilor în care Culiță al lui Maștei i-a scornit porecla schimbată în renume.

Cînd sfîrși de rîs, își luă seama și urmă :

— Așadară, eu tot merg la Ponoare, că doar n-am să dorm pe drum, și dumneata tot la Ponoare cați a merge. De ce vrei dumneata atuncea să-ți cer numaidecît plata ca să te duc la Ponoare ? Parcă te duc eu în spăte ? Te cară haramu ista, cît o mai pûtea căra... Unde încape unu-n căruță, merg ei și doi... Vezi cum se-nțeleg oamenii care-s de-nțeleș ? Nu-ți cer nimica. Nu-mi dai nimica. Suie-te alături și cu ajutorul lui Dumnezeu ajungem în ies' seară și la Ponoare, că n-or hi la capătul pămîntului !

Nicolae Apostol răsufală ușurat, parcă ar fi biruit într-o luptă pe viață și pe moarte.

— Păi de ce nu spuseși așa de la început, moșule ?

— Tinereții ușor îi este a vorbi ! declară Lecachi Colțun, zis în satul său moș Zamă-Lungă. Întîi se pripește și pe urmă se căiește... M-ai întrebat. Am stat atît și m-am socotit. Pe urmă am răspuns cum mi-a ajutat priceperea mea. Că nu dădeau turcii, să strig : „Zvîrle-te repede, colea, că ne-ajung păgîinii din urmă !” Cu îndurarea lui Dumnezeu, a trecut vremea păgîinilor !... Numai bine, cît am stat noi și ne-am chibzuit, s-a hodinit și Bălan, ca să prindă putere ca pentru doi... Urcatu-te-ai ?

Tînărul se urcă în paie, alături de moș Lecachi Colțun. Moșneagul dădu bici și întoarse la gara din cîmp, să ia și geamantanele din ploaie.

Un timp au mers în tăcere. Pătruns de apă, în parde-siul pirpiriu, Nicolae Apostol își stăpînea clănțănitul din-ților, cu fălcile încleștate. Se gîndi că nu-l așteaptă un pahar de băutură fierbinte, o încăpere caldă, ci numai necunoscutul, fețe străine, locuri străine. Iar întinderile scufundate în ploaie și neguri îi păreau încă mai posomorîte și fără nădejde.

— Cam tremuri ! luă aminte moș Lecachi Colțun. Se cunoaște că ești tirgovăț de-ai pornit îmbrăcat în straie de Paști.

— Nu sînt fîrțîngău de Ulița Mare în straie de Paști !... se apără tînărul. De felul meu sînt copil de la țară, fecior de clăcași. Dar am fost crescut la tîrg, unde am căpătat învățături de care n-aș fi avut parte în sat...

Vru să adauge : „Și acuma mă întorc la mamă, să le împărtășesc și altora“. Dar găsi cuvîntul cam emfatic, ca într-o disertație de școală. Și lăsă vorba fără sfîrșit.

Concluzia o rosti moșneagul :

— Atuncea ești... Cum să spun ? Un fel de țăran de-ai noștri, stricat. Nici pe jos, nici în căruță ; nici în car, nici în teleguță. De cînd a început să se amestece lumea, văd prin alte sate mulți ca dumneata. Pe noi, la Ponoare, ne-a cam ferit Dumnezeu pînă acuma de asemenea corciuri, în afară doar de alde notarele...

Nicolae Apostol socoti de prisos să combată părerile lui Lecachi Colțun, zis moș Zamă-Lungă, fiindcă e lung la vorbă, tîrziu la faptă și, după cum se arăta, mai tîrziu încă la minte.

Se gîndi însă în clipa aceea că într-adevăr poate însemna tot un țăran „stricat“, un „corciu“ și pentru alții.

Își făcuse viața într-o margine de oraș. Orfan înainte de vîrsta școlii, fusese ridicat de la țară și crescut de niște rubedenii nevoiașе și cu bunătate de inimă, ca toți săracii, care la opt guri flămînde mai adăugaseră una. Bursier normalist mai apoi, își petrecea tot anul la școală — iar vacanțele, în mahalaua aceea de salahori și

fanaragii, de mărunți slujbași pe la primărie și prefec-tură, percepții și tribunal.

Astfel, nu cunoscuse deplin nici viața cea adevărată a orașului, se înstrăinase și de aceea a satului. Nici în car, nici în teleguță.

Dar din acești dintâi ani ai copilăriei îi rămăsese în amintire, dincolo de toate asprimile și de toată sărăcia, un fel de lumină și de curățenie, o iubire de cîmp și de oamenii cîmpurilor, care îl urmărisese în viața de mai târziu. Tot timpul școlii l-a întărit dorința îndărătnică să se întoarcă îndărăt, să fie de-un folos celor rămași la obîrșie. Camarazii îi luau îndîrjirea lui focoasă în glumă. Și cum se numea Apostol, îi spuneau Apostolul. Cuvînt aruncat cu ușurătatea tinereții, de prieteni fără răutate, care îl iubeau și simțeau în el o putere de altă calitate omenească, dar nu puteau înțelege fanatica lui însetare de a se da, de a se uita pre sine, de a se cheltui pentru idei vagi și generale. Apostol — îi rămăsese numele după cea dintâi cuvîntare de școlar, în care făcuse apologia dascălului de țară cu menirile lui apostolice. Iar Nicolae Apostol își însușise de atunci celălalt înțeles al numelui din certificatul de stare civilă, ca un fel de predestinare de la care nu putea dezerta. „Ia spune tu, Apostole !” apăsau pe numele lui, cu o anumită intenție, profesorii cu surîs blajin.

Nicolae Apostol avea răspuns la toate, trecea peste măsura colegilor de rînd, se știa iubit, prețuit și respectat : fusese o mîndrie a școlii, era o speranță a unei generații de elevi. Și acum, deodată, în cîmpul suflat de vînturi și de bura mărunță, zgribulit în pardesiul pirpiriu, ud pînă la os, mergînd spre o țintă necunoscută și ostilă, se simți fără pricină un „țăran stricat”.

Cum spusese moșneagul de alături : un om dezvățat să înfrunte dușmăniile elementelor și dușmănia semenilor, cu acea răbdurie înțelepciune sub care se ascunde îndîrjeala țăranului întreg, cu puterile lui adînc înrădăcinate în sucul pămîntului.

„Are să treacă și aceasta ! se îmbărbătă singur. Ceasul dintîi e totdeauna mai greu.”

Moșneagul se răsuci și îl privi bănuitor. I se năzărise o părere :

— Nu-ți fi fiind cumva vreun inspect, ceva ? Taman așa a mai venit anu trecut, din senin, un boier de la București. Intră el la han, se oprește la postu de jandarmi, merge la primărie. Nu spune cine-i și de unde-i și ce vrea. Iară pe urmă, după ce iscodește și află el ce avea de aflat, numai ce începe a răcni și a se minia și a-i trînti și a-i face pe toți cu ou și cu oțet, mamă-mamă ! de nu știa care unde să intre mai degrabă-n pămînt ! Acuma mă tot cugetam eu, ce-i fi căutînd adică dumneata la Ponoare ? Nu ți-am mai văzut ochii și nici dumneata nu știai încotro-s Ponoarele noastre. Și după ce m-am socotit eu bine, îmi pare mie că i-am dat o chicușoară de rost... Mă tem că-i fi tot un inspect ca turbatul de mai an și să vîi să le mai faci o dată poeinogul premarului și notarului și jăndarului și lui jupîn Aizic, cu hanul lui... Ghicit-am ?

Nicolae Apostol se grăbi, rîzînd, să înlăture acest prepus al moșneagului :

— Fii fără teamă, moș Lecachi Colțun ! Nu-s nici un fel de inspector ca să cad din senin, ceea ce ar fi greu pe asemenea vreme cu ploaie și nori. Nu-s nici turbat, nici n-am nărav să răcnesc și să mă minii, nici n-am venit să fac nimănui nici un pocinog. Sînt numai învățătorul cel nou. Trimis de stăpînire să-ți învăț nepoții, dacă ai cumva nepoți...

— Am. Nepoți am destui ! De-aș avea atîția viței cîți nepoți și de-aș ieși cu dînșii la iarmaroc, m-aș întoarce cu droșca acasă, nu cu haramiu ista de cal. Și te-aș pofți și pe dumneata să stai alături și să te-nvălești în blănuri, ca să nu mai tremuri ca un pui de bogdaproste, de-mi zgîlțui căruța...

În vreme ce spunea acestea, în mintea lui Lecachi Colțun, zis moș Zamă-Lungă, se petrecea desigur un proces mult mai încet și mai laborios, căci numai după aceea părea că s-a lămurit asupra lui Nicolae Apostol și rostului său la Ponoare.

— Așadară, dumneata ești învățătorul nostru cel nou ?... Iaca-i bun !

Aprobarea lui moș Zamă-Lungă nu prea avea de ce să țină de cald lui Nicolae Apostol, înghețat pînă în măduva oaselor. Dar tot îl bucură, fiindcă era cea dintîi

vorba omenoasă de cînd pornise pe drumuri străine și dușmane. Nu ținu mult însă nici această iluzie. Căci moșneagul se grăbi să rectifice aprobarea totală și necondiționată de la început, adăugînd oarecare rezerve :

— Bun ? Adică vorba vine. Să vedem dacă are să zică tot așa, că-i bun, notarul, și părintele, și domnu Atila de la gară !...

— Domnul Atila de la gară mi-a și dat să înțeleg cu prisosință că nu-i bun ploconul care i-a căzut ! se simți dator să-l pună în curent Nicolae Apostol. Pe dînsul l-am priceput. Aștepta altceva și i-a căzut plocon altcuineva. Dar ceilalți ? De ce crezi dumneata că și ceilalți, notarul și părintele, au să găsească și dînșii că nu-i bun și că n-au de ce se bucura ?

— De !... rosti deodată prudent moș Zamă-Lungă. Spun și eu o vorbă, ca omu... Pe urmă patima vorbei îl trase de limbă și, lăsînd la o parte prudența, adăugă : Poate are și domnu notar un cumnat ori un frate care ardea numaidecît de nerăbdare să-mi învețe nepoții carte. Poate are și părintele un cumătru, ori un ginere, ori un nepot, ori o nepoată... Lumea-i făcută din neamuri.

Nicolae Apostol simți frigul pătrunzînd mai adînc. Se cutremură cu un fior la gîndul dușmăniilor care poate încă îl mai așteptau.

Dar moșneagul uitase de notar și de părinte. Vorbi, îmboldind gloaba cu codiriștea biciului :

— O țîră de necaz ai să ai, nu zic ! Necazurile trec însă cu ajutorul Domnului, și oamenii se liniștesc. Vorba e să te ții tare și să nu calci și dumneata pe urmele răposatului domnu Andrieș, Dumnezeu să-l ierte. Ca să nu pați ca el ! Mai întîi au vrut să-l mănînce alții fript. Pe urmă s-a mîncat el singur fript...

Nicolae Apostol se răsuci, cu atenția ascuțită.

Nu era întîia oară cînd auzea pomenindu-se numele predecesorului său, Andrei Colibășeanu, ca un nume, o faimă, un exemplu de care trebuie neapărat să se păzească. Ieri și astăzi dimineață, la revizorat, un funcționar mai mărunț întîi, mai apoi revizorul îl avertizară enigmatic : „Ai să ai de lucru acolo ! După ceea ce a lăsat în urmă nenorocitul de Colibășeanu, nu e ușoară situația unui învățător nou și străin.“

Funcționarul mărunț spusese : „Bietul Colibășeanu“. Revizorul : „Nenorocitul de Colibășeanu“.

Două nuanțe pentru aceeași compătimire, în care ghi-cise și un adaos de dezaprobare, de dispreț, de condamnare.

— Ce-a fost, mă rog, cu bietul acela de Andrieș Colibășeanu ? întrebă Nicolae Apostol, însușindu-și și el cuvîntul de milă al celorlalți.

— Ce să fie ? N-a fost nimica. A venit și el, ca dumneata, acum douăzeci și cinci de ani, din toată lumea, învățător aicea în sat, la Ponoare. A fost învățător douăzeci și cinci de ani. Pe urmă, astă-primăvară, a pus mîinile pe piept și a închis ochii. O pierit ca un pui de găină. Asta a fost !...

Nicolae Apostol, cu tot frigul și umezeala care-i încrîncenaseră carnea, mai găsi putere să glumească, făcînd din glumă oarecare diplomație, ca să afle ceea ce neapărat voia să știe :

— Moș Lecachi Colțun, pot să-ți spun că flăcăiandrul care ți-a pus dumitale porecla de moș Zamă-Lungă n-a cam nimerit-o ! Ce fel de vorbă lungă zici singur că ești dacă strîngi baierile gurii cum strînge un zgîrcit baierile pungii, tocmai cînd vorba lungă ar face să ni se pară drumul mai scurt ?

Moșneagul rîse sub glugă și încuviință :

— Drept este că-mi strîng baierile gurii. Dară o fac pe sfînta învățătură creștină... De ce să mai judecăm morții ? Omul păcătuiește în viață, cade la patimi urîte, unul la băutură, altul la altele — pe urmă închide ochii și toate i se iartă... Rămîne să-l judece numai Cel-de-sus, fiindcă numai el are cumpăna cea dreaptă în mîină. Pe sărmanul domn Andrieș l-au judecat toți în viață, chemați și nechemati. Acuma îl mai judecă și nu-l iartă nici după moarte. Eu, cu mintea mea de moșneag, pot spune, să nu-mi fie păcat, că acuma, dacă Cel-de-sus l-a judecat cumva, nu i-a dat mare osîndă. Mai degrabă socot că l-o iertat, cum n-are să ierte pe mulți din cei care-l judecă și l-au judecat pe răposatul domnu Andrieș, fie-i țărîna ușoară ! Dumneata ești tînăr. Tine-rețea-i grăbită și necruțătoare. Repede vede, repede judecă, repede osîndește ! Eu pot să-ți spun că n-a făcut

nimănui nici un rău... De aceea las să-ți spună alții, ca să-l osîndești după spusele și judecata altora... Îți istoriseam duminică că a venit aci, la noi în Ponoare, acum douăzeci și cinci de ani. Și să vezi potriveală de-a minune ! Tot eu l-am adus de la gară. În altă căruță, cu altă gloabă... Eram și eu mai în putere. Căruța de-atunci — mai bună ; calul — oleacă mai de soi ; fiindcă mai tânăr și mai în putere fiind, ușor îmi era să muncesc din greu și să câștig, în loc să mă lungesc la vorbă de clacă, de-am ajuns un moș Zamă-Lungă ! Eu l-am adus așa-dară de la gară... Era o primăvară și sufla o boare caldă, și era o mîndreață pe cîmpuri de-ți mergeau toate la inimă. Pe aici pe unde trecem acum, de-s cireșii aiștia urîți și negri, numai floarea albă se scutura... Stătea alături de mine pe scaunul căruței și nu-și mai găsea astîmpăr. Se răsucea încolo și înapoi, să se uite la cîmp, și la florile de cireș, și la florile de pe marginea drumului, și la cer, și la păsările cerului, care taman atuncia veneau noaptea, de ne trezeam dimineața sub streșină cu rîndunelele de anul trecut. Și se bucura sărmanu domnu Andrieș, parcă atuncia deschidea ochii la minunile lumii ! Pe urmă... Pe urmă a fost învățător la noi douăzeci și cinci-de ani și s-a stins astă-primăvară. Era tot așa o vreme frumoasă și un soare și o mîndrețe ca atunci. Dară el nu mai avea ochi să le vadă toate ! A pus mîinile pe piept și i-a închis pe vecie. Iară lumea a rămas să-l judece și să nu-l ierte nici după ce-a intrat în pămînt... Asta o știu și asta poate să ți-o spună un moș Zamă-Lungă despre sărmanu domnu Andrieș, fie-i țărîna ușoară !...

Moșneagul tăcu, privind în noroiul șoselei, unde lăsa să se tîrîie cureaua biciuștii, cum se joacă copiii să li se pară drumul mai scurt.

Nicolae Apostol se uita la el cu alți ochi. Nu-i mai părea atît de lung la vorbă și tîrziu la minte cum îl judecase adineauri. Sau poate ceva de altădată, o tresărire de omenie deșteptase în moșneagul osificat și cu mintea sleită o istețime de ochi și de înțelegere, care-a murit de mult în torpoarea dintotdeauna. Nu-i mai păru rău că omul cel dintîi din Ponoare, întîlnit în drum, a fost acest moș Zamă-Lungă. Dar ce, ce-a putut săvîrși înaintașul

lui, acel biet, acel nenorocit Andrei Colibășeanu, de-l judecă toți și-l osîndesc toți, și nu-l mai iartă decît un moșneag cu poreclă scornită de rîsul și ocara satului ? !

Nu-și isprăvi însă întrebările, care se mai adună încă.

Moșneagul ridică biciușca și arată spre dealurile sîrpate din stînga :

— Iacă și Ponoarele noastre !

Satul era negru și trist în bura mucedă a toamnei.

Capitolul III

„În ochii oamenilor întâlnești aceeași împiclire ca în ochii vitelor răpuse de jug. Iar școala îi răsări înainte sub chip de așezare pustie, cu propetele-n pereți, să nu fugă la vale...”

Satul era negru și trist în bura mucedă a toamnei. Case fără împrejurări, risipite pe surpături mîncate de ploi.

Mai degrabă bordeie decît statornice așezări omenești.

Nu se vedeau pomi de livadă, nici semne de gospodărie întemeiată, acele pătule, șuri, grajduri, hambare, stoguri de fîn și ocoale care dau înfățișare de muncă și de agoniseală satelor harnice în ținuturi ceva mai scoase din sălbăticie după îndelungată luptă din tată în fiu.

O adunare de suflete și de sălașuri primitive, părăsite de Dumnezeu și uitate de stăpînire.

Șoseaua trecea înainte, lăsînd cu un fel de scîrbă, la stînga, un asemenea sat însemnat pe harta țării cu un punct mărunț ca o murdărie de muscă.

Într-acolo cotea un drum povîrnit, desfundat de șuvoaie, oblu și lătindu-se în șleauri glodoase.

— Aieste-s Ponoarele ! rosti moșneagul, arătîndu-le cu vîrful biciuștii. Cine le-a botezat așa, buni ochi și sfîntă gură a mai avut ! Nici că se putea să-i găsească un nume mai pe măsură.

„Aici este de lucru“, se încordă Nicolae Apostol, sumețindu-și pieptul în pardesiul learcă de apă.

Iar tristețea și sărăcia așezărilor, în loc să-l înspăimînte, i-au îndrjit deodată hotărîrea cu care venise, ca o strună întinsă de arc.

Căci el voise satul acela, sau, în orice caz, un sat ca acela:

Într-adevăr, la minister, cînd a fost vorba să-i caute numele într-o listă cu ordinea de clasificării și l-a găsit fruntaș printre fruntași, un personaj umflat de grăsime și de solemnitate l-a privit din dosul biroului pe sub ochelari, cu oarecare uimire.

„Bravo, tinere ! grăise, bătînd cu latul palmei lista de clasificării și certificatele care însoțeau petiția. După cele ce citesc aci, ești un adevărat fenomen ! Iar după cuvîntul directorului dumitale, înțeleg că ai drept la un loc. Cum să-ți spun ? într-ales ! Să-ți alegem unul unde să-ți cruțăm puterile, ca să ne dai altceva. Mai o carte, mai un studiu, mai niște conferințe — să te pregătim pentru o carieră de elită, cu înaintări la excepțional. Înțelegi dumneata ce vreau să-ți spun ? Cu oarecare politică și diplomatie, poți ajunge departe ! Eu am nevoie de oameni de credință. Și dacă-mi rămîn de credință, pot să-i împing departe. Ce zici ?...“

El a înlăturat bătos ispita și a cerut înadins un post depărtat și modest; o școală ruinată, un sat de oameni sărmani.

Împrejurări cît mai aspre, ca biruința să-i fie cît mai întregă.

„Mi-ai trimis un încăpățînat ! telefonase mai tîrziu personajul directorului bătrîn și blajin de școală normală. Mă așteptam la altceva. Și văd că e un element care n-are să fie de fel maleabil. O pramatie din soiul ălor colțoși, care au început a se ivi acuma... Păcat !“

Așa îl categorisise înaltul personaj din minister, vînaș de protejați credincioși, pe care să-i sprijine și care mai tîrziu, la rîndul lor, să-l sprijine, ca să alcătuiască o cimentată fortificație pentru proccpsiri personale. Iar fiindcă nu era ceea ce căutase, personajul a strîns din umeri, lăsîndu-l în plata Domnului să se descurce sin-

gur, ba încă mai trăgându-i pe lista numirilor o cruciuliță cu cerneală roșie, să-l aibă sub observație pe viitor.

Directorul bătrîn și blajin așezase receptorul pe suport fără să mai răspundă. Ce-ar fi răspuns ? Cui ar fi răspuns ? Cine l-ar fi înțeles ? El numai își cunoștea și își prețuia flăcării lui, „pramatiile colțoase” pornite de bunăvoie la posturile de rezistență cele mai grele, cum în război se oferă voluntarii cei mai curajoși pentru misiuni de sacrificiu, de unde adesea nu se mai întorc.

Așa încît nu întîmplarea, ci Nicolae Apostol voise satul acela, sau un sat ca acela.

— Aici este de lucru ! rosti pentru el singur, îndreptîndu-se pe scaunul căruței fără spătar, ca să cuprindă mai bine cu ochii mîhnitele așezări omenești. Și îndată întrebă cu nerăbdare : Iară școala ? Unde e școala, moșule ?

Moș Lecachi Colțun arătă spre case cu o mișcare rotundă de biciușcă :

— Lasă, că tot ai s-o vezi dumneata, pînă ce ți s-o înăcri sufletul de dînsa ! De-aici nu-i chip s-o cunoști chiar dacă m-aș cașoni eu să te lămuresc cumu-i și unde-i. Că nu-i fi crezînd că te așteaptă o școală cum au cei de la Trifești și de la Vlădoaia și de la Piscul-Voievodesei ?... La așa sat, așa școală ! Cum spune vorba romînului : La așa cap, așa căciulă ! Pe aiurea oamenii s-au mai zbatut, s-au mai luminat un pic la minte, s-au mai învrednicit a face ceva. La noi ?... Dacă te-ai așteptat cumva la cine știe ce mîndreață, apoi putem întoarce Bălanul înapoi, să te duc la gară, de unde te-am luat... Un bordei păcătos ca toate celelalte ; asta-i școala ! O casă de babă vădană și beteagă, care s-a tras la altă colibă, să-și țină zilele ca vai de dînsa, cu o sută cinci lei, cît capătă pe an orîndă... Iaca, acum, că începem să ne-apropiem, începe și școala dumitale a se arăta cîtu-i de mîndră ! Vezi din vîrful biciuștii hardughia ceia mare și galbenă, cu tabla roșă ? Acolo-i hanul și crîșma lui jupîn Aizic... Apoi de-acolo mergi dumneata cu ochii în sus după biciușca mea și oprește-te la a șaptea casă. Aceea-i școala ! Taman cum o vezi, fără poartă și fără ferestre, de parcă-i casă pustie, cum și este.

Nicolae Apostol își încordă privirea ca să deslușească printre celelalte lăcașuri cu înfățișare pustie și păraginită pe cea mai pustie și căzută-n paragină.

— Așadar, aceea e școala ! exclamă cu o strângere de inimă

— Aceea-ı școala ! întări moș Lecachi Colțun. Ai s-o vezi și mai de aproape, că pe lângă dînsa trecem.

Pe urmă, căruța a cotit pe drumuri strîmbe și pripo-rite, prin noroiul hlisos, peste o gîrlă tulbure și fără podeț, în satul care nu se va fi deosebit prea mult de așezările getice de acum două mii cinci sute de ani.

În ploaie, vite nemișcate, cu botul în pămînt, cu co-pitele infipte în băltoace presărate cu scuturătură de paie, își arătau sub pielea udă coastele fantomatice, ca vacile cele șapte din visul de foamete al faraonului egiptean. Una mugi plîngător, chemînd la o ușă închisă.

O nevastă cu donița deșartă îi privi trecînd, cu ochii tot atît de somnoroși și indiferenți ca ai vitelor.

De aproape, casele, lipite cu lut, altele cu varul stră-vechi, coșcovit și mînjit cu noroi, cu acoperișul de paie putrede și cu ochiul ferestrelor tulbure și posomorît, pă-reau bordeiele unui trib african decimat de ciumă.

— Iaca și școala dumitale ! vesti moș Lecachi Colțun. Văd că i-au pus niște proptele-n perete s-o țină de sub-suori. Asta-i treabă nouă. Pînă acuma stătea în picioare și fără cîrji. Se vede c-au proptit-o să nu fugă la vale, la hanul lui jupîn Aizic !

Nicolae Apostol își privi școala cu ochi dureroși.

Școala îl privi și ea, cu ferestrele ei sparte și negre, ca două orbite dintr-o tidvă de mort.

Capitolul IV

„Poate nimeni nu este de osîndit,
fiindcă nimeni nu poate deosebi vi-
novații de victime!”

— Nu-mi tot scoate dumneata mie ochii cu legea, domnule învățător ! Legea spune, legea drege, legea face ! Cunoaștem noi câtă putere are legea, că nu sîntem întîia oară primarele comunei. Este, domnule notar ?...

Notarul Ilie Bosînceanu nu spuse nici că este, nici că nu este. Își căută de lucru în sertar, tot răsucind niște sigilii pe care parcă atunci le vedea întîia oară.

Domnul primar interpretează în felul său această abțî-
nere.

Se întoarce, făcînd cu ochiul întîi spre părintele Ștefan și șeful de post ; pe urmă spre Nicolae Apostol :

— Nu spune nici că da, nici că ba, fiindcă asta-i aduce aminte de-un rămășag pe care l-a pierdut anțărț la ju-
pîn Aizic ! Atuncea i-am numărat noi tuleiele sale de
spîn și-am pus rămășag că mai degrabă ajung eu a șăsa
oară primar decît să-i crească lui al șăselea fir de păr
în barbă. Ceea ce s-a fost văzut înainte de vremea se-
cerii, cînd iar au venit conu Lascarachi și ai noștri la
putere, și iar s-a trezit cu mine pe cap primar. Dară fir
nou de păr în barbă nu s-a aflat să-i mai fi crescut.

Fiindcă trebuie să știi, domnule învățător, că asta-i regulă !... Conu Lascarachi n-are nădejde în altcineva decît în mine cînd vin ai noștri la putere. Și după cîm ai băgat poate de seamă, vin cam des. Iară cînd vin, stau cam mult. Este, domnule notar ?

— Asta-i drept ! aprobă notarul trîntind un sigiliu cu tuș pe o foaie de hîrtie — poate o adeverință autenticată, garantînd că partidul lui conu Lascarachi și al domnului primar vine cam des la putere, și cînd vine, stă cam mult.

— Nu înțeleg ce are de-a face partidul și puterea lui conu Lascarachi al dumneavoastră cu cele ce spuneam eu ?! se mișcă Nicolae Apostol de pe scaun, ridicîndu-se cu un început de nerăbdare.

— Are de-a face, și ai să vezi că are dacă ai și dumneata puținică răbdare ! îl asigură domnul primar Ionuță Țăpu. Te rog așază-te pe scaun și ascultă-ne și dumneata. Ne-ai chemat, ne-am lăsat alte treburi, am venit și te-am ascultat. E rîndul dumitale acum. De trei zile de cînd ai picat aicea, am stat și te-am lăsat să vorbești și să te frămînți, ca să mă lămuresc. Eu, domnule învățător, pot spune că sînt strașnic cunoscător la oameni. Acum te cunosc, cum l-aș cunoaște pe frate-meu, dac-aș avea fraie. Și am să-ți spun verde în față ce-am văzut și ce-am cunoscut... Cred că nu te supără ?

— Dimpotrivă !...

— Mai întîi, iață ce-am înțeles eu la dumneata : ești tînăr. Tînăr grozav...

— Pentru ca să se vadă cît sînt de tînăr, nu era nevoie de trei zile, domnule primar. Mă arăta chipul și puteam să arăt la nevoie și certificatul de naștere. Nu pricep, însă, de cînd tinerețea e un păcat ?...

— Nu zic că e păcat. Dar tinerețea are păcatele ei, și dumneata ai păcatele tinereții. Tinerețea vrea să schimbe lumea ! Și lumea nu vrea să se schimbe cu una, cu două. O fi scriind el frumos la cărțile dumitale, că bine-ar fi să se prefacă lumea așa și pe dincolo. Așa scrie și în evangheliile părintelui. Numai că ceea ce scrie frumos la carte rămîne în carte, iar lumea merge înainte după tocmelile ei. Răposatu Andrieș Colibășeanu tot așa venise, valvîrtej, vestind că face și drege, că schimbă și

primenește. Pe urmă ce-a făcut și ce-a dres el nu-ți doresc să faci și să dregi dumneata ! Este, domnule notar ?

— Ba încă ce fel de este ! fu de acord notarul, înălțînd de pe condici ochii spălăciți și fața lui roșcată de spîn.

Domnul primar Ioniță Țăpu păru deplin încîntat de aceste aprobări, care dovedeau deplina armonie între cele două organe administrative.

Urmă :

— Asta e una ! Al doilea, domnule învățător, este că dumneata, fiind străin de locurile și de oamenii de aici, prea te pripești să te amesteci în treburile lor și ale noastre. Las la o parte că n-ai cădere. Dar o spun pentru binele dumitale. De asta am ținut să știi că mă aflu a șasa oară primarul Ponoarelor. De treizeci de ani îi cunosc pe toți, știu cum merg lucrurile și cît poate pielea fiecăruia. Încît, dă-mi voie să mă mir că te-ai găsit dumneata, venit din toată lumea, să ne înveți cum și ce trebuie să facem. Mă rog, cine te silește pe dumneata să dai sfoară în sat, să chemi și să aduni oamenii ? Dumneata ai școala dumitale. Te duci la datoria dumitale și aștepți. Vin diavoli la școală ? Bine ! Liber ești să-i muștruluiești pînă ce scoți duhul dintr-înșii, să-i faci dobă de carte, dacă statul te-a trimis pentru asta. Acolo ești dumneata stăpîn. Nu vin ? Se schimbă socoteala. Lasă-mă pe mine să văd de ce nu vin și să iau eu urmările mele... Este, părinte ?

Părintele Ștefan privea pe fereastră, cu mîinile în poalele anteriorului, ca și cum n-ar fi auzit.

— Este, domnule șef de post ? se adresă atunci domnul primar către altă persoană din auditoriu : șeful de post, strîns în tunica albastră, încătărămat în curele și cu cizmele gemînd o gamă întreagă de scîrțîituri la cea mai mică mișcare.

— Este, domnule primar ! Dumneata, care va să zică, ne ceri concursul nostru, și noi, ca organe de execuție, care va să zică, executăm. Dacă e cazul. Spun dinainte : care va să zică, dacă e cazul !

— Vezi ? triumfă domnul primar Ioniță Țăpu. Dar să ne întoarcem la ale noastre. Să zicem că n-am nimic împotrivă. Dumneata ești tinăr, vii cu orînduieli noi, așa cum te-au învățat profesorii de la București. Aduni gos-

podarii, le spui cîte-n lună și-n soare despre foloasele cărții, îi sfătuiești să-și trimeată plodurile la școală, îi ameninți cu amenda. Ce-ai făcut dumneata cu asta ? Te înșeli amar dacă-ți închipui că de trimis plodurile la școală le arde lor acuma. De două săptămîni de cînd tot curge de sus, de-au putrezit și pietrele, abia ieri s-a îndurat Domnul și s-a răzbunat vremea de bine, de rău. Toți așteaptă să se zvînteze oleacă pămîntul, și n-au să mai ajungă cum, să se împartă la cîmp, pînă ce nu dă inghețul. Pentru dînșii și pentru boieresc. Ți-ai făcut dumneata întrebarea cum rămîn cu datoriile la boieresc ? Unii au contract făcut coalea la primărie, cu bani luați înainte de la conu Lascarache, alții de la coana Catinca Știrbuleasca, alții de la domnul Solomonică Fișer. Au luat astă-iarnă și nu s-au plătit, iar la iarnă din nou au să mai ceară și din nou au să mai capete. Că nu-i fi crezînd dumneata că la iarnă au să pună cartea dumitale în ceaun s-o fiarbă, fiindcă încă n-am auzit pe nimeni că s-a săturat mîncînd hîrtie. Este, domnule notar ?

Notarul înlocui răspunsul cu o strîmbătură chicotită de rîs, destinată să arate lui Nicolae Apostol cît de absurdă și comică îi este pretenția să convingă autoritățile comunei Ponoare despre utilitatea născocirii lui Gutenberg.

Părintele Ștefan privea absent și trist pe fereastra tulbure, afară, cu palmele sprijinite pe genunchi. Șeful de post surise pe sub mustața răsucită în sfîrcuri, scîrțîindu-și ușor cizmele într-o destindere de om care vrea să arate că e grăbit și că mai are, „care va să zică“, și alte treburi decît să asculte atîta vorbă de clacă.

Mulțumit de această aprobare generală și de acest modest succes oratoric, domnul primar Ioniță Țăpu se întoarse din nou către învățătorul cu idei năzdrăvane :

— Poftim ! Merg mai departe. Ca să vezi de ce vreau eu să te apăr spre binele dumitale. Să zicem că i-ai adunat. Binee ! Le vorbești despre foloasele cărții și ale învățaturii. Că numai cine are carte are parte. Că numai învățătura deșteaptă pe om. Mă rog, tot ce-am mai auzit ! și cînd le vorbești dumneata mai frumos, are să se ridice unul și are să te întrebe pe dumneata la ce

i-a folosit oare cartea răposatului Andrieș Colibășeanu ? Atuncea toți au să-și dea ghionți, și tare aș vrea să știu cum ai să le poți răspunde ?...

— Nu purta dumneata grijă de asta, domnule primar. Am să mă descurc eu.

— Poate...

— Nu poate. Sigur.

— Ehe ! Tinerețe-tinerețe ! Tot așa l-am auzit acum vreo douăzeci și cinci de ani și pe răposatul Andrieș. Nu se îndoia de nimica. Și mai ales, săracul, nu se îndoia de dînsul. Că nimeni și nimica nu-i poate sta în cale. „Sigur !” Asta era vorba lui pe atunci. Că el are să ne facă local de școală în cinci ani. Sigur ! Că el are să ridice satul, să ne facă locaș de citire, să ne învețe gospodărie și plugărie, pe noi, care o cunoaștem din neam de neamul nostru, fără cărți și alte drăcovenii. Să nu fie casă fără livadă, gospodar fără perechea lui de boi, copil fără certificat de patru clase. Cîte și mai cîte. Sigur ! Cînd te-am auzit pe dumneata spunînd, parcă i-am auzit glasul lui...

— Eu nu știu de ce-mi tot pomenești numele și faptele unui om pentru care n-am nici un fel de răspundere ? Își pierdu răbdarea Nicolae Apostol. De trei zile, unde mă întorc, mă lovesc numai de numele acesta. Am înțeles, din cele ce mi s-au spus, că n-a făcut cînstle breslei noastre. Orice pădure are uscăturile ei. N-am drept să-l judec, nici să-l osîndesc. Dar nici nu-l apăr. Pentru ce-a făcut și pentru ce n-a făcut mai ales, Dumnezeu să-l ierte și să-l iertăm și noi, oamenii ! Eu sînt venit aici tocmai ca să fac ce n-a făcut el și să îndrept ce-a stricat el...

— Sigur ? întrebă notarul Ilie Bosînceanu, cu o intenție de batjocură, pe care Nicolae Apostol n-o bănuise la o făptură atît de jigărită și de becisnică.

— Precum vezi și dumneata ! Sigur ! rosti cu aceeași pornire de harțag tînărul învățător.

Și în aceeași clipă regretă că a pierdut stăpînirea de sine.

Roti privirea la oamenii aceștia poltiți de el în sala scundă și întunecoasă a primăriei, ca să le arate hotărîrea și planul lui de muncă, să le ceară sfat, ajutor, să-i

zguduie din nepăsarea lor adormită. Și își recunosc în-
dată greșeala. Văzu zădărnicia acestei amăgiri.

Erau oameni morți.

Nu-i mai putea scoate nimic din scufundarea unde se
simțeau bine și împăcați, rozînd fiecare din ciolănașul
procopșelii sale. În trei zile avusese putința să prindă și
pricinile ascunse ale neîncrederii sau dușmăniei care-l
întîmpinau la fiecare pas.

Notarul Ilie Bosînceanu vînase locul pentru un frate
cu două clase de școală de meserii, eliberat de doi ani
din armată și încă necăpătuit. Șeful de post, dom' Stă-
nică, zis Care-va-să-zică, după urgiile de anul trecut,
din 1907, cînd pretuțîndeni prin vecini s-au răsculat sa-
tele și-au dat foc acaretelor boierești, nu putea să vadă
cu ochi buni un dascăl venit să scormonească oamenii
și să le bage gînduri năstrușnice în cap. Fregătea chiar
un raport confidențial în acest sens. Primarul, cunoscut
mai mult sub numirea de Ioniță-Vulpoiul decît pe nu-
mele cel adevărat, de Ioniță Țăpu, era într-adevăr un
vulpoi bătrîn, isteț la minte și viclenit după o înde-
lungă experiență de viață, care-l ținuse mereu între cioc-
nirile celor mari și celor mici, între ciocan și nicovală.
Fost logofăt boieresc și de treizeci de ani om de încre-
dere al lui conu Lascăr Sofian, deputat al guvernului și
vicepreședinte al Camerei, dorea în aceeași măsură, pen-
tru pacea comunei și respectul contractelor de munci
agricole, un dascăl care să se dea ușor la brazdă și să
nu zădărase răbdarea gospodarilor, îmbuibîndu-le capul
cu năzdrăvăanii din cărți. Iar părintele Ștefan, unchiaș
bolnav și fără vlagă, părea absent de la toate acestea
și asculta fără să audă, privea fără să vadă.

Nicolae Apostol încercase cu fiecare în parte să-i cîș-
tige hotărîrii lui tinerești și colcăind de neastîmpăr.

Nu izbutise.

Nu izbutea nici acum, cînd îi rugase să se adune și
să-l asculte îndelaolaltă, pentru ajutor la fapte mai mici
și mai apropiate. Copiii uitaseră drumul școlii și se pare
că nici nu-l prea cunoscuseră. Cocioaba era ruinată, pus-
tie, fără ochiuri de sticlă la ferestre, cu bănci schioape,
cu soba dărîmată. Căzut singur și străin în această pă-
răginire, nădăjduise deocamdată să capete de la autori-

tățile comunei ajutor de faptă și de cuvînt, pentru a aduna elevii la școală și pentru a cîrpi coliba numită școală, așa ca să poată primi sub acoperiș cei vreo patruzeci, poate cincizeci de copii, pînă la primăvară, cînd avea să se aștearnă la o ispravă mai cu temei.

Dăduse greș. Oameni morți. Suflete toropite într-o mare împăcare cu stările scufundate, de unde nu vedeau nici o trebuință și nici o grabă a vreunei schimbări.

Nu mai era vorba de un ajutor cot la cot și cuvînt la cuvînt. Ci încă mai greu, se vedea nevoit deocamdată să lupte cu o ostilitate îndărătnică față chiar de ceea ce ar fi încercat și poate ar fi izbutit să înfăptuiască singur, numai cu puținele lui puteri.

— Care va să zică, aceasta e chestiunea ! se ridică șeful de post, domnul Stănică, acompaniat de scîrțîiturile cizmelor și ale curelelor. Dumneata convoci, care va să zică, satul la o adunare sub cerul liber...

Nicolae Apostol se înalță la rîndul lui de pe scaun, adresîndu-se tuturor, de la unul la altul :

— Dar, domnule șef de post, domnule primar, părinte, domnule notar, înc-o dată vă rog să rămînem bine înțeleși ! Nu e vorba despre nici un fel de convocare. Nici un fel de adunare sub cerul liber sau neliber. Cum ați spus singuri, sînt străin aci. Oamenii nu mă cunosc. Nu prea îmi par a cunoaște nici care e rostul unui învățător și al unei școli în satul lor. Fiindcă mîine e zi de duminică, m-am gîndit să folosesc ceasul cînd ies de la biserică, să le spun cîteva cuvinte și să ne cunoaștem. So-coteam că n-ar strica să mă ajutați unul dintre dumnăvoastră. Bunăoară, părintele sau domnul primar. Să mă înfățișeze gospodarilor, ca pe-un străin ce sînt, venit cu hotărîrea să rămîn aici și să fiu de-o ispravă, pînă la bătrînețe. Asta e tot ! Țin să vă spun dinainte că nu fac, n-am făcut și n-am să fac niciodată nici un fel de politică. Așa că am să le vorbesc oamenilor despre necazurile lor și leacurile necazurilor acestora, despre folosul școlii și al învățaturii, ca să priceapă singuri de ce trebuie să-și trimită copiii la carte. Asta e tot. Fiți sigur, domnule primar, că n-am să rostesc nici o vorbă pentru sau contra lui conu Lascăr al dumitale...

— Ba pentru conu Lascarache al nostru poți spune cîte vrei și ce vrei ! Nu te oprește nimeni. Dimpotrivă ! Are să fie foarte mulțumit cînd are să știe că are aici un om de încredere, gata să lucreze alături cu mine pentru binele comunei și al gospodarilor.

— Se poate !* Dar eu n-am venit aici să fac nici un fel de politică și să fiu omul unuia sau altuia.

— Lasă, nu te mai aprinde așa de repede ! vorbi cu un rîs șiret în ochii domnul primar Ioniță Țăpu. Despre aceasta mai avem timp să vorbim noi. Oleacă de politică trebuie să învîrtă omul, că altfel nimica nu se poate face pe lume, nici bine, nici rău. Este, domnule notar ?

Notarul, Ilie Bosînceanu, făcu oarecare rezerve, bazate pe experiența lui personală, și încă îndestul de proaspătă :

— Cîteodată, este, și cîteodată nu este ! Fiindcă dă-mi voie pentru ca să vă întreb. Conu Lascarache mi-a făgăduit el mie ori nu că-l aduce aicea pe frate-meu Costică în locul răposatului Andrieș Colibășeanu ? I-am fost sau nu i-am fost de credință ? Răspund tot eu. I-am fost, și încă i-am fost chiar atuncea cînd conu Lascarache nu era la putere. Și la ce mi-a folosit mie, oare, dacă i-am fost de credință ? Răspund tot eu. Nu mi-a folosit nimica. Pentru că stăpînirea ne-a trimis pe dumnealui (făcu din capul spîn și roșcat spre Nicolae Apostol). Pe dumnealui, care e străin de comună și străin de județ și străin de partidul și de interesele lui conu Lascarache.

— Poate a avut pe cineva mai tare la centru ! se dădu cu părerea domnul primar Ioniță Țăpu. De unde știm noi ? Ori poate înadins conu Lascarache a lăsat să se facă lucrurile singure, că să vă împace pe toți. Dumneata țineai să-l aduci numaidecît pe Costică, domnul Atila de la gară, pe fratele coanei Lenței, părintele Ștefan, pe duduia Mărioara, nepoata coanei preutesei. Este, părinte Ștefane ?

Părintele Ștefan, privind pe geam, cu ochii împăcliți și bătrîni, făcu un semn de renunțare cu mîna.

— Este ! afirmă cu energie domnul primar Ioniță Țăpu. Ce să ne mai ascundem după deget ? Vă spun eu că este, și fiindcă este, ca unul care mă pricep cum se

învîrte o țiră de politică, pot să vă spun și care a fost socoteala lui conu Lascarache. Dacă o numea pe duduia Mărioara, erai nemulțumit dumneata și domnul Atila de la gară. Și aveai cuvînt să rămîneți nemulțumiți. Dacă îl numea pe cumnatul lui domnul Atila, era nemulțumit părintele, că nu-și mai găsea zi bună acasă cu coana preuteasa, și aveai să rămîi nemulțumit dumneata, ca unul care l-ai slujit cu credință chiar cînd eram noi și cu conu Lascarache în opoziție. Dacă îl numea pe Costică al dumitale, avea drept să se plîngă părintele și domnul Atila. Oricum făcea și oricum dreghea, împăca unul și amăra doi. Așa a făcut pace. S-a spălat pe mîini ca Pilat din Pont, cum scrie la evangheliile părintelui, și a lăsat pe cei mai mari de la București să ne trimeată unul care nu e nici cumnat cu domnul Atila, nici nepot de-al coanei preutesei, nici frate cu dumneata. Este, domnule învățător ?

— Aici sîntem de aceeași părere ! încuviință surîzînd Nicolae Apostol. E singurul lucru la care n-am nimic de spus. V-am căzut plocon fără să fiu rudă cu nimeni și fără să fiu omul nimănui...

— Nimic nu se știe ! îl întrerupse domnul primar Ioniță Țăpu. Azi nu ești, și mîine se poate întîmpla să fii. Fără de asta nici că se poate. Și, iaca, bate palma aici ! Ți-o spun eu că n-are să treacă un an, și ai să fii omul lui conu Lascarache, ca mine și ca toți cîți ne vezi și care ne dăm socoteală cine le învîrte și cum se învîrt lucrurile pe lume... Ca să isprăvim, rămîne așa : dumneata faci cum crezi. Aduni oamenii ? Adună-i ! Vrei să le vorbești ? Vorbește-le ! Eu mi-am făcut datoria și te-am povățuit să n-o iei prea repede. Zici că ai să rămîi toată viața la noi. Așadară ce te grăbește ? Ai să tot ai timp, pînă ce ți-o ieși peri albi, ca mie și părintelui. Încolo, mai mult n-avem ce face !... La bugetul lui ianuarie vom căuta cu domnul notar, după ce i-o trece necazul, să punem o sută, două de lei pentru reparația localului de școală și pentru cîteva bănci. De la noi, puțin. De la Domnul, mai mult ! Domnule șef de post și domnule notar, fiindcă tot sîntem aici, să trecem la oarecare chestiuni de-ale noastre. Am primit poruncă de la conu Lascarachi...

Nicolae Apostol înțelese că nu mai are de așteptat nimic de la nimeni.

Strînse mîinile. Simțea nevoia să iasă mai repede la aer.

— Merg și eu cu dumneata. Avem drumul împreună... vorbi moale părintele Ștefan.

Și merșeră o bucată de drum împreună, unul după altul ; părintele Ștefan înainte, învățătorul în urmă, fiindcă în noroiul desfundat de roți se afla numai o singură potecă îngustă, bătută de pași și zbicită de vînt.

La despărțire, mîna preotului întîrzie fără vlagă, nehotărîtă în mîna viguroasă a tînărului. Ca după o mare sforțare, întrebă cu același glas absent, ocolindu-i privirea și uitîndu-se pe alături de el, peste umăr, pe ponoare, la casele strîmbe și fără împrejmuiiri :

— Tot la Aizic stai ?

— Tot, părinte Ștefane... Încă n-am găsit o odaie într-o casă omenoasă...

— Și nici n-ai să găsești ușor. E un sat foarte sărac.

— Văd, părinte ! Am început să-l cunosc. E un sat foarte sărac și cred că avem datoria să-l ridicăm noi. Am fost prin cîteva case tot căutînd un culcuș. M-am înspăimîntat. Mai înfricoșătoare ca mizeria e lipsa de inițiativă și de chibzuință pentru a lupta împotriva acestei mizerii.

— Vorbești ca sărmanul Andrieș Colibășeanu, acum douăzeci și cinci de ani, cînd venise și el tot așa...

Părintele Ștefan nu isprăvi ce voise să spună despre Andrieș Colibășeanu. Înlocui cuvintele cu un gest nehotărît al mîinii slăbănoage, arătînd spre deal, poate drumul pe unde venise predecesorul lui Nicolae Apostol cu douăzeci și cinci de ani în urmă, poate cimitirul unde se odihnea acum.

Nicolae Apostol se încruntă, cum făcea acum de cîte ori auzea numele acesta.

Vorbi, încordîndu-și pieptul, cu o ațîțare tinerească :

— Nu știu ce-o fi vorbit acest Andrieș Colibășeanu acum douăzeci și cinci de ani. Văd însă ce-a făcut el. Mai ales văd ce n-a făcut. Și nu pot să-l absolv. A fost un dezertor de la datorie. Destinul nostru e ca al ostașilor pe care îi trimitea Atena sau Roma să apere cetatea.

Nu trebuiau să se întoarcă decît pe scut sau sub scut. Să învingă sau să moară la datorie !...

— Poate și sărmanul Andrieș a murit la datorie, spuse cu glas încet părintele Ștefan. Sînt fel de fel de chipuri de a muri la datorie. Unii cad răpuși dintr-o singură lovitură... Alții sînt răpuși cu încetul. O moarte de la zi la zi... .

— Oricum, nu e cazul lui, părinte. Nu înseamnă că ai căzut la datorie cînd ai sfîrșit viața alcoolic, cînd ai trăit cu o femeie în afară de lege, cînd te degradai primind băutură de la oricine, cerînd, cînd te ridicau alții din șanțuri. Nu e o moarte la datorie cînd ai lăsat o școală cum am găsit-o eu... Știu, părinte ! Nu e nici omenește, nici creștinește să judeci faptele unui om după moarte și să-l condamni pentru faptele din viață. Dar dumneata nu înțelegi se înseamnă pentru mine să mă întîlnesc numai cu faptele lui, cu numele lui ? Să lupți cu moștenirea aceasta ? Așa cum a trăit el și așa cum și-a înțeles el rostul aici, nu s-a omorît numai pe el, n-a omorît numai încrederea oamenilor de aici în școală și în carte. A omorît și ceva din viitor ! E ca un hoit care lasă duhoare de putreziciune chiar după ce a fost ridicat și îngropat.

— Nu spune așa, domnule învățător, încercă părintele Ștefan să apere cu puterile lui vlăguite amintirea mortului. Viața nu e așa de simplă cum o vrea tinerețea...

— Ba așa, părinte ! Este ! se îndîrji Nicolae Apostol. Cînd o tragi înainte ca o linie dreaptă și cînd o urmezi ca pe-o linie dreaptă, e simplă. Înțeleg simțămîntul dumitale. Ca slujitor al bisericii creștinești, e rolul dumitale să aperi greșelile celor slabi și să ceri iertare lui Dumnezeu și lumii pentru greșelile lor...

— Nu e vorba de rol ! grăi mai departe, cu privirea absentă, părintele Ștefan. Nu vorbim aici — eu în numele bisericii, dumneata în numele școlii. Sîntem înainte de toate oameni. Vorbim ca oameni...

— Ca oameni. Poftim, vorbim ca oameni, părinte ! Ca om, cum explici și justifici o existență nenorocită, așa cum a fost a predecesorului meu ? Cum o explici și cum o ierți ? Este în noi o pornire să compătimim și să iertăm păcatele celor slabi și învinși, fiindcă aceasta ne

dă amăgirea unei superiorități. Ne simțim mai tari prin comparație. Căci este o diferență între situația umilitoare de a cere și a aștepta tu milă și iertare și între situația privilegiată de a acorda tu milă și iertare altuia care s-a dovedit mai inferior înarmat în viață. Orice nenorocit își găsește consolare de îndată ce poate compătimi o nenorocire încă mai gravă ca a lui. Dar lepădându-ne de aceste viclesuguri ale sentimentului, judecînd obiectiv o viață, în afară de noi, ce rămîne ca faptă din ce-a lăsat în urmă un Andrieș Colibășeanu ? Ce-a fost bun ? Ce-a lăsat bun ? Un singur lucru măcar bun, care să absolve zece rele ! Este ceva ?... Poți să-mi spui dumneata, părinte, un singur lucru bun despre acest Andrieș Colibășeanu ?...

— Nu era un om rău, rosti molcom părintele Ștefan. Era un om slab și nefericit.

— Vezi ? Nici dumneata nu poți descoperi o singură faptă bună. „Nu era un om rău.“ Aceasta n-ajunge cînd ai fost venit aci ca să plătești o datorie societății. „Era un om slab și nefericit.“ N-ai voie să fii slab cînd ai acceptat să-ți îndeplinești o misiune care ți-a fost încredințată după ce tu ai cerut-o. Ce-ar fi mîine dacă ne-am declara toți slabi și nefericiți ?

— Ești foarte tînăr ! încheie părintele Ștefan. Avea dreptate primarul : grozav de tînăr.

Dar după despărțire, se întoarse de la cei dintîi pași îndărăt și se ușură de o piatră care-i rămăsese de mult pe inimă. Vorbi tot așa, mereu ocolind privirea lui Nicolae Apostol :

— Mă gîndesc că trebuie să stai foarte rău la hanul lui Aizic. Dacă aș avea ceva mai încăpător acasă...

— Lasă, părinte Ștefane ! Te rog mult să nu te gîndești la toate acestea. Sînt deprins să mă descurc singur.

— Știu, știu. Văd că ești un om dintre cei care se descurcă singuri și repede... Dar, oricum ! Mă muncea gîndul alaltăieri noaptea, că nu puteam dormi și mă răsuceam în pat. Ai și dumneata drept să întrebi : „Doamne, în ce lume am căzut ? Ce fel de oameni sînt aceștia ?...“ Și n-aș vrea să crezi... Poate ai aflat. Casa mea nu-i o casă unde să găsească voioșie și poftă de viață un om. Mi-am îngropat trei copii de oftică : două fete și un fe-

cior. Al patrulea zace acuma. Abia a scăpat de la oaste și mi l-au adus în căruță, să-l pun în pat. Îi cresc și, cum ajung mari, mi-i cheamă Domnul la dînsul...

— Dar nici n-aș fi primit, părinte, să fiu povara cuiva.

— Asta o spui aicea și acuma ! Dar noaptea, cînd nu poți dormi de ploșnițe la hanul lui Aizic, știu că nu poți spune la fel... Chiar așa cum sînt lucrurile, încă s-ar mai face ceva dacă acasă aș hotărî numai eu. După cum n-a scăpat însă din vedere să amintească domnul primar, preuteasa mea nu prea ar avea de ce să-ți iasă înainte cu pîine și sare. Aștepta locul dumitale pentru o nepoată de-a noastră. O nepoată cu cîteva clase de profesională. Eu înțeleg... Dumneata ai toate drepturile, fiindcă ai fost pregătit pentru dăscălie. Ceilalți, și nepoata mea, ca și fratele notarului, ca și cumnatul lui Atila Gheorghiu, de la gară, trăgeau și ei nădejde, fără drepturi, cum e obiceiul pămîntului. Ai venit dumneata. Ne-ai liniștit pe toți... Poate e mai bine. Arc să fie poate mai de folos pentru sat. Trebuie să știi că nici nu m-am prea amestecat cine știe cît pentru nepoată-mea. N-am nici putere îndestulă pentru asta și n-avea nici dînsa de ce să se aștepte la cine știe ce... Am aruncat o vorbă, ca să capăt liniște acasă. Femeile înțeleg mai puțin, chiar cînd vîrsta ar fi trebuit să le aducă mai multă cumințenie. Încît vezi și dumneata...

— Părinte Ștefane, dă-mi voie să te rog, fără supărare, să nu mai pomenim niciodată despre aceasta. Se poate vedea că n-am căutat un loc de odihnă. Dacă așa ar fi fost, aș fi găsit altul ! Am căutat unul de muncă grea, ca să pot fi de-un folos acolo unde e nevoie de oameni tari. Eu am nădejde că am s-o isprăvesc bine. Îmi pare numai rău că am tulburat atîtea socoteli de ale altora... Acestea nu le pot lua însă drept pricini de supărări adînci și durabile. Au să se potolească neplăcerile, și atunci avem să punem umăr lîngă umăr, să scoatem satul acesta de unde se află...

Nicolae Apostol arată satul cu drumurile negre și prăvălate, casele într-o rîlă, acoperișurile negre de paie, vitele clefăind în ogrăzi fără împrejmuire, mugind lîngă fîntîni cu jgheaburile sparte.

— Pentru asta să ne adunăm puterile, toți, părinte...

— Cei care au puteri, tinere domnule învățător. Cei care au...

Iar spunînd acestea, preotul bătrîn și adus de spate, în anteriorul sărac, decolorat pe umeri, porni, înotînd în noroi, pe ulița strîmbă, spre casa lui care nu era cu mult mai arătoasă decît a celorlalți troglodiți din satul Ponoare.

Capitolul V

„Jupîn Aizic avea o înțelepciune a lui și a neamului său prin multe încercări trecut.”

— Mai miroase a afumat ? Mai miroase a zupă ?

— Nu, domnule Aizic ! Miroase a lapte, cum e dat laptelui să miroase, și încă a lapte foarte bun.

— Atunci sînt tare bucuros.

Domnul Aizic își manifestă bucuria frecîndu-și mîinile și plimbîndu-se în papucii de pîslă de jur împrejurul mesei.

Nicolae Apostol regretă că spusese slujnicei, cu două zile mai înainte, oarecare lucruri neplăcute despre mirosul laptelui și despre oala în care a fost fiert.

De atunci, domnul Aizic se simte dator să-și servească singur clientul, și după ce aduce ceașca de lapte, cu feliile de pîine neagră, veche și lutoasă, se învîrte așteptînd aprecieri elogioase și căutînd sămînță de vorbă. Nicolae Apostol înghite în silă sub privirea unui străin.

Ar vrea să-l vadă plecat mai repede, iar domnul Aizic n-are de ce pleca.

E mai întîi la el acasă și socoate noul învățător nu numai un chiriaș, ci un oaspe, cu drept să se bucure de toate onorurile gazdei. Mai apoi, e foarte fericit că are

prilej să stea de vorbă cu un om sosit din regiunile civilizate ; un tânăr isteț și cu carte, care se poate întâmpla mâine să-și cucerească loc de fruntaș în treburile satului, dacă nu cumva chiar și mai departe de sat, dincolo, în treburile ținutului. După cum arată semnele vremurilor, de la răscoalele de anul trecut, sfetnicii din București caută puteri proaspete în lumea satelor. Făgăduiesc și pregătesc legi pentru dînșii, obștii și bănci, pomenesc tot mai des despre reforme și drepturi, așa cum se vorbește la Cameră și cum se scrie la gazete. Învățătorul cel nou îi pare un om ca pentru acestè vremuri care se vestesc. Iar o veche experiență personală a domnului Aizic, și alta mai veche, a timpurilor, l-au învățat de mult că pe asemenea oameni e mai bine să-i cîștigi de partea ta decît să-i cîștige vecinul.

Oprindu-se în fața mesei și așteptînd să termine înghițiturile Nicolae Apostol, întrebă cu o îngrijorare bănuitoare :

— Dumneata l-ai cunoscut deja pe conul Lascarache al nostru ?

— Nu, domnule Aizic.

— Nu face nimic ! îl consolă hangiu. Ai să-l cunoști numaidecît. Ți-o spun eu ! Și are să fie bine. De așa o persoană distinsă ca domnul Sofian n-au noroc toate ținuturile din România...

— Să fie sănătos !

— Să fie, că avem cu toții nevoie de oameni ca dumnealui. Pe urmă, și dumnealui are nevoie de oameni ca noi. Cum spun gospodarii de pe aici : o mîină spală pe alta și amîndouă obrazul... Domnule învățător, am să vă zic eu ceva...

— Poftim...

— Am ascultat ieri ce sfătuiau unii și alții la mine în prăvălie, la un păhărel de rachiu. După ce-ai vorbit dumneata, s-au adunat și dînșii ca să vorbească. Așa-i omul făcut ! Ascultă întîi pe altul, după aceea se duce și el să vorbească cu alții despre celălalt. Eu pot să vă zic, domnule învățător, că după cele ce-am auzit eu, numaidecît are să vină conu Lascarache și are să vă cheme și are să vrea să vă cunoască și are să spună să-i fiți domniei-sale om de încredere fiindcă are nevoie de

un așa om. Asta pot s-o jur eu pe copiii mei. Poate te îndoiești, domnule învățător ?

— Nu ! continuă să răspundă monosilabic Nicolae Apostol, uitîndu-se semnificativ la ușa pe unde ar vrea să-l vadă plecat pe domnul Aizic cît mai curînd.

— Nici nu trebuie să te îndoiești. Eu îl cunosc pe conu Lascarache și știu după ce umblă dumnealui. Și fiindcă îl cunosc și știu după ce umblă, zic că nu poate să lase un om ca dumneata, să pună mîna pe dînsul alții, alde domnul Spirică Necșulescu. Se fierbe ceva în țară, domnule învățător. Poate pretinzi dumneata că nu se fierbe ?

— Nu pretind nimic.

— Nu pretinzi dumneata nimic, fiindcă știi mai bine decît un jîdan bătrîn și prost ca mine. Se fierbe ceva ! Pentru asta pot să jur pe copiii mei. Așa ceva a simțit și conu Lascarache al nostru,.. I-am citit eu în ochi cum citesc în cărțile mele. După răscoalele și pîrjolul din 1907, măcar că pe noi ne-au ocolit atunci, nu-i ajunge în părțile astea un om ca Ioniță Țăpu. Are nevoie de un articol de lux, garantat... Om pentru mîine, nu pentru ieri. Ieri îi deja mort și îngropat. Nu se mai întoarce. Mîine e pe drum. Vine și nu-l poți opri. Trebuie să știi cum să-l primești. Sînt sigur că tocmai ca mine gîndești, domnule învățător.

— Poate...

— De așa „poate“ să am eu parte toată viața mea. Nu „poate“... Dumneata gîndești, și ai înțeles, și știi. Eu n-am auzit ce-ai vorbit la oameni. Dar cunosc că le-ai vorbit grozav, domnule învățător ! Eu i-am auzit ce spuneau unii și alții înainte de a le vorbi dumneata și i-am auzit ce spuneau și după ce le-ai vorbit. Înainte ziceau că iară le-a mai venit un străin, un venetic, să ierți dumneata, domnule învățător, un surtucar, încă unul pe care l-a trimis statul să mănînce și să bea leafa statului de pomană. Pe urmă, ieri s-a schimbat povestea !... Altfel ziceau. Le-ai dat de gîndit și de vorbit. Și asta m-a bucurat foarte pentru dumneata...

— Îți mulțumesc, domnule Aizic.

— Parcă dumneata ai nevoie de mulțumirile mele ! exclamă sceptic hangiul. Acuma ai nevoie pentru mo-

ment de un lapte care să nu miroase a fum și de o zupă de la mine, și mai ai nevoie de o oală cu un pat, pînă ce ai să găsești ceva mai bun. Și atunci n-ai să mai ai nevoie nici de atîta. Am observat că dumneata nu pui un pic de vin și de rachiu în gură.

— Nu, domnule Aizic.

— Așa e lumea ! Curioasă și amestecată. Unii beau prea mult. Alții nu beau de loc. Trăiesc și unii, și alții.

— Precum vezi, domnule Aizic.

Hangiul păru în sfîrșit că a prins înțelesul răspunsurilor monosilabice.

Adunînd pe tablaua ruginită fărîmiturile de pîine, lingurița de aluminiu și ceașca de tablă cu flori smălțuite, se pregăti de plecare :

— Văd că n-ai chef de vorbă, domnule învățător.

— N-am timp, domnule Aizic. Timp, nu chef ! Mă așteaptă și pe mine datoria mea, cum te așteaptă pe dumneata treburile dumitale.

— Cîtă bucurie mă așteaptă pe mine la treburile mele să nu te aștepte pe dumneata la datoria dumitale !... Pentru la masă, întreabă Surica dacă vă place ochiuri și brînză, iar pe diseară zupă cu rasol ? Un rasol fain, cu cartofi și hrean...

— Domnule Aizic, te-am rugat de la început să nu mă întrebî niciodată. Nu fac nici un fel de moft la mîncare. Mămăligă, brînză, ceapă, fasole, lapte... Prea destul ! N-am venit doară să mă pun la îngrășat. Mă mulțumesc cu orice și oricum.

— Numai să nu miroasă laptele a fum și să nu-l fiarbă Surica în oala de zupă ! corectă cu tîlc domnul Aizic.

— Numai...

Nicolae Apostol răsufală ușurat cînd îl văzu lîngă ușă.

Dar din prag hangiul se întoarse cu intențiile cele mai generoase :

— Am văzut că n-ai galoși, domnule învățător. Asta nu-i permis ! În sat la noi, pe așa vreme, fără galoși, pot spune că ești întocmai ca o persoană care a plecat la vînațoare fără pușcă. M-am gîndit și m-am sfătuit cu Surica și ne-am hotărît să facem o propunere fără supărare... Am eu niște galoși noi-nouți. Și te rog să-i primești cu împrumut pînă ce te repezi la tîrg, să cum-

peri o pereche încă mai nouă și mai faină. Atuncea am să dau eu o adresă la un negustor de încredere și ai să fii servit ca un client recomandat de Aizic. Pînă atuncea, nici nu vreau să mă gîndesc că pot să fiu refuzat. Eu, m-am vorbit cu Surica și am priceput cît de greu e pentru o persoană singură și străină să cadă din cer într-așa un sat ticălos și glodos. Noi înțelegem ce poate să simtă un străin cînd se află între străini. Dumneata, peste doi-trei ani, n-ai să mai fii străin aicea, ai să prinzi rădăcină, ca parii de răchită din gardul gospodariilor și ai să uiți ce-ai simțit și ce-ai avut de îndurat. Oamenii au să se învețe cu dumneata și dumneata cu dînșii. Ai să fii omul lor și ei oamenii dumitale. Noi putem să trăim aicea o sută de ani, și tot niște venetici avem să rămînem pentru toată lumea. Poate chiar dumneata ai să zici așa, și ai să te superi, și ai să strigi la noi să plecăm la America sau la Palestina. Așa ceva vedem noi și auzim în fiecare zi...

— Bine, domnule Aizic, rosti Nicolae Apostol, te rog din partea mea să fii fără grijă. N-am să strig și n-am să te trimit la America și la Palestina. Deocamdată am alte griji și alte datorii aici.

— Vezi, domnule învățător?... întrebă hangiul cu un aer de imputare.

— Ce să văd? Am spus ceva?...

— Ai spus. De ce să nu zici? Ai spus: „Deocamdată”. Adică nu mîine, nu poimîine, cît te țin pe dumneata alte griji și alte datorii. Pe urmă, răspoimîine, cînd ai să termini cu grijile și cu datoriile dumitale, ai să te întorci la Aizic și la Surica lui, să-i întrebi ce rost au aici și de ce nu pleacă la America sau la Palestina lor.

— Domnule Aizic, cu dumneata nu mai termin niciodată! se ridică Nicolae Apostol surîzînd. Se cunoaște că ești din satul lui moș Lecachi, zis Zamă-Lungă!

— Mai mult decît Lecachi Zamă-Lungă ce poate să știe un jîdan bătrîn și calic și prost ca Aizic Gold? Acuma cunoști dumneata, domnule învățător, și asta. Mă cheamă Gold, și n-am văzut aur decît în inelul aista de căsătorie... Te-am reținut, domnule învățător, cu prostiile mele. Cer scuze și salut cu onoare

De data aceasta, domnul Aizic Gold păși definitiv pragul și închise ușa, ajutându-se cu papucul de pîslă, fiindcă mîinile erau ocupate cu tablaua de tinichea, cana de apă și o cațaveică a madamei Surica, scoasă în drum din cuier.

În sală i se auzi îndată glasul, poruncind ca o alarmă de foc :

— Catrino ! Ianculică ! Sura ! Ester ! Căutați repede galoșii mei cei noi pentru domnul învățător și aduceți-i acolo, frumoși și spălați, să-i puneți la ușa. Ca la otel, la ușa ! Nu-l supărați și nu faceți tărăboi !

Nicolae Apostol nu-și putu înăbuși surîsul. Domnul Aizic Gold mobilizase toată casa, sluga, nevasta și copiii, pentru o pereche de galoși.

Dar surîsul era îmblînzit, iertînd timpul pierdut cu atîta vorbărie deșartă și uitînd iritarea care îl stăpînea de cîte ori hangiul intra în cameră și nu se dădea dus. Se gîndi la ciudatele împrejurări ce-l întîmpinaseră aici și îl sileau să-și schimbe treptat, de la zi la zi, părerile despre oameni. De acolo de unde așteptase tragere de inimă și omenie nu primise decît cuvinte de nepăsare sau de dușmănie netedă. Un om de ispravă : moșneagul cel înecat la minte și nesfîrșit la vorbă, Lecachi Colțun, zis moș Zamă-Lungă. Un preot absent de la viață, mort din viață. Și hangiul acesta, un oropsit pribeag, desigur, amestecînd pornirea spontană cu oarecare socoteli asupra viitorului, desigur, dar, oricum, dovedind mai multă îngrijorare și înțelegere pentru starea lui de suflet decît acei întru al căror bine și ajutor venise și pe care în loc să-i simtă cot la cot, îi văzuse de la început arătînd colți vrăjmași.

Încotro ? Satul, gospodarii adunați să-l asculte ?... Nu-și mai îngăduia nici o amăgire.

Dacă vorbeau, cum se simțise dator să-i aducă la cunoștință domnul Aizic Gold, o făceau fiindcă auziseră rostite răspicat, dintr-o gură străină, cuvinte adevărate despre necazurile lor. Să-ți auzi plîns și de alții pătimi-rile tale, e și aceasta pentru firea omenească o mîngîiere ca oricare alta, destul de ieftină. Cînd a ajuns însă să

le arate că îndreptarea stărilor se poate face numai prin minți luminate de școală și învățătură — lucru lung, de răbdare și stăruință, simbure pus acum în pământ să dea roade peste cincisprezece-douăzeci de ani — a simțit prea bine cum slăbise interesul ascultătorilor. N-aveau răbdare. Nădăjduiseră minuni mai grăbite. Rămăseseră oarecum neîndestulați. Ar fi așteptat fără îndoială și ar fi fost gata să dea crezare unor făgăduieli mai grăbite, cum de bună seamă știu să rostească oamenii politici în ajun de alegeri.

Mai rămîneau copiii. Îi lăsase înadins la urmă. Era întâlnirea hotărîtoare.

Pregătise școala ca pentru o zi de sărbătoare.

Din puținele lui economii, plătise var și ferestre, cu mîinile lui ajutase un băiat tocmit cu ziua să-i dreagă și să orînduiască băncile, întărise căpriorii, izbutise să-i dea o înfățișare mai puțin părăginită și ticăloasă. Trimisese să-i cheme de ieri, din casă în casă. Iar acum simțea o neliniște încă necunoscută, cum nu l-a încercat nici în fața satului adunat, nici în ciocnirile cu autoritățile dușmănoase, nici la cea dintîi confruntare a lui cu copiii, cînd era încă normalist, la școala de aplicație.

Se uită la ceas.

Mai avea jumătate de oră. Îi chemase pentru un ceas tîrziu al dimineții, ca pe unii care uitaseră demult drumul școlii, ca pe alții care nici nu-l învățaseră, și le lăsase timp să se adune, să străbată și în ei neastîmpărul așteptării și necunoscutului.

Răsfoi cîteva cărți, din cele zece mai dragi și nedespărțite, aduse în fundul geamantanului. Le deschise la pagini cunoscute. Cît de altfel îi tresăreau acum cuvintele știute din pasaje subliniate ! Cît de străine de realitatea cea aspră și posomorîță de aici ; de încăperea aceasta de han, cu învelitori ieftine și uzate pe paturile cele două de fier, cu pernele de cit, cu cromolitografiile din cadre, murdărite de muște, cu mirosul greu și neaerisit, cu geamantanele lui de drumet poposit într-un adăpost trecător !

„Cu toate acestea, eu am vrut-o ! Aşa am vrut să fie, ca biruinţa să rămână mai întreagă !“ se îmbărbătă singur, pentru nu mai ştia a cita oară într-o săptămână.

Şi cu o superstiţie tresărită din cine ştie ce afund de amintiri atavice, se pomeni, spre umilinţa lui, preocupat să păşească pragul cu dreptul la ieşire, unde îl aşteptau galoşii împrumutaţi de domnul Aizic Gold, după consiliul de familie cu madama Surica.

Capitolul VI

„Morții nu pot răspunde nici pentru cele bune ale lor din viață, nici pentru cele rele...”

Băiatul nu ridică ochii din pământ.

Își găsisese de lucru urmărind cu unghia, literă cu literă, o iscălitură săpată cu briceagul în capacul vechi al băncii, fără indoială foarte de demult, poate de un elev din cea dintâi generație de școlari a satului Ponoare.

Nicolae Apostol se ridică de la masa care ținea loc de catedră și se apropie să-i prindă bărbia în mână. Îi ridică ușor capul și îi caută cu blindețe în ochi.

Copilul n-avea nimic prostesc ori încăpăținat în privirea decolorată. Numai un fel de sfială sălbatică, așa cum mai văzuse în ochii apoși ai cățeilor când n-au învățat încă să descifreze intențiile din privirea stăpînului.

— Ei, haide, băiatule. Vezi că nu te bat, nu te omor, nu te mănînc. Răspunde frumos, cum te cheamă ?

Cu o sforțare care păru că i-a sleit glasul, copilul abia șopti :

— Culiță...

— Și mai cum ?

— ...

— Să vedem altfel, îl încercă Nicolae Apostol. Cum îl cheamă pe taică-tu ?

— Gheorghe, rosti Culiță într-un oftat de parcă și-ar fi dat sufletul.

— Bine : Gheorghe ! Dar cum îi mai spune în sat ? Sînt mulți pe care îi cheamă Gheorghe. Nu e așa ?

— Sînt ! încuviință copilul.

— Așa cred și eu. Și fiindcă sînt mulți, ca să-l deosebească de ceilalți Gheorghe, cum îi mai spun lui oamenii ?

— Colțun ! Așa ne spune nouă...

— Asta voiam eu să știu. Așadară, și pe tine te cheamă Colțun. Culiță, adică Nicolae Colțun, Nicolae Gheorghe Colțun.

— Dă...

— Nu da ! Spune frumos, după mine... Te-am întrebat cum te cheamă. Tu răspunzi : Nicolae Gheorghe Colțun.

— Te-am întrebat cum te cheamă. Tu răspunzi : Nicolae Gheorghe Colțun ! repetă cu fidelitate Culiță.

Nicolae Apostol mulțumi cerului că nu are nici un martor din foștii lui profesori să asiste la aceste dificultăți neprevăzute ale debuturilor sale pedagogice.

La rîndul lui, rosti el acum cu un oftat tot atît de adînc ca al lui Culiță Colțun de adineauri :

— Nu, dragă Nicolae Colțun ! Nu e nevoie să-mi întorci mie întrebarea cînd răspunzi. Răspunde cuminte și scurt, ca un băiat deștept cum te cred eu. Hai, curaj !

— ...

— Răspunde cum te cheamă. Doară adineaurea mi-ai spus. Zi după mine : Nicolae Gheorghe Colțun.

— Nicolae Gheorghe Colțun.

— Și mai departe : din clasa întâia primară, comuna Ponoare.

— Din clasa întâia primară, comuna Ponoare.

— Bun. Foarte bine. Acuma, cînd te întreabă cineva... Să zic că trece un străin pe drum, te oprește și te întreabă : „Ei, băiatule ? Cum te cheamă pe tine ? De unde ești ?...” Tu ce răspunzi ?

— Nu răspund nimica. Dacă nu-l cunosc, de ce să-i răspund ? Sar pîrleazul și fug acasă...

Nicolae Apostol suspină a doua oară din fundul măruntaielor. Toate metodele lui atât de frumos expuse în cărți nu rezistau celei dintâi confruntări cu realitatea.

Întrebă cu un surîs al cărui înțeles numai el îl cunoștea :

— Ești neam, nu-i așa, cu moș Lecachi Colțun ?

— Păi acela-i bunicu-meu, cum să nu fiu neam cu el ?...

— Moș Zamă-Lungă, șopti un glas într-o bancă mai din fund, însoțit îndată de râsete înăbușite.

Nicolae Apostol privi cu severitate spre băncile de unde au pornit râsetele, dar nu găsi destulă tărie să dojenească vinovații. Pentru o clipă și el gândise la porecla lui moș Lecachi Colțun.

Acela vorbea prea mult, prea lung. Nepotu-său nu vorbea de loc.

Iar el se trudea aici să-l învețe cum să vorbească, întocmai ca pe-un copil luat în creștere de la începutul începuturilor.

— Ei, Nicolae Colțun, sfîrșesc, ori nu, odată, cu tine ?

— ...

— Răspunde-mi cum te cheamă, în ce clasă ești, din ce sat ?...

— Păi ce să mai spun ? Că știi 'mneata acum mai bine ca mine !

Argumentul era neprevăzut.

Și nu părea de fel potrivit momentul pentru Nicolae Apostol ca să arate lui Colțun Gh. Nicolae că rostul său aci este tocmai să învețe pe alții ceea ce el știa mai bine decît dînșii. Își făcu socoteala că vina de la el pornește.

N-o luase pe calea cea bună.

Se îndreptă spre alți elevi mai mari, după înfățișare și vîrstă din clase mai înaintate :

— Cum te cheamă pe tine ?

— Toader Chihaia, din clasa treia primară, comuna Ponoare.

— Bine, Toader Chihaia. Stai jos ! Pe tine ? întrebă, trecînd la altul.

— Țăpu Vasile, din clasa cincea primară, comuna Ponoare.

— Pe tine ?

— Ileana Constantin Colțun...?

Fata se opri, așezîndu-se la loc.

— Și mai departe ! o îndemnă cu blîndețe Nicolae Apostol. Ridică-te în picioare și sfîrșește. În ce clasă ești ? Din ce sat ?

— Clasa treia primară, comuna Ponoare, Ileana Constantin Colțun, din clasa treia primară, comuna Ponoare.

— Așa, Colțun Ileana ! Foarte bine... Pe tine ?

— Grigore Ion Colțun, tot din clasa a treia primară, comuna Ponoare.

— Ei, și pe tine cum te cheamă acum ? se adresă din nou lui Culiță Gheorghe Colțun.

— Nicolae Gheorghe Colțun, din clasa întâia primară, satul Ponoare.

— Bine. Foarte bine, Nicolae Gheorghe Colțun ! Asta voiam să știu. Așa să răspunzi de cîte ori are să te întrebe cineva. Așa trebuia să-mi răspunzi de la început, și nu te mai necăjeam atîta. Șezi jos. Și lasă nasul în pace...

Nicolae Colțun coborî rușinat degetul de la nas.

O clipă învățătorul cuprinse cu ochii toată încăperea scundă și întunecoasă, cu pereții goi, unde se aflau înghesuite pe capete de bănci atîtea suflete tinere, scăpate în buruiană, cu soarta lor în mîinile lui. Într-un ceas, pe nesimțite, cercase să le pătrundă firea după înfățișare, oprindu-și privirea cînd la unul, cînd la altul, ca să observe ce răsunset găseau cuvintele.

După cea dintîi curiozitate, atenția copiilor slăbise. Le dăduse un sfert de ceas de libertate, cît timp le urmări pe fereastră jocurile, ca să-și împlinească și din aceasta părerile despre fiecare.

Acum îi chemase din nou, la o cercetare mai de aproape. Iar începutul nu se anunțase prea fericit. Cu o singură încăpere de clasă, ca vai de ea și aceea ; singur cu răspunderea a peste patruzeci de capete, de firi și de suflete, hotărîse să împartă diminețile și după-amiezile pentru serii de cîte două și trei clase, cîrpind un program care nu intrase de fel în prevederile învățăturii de la școala normală. Dar în afară de fireștile cunoașteri, mai mult ale vîrstei decît ale cărții, între școlarii de clasa întâia și între acei din anul din urmă, deosebirea

nu se arăta prea mare. Unii știau ce să răspundă cînd îi întrebaseră cum se numesc, în ce clasă sînt și din ce sat ; ceilalți puneau ochii în pămînt sau degetul în nas și rămîneau muți.

Aceasta era diferența cea mai însemnată.

Încolo, abia descoperise doi sau trei în stare să spună pînă la capăt o poezioară fără greșală. Cît despre tabla lui Pitagora, rămăsese un aproximativ mister pentru toți.

Deocamdată, cea dintîi sarcină se lămurea destul de puțin glorioasă față de proiectele mărețe și dirze cu care coborîse în halta din cîmp, în ploaia mărunță de octombrie. Pînă la îndatoririle de dascăl, la lecțiile cu atîta dragoste pregătite să le repete cu ochii închiși, la aplicarea metodelor din cărți și din cursurile profesorilor, trebuia să-și învețe elevii cum să stea în bancă, cum să vorbească, cum să răspundă, cînd să-și scoată și cînd nu pălăria, cum să facă semnul crucii, cum să se spele și cum să nu scuipe. Tot ce le lipsea creșterii părăsite de-acasă, el să pună la loc și el să îndrepte. Nu în măsura cuvenită de drept oricărui dascăl de aiurea, silit să întregească un lucru început de alții. Ci totul de la capăt. Ogor nedeștelenit. Buruiană și scaieți cu rădăcina înfiptă adînc, înăbușind pînă acum tot firul fraged și crud de iarbă bună ce-ar fi mijit colț la lumină.

Învățătorul simți toți ochii tineri îndreptați asupra lui. Un fluid de viață. În puterea sa stătea mijlocul să-l captureze, să-l îndrepte spre soare și curățenie, spre sănătate și înțelegerea binelui, a cinsiei, a progresului, a îndeștărilor depline de trup și de suflet — altoirea vlăstarului omenesc cu tot ce-i poate dărui în vigoare învățătura de carte. În puterea sa stătea și mijlocul să ucidă acest fluid de viață, să-l lase pierdut și părăsit, alături în destin cu destinul vitelor care mugeau a sărăcie, flămînde, în ogrăzile fără împrejmui, cu dure-roasa lor privire resignată.

Erau goi copiii, rupți, cu straietele peticite, zbîrliți și murdari, sălbatici pe jumătate, crescuți în bezne și în lipsuri, fără nici o măsură și cunoaștere a cuviinței, hlizindu-se la un cuvînt aspru și neînțelegînd blîndețea cuvîntului bun — dar ce lumină de viață proaspătă, ce

însetare de viață se află și în ochii puilor de sălbăticiune !

Nicolae Apostol, oricît de pregătit venise pentru hotărîri viteze, întâia oară simți atunci înțelesul înfricoșat al răspunderii. Fiindcă nu mai era vorba de o faptă cu urmările scufundate într-un viitor neprecis.

De astă dată avea sub privire viața cea vie. Toți cei peste patruzeci de copii, și Culiță Colțun, cu ochii lui apoși, care atunci învățase cum îl cheamă, și Toader Chihaia, cu părul lui zbîrlit, și Țăpu Vasile, în a cărei privire recunoștea sclipirea isteată de vulpoi a domnului primar Ioniță Țăpu, desigur bunic sau unchi, și Ileana a lui Constantin, sau Grigore a lui Ion, din neamul Colțunilor, nepoți de-ai moșneagului lung la vorbă, încet la faptă, dar mult mai înțelegător la suflet de cum îl arăta ființa lui sleită de bătrînețe și de nevoi ; toți puii aceștia de om, nu era greu acum, închizînd ochii, să-i vadă ce vor fi, cum vor arăta peste douăzeci, peste treizeci de ani...

Viața va trece peste dîșii.

Lumina din ochii lor vii se va stinge sau se va înăspri. Rîsul va fi străbătut la unii de un hidos rînjat fără tămăduire, la alții de deznădejde, la alții de ură stearpă și fără putere, la alții de ruinarea patimilor. Obrazurile se vor brăzda, inimile se vor împietri, brațele și piepturile vor cunoaște o voinicie trecătoare și vor începe pe urmă a se vlăgui.

Își vor înjgheba gospodăriile lor, casele lor, vor trimite la altă școală, la alt dascăl plodurile lor, să-i pregătească pentru traiul vitreg al tagmei lor de clăcași. În viața unora și a altora, lumina din ochi, simțămîntul din inimă, judecata din cap, sănătatea din trup, bruma de înstărire sau calicia, înfățișarea gospodăriei, liniștea de acasă, soarta copiilor lor — patruzeci de vieți omenești, cu toată taina lor și cu destinul lor — se află într-o bună măsură și în mîna lui, învățătorul coborît într-o gară din cîmp, într-o zi ploioasă și vrăjmașă de toamnă.

Pe el îl vor blestema sau îl vor binecuvînta. Pe el, Nicolae Apostol, care și-a luat numele într-un înțeles de înaltă și poate prea tineresc de trufașă menire, iar mîine, dacă se va dovedi nevrednic, sortit să-l prefacă

în nume de derîdere. Răspunderea abia atunci îl pătrunse cu toată înfricoșarea ei, scoasă de pe tărîmul ideilor generale și pusă față în față cu realitatea pipăibilă.

Patruzeci de perechi de ochi îl priveau. S-ar fi spus că de la el așteptau ceva... Așteptau ce? Lumina sau întunericul? Viața sau moartea?

— Domnul Andrieș pe la vremea asta ne dădea drumu acasă... vorbi un băiețandru, ocolindu-i îndată privirea.

— Parcă mai așteptam să ne deie el drumu? adăugă cel care se numea Țăpu Vasile. Îl mai întrebam noi pe el? Deschideam încetișor ușa, și du-te, Duluță...

— Așa făceai? întrebă cu glas nepăsător Nicolae Apostol.

— Păi cum! se viteji Țăpu Vasile, zvîrlind vecinilor priviri ascuțite, ca să le citească pe chipuri minunarea pentru atîta cutezanță.

— Și nu te-a pedepsit niciodată?

— Pe mine? întrebă oarecum surprins Țăpu Vasile. Domnu Andrieș nu pedepsea niciodată pe nimeni. N-avea el grija noastră.

— Nu te întreb asta. Te întreb dacă te-a pedepsit sau nu. Atît. și la atît să-mi răspunzi. Da sau nu?

— Nu!

— Atunci să poftești incoace. Ai să stai deoparte. Am să te pedepsesc eu.

— Pe mine? repetă cu neîncredere Țăpu Vasile.

— Întocmai! Și, pînă una-alta, să nu răspunzi decît cînd te întreb eu.

— Atunci să-i pedepsești și pe alții. Mai fugeau și alții. Fugea cu mine și Grigore Colțun, fugea și Tinca Ștefănoaia, fugea și Costică Antohi...

— Te-am întrebat eu?

— Nu. dar...

— Nici un dar! Am să-ți măresc de trei ori pedeapsa. A doua oară fiindcă ai vorbit fără să te întreb. A treia oară fiindcă ai pîrîi. Pentru cele dintîi poate te-aș fi iertat. Minciuna și pîra nu le iert însă niciodată.

Împărțind pedepsele pe categorii, Nicolae Apostol se întreba în același timp ce demon l-a îndemnat să înceapă de la cea dintîi zi cu o asprime care nu-i stătea în fire?

Dar hotărîrile de-acasă, învăătura din cărți se potriveau atît de puţin cu celelalte orinduieli ale realităţii !

Tăcerea şi nemişcarea şcolarilor din bănci îi dovedea de altfel că anunţarea unei pedepse nu era o măsură prea nepotrivită pentru dezmăţul lăsat în urmă de predecesorul său în apucăturile copiilor din satul Ponoare. Ciudat ! Ca să apese pe gravitatea pedepsei, se pomeni privind încruntat la Țăpu Vasile, ca la un eretic pe care-l aşteaptă torturile Inchiziţiei. Copilul se făcu mic. În ochii isteţi şi vicleni se umbri lumina neastîmpărată. „Ce se întîmplă cu mine ? gîndi alarmat Nicolae Apostol. Nu mă recunosc. Vreau să fac una şi săvîrşesc alta. Este în mine ceva străin de mine. Fii atent, Nicolae Apostol ! Supraveghează-te, Nicolae Apostol, ca să ai drept a-i supraveghea pe alţii !”

— Care au fost premianţii întîi anul trecut ? Răspunde tu, Chihaia, pentru clasa a doua...

— Mariţa Bot, domnu învăţător.

— Cum ?

— Bot ! Bot Mariţa, fata lui Tudose Bot de lîngă hanul lui Aizic.

— Să te văd la ochi, Bot Maria !

— Păi, nu-i aici, domnule învăţător ! Zice neica Tudose că de ce s-o mai dea la şcoală, că-i fată, şi, pentru cîtă carte a învăţat, îi ajunge şi-i prea destul ! O tocmit-o la jupin Aizic !...

Nicolae Apostol îşi aduse aminte că pe fetiţa cu ochii vioi şi cu mutra isteată care slugăreşte la domnul Aizic, dînd ajutor Catrinei, o cheamă într-adevăr Mariţa. Aşadar, aceea e Mariţa Bot, premianta întîi din clasa a doua, mică de-un cot şi răscolindu-i curioasă prin cărţi ?

A surprins-o de cîteva ori. „Am să vorbesc cu domnul Aizic ! hotărî. Am să-l chem la mine sau am să mă duc eu la Tudose Bot. Şi la sfîrşit am să primesc învinuiri de ingraturitudine de la domnul Aizic. El îmi împrumută generos galoşii. Eu îi iau sluga, tocmită desigur cu anul pe-un sac de făină şi două clondire de rachiu.”

— Treci mai departe !... vorbi, iritat fără pricină. Din clasa a patra într-a cincea cine a trecut premiantu' întîi ?

— Țăpu Vasile.

Cu înfățișare de martir, Țăpu Vasile se prefăcu a nu băga de seamă că e vorba de el.

— Treci, treci !... vorbi cu mai multă nerăbdare încă Nicolae Apostol. Din clasa întâia într-a doua ?

— Alisandru Toader Blănariu, domnule învățător

— Ia să te văd la ochi, Alexandru Toader Blănariu.

Se ridică un dop de băiețel, cu părul bălan bătînd în alb de cînepă, cu nasul redus la o vagă intenție, cu ochii naivi și cu întreaga înfățișare mai deosebită, mai subțire decît a celorlalți tovarăși.

— Eu sînt Alisandru Toader Blănariu.

— L-o mîncat pe rî, lămuri o fetișcană de lîngă el. De asta spune Alisandru Toader Blănariu.

Băiatul o fulgeră cu privirea, cît putea să fulgere privirea lui naivă. Nicolae Apostol o dojeni din ochi, și dojana aceasta avu mai mult efect. Fata coborî nasul în pămînt.

— Așadar, tu, Alexandru Toader Blănariu, ai fost premiantul întîi ? Măi-măi ! Trebuie să fii tobă de carte !

Învățătorul rostise cuvintele fără nici o intenție, numai fiindcă îi părea simpatică figura copilului și fiindcă, după pedeapsa făgăduită lui Țăpu Vasile și după privirea severă îndreptată spre fetișcana care-și denunțase vecinul că „l-o mîncat pe rî“, simțea nevoia să arate copiilor oarecare blîndețe și prietenie. Dar Alexandru Toader Blănariu mărturisi cu o sinceritate eroică și neașteptată :

— Nu sînt eu așa de dobă de calte ! Mai bine ca mine învață Costache Clețu. Dal așa a vlut să mă scoată pe mine plemiant întîi domnu Andlieș...

— Ce fel de vorbă e asta, Blănariu Alexandru ? Aceasta înseamnă modestie. Dacă ai fost premiantul întîi, e dovadă că ai învățat și că ai meritat...

— Am meritat plemiul al doilea ! susținu Blănariu Alexandru cu înverșunare, dovedind o abdicare de sine vrednică de un moment mai eroic. Dală așa o vlut domnu Andlieș.

— Cum se poate ? se miră în glumă Nicolae Apostol, convins că e locul de glumă.

— Iaca se poate. Că mămuca o tlăit cu domnu Andlieș după ce-o mulit tătucu și pe ulmă o mulit și ea.

De asta m-o scos pe mine domnu Andlieș plemianlu întii.

— Șezi jos ! curmă vorba cu asprime Nicolae Apostol, simțind că a roșit pînă în vîrful urechilor.

Alexandru Toader Blănariu se așeză la loc, ridicînd spre învățător o mirată privire de imputare. Ce săvîrșise el rău ? Așa sînt răsplătite renunțările la sine și sincerele dovezi de iubire pentru dreptate și adevăr ?

În clipa aceea Nicolae Apostol își urî predecesorul ca pe un dușman care nu merită îndurare nici după moarte. Pretutindeni se lovise de amintirea, de faptele lui, de urmele lui. Chiar ziua aceea dintii, în care pusese atîta nădejde și toată avîntarea-i tinerească, fusese tulburată, spurcată de moștenirile unei vieți netrebnice.

Îl apăsă o mare oboseală.

Spuse copiilor să se pregătească de rugăciune, alese unul din cei trei care o cunoșteau fără greș s-o rostească, și îi eliberă.

Rămase la fereastră, privindu-i îngîndurat cum se risipesc.

Cînd nu mai fu nici unul în curtea fără împrejmuire și în fața școlii, pe drum, se întoarse. Țăpu Vasile aștepta. Își aștepta pedeapsa. În ochii ascuțiți și șireți era stinsă ascuțimea și șiretenia. Fără îndoială că aștepta o pedeapsă înfricoșată, încă necunoscută. Poate domnul învățător de aceea era incruntat și de aceea rămăsese pe gînduri. Căutase să nascocoască una cît mai cumplită.

Dar gîndurile lui Nicolae Apostol erau în altă parte.

— Ei, Țăpu Vasile ?...

Copilul se înalță cu inima ticăind.

Nicolae Apostol reluă, cu glasul blind :

— Ei, Țăpu Vasile, pe unde îți e drumul tău acasă ? Treci pe la han ?

— Trec... Casa noastră-i mai devale de han.

— Atunci ia cu tine ghiozdanul meu și îl lași la domnul Aizic. Îl dai numai în mîna lui și spui să-l pună în odaie la mine. Bagă de seamă să nu pierzi ceva...

Din privirea copilului, Nicolae Apostol înțelese că a cîștigat un suflet. Semnul acela de încredere, în locul pedepsei necunoscute dar cumplite la care se aștepta, depășise în efect tot ce învățase el în tratatele de peda-

gogie. Era singura izbîndă sigură din ziua aceea. Tăpu Vasile plecă purtînd ghiozdanul în acelaşi timp victorios ca un trofeu şi cucernic ca o relicvă.

Învăţătorul şovăi în mijlocul drumului.

Avea nevoie de aer, de mişcare. Nu-l chema cu nimic încăperea întunecoasă, cu izuri grele, de la hanul domnului Aizic. Forni în sus, spre marginea satului.

Nu-şi dădea seama cum l-au dus paşii pînă la cimitir.

Acolo, în tăcerea netulburată a morţilor, printre crucile putrede şi negre, printre mormintele scufundate şi năpădite de buruieni arse de brumele toamnei, privi din nou spre sat, în vale.

Nepăsare şi paragină în lumea morţilor. Nepăsare şi paragină, jos, în lumea viilor,

O vită păştea printre morminte. Nu era nimeni s-o alunge. Părea la dinsa acasă.

Nicolae Apostol vru să ridice mîna, căută o creangă uscată, un capăt de harac, să facă el oficiul de paznic. Dar cînd ajunse lîngă vită, pe crucea mormîntului unde ronţăia, cu copitele înfipite în ţărînă, citi inscripţia cu litere stîngace, trase cu păcură :

AICI

ODI

HNE

ŞTE

ÎN

TRU

DOM

NU

L

ANDRIEŞ COLIBĂŞIEANU

Învăţători

NAS

CU

T

1861

†

1908

AP

RIL

28

„După ortografie și despărțire în silabe, desigur că inscripția a fost făcută de vreun elev al acestui Andrei Colibășeanu !” gîndi Nicolae Apostol cu neîndurată cruzime.

Și în loc să alunge vita, întoarse spatele, lăsînd-o să pască mai departe pe mormîntul celui dintîi învățător din satul Ponoare.

Capitolul VII

„Astfel s-au aflat, față în față, doi oameni cu ale lor două lumi...”

Un câine de rasă străină, negru și încătăramat cu zgardă nichelată, lătră scurt în capătul aleii ovale cu prund.

A fost ca un semnal.

Îndată au purces a lătra alți câini, indigeni aceștia, flocoși și cu colții rînjiți, zbatându-se în lanțuri.

Nicolae Apostol se opri în poartă, nehotărît. N-avea un băț de apărare cu dînsul. Nu-i venea nici să se aplece și să ridice o piatră de jos, ca haimanalele drumului.

Dar cîincele de neam boieresc nu dădca să muște. Se proptise-n labe doar să-i reteze calea. Datoria lui sfîrșea aci. Clătinînd coada, îl privea cu ochi lipsiți de dușmănie, parcă și-ar fi cerut scuze că e silit să execute un atît de sever consemn.

Dintr-o tindă de acareturi, strigă la el un argat :

— Hector ! Vin-aicea ! Hai ! Cuminte, Hector ! Apoi, apropiindu-se, adăugă în chip de lămurire : Nu-ți fie frică, domnule învățător. Nu se dă el la carne de tîrgovăț. Numai pe alde noi, golanii, ne-ncolțește dumnea-lui !... Trecu alături de cîine, netezindu-i părul lucios

și periat, cu mîna lui bătătorită, de culoarea lutului : Nu-i așa, mîi domnule Hector ? Tu ești de partea boierilor. Cei de acolo, sireacii, numai ei, că-s aduși de la stîină și-s niște sălbatici se cheamă, numai ei se întartă la straie nemțești...

Plebeii din lanțuri se smuceau cumplit, clănțănindu-și dinții cu mare mînie.

— Vrei să vorbești cu boierul ? înțelese argatul. E în canțelarie și pot să vă spun că de ast' dimineață-i foc și pară... Mă tem că iar a primit răvaș de la băiatul dumisale de la străinătate și iară l-o mai supărat cu cerere de parale... Asta am prins s-o cunoaștem și noi ! Atuncea, de cum deschide ochii, de cu ziuă, numai tună și fulgeră și ne-ascundem cu toții în bortă de șarpe...

Pășind pe drumul curb și fin prunduit, cu gard viu de arbuști retezați în aliniere, Nicolae Apostol admiră așezările gospodăriei, cu împrejmuirea de zid, cu grajduri și hambare în fund, cu mașinile rînduite în șuri ca în reclamele colorate din gări.

— Aicea e canțelaria... rosti argatul cu vocea coborîță în șoaptă. Mai întii bați încetișor, și numai dacă auzi : „Intră !” deschizi ușa. Așa-i ordinu !

Învățătorul n-avu cînd să-i mulțumească pentru aceste povețe naive de bună-cuviință, căci argatul se strecură pe lingă scări, prudent, să intre în gaură de șarpe.

Bătu, își pipăi cravata, își cercetă nasturii, deschise cînd îi încuviință glasul gros dinăuntru.

Domnul deputat și proprietar Lascăr Sofian întinse palma voinică peste birou și strînse ostentativ mîna învățătorului, ca să dovedească poate așa că nu e un latifundiar cu idei atît de reacționare cum îl zugrăvesc adversarii.

— Așadar, dumneata ești ?... Îmi pare bine. Ia loc, te rog.

Nicolae Apostol se așeză pe scaun supraveghindu-se să nu stea nici prea pe margine, ca un om intimidat de asemenea onoare, nici prea lăbărțat pe spătar, într-o poziție de îndrăzneată familiaritate. Își dăduse deplin seama că de această întrevvedere depinde în mare parte soarta lui și a școlii din Ponoare, cum și a planurilor, încă mai mărețe și nemărturisite, cu care venise.

Domnul Lascăr Sofian îl măsură și-l cîntări din ochi. Păru satisfăcut de rezultatul examenului.

Era un bărbat spătos, cu fața arsă de viața cîmpurilor, cărunt la tîmple și la mustăți, cu privirea pătrunzătoare și cu nasul adus în plisc de pasăre. Nicolae Apostol îl cunoștea din auzite, înainte de-a sosi în Ponoare, după nume și după faima cîtorva discursuri din Cameră.

Îl știa puternic și temut, poate viitor ministru, în orice caz un vechi stîlp al partidului de la guvern. Îl știa mai ales un mare pătimaș al politicii, nu pentru foloase materiale și ambițiuni, ci mînat de aceeași pasiune cu care unii cresc cai de curse, alții se înverșunează să urce în fiecare an un pisc al munților mai înalt ca anul trecut. Cele aflate mai apoi de la proaspeții lui consăteni îi conturaseră mai limpede această imagine pînă atunci vagă și îndepărtată...

Moșierul își isprăvi de răsucit țigara din cutia cu tutun de Macedonia, aprinse, nu-i oferi, cu toate că așa ar fi dictat poate practica democratică.

Dar concesiile acordate celor mulți și mărunți se opreau la o strîngere de mîină. Nu depășea limita nici în ocazii cu totul excepționale: în timpul alegerilor sau cînd voia să smulgă adversarilor un elector prețios și fidel.

Cu atît mai mult n-avea de ce s-o facă pentru acest învățătoras cu mustața abia mijind.

Întrebă, fără să-l slăbească din ochi:

— Dacă nu mă înșel, se împlinește aproape o lună de cînd te afli aici?

Nicolae Apostol răspunse zîbind, ca să-și biruie sfiala:

— Precis: o lună și șapte zile! Cinci săptămîni și o zi...

Domnului Lascăr Sofian nu-i plăcu nici zîmbetul, nici răspunsul.

Crezu că descoperă la noul învățător o neîngăduită înclinare de a nu respecta distanțele. Vorbea prea liber, zîmbea prea la fel cu prietenii domniei-sale, de aceeași naștere și stare.

Înălțînd sprîncenele, luă notă cu o apăsată mirare :

— Cinci săptămîni ? Iar în acest timp n-ai găsit dumneata nici o oră liberă să te prezinți, ca să te cunosc ? A fost nevoie să trimit *eu* să te cheme ! Ba să trimit de două ori !...

Nicolae Apostol șovăi între „domnule deputat” și „domnule proprietar”.

Respinsă amîndouă formulele, fiindcă amîndouă i s-au părut că înseamnă recunoașterea unei situații subalterne. Și vorbi cu un ton care sună din nou prea căutat și pretențios în urechea proprietarului deputat :

— Domnule Sofian, recunosc că am păcătuit față de cele mai elementare reguli ale cuviinței. Dar n-am avut răgaz. Vă rog să mă credeți... Cînd dispuneam de timp liber, lipseați de aci. Cînd erați aci, nu puteam lipsi eu de la școală — de la datoria mea ! Au fost pe urmă și ploile de pricină. E o distanță destul de mare din sat pînă la curte. Trei kilometri.

— Precis : doi jumătate ! rectifică domnul Lascăr Sofian, cu o evidentă intenție de sarcasm. Văd că-ți place spiritul de precizie !

— Doi jumătate, domnule Sofian. Chiar doi kilometri și jumătate, prin noroaie și ploaie, pe jos, pentru un om căzut din lună aci, nepregătit la drumuri de țară, nu înseamnă o plimbare.

— Nici nu e vorba de plimbare ! Tocmai fiindcă recunoști că ești căzut din lună aci și nepregătit, aș fi așteptat să mă cauți dumneata pe mine. De altfel, îmi pare că întîia oară cînd te-am chemat ți-am trimis și docarul. Nu ?

— Era în timpul orelor de clasă, domnule Sofian.

— Și ce-are de-a face ?

— Nu puteam lăsa copiii singuri. S-au năvălit să considere școala ca o simplă distracție pe vreme de viscol și de ploaie, cînd n-au unde hoinări. Cu acest nărav am de luptat și țineam să nu inaugurez sistemul predecesorului meu.

Domnul deputat Lascăr Sofian bătu toba cu vîrful degetelor în placa de stejar a biroului, dînd semne de nerăbdare.

Nicolae Apostol tăcu.

Își dădea socoteală că iarăși n-a pornit pe drumul cel bun și se mustră pentru această incorigibilă lipsă de mlădiere.

— Ești tânăr de tot ! constată moșierul, așa cum toți nu întârziiau să i-o amintească învățătorului de când a călcat întâi la Ponoare.

— Relativ ! Douăzeci și unu de ani împliniți. Abia am isprăvit serviciul militar. Am intrat voluntar, îndată ce am isprăvit școala.

— Și ce te-a făcut să alegi asemenea localitate ? Mi s-a spus de la revizorat că ai fost cap de promoție. Cred că ți s-au oferit locuri mai bune ?

— Am ținut, domnule Sofian, să viu unde datoria noastră, a dascălilor, e mai grea. M-au atras tocmai obstacolele de la care alții fug.

Domnul Lascăr Sofian trase concluzia :

— Romantism ! Ți-am spus că ești tânăr. Se vede că armata nu te-a lecuit de vorbe umflate. De obicei e primul duș rece. Calmează !

— Armata e altceva, domnule Sofian ! rosti cu aprindere învățătorul. E o datorie de care toți ne achităm. În vreme de pace, fără eroism și fără romantism. Dar cu deplina conștiință că în fața acestei datorii sîntem cu toții egali. E o primă lecție de egalitate în fața legii. Armata e o datorie pe care ne-o impune țara. Sînt altele pe care ni le impunem noi. Ești dezertor și de la una și de la alta dacă te sustragi căutînd locuri adăpostite.

Degetele domnului deputat bătură mai nerăbdător tablă de stejar a biroului.

Se întîmpla că tocmai de această plicticoasă obligație a serviciului militar își cruțase unicul băiat, plecat la Paris pentru studii. În cuvintele învățătorului i se năzări că străbate o insolentă aluzie. Mai ales că amintirea lui Mitif, fecicrul răsfățat de la Paris, îi deștepta întotdeauna mîhniri foarte întemeiate. De cinci ani cerea mereu bani și de cinci ani se întorcea în fiecare vacanță cu obrazul mai tras și cu un aer mai dezgustat de tot ce afla barbar și oriental la el acasă.

Stinse țigara turtind-o de marginea scrumierei. Își simți deodată gura amară.

— După cît înțeleg, ai venit așadar cu planuri mărețe ! Aud că ai convocat oamenii, că le-ai vorbit și că le-ai dat de vorbit. Din această pricină te-am chemat. Să-ți atrag atenția. După cele ce s-au petrecut anul trecut, orice asmuțire a spiritelor poate avea consecințe grave...

Nicolae Apostol suportă privirea sfredelitoare fără să clipească.

Ascultă avertismentul zîmbind.

Cînd domnul Lascăr Sofian se rezemă de spătarul jilțului, cu amîndoi pumnii întinși pe birou, răspunse calm :

— Domnule Sofian, sînt sigur că ați fost greșit informat. N-am adunat oamenii să ațîț spiritele. I-am chemat să le arăt de ce este nevoie să-și trimită copiii la școală, iar nu la păscut vitele. Am căutat să-i conving, pe cît m-au ajutat puterile. Atît, și nimic mai mult ! Pentru moment nu-mi este îngăduit să am altă grijă în afară de aceea a școalei. N-avem local. Școala e un grajd...

Continuă să zîmbească, întorcînd privirea pe fereastră, afară, unde se întindeau acareturile boierești ale Sofienilor, vestite în trei ținuturi :

— ...un grajd, bineînțeles care nici pe departe nu se poate compara cu acestea ale dumneavoastră. N-avem local, domnule Sofian ! Iar în schimb am de luptat cu tot ce-a stricat în sufletele copiilor și în mentalitatea satului predecesorul meu.

— Ești puțin generos cu morții, tinere !

— În locul meu, nimeni n-ar putea fi altfel, domnule Sofian. Am găsit aci o moștenire care ne-a necinstit breasla. Cînd voi izbuti să birui aceste greutate, să ridic școala, să aduc copiii la carte, să cîștig încrederea oamenilor, atunci poate va veni și rîndul să mă întorc la activitatea extrașcolară, pe care atît de călduros ne-a recomandat-o ministrul nostru, cu idei ceva mai înaintate decît alți miniștri, mai ales după avertismentul răscoalelor de anul trecut... Bancă populară, obște țărănească, teatru sătesc, casă de citire, contactul mereu viu cu foștii elevi. La toate acestea, domnule Sofian, voi apela să mă sprijiniți. Numai cu concursul dumnea-

voastră se va putea ridica școala. Și numai ridicându-se școala se va îmbunătăți soarta satului.

— Vorbești ca din carte, tinere! Prea ca din carte. Din nenorocire — sau poate mai exact din fericire — viața se ocîrmuiește după legile ei naturale. Nu ține socoteală de utopiile cărților.

Domnul Lascăr Sofian se ridică de la birou.

Învățătorul își spuse că e încă mult mai înalt și mai zdravăn de cum și-l închipuia cît stătuse pe scaun. Un adevărat uriaș. Un uriaș deprins cu activitatea, mișcându-se să-și dezmoștească trupul colcăind de energie. După ce străbătu de cîteva ori distanța dintre bibliotecă și fereastră, se opri privind afară, la acareturile curții.

Așa îi vorbi, cu spatele întors:

— Te-am chemat să stabilim o înțelegere din vreme și să înlătur o neînțelegere de mai tîrziu. Te invit să iai aminte! Țin să cunoști mai întîi că te afli aci grație voinței mele. Se băteau prea mulți pe un loc. Toți neisprăviții. Indivizi de căpătuială... Ca să-i impac, am lăsat să vină cineva străin. S-a întîmplat să fii dumneata. Deci numai datorită acestui fapt ai ajuns aci. Mîine poți fi aiurea dacă ochii dumitale vor înceta să-mi placă mîine.

— Știu! mărturisi Nicolae Apostol, răsucindu-se cu neastîmpăr pe scaun.

— Cu atît mai bine! Dacă știi, mă aștept să tragi concluziile.

Domnul Lascăr Sofian se întrerupse.

Deschise geamul și strigă poruncă argatului ieșit din gaură de șarpe, să prindă un mînz care scăpase din grajd și zburda prin curte. Pe urmă distribui alte porunci pentru treburile cîmpului de a doua zi: pluguri gata să pornească în zori, saci cu făină de adus de la moară, care cu grîu de predat la gară.

Astfel. Nicolae Apostol, uitat pe scaun, măsură cu umilință puținătatea ființei sale, redusă la o cantitate neglijabilă printre atîtea mult mai însemnate griji și răspunderi ale domnului proprietar și deputat Lascăr Sofian.

Cînd moșierul isprăvi de împărțit poruncile și se întoarce de la fereastră, îl găsi cu pieptul mai puțin sumețit. Își descruntă sprîncenele surîzînd în sfîrșit, încîntat de această metamorfoză. Făcea parte dintr-o tactică a sa acest mijloc fără greș de a măcina dîrzenia oamenilor părăsindu-i în mijlocul unei discuții ca să-și vadă de alte treburi cu totul străine.

Netezindu-și mustața cărunță, vorbi cu satisfacție :

— Cum vezi, tinere, viața e aceasta ! Nu cea din cărți. Materialul nostru omenesc e încă un material brut. Țăranul n-are inițiativă, n-are disciplină de muncă. Se cheltuiește de pomană. Începe un lucru de trei ori ; îl lasă, ca să înceapă altul. Se simte nevoie de o mîină conducătoare : de o mîină și de un cap.

— Îmi pare bine că sînteți de aceeași părere, domnule Sofian. Țăranul are nevoie de o minte cultivată prin învățatură. E singurul lucru care îi lipsește ca să-și valorifice celelalte calități.

— Lasă învățătura ! întrerupse scurt moșierul, cu surîsul binevoitor deodată stîns din sclipirea ochilor. Acum treizeci și vreo cinci de ani m-am întors și eu cu tot soiul de idei confuze de la școli mai înalte ca ale dumitale, din străinătate. Umanitarism, egalitarism, generozitate pentru cei obidiți... Experiența a purtat ea însă grijă, tinere, să ne învețe că binele mulțimii nu se află în rețelele cărților.

Nicolae Apostol întoarce ochii către biblioteca vastă și impunătoare din fundul biroului. Domnul Lascăr Sofian înțelese elocventa întrebare a acestei priviri și îi făcu semn să aștepte, cu palma întinsă, ca un cuvîntător care recomandă liniște auditorilor :

— Ajung și aci, tinere ! S-o luăm metodic, fiindcă, dacă nu mă înșel, înainte de toate, metodă cred că ai învățat la școala dumitale. Sîntem țară de plugari...

— Iobagi... suflă, abia auzit, Nicolae Apostol.

Domnul Lascăr Sofian nu auzi, sau poate numai se prefăcu a nu auzi întreruperea, din vechea sa practică de orator parlamentar deprins a nu ține socoteală decît de întreruperile care îi convin și cînd îi convin.

Urmă :

— Sîntem țară de plugari. Răscoalele de anul trecut au fost ale plugarilor. Dar n-au fost fiindcă s-au ridicat mulțimile împotriva nedreptăților și inegalităților. S-au ridicat contra unor biruri exagerate și a învoielilor agricole care îi jefuiau — s-o admit aceasta. Dar mai ales împotriva lipsei de gospodărie din treburile țării, a lipsei de conducere. Asta s-o știți de la mine. Țăranul nu vrea să scape de stăpîn. Vrea un stăpîn chibzuit, care să-i poarte de grijă. Le-am scăzut birurile, le-am ameliorat legea pentru învoielile agricole, ca să stîrpic abuzurile arendașilor și proprietarilor prea lacomi ; am mers pînă la această concesie, pe care eu o cred exagerată și prematură, că le-am înlesnit arendarea pămînturilor prin obști... Ce pot să mai ceară ?

— Poate dacă o să-i întrebați și o să-i ascultați, au să vă spună ei singuri, domnule Sofian. Iar dacă nu știu încă s-o spună, au s-o facă atunci cînd li se va lumina mintea cu puțină carte.

Domnul Lascăr Sofian surise cu dispreț :

— Te văd că stăruiești în superstiția dumitale. Crezi că mizeria se tămăduiește prin carte ? Cartea deschide alte pofte, pe lîngă acele naturale ale omului... Aceasta are să se întîmple mîine sau poimîine dacă nu temperăm la timp excesul de zel al unor copilandri ca dumneata. Școala le va strica mintea și le va tulbura puținul pe care îl cunosc de la părinți și din experiența lor zilnică. În loc de neisprăviți vorbindu-mi păsărește, mă mulțumesc cu niște ignoranți muncitori, chibzuiți și deprinși să-și vadă de plugul și de sapa lor. Unde te aflai pe timpul răscoalelor ?

— În armată, domnule Sofian.

— Ai tras în țărani ?

Nicolae Apostol plecă ochii în pămînt :

— Salve oarbe, domnule Sofian.

— Și dacă ar fi fost ordin să tragi în plin, ai fi tras ?

— Nu știu... Probabil... Sigur, adică ! În armată ordinul e ordin.

— Vezi ?! triumfă domnul Lascăr Sofian. Ați tras numai focuri oarbe, în aer, de ce ?

— S-au risipit țăranii după primele două salve.

— Aiurea lucrurile nu s-au oprit la atât. O știi prea bine. Aiurea... Dar la mine, poate că ai aflat. Aici n-am avut răscoale. N-am adus soldați: N-am pus să împuște pe nimeni. Nici măcar să tragă salve în aer. N-am strămutat fălcile nimănui. A fost liniște pe toată linia. Aceasta îmi dovedește, tinere, că dreptatea e de partea mea, nu a onoratului meu amic și coleg, ministrul dumitale. Căci tocmai acolo unde au fost școli arătose și dascăli cu activitate extrașcolară, tocmai acolo s-au ridicat țăranii cu furcile și cu topoarele, au prădat, au dat foc și au ucis. Ai mei, de aici, nu știau carte. Nu puteau citi nici manifeste, nici ziare. Chiar dacă au auzit zvonuri, n-au avut curajul să pună în fapt ceea ce alții au citit pe hîrtie, negru pe alb, în broșuri și gazete incendiare.

Nicolae Apostol se frămîntă pe scaun la amintirea privirilor istovite din ochii oamenilor care l-au întâmpinat și în Ponoare.

— Dar, domnule Sofian, tocmai această istovire e o dovadă că abia mai pîlpîie în ei credința în drepturile la o viață mai omenească. Școala poate să le dea și altceva, nu numai rătăcirii și ispite... V-o promit!

— Prostii! reteză apăsător domnul Lascăr Sofian. Ce-mi promiți? Ce-mi pasă mie de promisiunile dumitale? Eu trăiesc pe realități experimentate!... Revin la ideea mea. Sîntem țară de plugari. Plugăria are nevoie de brațe și de conducere. Brațele le dau ei; conducerea o dau eu. Acestea sînt raporturile... Tot ce stă la mijloc între mine și dînșii e iluzie stricătoare de minți.

Învățătorul proaspăt ieșit de pe băncile școlii apelă la exemplele din cărțile lui, pe care venea să le aplice cu atîta însuflețire tinerească!

— Dar Olanda, domnule Sofian? Dar Danemarca? Nu sînt țări de plugari și de crescători de vite? Acolo muncitorul de pămînt și crescătorul de vite nu s-a organizat prin școală, n-a înființat cooperative, n-a ajuns prin carte la o viață mai civilizată și la mai mult confort chiar decît unii din marii noștri proprietari?

Moşierul începu să ridă cu sinceră voioşie, fiindcă băieţandru' îi servea tocmai argumentele ce-l întăreau în cr' linţa lui nestrămutată.

— Ei, ţi-ai tras suflarea după această întrebare kilometrică ? Acum opreşte-te şi dă-mi ascultare ca unuia mai bătrîn şi cu experienţă. Despre Olanda şi Danemarca dumneata ai citit în cărţi. Unele adevărate, altele exagerate. Eu am văzut stările de acolo la faţa locului.

— Cu atît mai mult, domnule Sofian ! exclamă învăţătorul, bucuros că are de-a face cu un om care nu poate contesta minunile unei vieţi ţărăneşti ideale.

— Răbdare ! Mai întîi sînt oameni cu alte tradiţii. Au ajuns unde sînt după sute de ani de civilizaţie şi de cultură. Pe vremea cînd ei se organizau şi aveau universităţi, noi încă fugeam prin păduri de groaza tătarilor şi a altor lifte. Ai văzut cîinele meu din ogradă, pe Hector ? E un cîine danez, adus de acolo cînd avea şase luni... E un rezultat al selecţiei şi al educaţiei. Îţi poate servi de exemplu. N-a avut nevoie de mult dresaj. Are dresajul în sine. Ceilalţi, de aci, soi foarte bun, foarte vrednic, curajos, se iau de gît cu lupul, dar nu-i poţi primi în casă. N-au să înveţe niciodată ceea ce celălalt ştie fără să fi-nvăţat... Pe urmă, uiţi altă realitate, tinere ! În Danemarca şi în Olanda toate cîte te uimesc pe dumneata s-au înfăptuit de la sine, prin forţa lucrurilor. Te-ai uitat la statistică ? Te-ai uitat la hartă ? Sînt ţări cu o mare densitate de populaţie, unde se aflau încă de acum cincizeci de ani braţe libere care nu-şi găseau de lucru. La noi povestea e cu totul alta. La noi există pămînt şi nu sînt braţe.

— Există pămînt, dar nu e al celor care-l muncesc !

— Ce-ai zis ? sări ca atîns de scînteie domnul Lascăr Sofian.

Nicolae Apostol repetă cu simplitate :

— Există pămînt, dar nu e al celor care-l muncesc.

Domnul Lascăr Sofian se rezemă de marginea biroului, cu braţele încrucişate pe piept, privind la tînărul de pe scaun cu o adevărată compătimire :

— Ştii ce răspuns ţi se cuvine la aceasta ? Întîi să-ţi arăt uşa...

Învățătorul făcu o mișcare, gata să se ridice. Moșierul îl fixă pe scaun cu un gest al palmei lățite.

— Apoi, chiar acum, s-ar cuveni să mă așez la birou și să trimit argatul la primărie cu o telegramă. Mîine telegrama s-ar afla pe masa ministrului, și tot mîine ai primi ordin telegrafic să te prezinți la post, undeva în celălalt capăt al țării, la Dorohoi ori la Mehedinți. N-am nevoie aci de instigatori. Și cum n-au nevoie de instigatori nici cei din Mehedinți ori din Dorohoi, după două luni ai să te pomenești mutat în Dobrogea. Și tot așa mai departe, pînă ce ai să te cumințești...

— Vă înșelați, domnule Sofian ! Dacă aceasta se numește lipsă de cumințenie, sper că n-am să mă cumințesc niciodată.

— Au mai spus-o și alții, și s-au cumințit, băiete ! Fiecare trebuie să rămînă la locul lui și să-și vadă de treburile sale. Aici nu ești pe teritoriul ministrului dumitale, cu circularele lui demagogice. Te afli pe teritoriul meu. Încît te invit să ții socoteală de părerile și de voința mea... Interesele partidului cer să pregătim elemente tinere din rîndurile preoților și învățătorilor. Te vād un zănatic. Dar mai prevād și ceva stofă bună, cînd ți-or pieri sticleții din cap... Ai să rămîi aci și ai să mă ascuți. Pentru viitorul dumitale are să fie bine. Te înscriu în partid. Ai să faci ucenicie cîtiva ani. Pe urmă vom vedea.

— Domnule Sofian, eu nu fac politică de partid. Sînt hotărît să nu fac nici un fel de politică ! declară cu energie învățătorul.

Domnul Lascăr Sofian rîse ca de o foarte năzdrăvană pretenție :

— Nici nu e vorba să faci politică, băiețașule ! Politica o facem noi. Cei chemați la posturi de comandă și de răspundere. Voi, preoții și învățătorii, nu puteți să aveți altceva de făcut decît să ne urmați. Să faceți legătura între comanda de sus și mulțimea cea mare. Să fiți un tampon. Ce știi dumneata despre politică pentru a spune că-ți place ori nu, că o înțelegi ori nu, că o aprobi ori nu și că ai s-o urmezi pe una ori pe cealaltă ? Deputatul se aprinse ca întotdeauna cînd ajungea la patima sa cea mare, care-i absorbea jumătate din

viață și din energie : Aceasta e, tinere ! Spuneai mai adineauri că n-ai drept să dezertezi de la o datorie și că dacă ai fi primit ordin, ai fi tras chiar în țărani dumitale. Exact ?

— Nu pot tăgădui... Poate...

— Aici vreau să-mi vii ! Tocmai ca să fii scutit de asemenea situații, ca să fiți scutiți cu toții, datoria preoților și a învățătorilor este să ne urmați. Așa ne veți înlesni aplicarea reformelor la care lucrăm. Numai așa reformele au să-și împlinească un rost al lor și au să rămână temperate, insist, cât mai prudente. Trebuie să stați la ordine, ca să preveniți anarhia... Întrucît te privește, nu poate fi vorba deci de idei, de programe și de alte baliverne. Rolul dumitale e să rămîi soldat la un post de încredere și să execuți ordinele. Iar aci ordinele le dau eu. Dumneata le urmezi și nu le discuți.

— Nu știam că m-am tocmnit logofăt la curte ! rosti cu tremur de indignare în glas Nicolae Apostol, înspăimîntat de propria sa cutezanță.

Domnul Lascăr Sofian își aprindea a doua țigară. Suflă în chibrit, frînse lemnișorul între degete și îl jucă în palmă.

Vorbi cu minie stăpînită :

— Este ultima oară cînd îți tolerez să-mi spui aci, în fața și în casa mea, astfel de obrăznicii. Te iert. Dar te avertizez că la a doua ocazie te frîng ca bețigașul acesta. Ca pe un nimic...

Spunînd, răsturnă rămășițele de chibrit în scrumieră. Își șterse palmele, ca impertinentul învățător să-și dea mai bine seama ce puțină urmă lăsa trecerea lui prin Ponoare dacă domnul Lascăr Sofian și-ar pune mintea să-i frîngă spinarea.

— Aceasta e, tinere ! reluă domnul Sofian. Constat că la școala unde vi s-a îmbuibat capul cu de toate, vrute și nevrute, nu vi s-a dat tocmai învățătura principală pentru viață. Cumînțenia e să vă măsurați gîndul și să vă puneți strajă gurii.

Nicolae Apostol socoti întrevederea terminată.

Se desfășurase în afară de toate prevederile lui și se încheia mai rău ca în cele mai negre presimțiri.

De la un asemenea om nu avea nimic de așteptat nici pentru școală, nici pentru sat.

Nu se izbea de o nepăsare, cum a crezut și cum poate ar fi izbutit s-o biruiască. Nu se izbea nici de socotelile electorale ale unui politician dornic de popularitate, cum ar fi izbutit să-i folosească slăbiciunea întru binele școlii și al satului. În fața lui se ridicase o voință și o judecată. Un sistem de gândire și neclintita convingere a omului cu naș încovoiat de pasăre și cu sprâncene aspru încrunțate că așa apără un bun al viitorului, nu un interes egoist. Chiar cu puțină experiență a vârstei și cu puțină sa cunoaștere de oameni, Nicolae Apostol înțelegea că asemenea vrăjmași ai primenirilor sînt mai fanatici decît ceilalți muritori mărginiți numai la grija pentru moșiile, vitele și recoltele lor.

Proprietarul nu vedea oameni, nu vedea sat, nu vedea copii. Vedea brațe, și atît ! Țara i se înfățișa ca o vastă moșie, unde vitele și oamenii își au locul și folosința lor bine definite : unii la jugul plugurilor, ceilalți la coar-nele plugului. Orice schimbare a acestor orînduieli i se părea împotriva naturii. A îngriji bunăoară de învățătura de carte a copiilor era după dînsul o tot atît de năzdrăvană idee ca a băga gloabele din herghelie într-un grajd de curse.

Învățătorul își caută pălăria cu ochii și se ridică de pe scaun. Domnul Lascăr Sofian îl opri :

— Șezi. Încă n-am terminat !

— După cele ce mi-ai spus... încercă să protesteze Nicolae Apostol.

Proprietarul deputat îi luă cuvintele din gură :

— După cele ce ți-am spus, ai putut deduce că îmi place să vorbesc și să decid eu ! Și că nu sînt deprins să admit contraziceri de la nimeni. Cu atîta mai mult de la un tinerel cu cașul la gură. Te-am răbdat și pierd vremea cu dumneata fiindcă mă interesează această mentalitate. Am sub ochi un caz despre care pînă acum am aflat numai prin alții. Văd o energie în dumneata. Îmi place energia, fiindcă așa i se cade tinereții și fiindcă de energie este nevoie într-o țară molipsită de indolență orientală. Dar observ că ai pornit pe o cale greșită. Ești gata să cheltuiești această energie fără nici un folos

pentru dumneata personal și dăunător pentru interesele generale. De la aceasta te voi opri. Nu te expediez de aci, cum mi-ar fi ușor. Am convingerea că fac bine. Te cruț de alte pățărani care te așteaptă aiurea. Rămii ! Vezi-ți de datoria dumată, dar n-o exagera. Nu cu exces de zel ! Mai-binele e dușmanul binelui !... Lasă lucrurile să-și urmeze cursul lor. Îți vin copiii la școală ? Bine ! Vin acei care au dragoste pentru carte sau acci ai căror părinți socot că e bine să-și vadă odraslele cu oleacă de știință a buchilor... Nu vin ? Lasă-i în pace ! Nu-i prinde cu arcanul. Aceasta e ! Te avertizez că nu vreau să aud de amenzi, textul legii și alte copilării. Legea noi am făcut-o. Eu și alții ca mine. Știu de ce am făcut-o și deci știu eu cât s-o cer aplicată în viața de toate zilele.

Domnul Lascăr Sofian se plimbă câțiva pași în birou. Se opri în fața bibliotecii, privindu-și rafturile cărților legate în piele.

Spuse :

— Aceasta nu înseamnă că îți vorbește un reacționar și un dușman al culturii. Cartea este numai pentru puține minți o hrană care se digeră complet. Pentru cele mai multe devine o otravă stricătoare. Uite ! Ideilor dumată le pot face o concesie. Vei găsi vreun copil mai istet, cu vreun dar excepțional ? (Se ridică și de aceștia.) De perfect acord. Poartă-i de grijă. Adresează-te la mine să-i port grijă mai departe. Îl voi ajuta și-i voi căpăta o bursă. Aceasta o înțeleg. Aci admit că apare și datoria mea să nu las la voia întâmplării un exemplar excepțional de umanitate. Dar aceasta e una, și pretenția de a coborî învățătura de carte la măsura tuturor minților e alta ; e o aberație tot așa de dăunătoare pentru minți ca și pentru prestigiul cărții. Cultura nu-i un borș în care să-și vîre orice nespălat linguroiul, nici nu se poate servi cu strachina... Cu aceasta am terminat un capitol. Să trec la altul. Unde locuiești ?

— La Aizic, hangiul...

— Prost !

Nicolae Apostol simți ciudata nevoie să se dezvinovățească :

— E tot ce-am putut găsi în sat, domnule Sofian.

Domnul Lascăr Sofian își netezi gânditor mustățile sure.

— Știu. Cunosce eu mai bine satul decât dumneata. Dar vezi, tocmai acest lucru trebuia să-ți dea de meditat. Cum ai ajuns aci, cea dintâi grijă ți-a fost să convoci țărani la sfat. Mai cuminte era să te îngrijești de soarta dumitale. Până la fericirea și bunăstarea altora, omul trebuie să înceapă cu bunăstarea lui. Ce trecere are să aibă la țărani cuvântul unui surtucar venetic în satul lor, care s-a coborât din căruță cu lădița la un hangiu ovrei ? La aceasta nu te-ai gândit ?

— M-am gândit, domnule Sofian. Dar am fost nevoit să mă supun realității...

— Așadar, vii la vorba mea ? triumfă domnul Lascăr Sofian. Te supui realității. Accepti o stare de fapt. Aceasta e o mărturisire prețioasă... Eu m-am gândit mai departe decât dumneata. Te-am așteptat să te prezinți. Dacă am văzut că nu te prezinți, am trimis să te cheme. Și iată în ce scop, pe lângă altele. Ca să schimb puțin această stare de fapt. S-o ameliores. Predecesorul dumitale era un nenorocit. Când am vrut să-l ridic, nu se mai putea face nimic din el. Cu dumneata îmi place să cred că are să se petreacă lucrurile altfel. De aceea m-am hotărât să-ți dau un loc de casă...

— N-am să-l pot plăti, domnule Sofian.

Proprietarul îi aminti cu o încruntare a sprâncenelor că nu-i place să fie întrerupt.

— ...logofătul meu are să-ți măsoare un loc de casă. Am să-ți dau un bilet, la bancă, în oraș, să te împrumute cu suma necesară, ca să-ți construiești o locuință convenabilă. Dau ordin să ți se dea lemn de construcție și de împrejmuire din pădure. La primăvară te așterni pe lucru. Așa ai să dai locuitorilor cea dintâi lecție de practică gospodărească. Ai să-ți faci o grădină. Dau ordin grădinarului să-ți pună la dispoziție pomi și răsaduri. Iată ce au să învețe oamenii de la dumneata, fără convocări și baliverne.

Nicolae Apostol se agăță de această nădejde neașteptată :

— Domnule Sofian, vă mulțumesc... Dar vă rog altceva. Dăruiți toate acestea pentru școală... Să ridicăm mai întâi școală în comună. Pe urmă va veni și rîndul meu.

— Am spus că eu decid ! vorbi apăsător proprietarul. Nu dumneata ai să mă înveți ce trebuie să fac și nu dumneata ai să-mi pui condiții. Pentru școală voi face ce voi crede eu de cuviință și cînd voi crede eu de cuviință.

— În acest caz, cu toată părerea de rău, mă văd nevoit să nu pot primi, domnule Sofian.

— Atunci mergi și stai mai departe la Aizic ! După două luni ai să vii dumneata la mine să mă rogi...

Nicolae Apóstol clătină cu neîncredere din cap.

Se ridică de pe scaun.

De data aceasta domnul Lascăr Sofian nu-l mai opri.

— Vă salut !

— Mergi cu bine...

Domnul Lascăr Sofian nu scoase mîinile din buzunare. Pufui în mustățile țepoase cu iritare. Acești oameni noi și îndirjiți ai vremurilor nu-i erau pe plac și nu anunțau semne bune. Se hotărî deocamdată să țină băietanul colțos sub supraveghere. Și se miră ce neiertată slăbiciune îl reține să se așeze la birou și să scrie telegrama către ministru, cerînd mutarea imediată a individului în celălalt capăt al țării, cum altădată ar fi făcut-o fără să mai stea la gînd.

— Impertinent și încăpățînat ! mormăi furios în mustăți.

Furios și totuși cu o irezistibilă și ciudată stimă pentru asemenea îndîrjire. Oamenii moi, milogi și slugarnici îl dezgustau. Îi plăcea să frîngă o spinare care trosnește, nu să îndoiaie una de gumă.

Ca să se răcorească, deschise fereastra și răcni cîteva porunci mînioase argaților ieșiți din găurile lor de șarpe și năvălind spre grajduri, spre ocoale, spre șurile cu mașini și hambare.

Pe drumul tăind dealul de-a dreptul, pieptiș, învățătorul urca zgribulit în pardesiul lui pirpiriu, cu poalele suflate de vîntul ghețos al sfîrșitului de toamnă.

Scria o pată mică în peisajul aspru și vast, cu norii măturați în volbură vinete pe cer. O pată străină locului,

încă neacceptată de ochi, strivită de măreția ostilă a priveliștii.

Dar domnul Lascăr Sofian observă că omul nu se împleticea în mersul grăbit și sigur. Zgribulit, da ; înghețat, da ! Nu șovăielnic și istovit.

Băiețandrul urca.

El rămânea pe loc, supraveghind o agoniseală și o stare de lucruri pentru un fecior risipelnic, care strîmba din nas de cîte ori se întorcea în țara lui balcanică.

Strigă o ultimă și mai răstită poruncă.

Pe urmă trînti fereastra de s-au detunat încăperile și au căzut bucățile de chit din cercevele.

Capitolul VIII

„A da sfaturi, grăbită mai e toată lumea !“

De două zile, de cînd Nicolae Apostol s-a întors de la curtea Sofienilor cu o subțire dungă adîncită între sprîncene, jupîn Aizic îi dădea tîrcoale.

Săltînd între umeri scurta de postav negru căptușită cu blăniță de miel brumăriu, îi aținea calea la plecare și la sosire. Își căuta de lucru în cameră, sub cuvînt că verifică personal dacă nu afumă cumva soba la cele dintîi focuri pretimpurii, în această toamnă vîntoasă și rece. Bătea în ușa, să-i ofere gazeta adusă de factor.

Încearca să-l ademenească la o spovedanie, cu întrebări ocolite :

— Ce zici, domnule învățător ? Strașnică persoană conu Lascarache al nostru ! Vrei carte la dînsu ? Are mai multă carte ca un profesor de la Universitatea din Iași. Vrei cap pentru politică ? Are mai mult cap pentru politică decît trei miniștri de la București ! Vrei gospodar ? Așa un gospodar n-ai să găsești cît e țara Moldovii de mare... Spune dumneata dacă n-ai căpătat o impresie plăcută ?...

— Am căpătat, domnu Aizic ! răspundea tăios Nicolae Apostol, fără să ridice ochii din caietele unde școlarii lui mîzgăliseră o caligrafie vrednică de memoria predcesorului său, Andrei Colibășeanu.

Jupîn Aizic nu se dădea dus. Își răsucea meditativ vârful bărbiței cu degetele pistruiate și de-o albeață nena-turală.

— Eu pot garanta că ți-a spus dumnealui lucruri foarte interesante. Cînd vorbește, aur îi curge din gură...

— Garantează, domnule Aizic !

Jupîn Aizic Gold se strecura cu papucii de pîslă afară, lipea încetișor ușa, ca să apară din nou peste un ceas.

— Am venit pentru ca să-ți aduc amînte, domnu învățător. Zic, poate ai uitat cu atîta carte și iar carte... A trecut din nou domnul Spirică Necșulescu...

— Treacă, domnule Aizic. Treacă sănătos ! Drumul e pentru toată lumea...

— A trecut și s-o oprit la mine. Din nou a întrebat despre dumneata. Dacă ești tînăr și dacă ești căsătorit. Dacă te ai bine cu conu Lascarache și dacă te-a adus dumnealui aicea... Eu i-am răspuns. Poate c-am făcut rău ? Poate te supără că i-am spus ?

— Nici nu mă supără, nici nu mă bucură...

— Atunci am înțeles că te-a supărat !... Dar pot eu să fac altfel ? Întreabă, trebuie să răspund. Eu trebuie să răspund la toată lumea, fiindcă altfel vine lumea și-mi spune într-o zi să-mi iau calabalîcul și să plec cu nevasta și cu giștele mele aiurea.

Jupîn Aizic făcu o pauză, așteptînd un cuvînt de compătimire pentru asemenea nesigură soartă. Dacă văzu că vorba întîrzie, urmă el, apropiindu-se și șoptînd pe-un ton confidențial :

— Poate că-i bine să te abați dumneata, domnule învățător, și pe la Stulpicani, cînd ai oleacă de vreme, pe la curtea lui domnu Spirică Necșulescu. Nu-i un boier așa de mare și de neam vechi cum este conu Lascarache ! Nici nu face el mare caz de moșie. Mă mir chiar că n-o arendează... El îi tîrgovăț și are meserie mai bănoasă. Avocat mare și cu trecere, de-i curg procesele și nu mai poate să se împartă la atîția clienți și la așa de încurcate

afaceri... Eu am să-ți spun dumitale ceva... Nu te supără dacă mă amestec unde nu-mi fierbe mie oala ?

— Spune, 'domnule Aizic ! rosti Nicolae Apostol cu indiferență, căscînd în silă, ca să arate cît de puțin îl pasionează aceste chestiuni.

Jupîn Aizic găsi de cuviință să nu pară că a priceput și își urmă gîndul său :

— Am să-ți zic dumitale că-i foarte cuminte să te pui bine și cu domnu Spirică Necșulescu !... Nîmica nu se știe ce poate să fie mîne. Azi sînt unii mari și sus. Mîne le vine rîndul la alții. Domnu Spirică e omul lui domnu Tache Ionescu aicea în județ și al lui conu Alecu Bădărău... Azi umblă și strînge mîna la unul și la altul, de-i prieten cu toată lumea, și chiar pledează pe gratis la alegătorii de colegiul doi. Mîne, dacă vrea Dumnezeu și hotărăște majestatea-sa, se poate întîmpla să taie și să spînzure...

— Să taie și să spînzure sănătos, domnule Aizic...

Scociorînd cu cleștele în sobă, hangiul arată că n-a luat aminte la această totală indiferență a învățătorului. Împinge cenușa la fund, trage jarul, aruncă două bucăți de lemn verde, închide și așteaptă să tremure flacăra anemică. Tușește satisfăcut cînd focul începe să fisie. Se întoarce din nou la masa cu vrafuri de cărți și caiete, potrivindu-le cu delicatețe, ca o gospodină după ce a șters praful.

— Oamenii de aici au o vorbă bună, domnule învățător. Capul plecat zic ei că nu-l taie sabia !... Așa ceva nu știu eu dacă stă scris în cărțile pe care le citești dumneata...

— Scrie, domnule Aizic.

— Atunci îmi pare bine !... Asta însemnează că au văzut și au cercetat și alții, nu numai niște prăpădiți de țărani ca vai de capul lor, din Ponoare ori din Stulpicani sau de la Sofieni. Au văzut, au cercetat și au căpătat știință că-i învățătură cu putere de lege. Poate sta și în cărți, alătura cu cele zece porunci...

— Tot ce se poate, domnule Aizic.

Hangiul a deschis ușa. și din prag și-a adus aminte că acestui adevăr general i se cuvine o ilustrare practică :

— Așa încît, atunci cînd are să mai treacă domnu Spirică Necșulescu și are să mai întrebe, eu am să-i răspund că tocmai te-ai gîndit dumneata să poștești pe la curte la Stulpicani și că nu s-a putut deocamdată din lipsă de timp. Am să-i zic că ai regretat foarte mult și că duminică ai să poștești numaidecît.

— Aceasta să n-o spui, domnule Aizic, fiindcă n-am să mă duc nici duminica aceasta, nici cea viitoare, nici-odată. Nu mă duc și n-am ce regreta.

— Atunci de ce mai scrie sfat înțelept la carte dacă nici un domn învățător nu vrea să știe de dinsul ? se miră hangiul clătînd din cap. De ce mai înveți dumneata copilașii să creadă într-un lucru în care singur nu crezi ?

Jupîn Aizic n-a așteptat răspuns. A închis ușa, lăsîndu-și chiriașul să mediteze în singurătate asupra acestei ciudățenii.

Nicolae Apostol a meditat.

A stat la cumpănă, cu hotărîrea puțin cam clătînată de stăruitoarea pledoarie a hangiului să-l pună bine cu toată lumea. O bănuia dezinteresată, și, într-adevăr, domnul Aizic Gold, cîrciumar cu orîndă în comuna Ponoare, n-avea nimic de cîștigat pe urma acestui rol de mijlocitor. Lui îi tresărea inima de cîte ori ridicau glasul cei mari și tari, ca și cei mărunți și obidiți, cum îi țîțîie iepurelui sortit să doarmă cu ochii pe jumătate deschiși pe muchea haturilor. Își închipuia că înțelept este să facă toți la fel și se minuna de încăpățînarea fără rost a unora să nu țină socoteală de o cumințenie care stă scrisă și-n cărți.

Dar pînă la sfîrșit, Nicolae Apostol tot nu și-a călcat pe suflet.

N-a plecat cu colindul la Stulpicani, la conacul domnului Spirică Necșulescu, tot așa cum și-a luat nădejdea de la vreun sprijin din partea atotputernicului boier Lascarache. A înțeles că nimic nu poate aștepta de la asemenea oameni decît în schimbul unui preț. Iar prețul era renunțarea la o libertate a sufletului și a mișcărilor, care-i părea deocamdată sacrificiu prea scump.

Se mai aflau pe teritoriul comunei încă două moșii.

Una a doamnei Ecaterina Știrbulescu ; alta a unui proprietar mereu lipsă din țară, arendată domnului Solomonica Fișer.

Moșia doamnei Ecaterina Știrbulescu era întinsă, cu pământul negru ca păcura și gras ca untul ; purta numele comunei Ponoarele ; curtea se afla chiar deasupra satului, dar gospodarii pomeneau despre stăpînă cu mai puțină sfială decît despre conu Lascarache Sofian sau chiar despre domnul Spirică. Era și ușor de înțeles. Îi spun Catinca Știrbuleasca, fiindcă mulți bătrîni au apucat-o pe vremea cînd era numai fata vechilului de pe moșie, umblînd desculță și cu rochița de cit pestriț. Cei-lalți, ceva mai tineri, își amintesc încă de pe cînd s-a pripășit Matache Știrbulescu, alt vechil, venit de aiurea ca s-o ia de nevastă ; își amintesc cum părintele și soțul au administrat așa de bine averea vechilului proprietar, încît, după zece ani, au luat moșia în arendă, iar după alți cinci au cumpărat-o de veci. A murit bătrînul ; într-o bună zi a închis ochii între sfeșnice și bărbatul. Văduva a rămas să gospodărească după cum a învățat din copilărie de la părinte și mai apoi în tinerețe de la soț. Cu ochii în patru la cîntar și la măsurătoare, ciupea de la una și de la alta. Răcnea la zilieri și la pâlmași, pleca din zori cu dăcărașul la seceră și la arie, mînuia biciușca peste obrazuri și spinări tot așa de repede ca un logofăt boieresc. Acum e o vădană răscoaptă, cu doi copii : o fată de măritat, crescută la pension și cîntînd la clavier ; un băiat născut tîrziu în căsnicie, după o pauză de doisprezece ani, în anul cînd a murit Matache Știrbulescu — un zbîntuit cu ochi de viezure și cu un smoc de păr zbîrlit în creștet, care scapă cîteodată pe poarta conacului și hoinărește fără nici un căpătîi pe coclauri, înhăitat cu plodurile țăranilor.

De la o astfel de proprietăreasă, Nicolae Apostol și-a dat seama îndată că nu poate nădăjdui sprijin pentru ridicarea școalei și a satului. N-a văzut-o la ochi, dar spusese oamenilor i-au zugrăvit-o ca pe o făptură haină, tîfnoasă, hrăpăreață și displăcîndu-i să-și amintească de nevoia de unde s-a săltat, disprețuind pe cei rămași la vetrele lor calice.

Iar de la domnul Solomonică Fișer, arendașul Prigo-
renilor, drept era să se aștepte încă la mai puțin. Plugar
trecător, venit de la alte îndeletniciri, fost negustor de
vite și de grâne, n-avea nici o legătură cu pământul și
cu oamenii pământului. Pământul era o marfă. Munca
oamenilor, alta. Plătea cîștiul la termen ; plătea oamenii
și vitele fără înșelăciune, după scriptele din condici. As-
tăzi se afla aci. Mîine putea să ajungă în celălalt capăt
al Moldovei dacă s-ar fi ivit o moșie mai întinsă și mai
bănoasă, fără să-l alunge nimeni, după cum se temea
jupîn Aizic, mult mai legat de sat și de localnici prin
sărăcia lor comună.

Acestea le-a pătruns Nicolae Apostol, culegînd știri și
păreri de ici și de colo, întocmindu-și din toate o părere
a lui, amară și fără nădejde.

Nimerise într-adevăr într-un post greu de apărat. De
o parte, cugete toropite de calicie, care n-au cutezat să
tresară și să se miște nici chiar în 1907, cînd s-au ridicat
clăcașii din toată țara. De alta, o împietrire pe care n-o
putea muia cuvîntul lui, sunînd ca o predică de exaltat
în pustiu.

Dunga dintre sprincene se mai adînci încă.

Recunoscui mîhnit că în cărțile sale și pe băncile școlii
n-a învățat nici o dezlegare pentru asemenea împreju-
rări, mai vitrege ca toate obișnuitele prepusuri. Nu erau
prevăzute. Nu se afla nicăieri povață practică de unde
și cum trebuie început un lucru cu totul neînceput.
Cum se clădește o casă fără nisip, fără var și fără cără-
midă ; fără brațe și fără bani ; o casă care nu-i tre-
buiește nimănui. Cum se poate sluji o școală care nu
există, fără elevi și fără înțelegerea părinților că știința
buchilor va ajutarea cu ceva la viața odraslelor.

Despre acestea toate cărțile și dascălii nu i-au pomenit
nici ca o ipoteză teoretică. Îndreptarul lor, călăuza scrisă
și vorbită, stăruise asupra unei protivnicii mai curente
și mai lesne de biruit. Într-un loc se află școală, dar nu
e îndestul de căutată. În altul, săteanul nu e însuflețit
încă de dorul de a cunoaște, dar există bunăvoințe gata
să pună umăr la umăr pentru a sparge peretele întune-
ricului. Aiurea, o clădire a rămas nesfîrșită, din cără-
midă roșie. Dincolo lipsește o casă de citire. Se mai

întîmplă pe alocuri că elevi cu minte ascuțită și cu sîrguință la învățătură nu-și pot duce la capăt școala din pricina lipsurilor de-acasă : n-au cu ce-și înjgheba cărțile ori sînt trimiși la păscut vitele de-o mamă vădană. Dascălul se lovește de una ori de două din aceste împrejurări vrăjmașe. Nu de toate dintr-o dată. Are răgaz să întregească o lipsă, să îndrepte o strîmbătate a judecăților omenești, să tămăduiască un rău. Acestea erau împrejurările prevăzute — teoretic — pentru care fusese pregătit, tot teoretic. Aci era totul de întocmit din nou, ca de la zidirea lumii. Și încă mai anevoios. În comuna Ponoare, uitată de Dumnezeu și părăsită de stăpînire, orice întocmire trebuia începută cu o muncă prea grea pentru o singură putere omenească, fiindcă multe se statorniciseră într-o rînduială greșită și stricată : buruiana cea rea trebuia plivită, socotelile celor tari dejucate și binele celor mulți săvîrșit chiar cu silnicie.

Dacă în cele dintîi zile, după scurta și inimoasa cuvîntare rostită țăranilor, a izbutit să adune un număr mai mare de copii la școală, în săptămîinile din urmă numărul s-a împuținat.

Elevii s-au întors la vechea lor deprindere, să colinde meleagurile cum se arată o zi mai senină ; părinții, la vechiul lor nărav, să-i trimită cu vitele ori să-i poarte cu dînșii ajutor la pluguri și la semănat. În unele dimineți, capetele se înălțau rare din bănci, ca dinții într-o gură știrbă. Cu strîngere de inimă simțea încrederea slăbindu-se și îl muștra cu un gînd păcătos părerea de rău că nu și-a ales, cum avea drept și cum fusese îndemnat, o școală arătoasă, undeva într-o comună mai ridicată din starea de sălbăticie, ca să pășească înainte pe-un drum de alții deschis și de alții bătătorit.

El rămînea aci, să lupte cu moștenirea blestemată a unui mort.

Părerea aceasta de rău, încolțind cînd îl încerca deznadejdea, o socotea pornire neiertată de dezertor. Și îl îngrijora ca descoperirea unui rău ascuns și încă necunoscut din el. Se descoperea laș, iar el se crezuse brav. Se descoperea supus șovăielilor, iar el se crezuse tare, din piatră.

Încercase să capete o luminare și un ajutor de la revizorat. Făcuse un drum pînă la oraș, neîncrezător în soarta rapoartelor și memoriilor trecute de-a dreptul la dosar.

Revizorul îl primise oarecum mirat.

Așa de repede se alarmase? Așa de repede voia el să întoarcă stările vechi, ca la o comandă? Îl trimisese fără nici o intenție batjocoritoare „să-și vadă de datoria lui”. Îl sfătuisese să ia aminte la dorințele domnului deputat Lascăr Sofian, fără de al cărui cuvînt nimic nu se mișcă în tot județul.

S-a întors mai zgribulit în pardesiul subțire, suflat de vîntul ghețos, ghemuit alături de moș Lecachi Colțun, Zamă-Lungă.

Moșneagul a bănuît ceva din amarul tînărului cu semn adîncit între sprîncene.

— Merge greu, mă tem că, domnule învățător? întrebuse răsucind biciușca și plesnînd gloaba costelivă. Te văd eu după ochi că merge greu...

— Cam greu, cu adevărat, moș Lecachi! își deschisese inima, ca unul care nu aflase încă pe nimeni să-i asculte păsul.

Bătrînul ascultase fără să-l întrerupă. La încheiere își spusese cuvîntul:

— Mă tem, că ai luat-o prea repegior. Asta-i pricina. Tinerețea nu cunoaște răbdare. Repede s-aprinde și repede se stinge

— Eu n-am să mă potolesc cu una, cu două! făgădui cu îndîrjire Nicolae Apostol.

— Să dea Domnul de sus!... Pînă atuncea, domnule învățător, nu că mă bucură toate cîte le pătimești... Dară văd că ai ajuns oleacă și la vorba mea. Socot să nu-l mai găsești așa de netrebnic și de osîndit pe sărmanul domn Andrieș... Poate acuma ai prins a înțelege și dumineata că nu s-a înecat fără să deie din mîini...

Învățătorul se posomorî mai crunt la amintirea omului pe care îl ura dincolo de moarte. Nu mai rosti nici o vorbă pînă ce-au ajuns acasă.

Cînd au trecut prin fața școlii, a întors ochii, să nu-i vadă din nou pereții coșcoviți și stropiți de noroaie, acoperișul desfundat, ferestrele împlinite din punga lui, cu

ochiurile din nou sparte după două săptămîni și din nou lipite acum cu hîrtie.

N-a apucat a coborî bine, și i-a ajuns din urmă o trăsură în trapul cailor întins. A trecut cîțiva pași, și vizi-tiul a oprit la porunca stăpînului înfășurat în blană de lup.

— Aista-î conu Spirică ! anunță moș Lecachi Colțun, scoțînd căciula și ploconindu-se.

Ieșise în pragul hanului și jupîn Aizic să se ploconească, frecîndu-și mîinile pistruiate, de albeața hîrtiei.

Domnul Spirică Necșulescu se dezveli din blănuri și descinse din trăsură.

Scund, rotund, îmbrăcat cu deosebită îngrijire, își scoase mănușile, înaintînd spre intrarea hanului.

— Dacă nu mă înșel, domnul învățător Nicolae Apostol ? întrebă întinzînd mina cu o satisfacție exagerată, ca și cum ar fi descoperit în sfîrșit un om scump la vedere și de mult căutat.

Nicolae Apostol răspunse strîngerii mult mai moderat.

Dar domnul Spirică Necșulescu nu era deprins cu asemenea nuanțe. Cu aceeași cordialitate scutură și mina lui jupîn Aizic.

Se întoarce să arunce un cuvînt lui moș Lecachi Colțun :

— Ai mai albit, moșule ! Te-a albit procesul, hai ? Nu uita că ți-am pus termen nou la 16 decembrie. Să te prezinți la mine cu noaptea-n cap...

Nu așteptă răspunsul și nu mai dădu nici o atenție la ploconelile moșneagului. Lămuri numai învățătorului străin aceste chestiuni profesionale :

— Pariez că spui și dumneata, ca toată lumea : „Terribil tip Necșulescu acesta ! De-abia coboară din trăsură, și iată-l că a și dat ochii cu un client !...” Nu protesta... Așa spune toată lumea, așa ai dreptul să spui și dumneata cîtă vreme nu mă cunoști...

— Nu spun nimic, domnule avocat, fiindcă nu prea ascult ce spune lumea.

Domnul Spirică Necșulescu îl bătu pe umăr cu mare familiaritate :

— Mai întîi, te rog să nu-mi aduci aminte de profesiunea mea. Ce e aceasta : „Domnule avocat“ ? Sînt pro-

prietar aci, nu avocat. Proprietar și om de ispravă. De aceasta te asigur ! Mai apoi, te rog să nu-ți imaginezi că în calitate de avocat speculez cumva un necăjit ca onorabilul meu client, Lecachi Colțun. Nu-i apăr procesul ca avocat. Îl apăr ca un proprietar din partea locului, care mai ajutoră și el cum poate, să ușureze necazurile oamenilor vecini cu modesta sa moșioară. Adică pledez fără onorariu... Nu, moșule ?

— Cum să nu fie așa, coane Spirică ! Întări moș Lecachi Colțun, ținându-și căciula în mână și mai plocnindu-se de la distanță respectuoasă. Dumnezeu să vă tic ani mulți, cu sănătate !

— Precum se dovedește deci, acesta sînt și așa sînt, domnule învățător ! se arată încîntat de sine proprietarul Stulpicanilor. Dacă s-au găsit alții, poate, cu avere moștenită, nu agonisită cu sudoarea frunții, să mă recomande altfel, ai să te convingi în curînd că te-au înșelat... Acum să mergem cîteva momente înlăuntru și să facem cunoștință mai bine... Cred că ne poți servi ceva, domnule Aizic ? O cafea. Un păhărel de vin. Cîstește-l și pe moș Lecachi, să i se mai înfierbînte sîngele și să mai uite de cele procese...

Cîștigat de familiaritatea volubilă a domnului Spirică Necșulescu, învățătorul păși alături însuflețit. Se dojeni că a judecat un om pe nevăzute, numai după închipuirile sale și vorbele oamenilor.

Proprietarul Stulpicanilor se arăta cu totul altfel decît reacționarii autoritari și tiranici din stofa domnului Lascăr Sofian. Îi miși speranța că visul său s-a apropiat vertiginos de realizare printr-un miracol neprevăzut și înadins rezervat de providență, după ce l-a pus la o încercare a rezistenței.

Nu mai stătu la îndoială.

În prag, nu-l lăsă să intre în sala urîță, mare și friguroasă a cîrciumii. Îl invită în camera sa.

Intrînd, domnul Spirică Necșulescu exclamă cu o veselă imputare :

— Dacă nu vine muntele la Mahomed, iată că a venit Mahomed la munte !... Apoi, îndată, cu alt ton : Trebuie să-ți spun, domnule învățător, că m-a cam surprins procedarea dumitale. Ai venit aci de atîta vreme și n-ai

găsit timp să treci pe la mine !... Ce Dumnezeu ! Sîntem oameni și o să ne ducem viața împreună. Dumneata ai să ai nevoie de mine, eu de dumneata... M-a surprins și m-a scandalizat...

— Îmi cer scuze... capitulă Nicolae Apostol, cu un elan de sinceră căință. Au fost o serie de împrejurări...

— Să lăsăm scuzele și să lăsăm împrejurările... rosti domnul Spirică Necșulescu, alegîndu-și singur un scaun și așezîndu-se cu picioarele scurte și groase unul peste altul. Fumezi ?

Întinse portțigaretul.

Nicolae Apostol luă una cu stîngăcie și mărturisi :

— Nu fumez decît o dată la două-trei luni...

— Mai bine ! recunosc domnul Spirică. E un nărav care nu dă nici o plăcere, ține cheltuială și strică sănătatea. Dar vezi dumneata cum e omul făcut ? Aceasta o spun și o recunosc. Iar după ce sfîrșesc de spus și de recunoscut, aprind și fumez una după alta treizeci-patruzeci de țigări pe zi, ca să-mi stric sănătatea și să mă țină cheltuială.

Proprietarul Stulpicanilor făcu o pauză și cercetă zîmbind chipul și înfățișarea învățătorului.

Tot așa îl cercetă și Nicolae Apostol.

Iar pe măsură ce îl privea mai mult, descoperea ceva neplăcut, fals, de grosolană calitate pe figura rotundă și lucie a domnului Spirică Necșulescu, în ochii prea surîzători, în mustățile prea răsucite pe deget, în buzele prea umede și grase.

— V-am adus vinul dumneavoastră ! anunță jupîn Aizic, intrînd cu tava și cu paharele. Chiar din vinul pe care l-am cumpărat anul trecut de la mata, coane Spirică... Așa n-aveți să mai puteți spune că vînd moare de curechi...

Domnul Spirică Necșulescu făcu cu coada ochiului la învățător :

— O fi fost din via mea cînd l-am vîndut eu, dragă Aizic. Acuma, după ce-a trecut prin beciul tău și după ce l-ai botezat, cred că n-a mai rămas nici urmă din ce-ai cumpărat...

— Se poate să vorbești așa, coane Spirică ? începu să se vaiete jupîn Aizic. Așa marfă ofer eu ? Și încă la

cine să ofer ? La un așa cunoscător și la o persoană care n-a vrut să-mi lase doi lei la deca, măcar că m-am tras de barbă și m-am rugat... Pofțiți și gustați...

Jupîn Aizic turnă în pahare. Se pregăti să aștepte rezultatul gustării și opinia domnului Spirică Necșulescu.

Dar proprietarul Stulpicanilor îi făcuse semn spre ușă :

— Bine, dragă Aizic ! Am să poftesc și am să gust. Pe urmă am să-ți spun eu cîtă apă ai turnat la vadră. Acum lasă-ne singuri. Avem de vorbit.

— Înțeleg, înțeleg... Am să aduc cafeaua cînd are să sune domnul învățător din clopoțel.

După ce a plecat hangiul, domnul Spirică Necșulescu măsură încăperea clătînd cu dezaprobare din cap. Spuse :

— Cred că n-ai de gînd să locuiești multă vreme în asemenea mizerie ?...

— Așa nădăjduiesc și eu ! Deocamdată mă mulțumesc cu ce se găsește. Și am să mă mulțumesc pînă ce mi-oi putea împlini gîndul cu care am venit aci, domnule Necșulescu.

— Anume ?

— Anume să zidesc școală cum se cuvine într-o comună de trei mii de suflete, cu trei sate împrejur, fără școală toate și toate lăsate la voia întîmplării.

Domnul Spirică Necșulescu înălță sprîncenele cu mirare :

— Cum adică ? Ai de gînd să rămîi aci toată viața ? Să putrezești într-un sat ca acesta ?

— Desigur ! Satul eu mi l-am ales. Și trag nădejde să nu putrezesc, ci să fac o ispravă care să slujească de pildă de jur împrejur, bineînțeles cu sprijinul dumitale și al altor oameni de suflet ca dumneata...

— Ciudat ! mărturisi domnul Necșulescu. Îmi închipuiam altceva...

— Ce anume ? veni rîndul învățătorului să întrebe nedumerit.

Domnul Spirică Necșulescu înțîrzie răspunsul, după o veche a sa tactică de avocat.

Scotoci în buzunarul vestei și scoase agenda groasă cu scoarte elastice de piele. Despături o foaie de hîrtie și o lăți cu palma pe masă :

— Ca să înțelegi intenția mea, o iau ceva mai de departe. Uite, aici am câteva informații despre dumneata. Trebuie să știi că noi posedăm un serviciu foarte perfecționat de informații...

— Care noi? vru să afle Nicolae Apostol.

— Noi, partidul. Aceasta e școala lui conu Alecu și e o școală care a dat roade excelente. Din ochii dumitale văd că nici nu știi despre ce conu Alecu e vorba. Conu Alecu Bădărău... El cunoaște fiecare alegător de unde vine și ce necazuri are, ce rude, ce legături și ce poate să ceară la un moment dat... Urmind această cale, m-am interesat și despre dumneata. Aci, la revizorat și la centru, unde avem oamenii noștri. Informațiile sînt admirabile și m-au satisfăcut. Îți surîde tot viitorul înainte.

Nicolae Apostol surise și el amar acestui viitor.

— Pînă acum nu se prea vede...

— Are să se vadă ! îl asigură domnul Necșulescu. Puțină răbdare... Informațiile mele spun că ai fost un element excepțional în școală. Cu autoritate printre camarazii dumitale. Iubit și stimat de profesori. Excepțional vorbitor. De patru ani, la fiecare serbare și manifestare a școlii, dumneata ai luat cuvîntul în numele elevilor. La înmormîntări, la aniversări, la comemorări și așa mai departe !...

— Ce importanță mai au acestea ! exclamă învățătorul, alungînd cu melancolie amintirea acestor triumfuri deșarte de școlar.

— Au foarte mare însemnătate. Pentru noi, foarte mare ! De asemenea elemente se simte nevoie... Dar nu aci, la țară. Aci, într-adevăr, sînt mărgăritare în troaca porcilor. Nu ca vorbesc despre țărani așa... Așa spune adagiul latinesc despre un caz ca al dumitale. Locul nu-ți este aci. E la oraș, dragul meu ! Nu știu despre ce formalități e vorba. Acestea însă se pot aranja ușor, și le vom aranja. Faci un stagiu aci de un an, doi. Poate și mai puțin. Iar cum venim la putere, te strămutăm în oraș. Fie institutor, fie altceva... Învîrtim noi legea, mă pricep eu s-o învîrt, că nu degeaba sînt avocat, și te ducem la oraș. Acolo ai să-ți dai toată măsura.

— Dar nici nu gîndesc, domnule Necşulescu ! protestă învăţătorul. Eu n-am ce căuta la oraş. Pentru datoria mea de aci, de la ţară, am fost pregătit... Aci am să rămîn şi aci cred eu că am să fiu mai folositor decît la oraş...

Domnul Spirică Necşulescu vorbeşi bănuitor :

— E ideea lui Sofian ? Te-a prins el cu legămînt să stai aci ?

— Nu e ideea nimănui, domnule Necşulescu ! E a mea. Nu m-a adus domnul Sofian aci...

— Aceasta o ştiu, surîse domnul Spirică Necşulescu. În această chestiune, a învăţătorilor şi a reformelor, el e în divergenţă cu majoritatea partidului. El e cu bătrînii. De aceasta au să-l şi cureţe. O dată cu decapitarea lui conu Mitiţă Sturza, s-a sfîrşit şi cu veleatul lor. La centru au să-l cureţe camenii lui Ionel Brătianu. Aci, în judeţ, tocma, omul pe care el l-a ridicat şi din care şi-a făcut mina sa dreaptă : onoratul meu coleg de barou şi adversar politic, Emil Sava, prefectul. Îl cunoşti ? Te-ai înfăţişat atotputernicieii-sale, să te vadă la chip ?

— Nu-l cunosc şi nu m-am înfăţişat atotputernicieii-sale ! mărturisi învăţătorul.

— Altă greşeală ! semnală cu dezaprobare domnul Spirică Necşulescu. Ai să ai de furcă cu el, dragul meu. Lascarachi Sofian e pe ducă. Oricît li se pare tuturor de mare şi de tare, e pe ducă. Emil Sava rămîne. E încă tînăr, săracuţ, cam coate-goale. Acum, după guvernarea aceasta, de s-o mai înţoli. Dar în partidul liberal, aşacum se prezintă situaţia astăzi, dragul meu, tinereţea e un capital serios.

Domnul Spirică Necşulescu făcu o pauză profesională, frunzărind agenda între degete. O închise şi o băgă în buzunarul vestei.

— Mă întorc la chestiune ! anunţă. Spui că nu te-a adus Sofian ? O ştiu şi o cred. El nu vrea la sate instigatori, reforme, cooperative, bănci, biblioteci eţetera. Şi, fie vorba între noi, din alte motive, bineînţeles, aci îi dau dreptate. Politiceşte, satul nu interesează. E un capital politic mort. Colegiul trei e zestrea guvernului. De ce să-ţi mai baţi capul şi să cheltuieşti energie, ca în opoziţie să iai cel mult un loc, două din treizeci şi două,

cînd la guvern îți vin pe tipsie ? Cum vezi, îi dau dreptate. Eu am o calitate. Recunosc adversarilor dreptatea lor — cînd o au, bineînțeles. Cu toate acestea, chiar dacă nu te-a adus Sofian, n-ai să-mi spui mie că nu-l interesează ce faci și ce-ai să dregi aci... Vrei să-ți reproduc raționamentul lui ?

— Dacă vă face plăcere !... rosti Nicolae Apostol, fără nici o curiozitate, fiindcă începea acum să se lămurească deplin ce fel de om e proprietarul Stulpicanilor.

— Uite ! explică domnul Spirică Necșulescu. Îți reproduc acest raționament, parcă mi l-ar fi spovedit. Acest băiat are carte, are darul vorbirii, se prezintă destul de inimos. E un băiat de viitor. Cei din partid, gălăgioșii tineri, îi trag mereu cu învățătorii și cu satele... Să pun mîna pe unul. Să-l fac aci un element de pondere ; îl educ la școala mea ; mi-l fac mîna dreaptă pentru sate, așa cum îmi rămîne Emil Sava mîna dreaptă pentru orașe. În cîtiva ani capătă influență asupra învățătorilor din județ, îi domină — prin el îi stăpînesc eu... Spune dacă judecata lui conu Lascarache n-a fost aceasta ?

— Nu pot spune nimic, fiindcă n-o știu, domnule Necșulescu. Politica nu mă interesează.

Domnul Spirică Necșulescu își agită picioarele scurte și groase, schimbîndu-se într-o poziție mai comodă pe scaunul tare.

Se miră cu sinceritate și cu indignare :

— Auzi vorbă ! Politica nu te interesează ? Dar, dragul meu, fără politică nu se poate face nimic în țara romînească. Nimic, nici pentru dumneata personal, nimic, nici pentru popor. Vrei, nu vrei, politică trebuie să faci, tot așa cum trebuie să mănînci și să respiri ca să trăiești. Asta-i lege. Altfel nu se poate.

— Eu cred că se poate și altfel, domnule Necșulescu ! se înverșună Nicolae Apostol. N-am să fac politica unor asemenea tertipuri, și am să respir, am să mănînc și am să trăiesc și fără asta.

Avocatul îl privi ca pe-un ciudat și încăpățînat animal.

— Văd că ai un spirit de contrazicere teribil. Să te las în credința dumitale, și eu să rămîn la credința mea,

bazată pe o zilnică experiență, dragă tinere... Iar fiindcă eu sînt sigur că tot la politică ai să ajungi, te povățuiesc, cînd va veni ceasul acesta, să mergi cu noi. Viitorul e cu noi, cu democrația, care nu vrea să distrugă nimic din virtuțile conservatoare ale neamului, cu spiritul conservator care nu exclude reformele democratice. Aceasta e fericita noastră formulă și acesta e programul nostru. Ai văzut rezultatul alegerilor parțiale din ultimele luni ? Ce spui de ele ?

— Nu spun nimic, fiindcă repet că politica partidelor care-și spoiesc firmă nouă, ca să ascundă năravuri vechi, nu mă interesează, domnule Necșulescu.

— Nu te interesează ! începuse să-și piardă răbdarea domnul Spirică Necșulescu. Dar toată țara se interesează. Pentru toți partidul nostru a fost ca o lovitură de teatru. Pe toți i-am ras. De la primul scrutin, victorie pe toată linia ! Și nici nu se putea altfel, cînd avem în fruntea noastră toată floarea inteligenței romînești : doctrina unită cu practica. I-ai numărat dumneata ? Iar acum mai așteptăm să ne pice de la Roma Fleva, tribunalul ! Atunci să vezi ! Știi dumneata ce înseamnă Fleva pentru noi și pentru țară ?

Nicolae Apostol făcu un semn de totală și regretabilă ignoranță. Domnul Spirică Necșulescu îl lămuri, cam enigmatic, desigur, dar pătruns de o neclintită convingere :

— Total, dragul meu. Înseamnă totul ! Victorie pe toată linia. Nimic n-are să ne mai poată sta în cale. Și nu ne va sta, te asigur ! În aceste condiții ai să te convingi că trebuie să faci politică și că trebuie să mergi cu noi. La cea dintîi ocazie te mutăm la oraș. Acolo ai alt cîmp de activitate. Acolo, la colegiul doi, e viitorul politicii și al dumatăle. Cu darul vorbirii pe care îl ai, te vei manifesta și te vei afirma de la început. Pe urmă mă lași pe mine să-ți port de grijă mai departe. Eu nu-mi abandonez tovarășii de luptă. Cu o singură condiție. Cînd te vei vedea instalat la oraș și înfiripat, să nu care cumva să pleci urechea la invitațiile onoratului meu coleg de barou și adversar politic, Emil Sava. Aceasta, nu ! Căci atunci nu iert... Lupta între mine și el are să fie. O prevăd. Cît despre conu Lascarache, să nu te lași intimidat,

ascultă-mă și urmează-mi sfatul. Oricît îți pare el că taie și spînzură. e după mine un om sfîrșit. Aceasta e ultima lui guvernare. Pe viitor, au să-l opereze oamenii lui cei mai de aproape, iar în partid, la centru, îl operează de pe acum ideile lui. Așa se prezintă situația, dragul meu, iar cine crede altfel se înșeală amar.

Nicolae Apostol vorbește cu mîhnire :

— Se vede că mi-e dat să mă înșel mereu și amar, domnule Necșulescu.

— De ce ? Nu ți-am prezentat lucrurile destul de limpede ?

— Prea limpede chiar ! Dumneata nu vezi decît un interes al partidului dumitale politic în tot ce se petrece în jurul dumitale. Îmi vorbești o limbă care n-o înțeleg și îmi ceri lucruri pe care nu le pot face. Singurul lucru pentru care mă aflu aci, domnule Necșulescu, a fost să-mi îndeplinesc o misiune. Să ridic o școală, și prin școală să ridic un sat.

Domnul Spirică Necșulescu înălță dezarmat mîinile spre tavan. invocînd mărturia cerului :

— Iată cum vă scoate din minți ministrul dumneavoastră cu balivernele lui ! Școală, apostolat, chestie țărănească !... Domnul meu, nu există nici o chestie care să treacă înaintea chestiei chestiilor ! Iar chestia chestiilor, pentru fiecare om, e să-și asigure mai întîi existența sa !

Capitolul IX

„Scriori, chinuitoare solii de pe
alte tărîmuri...”

Iarna s-a anunțat cu un pospai mărunț de zăpadă, spulberat de crivăț peste crestele negrelor arături și de-a lungul urîtelor drumuri.

S-a anunțat uscată și tristă, vîntoasă, mai crunt dezvăluind sărăcia sălașurilor omenești.

Cînd ultima frunză a fost smulsă și ultima pată de verdeață a ruginit, cînd vitele au rămas să mugească în mijlocul ogrăzilor deșarte, cu șurile de leături într-o rîlă și cu firele de paie amestecate în cimentul încremenit al noroaiei, totul a apărut încă mai fără nădejde sub cerul vînat ca buza de mort.

Noaptea cobora repede, îndată după ceasul nămiezii, iar atunci satul Ponoare își desăvîrșea înfățișarea pustie și veche, de părăsită așezare a unor supraviețuitori din epoca troglodiților,

Trecea un poștalion fără să se oprească.

Îl vestea un lătrat de cîine și îl urmăreau pînă la margine alte lătrături întăritate din curte în curte, pe urmă glasul lor se potolea. Se întindea tăcere mocnită de moarte.

Arar și numai pe alocuri mije la o fereastră o tremurare caldă de lumină. Cei mai mulți gospodari orbecăiau pe întuneric, mâncau la vatră lângă ceaun, se aciuiiau cu neveste și ploduri devreme, ca să economisească gologanul fitilului și petrolul puturos de gazornică.

Nicolae Apostol cu greu își alungă chinuitoarele obsesiuni de surghiunit.

Cu greu și cu o durere că atât de îndărătnic revin. Îi jucau pe dinaintea ochilor, ca ispitele sfântului Antonie, cel de bunăvoie retras în peșterile pustiei ca să fugă de lumea de-afară și s-o stingă cu post și canoane pe cea dinăuntru. Deschidea cartea ; îi fugeau rîndurile de sub ochi. Începea să scrie un răvaș ; se oprea la al treilea cuvînt, cu tocul uitat în mînă. Se ridica de pe scaun să măsoare, cu pași de fiară închisă în cușcă, încăperea cu grinzile joase ; priveliștile îl urmăreau. Întotdeauna aceleași : orașul iluminat și felinarele tramvaielor, strălucirea vitrinelor și afișele de teatre și conferințe, intrarea sălilor unde a ascultat vorbiri neuitate ; adăposturi calde unde se adună oameni sătui și voioși să discute orînduiele lumii, ultimele născociri și ideile cărților. I se părea ireală existența acestor orașe și acestor vieți curgînd în matca grăbită a veacului. Fără îndoială erau numai năluciri plăsmuite de-o închipuire aprinsă, bolnavă și transfigurînd realitatea, așa cum se spune că își vedeau captivii căzuți în robia barbarilor cetatea lor romană sau greacă, de-o sută de ori mai măreață și mai luminoasă de cum au lăsat-o.

Căci nu era cu putință să fiînțeze într-aieva asemenea orașe cu străzile lor și vitrinele lor și sălile lor de teatru și de conferință, cu civilizația lor și confortul lor, cînd la spate, dincolo de bariere, se aflau sate scufundate în toropeală ca Ponoarele lui, cu oamenii vîrîți în vizuini îndelaolaltă cu vitele, înțelegîndu-se în vorbă numai cu ele și suferind numai de durerile lor.

Își plimba ochii pe harta desfășurată în perete. În țesătura de drumuri și căi ferate, orașele acestea arătau ca niște păianjeni în a căror plasă s-au prins musculițele satelor, au pierit după o scurtă zbatere și acum stau uscate, deșarte de sînge, gata să cadă. Își strămuta privirea

fără nădejde pe polița cărților aduse de dînsul ; evangheliile lui în care-a crezut. La ce-i foloseau ? Îi deveniseră deodată străine, fiindcă atît de departe erau de realitatea din juru-i.

Didactica Magna a lui Comenius ; *Pedagogia practică* a lui Adolf Mathias și *Cîteva idei asupra educațiunei* ale lui Locke ; *Emil* al lui Jean-Jacques Rousseau și *Pedagogia* lui Spencer ; *Metodologia* lui Plotin și *Psihologia copilului* a lui Claparède ; *Leonard și Gertruda* a lui Pestalozzi și *Pedagogia* lui Herbart ; Paulsen, Fénelon, Foerster, Lubock — ce erau toate acestea ? cine erau toți aceștia ? ce căutau aci ?

Tot așa de străini și îndepărtați i-au răsărit deodată ca știrile aduse de gazetă despre grevele din docurile Londrei sau conferințele de la Ateneu despre estetica lui John Ruskin.

Afară sufla vîntul subțire ; înăuntru străbătea mirosul de ceapă prăjită din bucătăria lui jupîn Aizic, iar satul dormea un somn de veci, neschimbat de pe vremea așezărilor tracice.

Ce căuta aci *Didactica Magna* a lui Comenius ?

Pentru ce legase el în scoarțe cartonate, cu mîna lui, aceste îndreptare într-un alt fel de viață, alt fel de lume, alte stări, alte chemări ?

Dintr-o dată i s-au părut ca niște prieteni înșelători care i-au minciunit tinerețea și l-au îndemnat, cum spuneau acum oamenii din sat, să „încerce a scoate luna din fîntînă“.

Scrisorile primite în cele din urmă două săptămîni nu erau dintre cele care să-i aducă vreo îmbărbătare.

A fost mai întîi scrisoarea de la bătrînul lui director de școală. Caldă și bună. Dar ascunzînd între rînduri un fel de mirare și de nemulțumire, numai de dînsul simțită. Cum — se mira bătrînul — atît de repede să deznădăjduiești ? Atunci ce să mai aștepte de la ceilalți cu firea slabă și cu mintea mult mai puțin pregătită ? De ce șovăiește la o răs_pîntie de drumuri, nehotărîndu-se pe care să pornească ? Prea multe a vrut să înceapă deodată. Taina izbînzii (n-o știe ?) e să te mărginești deocamdată la un țel mărunt și apropiat, să te înverșunezi ca să-l atingi pe acela, și numai după ce-ai ajuns la capăt

să pășești mai departe. De ce-i pomenește despre rezistența proprietarilor, despre indolența oamenilor, despre oarba patimă a politiciii, care a pus buruiană în suflete ? Nu le știe acestea ? E pentru dînsul ceva nou ? Doar pentru a le birui a pornit atît de focos, încordîndu-și grumazul lui de flăcău voinic... În blîndețea sfaturilor străbătea o dojană. Și nu dojana îl durea, ci nedreptatea ei. Pînă și bătrînul lui dascăl nu vedea decît o problemă abstractă de dezlegat, o aplicare de principii generale, fără să poată reconstitui realitatea în toată deznădejdea ei, așa cum se înfățișează cu oameni și locuri, cu școala priponită în stîlpi, cu domnii Lascăr Sofian și Spirică Necșulescu, primar și notar, preot și atîtea suflete moarte.

A împăturit scrisoarea cu o strîngere de inimă. S-a simțit mai singur și mai părăsit.

Pe urmă au venit alte scrisori : cele de la foștii colegi.

Fusesse între dînșii un legămînt să-și scrie măcar în primele luni despre chipul cum s-au așezat, greutățile pe care le-au întîmpinat, să-și schimbe păreri și să se îndemne unul pe altul, unul cu experiența celui alt.

Iar toți, chiar și prietenii cei mai apropiați, parcă și-au dat cuvînt între dînșii să-i trimită sămîntă de amărăciune îndată ce i-au cunoscut adresa.

Fără să știe au făcut-o și fără s-o vrea.

Dar toți îi scriau fără să se îndoiască o singură clipă despre îndemînarea și tăria cu care numai el s-a arătat vrednic să răstoarne piedicile din cale. Toți socoteau că a fost destul să ajungă într-un sat pentru a schimba fața stărilor. Nu era el oare cel mai înzestrat, cel mai inimos, nu era el oare un adevărat șef al tuturor, recunoscut de toți și înscăunat prin atîtea virtuți care lor le lipseau ? Siguranța aceasta se întorcea într-o mușcătoare ironie. De l-ar vedea dînșii în odaia lui jupîn Aizic, cu obrazii în palme ! De l-ar vedea în coliba care ține loc de școală, cu pereții sprijiniți în pari și cu acoperișul căzînd pe el, între „elevii“ lui ca niște pui de sălbatici încrêțindu-și frunțile să înțeleagă un grai neînțeles !

Și toți, după ce-și arătau convingerea că el singur a început să săvîrșească minunea completă, absolută, ca

într-o povestire ideală cu morală, treceau la viața lor și la chipul mai puțin eroic și absolut în care au prins să-și întocmească existența.

De departe, Nicolae Apostol îi vedea, îi recunoștea, le auzea glasul și îi urmărea în ungherele lor risipite de țară.

Hortopan scria că, îndată ce și-a luat postul în primire, s-a așternut pe muncă, să-și îndeplinească în sfârșit visul lui de școlar. Adună material folcloristic pentru o revistă ; se pregătește să scrie o monografie a comunei. Are bibliotecă la îndemână ; o școală și o casă de citire — e adevărat, cam lipsită de cititori deocamdată — dar fotografiată și reprodusă ca model în publicațiile didactice. Iliescu a dat peste un cor în formație și peste un preot cu patima cîntului. Nici nu putea spera o soartă mai norocoasă, un conducător de coruri cum a fost el în școală și cum a trecut din clasă în clasă mai mult cu vocea lui de bas decît cu știința de carte. Amza se logodește cu fata dirigintelui. Abia a coborît din șarabană în sat, abia a fost poftit la cea dintîi masă, a și căzut cu tronc la inima fetei. Toate le povestește în scrisoare cu hazul lui și cu aluzii la rămășagurile din serile lor, cînd îi asigură pe toți că n-are să treacă o lună după ce-și va lua diploma în buzunar și are să-și pună capul sub pirostrie. Aniculăesii a dat peste o locuință prea mare pentru modesta lui zestre de fecior de vădană : într-o odaie își atîrnă hainele, în alta își pune ghetele la ușă și pălăria în cuier, în a treia doarme și în sală și-a clădit lemnele de foc în chip de bibliotecă. Așa, toată casa e mobilată. Tincu a rostit o cuvîntare la aniversarea școlii și l-a felicitat prefectul, l-a invitat proprietarul la masă. Costăchescu și-a cumpărat docar și cal. Pricop, Cumpătă, Volintiru, Moroșanu, Bejan, Gheorghiu, Hl'hor, Lăzăruc, Diaconescu, Popovici, Rotaru, chiar cei mai neînsemnați în trecerea lor prin școală, banda din fundul claselor, toți și-au găsit un rost, vestesc că s-au așezat cu temei pe o viață lungă dăscălicească, fără frămîntări prea adînci, fără îngrijorări și nopți de nesomn. Îi vede pe fiecare, dezbrăcați de uniformă, dar păstrînd ființa lor întreagă din școală. Unii glumeți și socotindu-și slujba ca un mijloc de viață

oricare. Alții urmărindu-și ambițioasa nevoie de a străluci cât mai curînd în foile învățătorești cu articole purtînd semnătura întregă. Ceilalți apucîndu-se cu nădejde de lucru, așa cum apucau părinții lor coarnele plugului, fără să se întrebe dacă recolta nu va fi primejduită cumva de vrăjmășiile cerului și ale pămîntului. Îi știe pe toți, și de pe acum ar putea să le citească viața lor viitoare în satele lor, așa cum citește ghicitorul un destin în palmă. Unii se vor încovoia nevoilor, alții își vor căuta un ocrotitor politic, mulți se vor achita de datorie cu un suflet mijlociu și călduț, nici dîndu-se cu totul, nici călcîndu-și cu totul hotărîrile viteze din școală.

Fără să fie prea buni, fără să fie prea răi, au și început să se împace cu stările pe care le-au găsit de-a gata.

Doar în scrisorile a doi-trei a aflat Nicolae Apostol o umbră de nemulțumire, a simțit dedesubt o zvîcnire de brațe încătușate. Nu e încă mărturisită. Dar o cunoaște. Recunoaște ceva din dezamăgirea și înverșunarea lui — și îi pare ciudat că aceste semne vin tocmai de la foștii camarazi pe care îi socotise de-o mai mijlocie inteligență și de-o mai puțin glorioasă resemnare.

Dodon, bunăoară, Sache Dodon, Cîrlanul, cum a fost botezat și cum a rămas el încă din prima zi de școală, i-a răsărit din aceste scrisori cu altă față. Atîția ani a fost alături de dînsul și nu i-a bănuît ființa lui cea adevărată ! Era un fecior de preot înstărit, un bondoc bine hrănit, primind întotdeauna legături cu bunătăți de acasă — rămășițele praznicelor, pomenilor și colivelor. Le împărțea generos la toți camarazii, hăulea toată vremea cîntece alandala, fără nici un dar al cîntecului, părea că toată ambiția lui se mărginea să treacă drept cel mai bun oinist din școală, șeful echipei, șampionul tuturor concursurilor din țară, elevul căruia ministrul învățămîntului i-a dat recompensa unui ceas de aur, purtat mai apoi cu religiozitate, din mîină în mîină, de toți elevii, pînă la ghibîrdicii din clasa întîia. Iar acum, de la dînsul l-au asaltat trei scrisori una după alta, fiecare aducîndu-i o uimire mai mare decît cealaltă. În Sache Dodon, Cîrlanul, se deșteptase apostolatul ! Pe socoteala lui, sau,

cum o mărturisea singur, mai mult pe a venerabilului preot Sachelarie Dodon, pornea să înzestreze o bibliotecă și cerea sfaturi pentru alegerea cărților. Se adresa, în chipul cel mai firesc, celui mai ales dintre dînșii și celui care părăsise școala cu o prematură aureolă de apostol. „Nici nu-ți închipuiești, Culai, cît aș vrea eu să fiu lîngă tine, măcar o săptămînă ! Să te văd la lucru și să învăț de la tine ceea ce n-am învățat din școală, cu zbenguiele mele. De altfel, să nu crezi c-ai să scapi. Am să te calc atunci cînd te vei aștepta mai puțin. Mă rușinez la gîndul că mă încumet să încerc a înfăptui și eu măcar a zecea parte din ceea ce sînt sigur că tu ai și izbîndit să pui pe temelii sănătoase. Dar, oricum, mi-ar părea rău, Culai, să știu că zîmbești citind scrisorile mele. Cîrlanul s-a pocăit. Nu rîde, te rog. Trimite-mi lista de cărți și numele cîtorva reviste bune, să abonez biblioteca, fiindcă dacă mă lași la mintea mea, nu știu să trec de tratatul bunului oinist de Vasile Negruți.“

Sache Dodon, Cîrlanul, n-a știut niciodată ce e ironia. Nici n-a fost capabil să-și mîhnească vreun camarad cu vorbe înveninate de subînțelesuri.

Dar să fi vrut cu tot dinadinsul, n-ar fi izbutit să filtreze în răvașul său atît de ascuțită ironie și atît de amară batjocură.

Îl ruga pe Nicolae Apostol să nu zîmbească la nepriceputele lui încercări. Nu i-ar fi recunoscut zîmbetul înfrînt și privirea sleită.

Tot așa, ceilalți doi camarazi, Haralamb și Suceveanu (unul coada clasei de cînd a intrat în școală pînă ce-a terminat ; celălalt, firav și mereu tînjind cu coatele pe fereastra dormitorului și repetitorului, căutînd mereu peste case o bucată verde de cîmp) ; amîndoi, deșteptați din amorțeală cum au ajuns la loc de răspundere, amîndoi, galvanizați de hotărîri îndîrjite, îi cer îndrumări pentru viitor și aprobare pentru puținul cît au izbutit să înfăptuiască. Scrisorile lor tresăltau de optimiste făgăduieli ; veneau să zgîrie cu unghii de fier deprimarea lui bolnavă. Nicăieri, nici unul nu lăsa să se întrevadă o cît de vagă îndoială că Nicolae Apostol s-ar putea să nu depășească, el singur, ceea ce toți abia se vor învrednici să săvîrșească îndelaolaltă.

Închidea plicurile în sertar.

Asculta tăcerea încremenită de afară. Tresărea la trosnetul grinzilor.

Stingea lumina și încerca să doarmă.

Abia ațipea, și îl deșteptau șoarecii din pod, duruind prin nucile lui jupîn Aizic. Aprindea lampa și deschidea una din cărțile lui de altădată, atît de străine acum : Comenius, sau Spencer, sau Locke.

Iar îndată dintre file se limpezea chipul lui Lascăr Sofian cu încruntarea aspră dintre sprîncenele stufoase ; surîsul viclean al lui Spirică Necșulescu ; rînjetul primarului Ioniță Țăpu ori al șefului de gară Atila Gheorghiu ; figura apatică a părintelui Ștefan ; spîna făptură a notarului Ilie Bosînceanu sau încătărămata și scîrțîitoare uniformă a șefului de post, dom' Stănică, Care-va-să-zică.

Într-un fel sau altul, erau dușmanii săi de aci, înfățișau realitatea implacabilă, se ridicau de-a curmezișul între el și îndeplinirea hotărîrilor cu care a coborît într-o haltă pustie de cîmp, într-o zi de toamnă cu bură mărunță.

Acum toți îl lăsau în pace. Nu-l mai chema nici domnul Lascăr Sofian la curte, nu-l mai cerceta nici domnul Spirică Necșulescu, să-l convertească la politica partidului său, nu-i iscodeau pe urme să afle dacă nu săvîrșește operă de instigator printre țărani nici reprezentanții autorităților : domnul primar Ioniță Țăpu, domnul notar Ilie Bosînceanu, domnul șef de post Stănică. Care-va-să-zică. Îl lăsau să se pîrjolească pește pe uscat, să se frămînte și să-și sleiască vlaga, să vină de la sine la cumîntirea cea din urmă — adică la capitularea desăvîrșită.

Pricepea prea bine că acest cuvînt de ordine a pornit de la domnul Lascăr Sofian către supușii săi slujbași din comună, și că aceasta o aștepta pe de altă parte și domnul Spirică Necșulescu. Iar întru asemenea mai grăbit sfîrșit îl întărcaseră de la orice făgăduială și nădejde. Nu mai era vorba nici de cele cîteva sute de lei pentru repararea școlii și cîrpeala mobilierului, nici despre butucii de stejar și leăturile pentru împrejmuire. Domnul

primar Ioniță Țăpu îi dăduse a înțelege că are noroc. fiindcă poruncile subînțelese ale lui conu Lascarache s-au oprit aci. Altul ar fi pățit-o mai rău. S-ar fi pomenit cu o prigoană să-l tămăduiască pentru toată viața ; să-și ceară singur mutarea în alt capăt de țară sau să fie zvîrlit cu un singur ordin telegrafic.

Conu Lascăr fusese mărinimos. Dar această mărinimie îl izolase de atotputernicii comunei ca un ciumat.

Pînă și părintele Ștefan clătina din cap cînd îl întâlnea, îl povățuia s-o întoarcă pe foaia cea blîndă și să nu-și ridice dușmăniile, privea pe furiș în susul și în josul drumului, să vadă dacă nu-l observă nimeni că a călcat consemnul și o pornea repede, cu pulpanele anterului suflate de crivăț, spre mîhnita lui casă, unde îl aștepta, pe patul boalei fără de leac, cel din urmă fecior întors de la oaste.

Într-acest timp, jupîn Aizic îl întetea cu sfaturi prudente și binevoitoare.

După multe ocoluri și șovăieli, hangiul îi mărturisise și cum s-a dus la conu Lascarache Sofian să capete dezlegare :

— Domnu învățător, eu știu că ai să te superi fiindcă am să fiu sincer cu dumneata. Eu m-am dus să-l întreb pe boier. Poate ai să zici că am făcut faptă urîță ? Poate chiar am făcut... Dară eu nu pot să mă pun rău cu toată lumea... Eu n-am slujbă și carte, nu pot să scot certificat din buzunar și să cer dreptul meu după lege, fiindcă mie nu-mi dă legea nici un drept, măcar că ne făgăduiește domnul Spirică. Necșulescu lege și drept îndată ce-are să vie partidul dumisale la putere... Eu sînt aicea un negustor cu orîndă din mîna lui conu Lascarache. Hanu e al lui conu Lascarache. Hanu și puterea pe deasupra !... Și dacă dădea ordin conu Lascarache : „Măi Aizic, bre, mîine dimineață nu mai vreau să văd chiriașul acela în hanul meu, poștește-l să-și caute gazdă aiurea !“, ce puteam atuncea pentru ca să fac ? Te întreb, domnule învățător ? N-aveam ce să fac, și mă supuneam la ordinul lui conu Lascarache... Chiar dacă dă ordin să-l scot mîine din casă pe frate-meu — să zic așa, fiindcă eu n-am frate — eu trebuiește să mă supun imediat și să scot afară pe frate-meu, dacă aş avea eu un frate, fiindcă

altfel mă scoate conu Lascarache afară cu nevastă cu tot și cu boccelele mele și chiar cu copiii, și nu mă scoate numai din han, ba mă zvîrle afară din sat, pe drumuri... Așa că eu mai bine să-ți spun. Poate tragi o învățătură de aicea. M-am dus și l-am întrebat, iară dumnealui mi-a răspuns : „Lasă-l în pace, Aizic ! Lasă-l în pace și am dat ordin să-l lase toți în pace. E un băiat abia scăpat de la școală, cu mintea înfierbîntată de cărți. Asta-i boală nouă. Însă nu-i boală fără leac. Pînă la primăvară are să se vindece. Numai să fie iarna geroasă, și îl răcorește complet. Eu nu vreau pieirea păcătosului, aștept îndreptarea lui !” Așa mi-o vorbit mie conu Lascăr și se plimba prin birăul dumisale, și deodată s-o întors la mine și m-o privit pînă în fundul ochilor și m-o întrebat dacă nu cumva ții dumneata sfaturi cu țărani seara, și eu i-am răspuns că pot jura că nu se află așa ceva. Pe urmă mi-o spus că pot să plec, și eu mă gîndesc de atuncea că poate l-ai supărat cu vorbe de aiestea nouă care se citesc prin jurnale și am înțeles că nu-i așa de tare supărat și că are să uite și are să ierte îndată ce dumneata ai să te duci la curte și ai să-i spui că te-a luat gura pe dinainte, cum greșcște tinerețea citeodată, domnule învățător...

Cuvintele lui jupîn Aizic exprimau opinia satului.

Pentru Nicolae Apostol neînțeleasă era doar repezi-ciunea și precizia cu care au ajuns la cunoștința tuturor deznodămîntele întrevederilor cu proprietarul de la Sofieni și cu cel de la Stulpicani.

Nici domnul Lascăr Sofian prin firea sa, nici domnul Spirică Necșulescu prin îndemînarea sa politică n-ar fi avut de ce împărtăși unor umili funcționari comunali nemulțumirea provocată de cerbicia proaspătului învățător. Acestea rămăseseră între patru ochi. Dar tot așa cum sînt deprinși cîinii să citească gîndul în ochii stăpînilor, tot așa jupîn Aizic și primarul Ioniță Țăpu, notarul și șeful de post, părintele Ștefan și chiar Lecachi Colțun, moș Zamă-Lungă, îndată au simțit că noul învățător nu e pe placul mai-marilor.

Și numai după aceea, întrebînd și cerînd ei porunci, au căpătat din unul în altul cuvînt de la domnul Lascăr

Sofian cum să se poarte cu acest venetic colțos și pînă unde să împingă slugarnica lor supunere. Poate domnul Lascăr Sofian zvîrlise numai o vorbă. Ea făcuse dîră. Se știa că boierul îl are pe învățător piatră la inimă, că îl păsuiește pentru cine știe ce încercare și că deocamdată cuminte e pentru toți să nu aibă cu dînsul nici în clin, nici în mîneacă.

Cu domnul Spirică Necșulescu lucrurile stăteau altfel.

Avocatul și proprietarul Stulpicanilor își freca palmele, așteptînd să le dezlege toate aliatul său, timpul.

Trufașele apucături ale lui Lascăr Sofian cu alegătorii, pe care îi trata ca pe vechilii de pe moșie, aduceau în fiecare săptămînă recruți noului partid, unde domnul Spirică Necșulescu, pătruns de spiritul măsluit și fățarnic democrat al vremii, strîngea mîinile tuturor în dreapta și în stînga, consemna în agendă toate necazurile, asculta toate păsurile și făgăduia tot ce se află și nu se află în lună și-n stele.

Învățătorul din Ponoare, neînsemnat politicește pentru moment, dar poate un important element electoral pentru viitor, avea să urmeze fatal aceeași cale. Îl trimiteau plocon împrejurările și țifna de mare senior a proprietarului de la Sofieni. Domnul Spirică Necșulescu lăsa așadar timpul să lucreze în locul său și nu se interesa de soarta învățătorului : strîngea cordial mîna lui Nicolae Apostol, însă ocolea vorba despre școală și chiar despre politică. Preocupările sale erau concentrate la o bătălie mai apropiată.

Se ivise un loc vacant la colegiul doi în județ, se pregăteau alegeri, se anunța luptă pe viață și pe moarte între tustrele partidele cuprinse de frenezia organizărilor și reorganizărilor, toate cu șefi noi și cu primeniri de cadre.

Nicolae Apostol era lăsat în pace.

Dar pacea nu intrase în sufletul său.

Într-o asemenea noapte tîrzie de nesomn, după ce se liniștise afară șuierul subțire al vîntului și în pod guzganii isprăviseră de rostogolit nucile, rămase deodată cu cartea deschisă pe piept și cu ochii țintiți în tavan, așa cum îl prinsese zvîrcolirea nesomnului, întins pe pat, cu fața în sus. Îi zvicneau bătăile inimii, aprins, ca

unui om care și-a dat seama că se afla de mult pe marginea unei prăpăstii și încă nu privise în adîncul cel negru să măsoare primejdia.

Ce făcea el aci ?

Venise cu o idee fixă. Să înalțe o școală, să deștepte localnicii din toropeala lor, să adune copiii la carte. Dar tocmai pe copii îi uitase. Absorbit de lupta cu rezistențele surde din jurul lui, se achitase de mîntuială și fără tragere de inimă tocmai de cea mai elementară datorie dăscălicească. Intra la școală preocupat, dunga dintre sprincene îl îndepărta de sufletul copiilor ; privind prea departe și prea sus, lăsa în părăsire ceea ce era aproape și la îndemîna puterilor sale. Într-o lumină întrevăzu adevărul din scrisoarea venerabilului său dascăl și dreptatea discretelor dojeni dintre rînduri.

Deodată i se păru că singurul vinovat e numai el și că puțină dreptate, măcar puțină, s-a dovedit a avea chiar și autocratul proprietar al Sofienilor. Căci îi spusese domnul Lascăr Sofian : „Vezi-ți de datoria duminică, dar n-o exagera... Mai-binele e dușmanul binelui. Îți vin copiii la școală ? Bine...” Bine. Adică : „Vezi de dîșii ! Vezi măcar de dîșii !...” El îi neglijase, cu toată mintea și cu toată energia îndreptată grijii de a da satului Ponoare cît mai curînd o școală mai arătoasă. Pînă atunci, însă, prima datorie era să se întoarcă la copiii lui. Pe aceștia să-i cîștige, înainte de a purcede la truda mai anevoioasă de a deștepta sufletele celorlalți, moarte.

Pînă dimineața Nicolae Apostol se zvîrcoli în nesomn, ca un răufăcător muncit de remușcare.

Capitolul X

„Iarna nu iese numai lupii lihnii
la drum. Se mănîncă între dînşii şi
oamenii, fiindcă prea înghesuit stă
unul în sufletul celuilalt...”

Dimineaţa, cînd Nicolae Apostol a tras perdeaua de
cit roşu, satul i-a apărut într-un alb şi magic veşmînt.
Ningea.

Începuse să ningă cu temei, cu fulgi mari şi moi,
poate de demult, din toiul nopţii, poate din clipa în care
vîntul se potolise deodată, şi în acea linişte nepămîn-
teană a fost el cercetat de întrebarea încărcată de re-
muşcări.

Acum şi faţa satului era alta. Tot ce se afla urît şi
fără nădejde dispăruse sub învelişul afînat de zăpadă.
Se purificase văzduhul. Se împodobiseră sălciile nodu-
roase cu ireale flori de nea ; cuşmele albe astupau pu-
tredele acoperişuri de stuf şi de paie ; hornurile liberau
spre cer o pinză albastră şi diafană ca fumul jertfelor
primite. Nicolae Apostol văzu într-aceasta un semn bun.

Se pregăti voios de plecare, fluierînd, cu ochii lumi-
naţi, cu brazda între sprîncene mai îmblînzită.

Afară sorbi cu sete aerul jilav pînă în adîncul plămî-
nilor.

În școală îl lovi duhoarea încălțărilor ude, a sumanelor și cojoacelor, fumul iute și usturător din soba de oțel.

Își dădu abia atunci seama că în sălița intrării nu se afla un cuier unde să-și agațe copiii zdrențele lor. Cu indulgentă ironie își rosti : „Bun, Nicolae Apostol, Apostole ! Tu-mi umblai cu planuri de școală model : cinci camere de clasă, cancelarie, sală de lucru manual și de serbări, bibliotecă și alte drăcovenii... Frumos, Nicolae Apostol, Apostole !... Până atunci, te-am prins că n-ai avut ochi să observi absoluta trebuință a unui cuier. Și totuși un cuier e deocămdată mai indispensabil decît o sală de festivități ! Cuier să te faci, Apostole !...“

Lumina de pe chipul învățătorului și ninsoarea de afară răspîndeau oarecare neastîmpăr în băncile elevilor.

Învățătorul bătu cu linia în așa-zisa catedră, cerînd liniște.

Glasurile se potoliră. Așteptă să se potolească și foșnetul picioarelor — neastîmpăr greu de curmat, care înseamnă întotdeauna o piatră de incercare pentru autoritatea unui dascăl. Îi muștră din ochi stăruitor. Înadins nu rosti nici un cuvînt și nu înăspri privirea. „Bine, Nicolae Apostol ! Deci o privire tot poate ține loc de cuvînt ; iar mîine poate nu va mai fi nevoie nici să mai lovești cu muchea liniei pătrate în masa care în inventar se intitulează pretențios *catedră* !“

Așa s-a întors Nicolae Apostol la copiii lui, părăsind deocămdată ambițioasa năzuință de a ridica o școală model în satul Ponoare, cu săli de festivitate și bibliotecă, tablouri murale și hărțile continentelor, cubaj de aer pe cap de elev și ferestre de seră, după planul și devizele închise în sertarul său de la domnul Aizic Gold.

De două săptămîni vîntul și gerul iernii culeseseră plodurile hoinare de pe drumuri și pe cele mai în putere de la muncile cîmpului.

Singura încăpere de clasă era ticsită. În fund se aflau bănci fără pupitre, unde se înghemuiseră cîte cinci-șase copii pe locuri de trei. Chiar să fi izbutit a aduna așa-dar mai mulți, cu amenințarea amenzilor și cu aplicarea legii, tot nu s-ar fi aflat pentru acești supranumerari un ungher unde să-i aciueze.

Iarna rotația claselor era redusă din pricina puținelor ceasuri de lumină deplină.

Primăvara și toamna, când această rotație s-ar fi putut lărgi în cele douăsprezece ceasuri de zi întreagă, elevii se răreau și locurile rămâneau goale, fiindcă pentru unii începeau muncile și pentru alții se ivea ispita zăvoaielor.

Astfel, o stăvilire a frecvenței școlare se așeza de la sine. Nicolae Apostol pătrunse mai bine chibzuita judecată a domnului Lascăr Sofian.

Refuzînd să ajutore înălțarea unei școli, fie de-a dreptul, fie prin mijlocirea puterii sale politice; întîrziînd această înfăptuire, el se arăta consecvent cu părerile despre „primejdia învățaturii stricătoare de minți“. Nu exista școală, nu existau locuri: deci, printr-o stare de fapt, nu mai putea fi vorba despre aplicarea legii în stricta ei literă, cu amenzi și constrîngerii. Domnul Lascăr Sofian era darnic cu biserica și zgîrcit cu școala, deși credința nu-l interesa personal, pe cînd, dimpotrivă, cărțile din bibliotecă îi rămăseseră o pasiune. Nu se afla însă în nici o contradicție cu sine. Urma judecata clasei sale cu două măsuri. Una pentru cei mulți, alta pentru cei puțini. Biserica era pentru cei mulți, un aliat și un instrument de abrutizare a glotimilor; școala — pentru cei puțini și aleși. Fapta îi urma gîndul. Biserica era o trebuință; școala — o primejdie. Iar Nicolae Apostol recunoscuse neînduplecatului proprietar cu idei reacționare cel puțin virtutea unei loialități răspicate și vîrtos mărturisite, care lipsea cu totul unui om de fățarnice primeniri ca domnul Spirică Necșulescu, recrutor de voturi și de electori. N-avea nimic bun de așteptat de la amîndoi. Dar răul putea să-i vină mai ales de la unul singur: de la cel cu mai cordiale strîngerii de mînă.

Alungă gîndurile. Ce mai căutau? De ce-i mai dădeau tîrcoale? Trebuia să se lepede de ele ca de străine și zadarnice ispite.

Nicolae Apostol strigă catalogul și însemnă lungul pomelnic al absenților („Formalitate deșartă!“ își spuse imediat).

Privi peste capete și se întrebă cu un fior dacă îi iubeste într-adevăr pe acești copii cu bunele, și relele, și necunoscutul din ei ; dacă le-a citit pînă acum într-adevăr în cuget ; dacă s-a apropiat de dînșii și dacă măcar cîțiva i-a apropiat de sufletul lui ori dacă nu s-a plătit cumva numai de o simplă și formală obligație administrativă. Răspunsul nu i-a fost întăritor. Lunecase în păcatul cel mai neiertat. După avîntarea din primele zile, pasiunii vii substituise un exercițiu mecanizat. Săvîrșise tocmai ceea ce osîndea mai sever în deprinderea altora și îndeobște a școlii.

Adevăratul început a purces așa, sub semnul blîndeței și al căinței.

Nicolae Apostol abia acum a prins să-și cunoască elevii. A căpătat mai întii curiozitate, mai apoi dragoste să le pătrundă în suflet și în existența lor cea dincolo de școală, de acasă, din viața lor săracă și primordială. Așa s-au deschis pentru el multe probleme neprevăzute în învățătura abstractă de pînă atunci a tratatelor, cu atît de limpezi, dar arbitrare generalități ; cu atît de frumoase, dar tot atît de arbitrare clasificări.

În prima zi de școală, într-o clipă de pierdere a cumpătului, amenințase elevul Țăpu Vasile din clasa a cincea cu o aspră și poate exagerată pedeapsă.

Revenise de îndată să repare vinovata iritare, prefăcînd pedeapsa făgăduită într-un semn de încredere. I-a lăsat să ducă ghiozdanul acasă, iar elevul Țăpu Vasile l-a purtat pînă la hanul lui jupîn Aizic, mîndru, ca pe un trofeu, și cucernic, ca pe-o relictă. Nicolae Apostol și-a spus că a cîștigat un suflet. O primă victorie de pedagog, cu un proces psihologic vrednic de teoriile educatorilor. În locul asprimii, blîndețea ; în locul oprobriului umilitor, o misiune încărcată de răspundere, menită să pună în mișcare toate resorturile amorului propriu. Țăpu Vasile de atunci îl privește supus în ochi. Îi ghițește gîndul. Îi previne dorințele. Nu are de ce se plînge de un asemenea elev. La învățătură ține fruntea în clasa sa ultimă. I-a acordat toată încrederea. L-a pus de cîteva ori monitor în recreație ; i-a dat sarcina să culeagă caietele... Era să săvîrșească o nedreptate și poate să în-

răiască îndîrjind o mică făptură orgolioasă. Aşa îşi spunea. Abia acum i-a descifrat însă adevărata fiinţă.

De la întîia aruncătură de ochi, ghicise, fugar şi fără adîncime, amestecul de semeţie şi de viclenie. Fusese însă numai o presimţire, o intuiţie. Explicaţia deplină venea mai de departe. Firea şi apucăturile acestui nepot al domnului primar Ioniţă Țăpu, poreclit Vulpoiul, se lămureau prin situaţia deosebită a neamului Țăpu din comuna Ponoare. Neam ceva mai înstărit, de vechili boiereşti, cu toţii aveau în sînge supunerea pînă la slugărnicie cu cei tari şi semeţia autoritară cu cei slabi.

Țăpu Vasile, de altfel isteţ la minte şi cu destule în-suşiri ca să iasă un om întreg, urma un destin de familie.

Pentru Nicolae Apostol n-a fost nici un merit că din întîmplare a nimerit reţeta cea mai bună pentru a domestici un şcolar care se anunţa obraznic şi a devenit îndată docil ca un cîine dresat şi tot ca un cîine de fidel cînd a simţit o mină tare şi cînd mina aceea în loc să-l lovească a fost mărinimoasă cu el. Victoria nu era a pedagogului. Şi nici nu era o victorie atît de desăvîrşită cum i se păruse.

Tot aşa şi tot pentru aceleaşi pricini primarul Ioniţă Țăpu, Vulpoiul, se ploconeste înaintea domnului Lascăr Sofian, e fudul de încrederea acordată de stăpîn şi foloseşte această încredere pe cît se poate şi pentru binele său ; la cea dintîi poruncă scoate oamenii cu harapnicul la seceră şi la treier, îi mină la boieresc şi trimite delegaţii la vot : e slugă şi tiran. Elevul Țăpu Vasile se simte în elementul său natural cînd primeşte delegaţie să facă ordine în clasă şi să controleze caietele colegilor. Dar nu scapă prilej să speculeze şi pentru sine rolul privilegiat. Primarul Ioniţă Țăpu mai face vînt cîtorva muncitori de la boieresc să-i mai prăsească şi păpuşorii săi şi să-i mai cosească fînul din luncă. O face cu incuviinţarea tacită a domnului Lascăr Sofian. Țăpu Vasile vămuieste peniţele unora şi creioanele altora, obijduieste pe cei mai becisnici şi îşi cruţă prietenii.

Într-acest chip, pe încetul, o perdea groasă s-a destrămat de pe ochii lui Nicolae Apostol.

Căutînd dincolo de zidurile dărăpănate ale şcolii, în casele tot atît de dărăpănate de unde-i soseau elevii, a

dezlegat taine pînă atunci ferecate cu șapte peceti pentru dînsul.

Bunăoară, Marița Bot, fata lui Tudose Bot și fosta slujnicuță a lui jupîn Aizic, nu s-a dezmeticit nici acum de norocul neașteptat. O dragoste aproape inexplicabilă de carte și o agerime neobișnuită de minte ar fi rămas osîndite să se înăbușe. Trecea peste ele talpa nepăsătoare a întîmplării, care strivește furnici, gize, flori și spini cu o egală necruțare. Tudose Bot, pălmaș necăjit, cu o casă de ploduri, neștiutor de carte și răcorindu-se duminica de toată robia săptămîinii cu un clondir de rachiu, își vînduse pur și simplu copila hangiuului.

Nu săvîrșise o faptă atît de nelegiuită cum s-ar fi spus la prima vedere ! Era un om cu teama lui Dumnezeu, și în felul său își iubea jivalania de prunci, cum și-ar fi iubit și îngrijit viței și mîinii dacă, în calicia lui, pe lîngă nevasta puioasă, s-ar fi îndurat Domnul să-l proposească și cu o iapă ori o juncană de prăsilă. Dar lui i se părea cu totul monstruoasă și alături de fireștile orînduieli patima odraslei ieșite din mădularele sale pentru o învățătură fără baftă și căutare într-un sat ca Ponoarele. Scăpase de-o gură. Jupîn Aizic o tocmise cu un sac de făină pe an, trei litri de rachiu, îmbrăcăminte și hrană. A fost nevoie de o îndărătnică pledoarie a învățătorului pe lîngă el și pe lîngă jupîn Aizic, chiar oarecare preț de răscumpărare — cei cinci litri de rachiu trecuți în contul său și un rînd de straie cumpărate din punga sa — pentru ca eleva Marița Bot, de două ori premiantă cu cunună, să-și reia locul în bancă.

Acum, fetița bălană și sfioasă, cînd scapă de acasă, vine să-i curețe în semn de recunoștință hainele și ghețele ; cînd se înfățișează cu caietul ei de caligrafie sau cu cel de hărți, nu privește în ochii *profesorului*. Caută în ochii *omului*, care i-a arătat o deosebită încredere în puterile ei, și așteaptă nu o notă, ci o aprobare : „Nu e așa că nu mai scrie nimeni ca mine în toată școala ? Nu e așa că nu mai desenează nimeni hărți ca mine în toată școala ? Nu e așa că nu te-ai înșelat cu mine ?...” Tudose Bot, cînd e cu chef, îl oprește în drum, să-l amenințe în glumă : „Sănătate și voie bună, domnule învățător !... Rîzi, rîzi, dar eu în locul dumitale n-aș rîde...

Se cam apropie socoteala la jupîn Aizic și tare mă tem că stricăm învoiala !” Nicolae Apostol îl încredințează că are să aranjeze cu domnul Aizic, să-i deschidă cont nou.

Iar Tudose Bot are convingerea că el a fost generos cu învățătorul, dăruindu-i o elevă în plus.

Chiar domnul Aizic își ciugulește bărbița gînditor și nedumerit :

— Eu nu pot pentru ca să te înțeleg pe dumneata, domnule învățător... Plătești din punga dumitale rachiul lui Tudose, plătești straie pentru fetiță... Ce folos ai dumneata de aici ? Mi-ai stricat mie o servitoare care avea să învețe mai mult decît are ea nevoie să știe la casa ei... Iară peste trei ani ce are să se întîmple grozav pe lume dacă fata lui Tudose Bot mai capătă trei cununi de premiu ? Nici pe lume nu se întîmplă nimica grozav, nici pentru Marița Bot... Are să vie tot slugă la mine, cu cinci clase primare, și parcă eu am să-i plătesc mai mult ?...

Nicolae Apostol nu răspunde acestor întrebări. Și nici n-ar avea ce răspunde. Deocamdată sînt prea îndepărtate de el.

Parcă se teme să se cerceteze mai adînc, fiindcă o întrebare cheamă alta și alta asupra atîtor destine. Cu înverșunarea unui explorator pornit să străbată ținuturi încă nepătrunse, descoperă în fiecare zi alte zone, unele pline de întunecime, altele de lumină; în sălbaticele suflete lăsate într-a sa pază, adeseaori smulse conspirațiilor potrivnice de împrejurări să-i vină într-a sa pază.

Alexandru Toader Blănariu, din clasa a doua — Alisandlu Toadel Blanaliu — cu părul lui bălan de cînepă, cu nasul cît un bumb și ochii lui naivi, îl uimește mereu prin dezarmarea moale și resignată cu care se leapădă de tot ce-ar trebui să înfățișeze un robust egoism și afirmarea instinctului de proprietate, așa cum scrie în manualele cu morală că se cuvin combătute. Pentru Alisandlu Toadel Blanaliu nu este nevoie de-o înduioșătoare poveste — inevitabilul copil de bogătaș împărțind darul de ziua sa cu fetița cerșetoare de la poartă, sau alte convenționale plăsmuiri din cartea de citire. El e sărac, orfan de mamă și de tatăl legal, mort acela demult, pe

alte meleaguri, unde pornise să argătească. L-a cules o bunică surdă și bisericoasă. Poartă ponosul unei nașteri nelegiuite, așa cum poartă în obraz sîngele pal și istovit al fostului dascăl de școală, decăzută și dezonorînd breasla : Andrieș Colibășeanu, părintele său prezumtiv. Nu se poate spune că viața a fost darnică și blîndă cu dînsul. Totuși, Alisandru Toader Blăniș n-are caiet nu fiindcă nu i-a cumpărat bunică-sa. „L-am dat lui Costache Clețu, că pe dînsul îl bate tat-su și nu-i cumpără caiet... Pe mine mă bate bunica, da-mi cumpără !“

Poate îi cumpără, poate nu ; în orice caz, îl scutură bine, fiindcă i-a cumpărat o dată și nu-l mai are. Așa se leapădă de creion ; îl taie în două chiar în ziua cînd l-a căpătat. Așa împarte bucata de colac pusă în traistă de bunica bisericoasă după zilele de hram și pomeni.

Nicolae Apostol se află uneori în împrejurarea stranie să combată morala oficială și administrativă a cărților, pe care a venit să o predice, pentru a învăța acest copil al nimănui că legile aspre ale vieții nu îngăduie să te dezbraci pe tine pentru a încălzi pe aproapele tău.

În fiecare zi această morală îi apare tot mai străină și mai greu de propovăduit, mai batjocoritor intrînd în conflict cu mîhnitele orînduiri ale existențelor din satul Ponoare. Normalistul a agonisit un mare bagaj de înțelepte povești, de istorioare înduioșătoare, de exemple sortite să formeze buni creștini și buni cetățeni. Învățătorul n-are ce face cu această zestre a normalistului în satul Ponoare. Cum poate predica în aceeași vreme împotriva beției și pentru respectul părinților, cînd pe tatăl lui Toader Chihaia în fiecare duminică îl ridică vecinii din șanț, să-l lepede pe prisma casei, mort beat ? Cum poate propovădui virtutea sărăciei și desprinderea de bunurile pămîntești într-un sat atît de sărac, unor copii atît de zdrențăroși și flămînzi ? Cum le poate vorbi despre trebuința curăteniei unor copii care n-au văzut săpunul acasă ? Mila de dobitoace cum o poate deștepta unor pui de oameni încîiniți cu dobitoacele, fiindcă asprimea vieții i-a încîinoșat ?

Orice învățătură, de îndată ce stăruie mai apăsător într-o aplicare pe viața de toată ziua, nu poate duce decît la osîndirea părinților, a chipului cum trăiesc și cum se

poartă, a patimilor și îndobitocirii lor. Le citește această judecată în ochi. La fiecare încercare de a le înălța mintea la aceste foarte frumoase principii din cărți surprinde în priviri o șovăială, pe urmă o concentrare puțin încruntată, judecata limpezindu-se. Una din două. Sau învățătura e adevărată și dreaptă ; atunci tot ce trăiesc și văd dinșii acasă îi împinge să nu mai respecte și să-și disprețuiască părinții. Sau respectul părinților, măcar teama de palma lor, le interzice să dea crezare minci-noaselor învălăminte din carte, căci cartea le spune că bun și frumos e tocmai ceea ce nu-și găsește rost și loc în viață.

Iubirea de frate e bunăcară foarte simțit zugrăvită de istorioara din cartea de clasa a treia primară. S-a nimerit să cadă începutul lecturii lui Grigore Ion Colțun, pe urmă, continuarea, Ilenei Constantin Colțun. Într-o preainspirată predică, Nicolae Apostol a exaltat această iubire de frate, îngrămădind alte exemple din istoria noroadelor sau din închipuirea lui.

Mișcarea din rîndurile băncilor, o scîlpire din unele priviri, chipul cum Grigore Ion Colțun și Ileana Constantin Colțun, nepoții lui moș Lecachi Colțun, zis Zamă-Lungă, căutau cu ochii în lături i-au dat însă de gîndit.

A cercetat și nu i-a fost greu să afle că tocmai Ion Colțun și Constantin Colțun, frați buni, se judecă pentru pămînt de cinci ani, s-au tăiat cu sapele la cîmp pe ogoare, s-au încăierat de cîteva ori la cîrciuma lui jupîn Aizic, și-au juruit moartea. O nimerise bine de tot Nicolae Apostol !

Pînă la exemplele lui din istoria noroadelor și pînă la cele plăsmuite într-o mai elocventă morală, viața avusese grijă să furnizeze elevilor Grigore Ion Colțun și Ileana Constantin Colțun din clasa treia o pildă mai apropiată și vie. Asemenea împrejurări nu se aflau prevăzute în manualele normalistului Nicolae Apostol și deci nu li se pomenea acolo vreo dezlegare. Îi rămînea lui îndatorirea delicată, pe multe de cuțit, de a împăca spusele cărților și morala oficială cu brutala derîdere a realității.

Cînd după litera programului a ajuns la istorioara bogătașei hrăpărețe care a zvîrlit în drum văduva cu

trei copii, agățați de poalele maică-si, din fundul clasei un glas a murmurat exemplul concret: „Asta-i taman Catinca Știrbuleasca !...” El s-a prefăcut că n-auzise. A doua zi, domnul notar Ilie Bosînceanu l-a oprit, să-i dea un enigmatic avertisment: „Bagă de seamă, domnule învățător. Se vede că ți s-a urît cu binele !...”

Mai mult, nu i-a putut smulge. Spre seară, părintele Ștefan i-a dezlegat enigma: „Fii prudent, domnule învățător... Mi-a spus notarul că te-ai apucat să judeci purtările coanei Catinca... Înțeleg, înțeleg ! Lasă, nu-mi explica... Te-a furat vorba... Dară vorba face diră, și într-o bună zi ai să te pomenești cu neplăceri...”

Părintele Ștefan, cu sufletul ușurat, n-a mai așteptat nici o lămurire. S-a strecurat prudent pe lângă gardurile potopite la pământ, pe poteca bătută în zăpadă, privind îngrijorat în susul și în josul uliței, să se convingă că nu l-a surprins nimeni întinzându-se la vorbă cu învățătorul, care devenea și un instigator.

Nicolae Apostol a rămas în drum cu respirația tăiată. Știa acum de unde au venit acestea. Natalia Bosînceanu, și Petruță Bosînceanu, copiii domnului notar Iliuță Bosînceanu, erau doară elevii lui ! Moșteniseră privirea piezișă, priceperea mărginită și predilecția pentru cuvinte „alese”, pocite și potrivindu-se ca nuca în perete. Întocmai ca domnul Ilie Bosînceanu, spuneau că li s-a murdărit caietul fiindcă aseară a „defilat lampa” și explicau că le-a fost „imposibil” să transcrie a doua oară lecția pe curat fiindcă „accidentul s-a comis” la un ceas prea târziu din noapte, când lătuțu i-a „oblingat să să culce”. Păsăreasca tătuțului s-a transmis copiilor, ca și înclinarea de a spiona, de a pîrî și întoance strîmb cele mai limpezi spuse ; poate că și ura pentru noul învățător, venit din toată lumea să ia locul convenit și făgăduit lui Duțu Bosînceanu, fratele domnului notar, absolvent neisprăvit a cîte două clase din trei școli : gimnaziu, școală comercială inferioară și școală de meserii, cum le-a încercat pe toate pînă ce s-a socotit destul de matur ca să pretindă dreptul de a învăța el la rîndu-i pe alții.

Bosînceanu Natalia și Bosînceanu Petru au raportat acasă cazul cu bogătașa hrăpăreață, parvenită și fără îndurare, în care un băiat din fundul clasei, mai slobod.

la gură, a recunoscut chipul și năravurile cucoanei Catinca Știrbulescu.

Au raportat cum i-a ajutat mintea sau au măsluit adevărul înadins, cu acea pervertire foarte frecventă la unii copii, trecînd pe socoteala învățătorului cuvintele școlarului nepedepsit din fundul încăperii. În orice caz, domnul Ilie Bosînceanu a luat notă. Iar Nicolae Apostol a înțeles că-l amenință o primejdie, poate nu apropiată, ci pusă să mocnească sub cenușă pînă va sufla un vînt prielnic.

De la aceste proaspete și amare îngrijorări îl distrage numai priveliștea odihnitoare a satului alb, a dealurilor întroienite, a părăginitelor livezi cu fragede flori de zăpadă. Fură cite o jumătate de ceas dimineții și după-amiezii, ca să străbată drum pînă dincolo de marginea satului, într-o zi spre cimitir, în alta pe lîngă curtea coanei Catinca Știrbulescu, altă dată pînă la moară.

Gospodarii se minunează de ce se plimbă dascălul în straiul lui pirpiriu, cu bețigașul în mîină, în loc să se încălzească la jupîn Aizic cu domnul primar și domnul notar, golind păhărele de rachiu cite-î pofteste inima, de vreme ce are cont deschis la neguțător. Dar îl lasă în pace. Nu-î mai poartă grija. Mai mult i-o poartă simandicoasele fețe ale comunei, cu deosebire domnul notar Ilie Bosînceanu și domnul șef de post Stănică.

Jupîn Aizic a asistat, auditor discret și în aparență absent, la o asemenea „discuție a cazului pus pe ordinea de zi“, cum i-ar fi plăcut să se pronunțe domnul notar Bosînceanu, asiduu lector al *Monitorului Oficial*, suplimentul dezbaterilor parlamentare. A deschis vorba șeful de post, scîrțîindu-și curelele și cizmele într-un indignat neastîmpăr :

— Care va să zică, îmi umblă dumnealui cu instigații ? Acesta e caz de îndemn la tulburare, jaf și distrugere... Mă-nțelegi, care va să zică ? Dacă fac eu un raport la companie ? Dacă iese de aici o anchetă ?...

— Anchetă pot să provochez și eu ! se dădu cu părerea domnul Ilie Bosînceanu, clătinînd paharul pe fund și oțărîndu-se nu din pricină că vinul lui jupîn Aizic era acru cumva, ci fiindcă numele lui Nicolae Apostol îi amintea întotdeauna o umilitoare înfrîngere „politică“.

— Lăsați chestia asta ! intervenise domnul Ioniță Țăpu, credincios ordinului primit de la conu Lascăr Sofian. Hai să vorbim despre altceva și să cinstim pentru izbînda lui conu Lascarache și conu Emilaș al nostru la alegeri.

— Pardon ! se înverșună domnul Ilie Bosînceanu, chinindu-și tuleiele rare și țepoase de spîn. Vorbim și despre altceva... Numai să interoghez : cum devine cazul la o adică ? Pardon ! Dați-mi voie să vă explic. N-am nimic contra lui. Sînteți de acord cu mine că, dacă venea aici frate-meu Duțu, cu altfel de om aveți cu toții de-a face. Nu s-a putut ? N-am ce face ! Peste voința lui conu Lascăr nici Dumnezeu nu trece...

— Tocmai ! întări Ioniță Țăpu. Și trase concluzia firească : Atunci ce să mai vorbim ?

— Ba, pardon ! Vorbim ! Vorbim așa, fără pansione, fiindcă domnul Stănică a pus cazul pe tabel. Domnul acesta Apostol nu stă la discuție cu noi. Dă bună ziua și trece. Se uită chiorîș și ne consideră niște incuți, pentru că el umblă cu cartea în mînă și noi o citim acasă. Nu vine la un pahar de vin, să luăm înțelegere cum să subținem armonizarea spiritului public prin îndemn la pace și la propășire. Nu scrie așa în circulara Ministerului de Interne no. 1.762 din april 1907 și circulara no. 18 din ianuarie a. curent ? Nu recomandază așa legea ? Declară, frate Stănică...

— Declar ! scîrții domnul șef de post din toate curelele și cingătorile, privind a ris pe sub sprîncene și făcînd cu ochiul către primar. Care va să zică, declar ! Și iaca acu aflu lucru nou și bun. Care va să zică, pentru aceste motive ne adunăm noi din cînd în cînd la jupîn Aizic ? Ca să discutăm chestiile de serviciu în particular ? Nu ca să ne mai udăm cel gît cu un pahar de alcool, care va să zică ?

Domnul Ilie Bosînceanu se dovedi insensibil la amicala ironie a șefului de post, cu care se afla în luptă de întrecere la întrebuintarea radicalilor în doze masive. „Fără pansione“, își dezvoltă expunerea sa :

— Pînă aici sîntem toți de racord. Nimeni nu ridică nici o opoziție. Atunci, domnilor și prieteni, vă întreb eu, de ce domnul acesta se pretinde mai deștept și mai cul-

tivabil decît noi ?... De ce ne priveşte de sus şi trece vînturînd bastonaşul ? Se considerează coborît cu hîrzo-
bul din cer şi nu poartă la o parolă. Această aptitudine
nu vi se pare caz de ofensă ? Poftim ? Nu zic să calce
pe urma lui Andrieş ; de Andrieş fugeam şi noi, fiindcă
era un om căzut în decădere. O vorbă, un pahar de vin...

— Două vorbe, două pahare de vin... supralicîtă
glumeţ domnul primar Ioniţă Tăpu. Trei vorbe, trei pa-
hare de vin...

— Dumneata rîzi ! protestă scandalizat notarul. Dum-
neata n-ai ambiţie şi nu te ofensează fumurile unui in-
divid străin de comună, care vine să-l facă pe deşteptul
cu noi... Numai că nu merge cu noi ! Am să te văd că
vii într-o zi şi-mi ceri să dresesz un raport confidenţial
despre demarşele învăţătorului, şi atunci n-ai să mai
rîzi. Fratele Stănică a văzut cazul şi l-a pus la punct.
Scriu şi subscriu la opiniunea sa : învăţătorul nostru,
protejatul lui conu Lascarache, fiindcă protejatul dom-
niei-sale este cîtă vreme nu-l scoate din comună, în-
deamnă copiii la instigaţiuni şi face operaţiuni de dis-
cordanţă socială. Eu am răbdare ! Aştept să văd cum se
termină chestiunea...

Deocamdată nici domnul notar nu s-a încumetat să
provocheze terminaţiunea chestiunii, nici domnul şef de
post Care-va-să-zică n-a făcut raport la companie. I-a
adus la simţul realităţii domnul primar Ioniţă Tăpu, su-
pus la porunca domnului Lascăr Sofian ; cuvînt a strecu-
rat cu mare tact şi jupîn Aizic, care nu-şi crede chiriaşul
capabil de asemenea gînduri şi fapte. Ceea ce nu l-a
împiedicat pe hangiu să-şi dea peste cîteva zile o părere,
aşa, ca din întîmplare::

— Fără supărare, am să-ţi zic ceva, domnu învăţător.
Eu în fiecare zi am ceva nou de zis...

— Hai, spune, domnule Aizic !

— Iaca tot ce vreau eu să zic. Am înţeles. Nu-ţi place
vinul ; nu-ţi place rachiul. Dumneata nu pui alcool în
gură. Foarte frumos ! Dumneata eşti un învăţător mo-
del, despre care poate să scrie şi în carte şi poate să te
fotografieze la gazetă... Dară de ce nu te opreşti şi dum-
neata la masa lui domnu primar şi domnu notar cînd

stau dumnealor de vorbă și discută politica satului în odăița din fund?

— Nu-mi face plăcere nici vinul, domnule Aizic, și încă mai puțină plăcere mi-ar face discuțiile „politice” cu domnul Ioniță și cu domnul Iliuță ai dumitale.

— Nu-s ai mei! se apără domnul Aizic. Dumnealor sînt ai comunei și ai lui conu Lascarache! Pe urmă, jupîn Aizic și-a răsucit bărbîta și a rostit gînditor, privind pe fereastră în curtea hanului cu butoaie desfundate și cu scheletul șarabanelor acoperite de ninsoare: Cîteodată omul nu trebuie să se gîndească numai la ce-i face și la ce nu-i face lui plăcere. Mai bine să faci altuia o plăcere chiar dacă îți calci pe inimă decît să-ți faci altul o neplăcere ție...

Hangiul vorbise răsucindu-și sfîrcul bărbîtei și continuînd să privească atent doagele din ogradă, ca și cum nu s-ar fi adresat numai decît învățătorului din Ponoare, cu recapitula pentru sine o axiomă de viață.

Nicolae Apostol începu să suridă.

— Haide, domnule Aizic, spune-mi limpede ce ai de spus. Lasă filozofia cu plăcere, neplăcere și iarăși plăcere. Vii din partea cuiva cu vreo jalbă, ceva?

— Nu vin cu nimic, domnu învățător. Nici nu-i treaba mea să umblu eu cu jalbe. Jalbele domnul notar le scrie și le trimite, el le lipește timbre și el așteaptă răspuns! Eu nu vin cu nimic de la nimeni. Tac și ascult, pe urmă mă gîndesc că poate dumneata, dacă n-ai auzit, nu știi nici cu spatele ce vorbe scapă unul și altul, și într-o zi ai să te pomenești cu o neplăcere mai mare decît aceea pe care ai avea-o dumneata dacă ai sta oleacă la un pahar de vin cu domnu Ioniță și cu domnu Iliuță și chiar cu domnu șef de poșt. Ce te costă? Guști un deget de vin. Nu mori! De-un deget de vin nu moare nimeni, ba chiar e bun și la împărtășania dumneavoastră, la creștinii. Guști un deget de vin. Asculți! Spui și dumneata o vorbă. Lași să spună alții mai mult. Te-ai achi-tat de-o datorie, și nimeni nu mai are de zis nimica. Mai bine să fii de față cu alții și să vorbești despre cei care lipsesc decît să lipsești și să vorbească alții despre dumneata.

Nicolae Apostol a înțeles.

Călcîndu-și pe inimă, cum l-a îndemnat jupîn Aizic, a încercat de cîteva ori să-i urmeze povața. Și-a căutat drum în odaia din fundul hanului, cînd se aflau întrunite în plen autoritățile comunale. A stat stingherit, cu paharul pe jumătate gol înaintea. Stingheriți s-au simțit deodată și domnul șef de post Care-va-să-zică și domnul Ilie Bosînceanu.

Mai la îndemînă i-a fost lui Ioniță Țăpu să aducă vorba despre unele și despre altele, fiindcă el nu avea de plasat termeni radicali în conversație, nici n-avea ceva deosebit împotriva individului cu nasul pe sus. El se păstra în marginea peruncii primite de la conu Las-carache : învățătorul trebuia lăsat în pace să se dea el singur pe brazdă.

Ceilalți doi au răsufletat ușurați după plecarea lui Nicolae Apostol.

Dar l-au mai cruțat cu răfuielile, fiindcă, mult mai bine cunoscîndu-și oamenii, jupîn Aizic a născocit el o explicație care să împace pe toată lumea. Anume că învățătorul e foarte bolnav de stomah. Nu i-a dat voie doctorul, un doctor mare din București — cel mai mare — nu i-a dat voie să puie un pahar cu vin în gură. El, jupîn Aizic, cu mîna lui îi așază doctoriile în fiecare zi la masă. Poate să arate oricînd sticla cu doctorie și cutia cu prafuri. Așa o sticlă mare, cu un fel de băutură urîță și neagră, și așa o cutie de prafuri, rotunde ca mazărea ! Niște doctorii rele la gust, de se oțărăște învățătorul de cîte ori ajunge la ele, parcă ar lua otravă în gură... Altfel, chiar spunea el într-o zi că îndată ce scapă și capătă învoire de la doctor, i-ar plăcea să stea la un chef mai lung cu cîteva persoane care știu ce-i aceea petrecere în lege, așa ca domnul primar și domnul notar și domnul Stănică ! Iar atunci poate are să cînte el din vioară, fiindcă are o vioară de poate să dea un concert cu dînsa, oriunde, în tîrg și chiar la București.

Domnul Aizic Gold a socotit astfel că mai îndreaptă, măcar în parte, tot ce strică firea și cerbicia chiriașului său.

Poate și izbutise într-o oarecare măsură, căci notarul și șeful de post i-au acordat „individului” un armistițiu. Nicolae Apostol s-a întors cu mai multă însetare la copiii lui ; le-a pregătit el stele pentru Crăciun, tăind hîrtie colorată cu foarfeca, lipindu-le poze și învățîndu-i cîntecele vechi, ale tradiției. I-a învățat colinde și urături. Ba în unele zile a intrat în mijlocul lor, în recreație, rostogolind oameni ciungi și strîmbi de zăpadă, să ridice împreună cu dînșii unul uriaș, tocmit după toate regulile artei și anatomiei, spre a tuturor admirație. Cu încetul a prins să le cîștige inimile, fiindcă a început să-i cunoască în ascunzișurile instinctiv ferite de ochii și de înțelegerea oamenilor mari...

A descoperit că nu atît sfiala, cît o pudoare îi oprea să-i dezvăluie lumea lor lăuntrică. Un ciudat și poate întemeiat simțămînt al copiilor că nici părinții, nici frații mai mari, nici „domnul”, cu atîta mai vîrtos, n-au ce căuta în această lume, căci sînt străini de dînsa și caută să pătrundă numai pentru a alunga lumina din ea și a pune orînduielile lor aspre și reci, fățarnice și grele ca lespezile de mormînt peste pieptul copilăriei ucise.

Fără îndoială, judecata aceasta limpezită nu exista în mintea lor.

Dar definea deplin o subtilă și permanentă complicitate. Nicolae Apostol observă că întotdeauna copiii au un „secret” față de cei mari ; că unele gînduri, închipiri, simțiri le tac pentru totdeauna ; că mai ușor le împărtășesc unui obiect sau unui animal : fetele — păpușilor de cîrpă ; băieții — cîinilor tovarăși de hoinăreală și de joacă decît să le destăinuie unui frate mai mare, mamei în poalele căreia au crescut, părintelui intrînd în casă cu sudalma în gură și cu palma gata să lovească peste obraz. În această zonă interzisă și misterioasă înțelese el că se află adevărata taină a copilăriei, pe care oamenii maturi o uită fiindcă au îngropat-o în ei, iar pedagogia manualelor o artificializează fiindcă o reconstituie convențional, sub obsesia generalizărilor și clasificărilor.

Fiecare elev deveni pentru dînsul o personalitate în sfîrșit, nu un nume din catalog.

Fiecare, deopotrivă de vrednic de tot interesul ; chiar și copiii domnului Iliuță Bosînceanu, și Năstasă Băluță, gușatul din clasa întâi, de două ori repetent, incapabil să deosebească literele după doi ani pe al treilea de școală, prezentîndu-se cu regularitate înaintea tuturor la deschiderea ușii și plecînd cel din urmă.

Nicolae Apostol binecuvîntă astfel împrejurările vrăjmașe care i-au concentrat toată ființa la școlarii săi, în loc să-i îngăduie a se risipi pentru înfăptuirea mărețelor planuri de la început. Descoperi că abia acum își făcea adevărata ucenicie de dascăl. Și binecuvîntă în aceeași măsură aceleași împrejurări vrăjmașe ce-i țineau departe de școală măcar jumătate din copiii comunei. Familia lor era mai restrînsă. Se puteau cunoaște mai bine.

Înainta încet și prudent, dar simțea că de astă dată mergea pe calea cea dreaptă.

Celelalte aveau să vină mai tîrziu, să se deschidă ca alte drumuri lăturalnice din drumul mare și bătătorit. Pînă atunci, amănuntele acestei înverșunări pentru a în-genunchea potrivnicile realități erau lipsite de gloria epicelor bătălii. Normalistul nu învățase nici în școală, nici în tratatele lui ce s-ar fi convenit bunăoară să facă într-o împrejurare neprevăzută, ca aceea pe care a aflat-o în satul Ponoare.

Pe lîngă bojdeuca proptită-n pari, nu se găsea înălțată și mica anexă de scînduri, cu o gaură circulară și cu o inscripție pe ușă, indicîndu-i, de preferință, Domnul știe de ce, destinația în limba lui Shakespeare ! Un asemenea indispensabil acaret lipsea. Nu i se simțea nevoia nicăiri, în tot satul. Copiii urmau pilda de acasă, iar pe zăpada albă pildele se adunaseră numeroase și mirositoare, presărate pe lîngă gard. Nicolae Apostol, coborît din avîntarea sa mesianică la această tristă realitate, veșnic prezentă în ochi și în nări, a rămas în întîrziere cu plata chiriei pe-o lună la jupîn Aizic, a întrebuițat suma pentru a pune să sape o groapă în pămînt și pentru a ridica o baracă de scînduri. Învăță copiii să folosească hîrtia și face zilnic inspecția privății.

Iar în acest episod, măsura mai bine cîtă distanță e de la eroismul epic și formulat în preafrumoase fraze pentru care i-a fost toată pregătirea și între celălalt eroism, mărunț, fără glorie, dar poate singurul adevărat, fiindcă pe acela îl cere realitatea și numai de el ține socoteală. Astfel, inspectînd în fiecare dimineață privata școlii din comuna Ponoare, înscrie zilnic, în rate mici, o mare victorie față de el însuși.

Capitolul XI

„Domnul prefect avea planuri pe care nu le spunea nimănui, iar domnul revizor, teorii prea bine știute de toată lumea.“

Sărbătorile Crăciunului au trecut cu vreme de moină și cu unele amăgitoare îmblînziri ale vieții.

Cîțiva gospodari mai cuprinși și-au înjunghiat mascarii. Ignatul a umplut Ponoarele de guițatul victimelor și de duhoarea părului pîrlit.

Șeful familiei se rotea în jurul altarului de sacrificiu, mînjit de sînge pînă la cot, mînuind cuțitul cu exclamații crunte de asasin. Femeile alergau cu străchini și cu tîngiri, să culeagă sîngele fierbinte ; copiii apucau pe furate șoriciul urechilor, să-l ronțăie abia sfîrlogit la focul de paie. Toată operația lua proporțiile celui mai însemnat eveniment al anului.

Aceasta, în ogrăzile puținilor înstăriți : la domnul primar Ioniță Țăpu, la rudele sale, la unul din frații Colțun, la logofeții de la curtea coanei Catinka Știrbulescu, la domnul Stănică Care-va-să-zică, șeful de post, care a lepădat tunică și toate curelele scîrțitoare, ca să devină ceea ce a fost : feciorul unui pălmaș mort înainte de a putea să-și îndeplinească visul cel mare al vieții — înjunghierea unui porc de Crăciun la casa lui. Ritualul

acesta l-a executat cu toată pompa domnul Stănică, uitînd pentru o zi demnitatea gradului și întrebuințarea termenilor radicali. Domnul notar Iliuță Bosînceanu, neputîndu-se deda la asemenea îndeletniciri feroce, a chemat un „specialist” — un ucenic de măcelar de la tîrg.

Ceilalți gospodari mai obidiți s-au mulțumit să-și ungă gura cu afumăturile cumpărate ori căpătuite de la unii și de la alții ; mulți nu s-au înfruptat decît atît ca să-și ațîțe pofta : copiii s-au îndopat cu plăcinte de varză și turte cu sămînță de cînepă — dar pentru toți, fără deosebire, sărbătorile de iarnă s-au dovedit a fi ale flămînzilor, cum de altfel o întărește zicala norodului, spre deosebire de Paște, care e al fudulilor. Un praznic al hămesitilor, în felul celor zugrăvite de exploratorii arctici, cînd vînătorilor eschimoși, după îndelung post, le cade cel dintîi vînat din belșug. Îmbucă fiecare cît poate, ori măcar cît capătă din rămășițele celor mai tari și mai norocoși. Pe urmă se lungesc în torpoare, să mistuie într-un somn fără de vise.

Nicolae Apostol recunoscuse însă că nici această asemuire n-ar fi dreaptă și deplină.

Sălbatica seminție de vînători polari, cu toată vrăjmășia naturii, cu toate sloiurile veșnice și cu toată noaptea de-o jumătate an, poate nădăjdui la deșteptare altă pradă venind de bunăvoie în bătaia arcului : turme de reni, pîlcuri de focuri și de morse. Dînșii își pot îngropa proviziile de carne în tainițele de gheață. Totul rămîne la voia norocului, care pentru vînător și pescar e schimbător, dar se răscumpără la un capăt de an, una cu alta.

Pentru plugarii din comuna Ponoare, praznicul sărbătorilor de Crăciun e fără un a doua zi.

Nu mai au ce aștepta de la noroc și de la îndurarea cerului.

După Bobotează și Sfîntul Ion, gospodarii au început a bate drumul la curtea coanei Catinca Știrbulescu, la Sofieni, la Stulpicani, la domnul Solomonică Fișer, pentru a se milogi să capete o baniță de păpușoi ori o carboavă de argint în socoteala învoielilor de muncă.

Vechilii s-au așternut pe scris în condici, iar satele și cătunele comunei Ponoare au căzut iarăși în mocnita

adăstare a primăverii, cu zilele de robie dinainte arvnite.

Apoi, vacanța a luat sfârșit.

Copiii au dat buzna la școală, mai numeroși ca de obicei, pe de o parte fiindcă tot mai mult le câștiga sufletele învățătorul, pe de alta fiindcă nu-i chema în altă parte vreo muncă ori vreo ademenire de joacă. Moina stricase pînă și ghețușul de la moară. Nicolae Apostol însemnă cu satisfacție o biruință de la care-și luase nădejdea.

Se apropiase de litera programului fără să-și dea seama cum și cînd. Închisese în sertarul mesei acest desert program cu măsurătoarea timpului și lecțiilor pe trimestru. Lucrase, ignorîndu-i existența dinadins, după inspirația de o clipă și după cum dictau împrejurări neprevăzute. Iar acum se pomenea că din înverigarea lecțiilor litera programului se îndeplinise de la sine, mai firesc și mai ușor decît s-ar fi cîrmuit numai din grija să respecte asemenea împărțeală a timpului și a muncii, care i se părea străină cu totul de realitate. Aceasta îi căli încrederea. Și cînd veni veste de la primărie, într-o dimineață, că are să treacă revizorul și prefectul spre curtea Sofienilor, la vînătoare, perspectiva unei inspecții nu-l tulbură cu nimic.

O așteptă senin, fără nici o pregătire. Își însemnă doar pe hîrtie tot ce avea de arătat și de cerut pentru reparația localului, cîrpocirea mobilierului și zestrei de școală : hărți, tablouri murale, instrumente geometrice și tot ce nu se aflase niciodată în inventar ori fusese părăduit.

Pomelnicul, o dată încheiat, îl înfricoșă. Începu să șteargă și să-l reducă la strictul necesar.

Învățase din experiență că trebuie să se mulțumească cu puțin și că acest puțin chiar nu se cuvine cerut ca un drept, ci ca o îndurare

Sania s-a oprit cam pe aproape de amiază.

Prefectul a stat la îndoială dacă să se coboare ori nu dintre puști, cîini și genți de vînătoare. S-a decis numai fiindcă din urmă i-au ajuns, tropăind și gîfîind, nota-

bilii comunei : domnul primar Ioniță Țăpu, domnul notar și domnul șef de post, Care-va-să-zică.

Toți văzuseră sania trecînd.

Toți salutaseră, încercaseră o amară dezamăgire că prefectul nu-1 onora cu o inspecție, după ce toată dimineața au pus să rînească zăpada. au spălat dușumelele, au curățit geamurile și au orînduit condicile.

Acum se înfățișau în păr, să se prezinte la ordine. Domnul Emil Sava îi așteaptă contrariat.

Din principiu nu voia să se amestece în administrația din comuna șefului său politic, Lascăr Sofian, cu care nu prea se potrivea în păreri și în scopuri, deși proprietarul Sofienilor îl socotea mîna sa dreaptă...

Rosti revizorului :

— Intră și-ți fă inspecția ! Dă-o rasol și termină, că ne așteaptă conu Lascăr cu masa !... Spune învățătorului să ne deschidă cancelaria, să pot sta nițel de vorbă cu dobitocii mei...

Dobitocii făceau smirna și așteptau fără să clipească. Revizorul o luă înainte.

Îi displăcu faptul că învățătorul nu ieșise și el în prag, să stea smirna și să-l aștepte fără să clipească, lungind gîtul și lipind palmele de tivul pantalonilor.

Pătrunse în săliță ; nu găsi loc în cuier să-și agațe căciula de astrahan peste cușmele jerpelitate ale copiilor.

Căută cu ochii tăblița cancelariei deasupra unei uși.

Tăblița nu se afla, nu se afla nici o ușă de cancelarie, fiindcă nu exista cancelarie. O singură deschidere despărțea tinda de clasă : o ușă cîrpită, cu două scînduri noi, proaspăt geluite și nevăpsite, făcînd contrast între tăbliile vechi. Această tărcătură mărea parcă mizeria.

Revizorul tuși, își dresе glasul și intră.

Copiii, ridicați cuviincios în picioare, l-au impresionat mulțumitor.

Mai puțin mulțumitor l-a impresionat ținuta calmă a dascălului, care s-a înclinat fără ploconeli și precipitare, comandînd el elevilor să se așeze la loc.

Nicolae Apostol oferi scaunul unic. Revizorul își scoase ochelarii și, în vreme ce îi ștergea cu batista, strîmbă din nas.

— Nu prea miroase frumos ! spuse. Eu am teoria mea. Înainte de toate aerul, igiena...

Învățătorul răspunse prompt :

— Domnule revizor, miroase ca într-o încăpere pentru cel mult douăsprezece suflete, în care se află înghesuiți patruzeci și opt de elevi.

Revizorul făcu :

— Hm !

Adăugă, după ce-și așeză ochelarii și privi mai atent mura învățătorului :

— Deschide cancelaria pentru domnul prefect ! Nu vezi că stă afară ?...

Nicolae Apostol zîmbi cu toată candoarea de care se simțea în stare :

— Domnule revizor, oricîtă bunăvoință aș avea să deschid cancelaria domnului prefect, nu pot, pentru simplul fapt că nu există cancelarie.

— Cum asta ?

— V-am raportat în scris și verbal, domnule revizor. Tot ce vedeți e tot ce există. O tindă și o încăpere de clasă.

— Hm ! mormăi revizorul. Eu am teoria mea...

El avea teoriile sale.

Învățătorul le aștepta cu nesuferitul suris lipsit de orice intenție ironică ; un suris atent și binevoitor, cu atît mai insuportabil. Revizorul își dădu seama că nu e momentul și locul să-și dezvolte una din multele sale teorii.

Întrebă, ca și cum Nicolae Apostol ar fi fost vinovat de această încurcătură :

— Ce ne facem atunci cu domnul prefect ?

— În orice caz, mă duc să cer scuze domnului prefect că nu-i pot pune la dispoziție o cancelarie care nu există.

Nicolae Apostol nu mai așteaptă încuviințare și ieși cu capul gol.

Revizorul școlar îl privi din urmă, frecîndu-și energic mustățile, cu un tic pe care i-l cunoșteau prea bine subalternii.

Nu inspectase niciodată școala din satul Ponoare. N-ar fi făcut-o nici acum dacă nu i-ar fi cerut domnul Lascăr Sofian să-l informeze despre chipul cum se achită de datorie noul învățător. Șeful politic al județului arăta oarecare interes pentru acest Nicolae Apostol.

Dar revizorul se afla într-o situație delicată. Nu izbutise să se lămurească dacă era un interes binevoitor sau dacă trebuia să-i caute o vină și să curățe comuna de un indezirabil. Astfel, nu știa dacă rezultatul inspecției se cuvenea consemnat într-un proces-verbal favorabil sau nefavorabil. O complicație mai mult, iar el avea teoria lui : cît mai puține complicații ! Deocamdată individul îi confirma prima impresie din ziua cînd s-a înfățișat cu numirea la revizorat : un tip colțos, cu răspunsuri bătoase și repezi, ca din carte.

Tocmai în focul acestor răspunsuri bătoase și repezi, își mușcă buzele încă o dată Nicolae Apostol, închizînd ușa și mergînd să ceară iertare prefectului că nu-i poate pune la dispoziție o cancelarie care nu există. Era, se vede, osîndit să nu se tămăduiască niciodată de această meteahnă. Cum dădea ochii cu un mai-mare și atotputernic, se răscolea în firea lui o sumetire bolnăvicioasă : teama să nu pară slugarnic și milog, așa cum stăteau acum smirna în fața prefectului reprezentanții autorităților din comuna Ponoare. Se consolă cu un debil sofism. Revizorul nici nu merita altfel de considerație. Era o creatură a politicii locale, un trădător al cauzei, un complice cu răufăcătorii școalei ; un obstacol între intențiile celor puțini cu idei curajoase și noi și între trecerea lor în fapt.

Domnul prefect Emil Sava îi reteză vorba cu o voioșie cordială :

— Știu ce vrei să-mi spui, domnule învățător... M-au informat *ăștia*... N-a: cancelarie !... E o chestiune pe care o s-o mai discutăm noi...

Îi întinse mina. Nicolae Apostol o strînse întrucîtva surprins, dar fără stînjnire, sub privirile celor trei notabilități, care nu prea se bucurau de această onoare.

Lui îi păru însă atrăgător chipul prefectului.

Tînăr, slăbuț, cu ochii vioi, cu mustăcioara mică și cu mișcări elastice, purtînd căciulița de biber pe-o sprînceană, costum de vînătoare și blăniță scurtă, nu arăta de fel ca obișnuiții ispravnici de modă veche.

Și nici nu era de modă veche.

El nu se împotriva timpurilor, ca domnul Lascăr Sofian, autocrat și disprețuind opinia mulțimii. Ca și domnul Spirică Necșulescu, înțelegea semnele apropiatelor schimbări și căuta să se folosească grabnic, înaintea altora. Debutant în politică, se dovedise cu iscusite însușiri. Îl numise prefect conu Lascăr de îndată ce s-au potolit răscoalele și încetase delegația sa de la centru.

În aparență nu-i ieșea din cuvînt, dar încurajat de aprobările tacite ale conducerii de sus, pregătea cu elementele tinere și nerăbdătoare debarcarea omului cu idei învechite și în contradicție cu programul oportunist al partidului. Nu-l împiedicau obiecțiile de conștiință. El era om de acțiune și de „lovituri“. În vederea acestei acțiuni și-acestor lovituri, îi incolți un plan încă vag. Cînd s-a apropiat sania, nu-l interesa inspecția revizorului (altul de care trebuia să se debaraseze cît mai curînd). Acum își schimbase părerea.

Învățătorul, cu notele, cu diploma lui de onoare, cu reputația de bun vorbitor, nu era o cantitate neglijabilă.

Vorbi prietenos .

— Ești cu capul gol... Ai să răcești. Intră la datoria dumitale. Eu îmi aranjez chestiile aci cu oamenii mei, și cred, dacă va fi conu Lascăr de aceeași părere, că am să trimit mîine, spre seară, să te aducă o sanie la Sofieni. Aș vrea să vorbesc o jumătate de oră, o oră, despre lipsa cancelariei și altele. La revedere ! Hai, fugi !...

Familiaritatea protectoare a prefectului atinse o strună sensibilă în inima lui Nicolae Apostol. O clipă uită experiența întrevederii cu domnul Spirică Necșulescu. Dacă, într-adevăr, realizarea planului părăsit stătea în puterea acestui om atrăgător ?

Păși sprinten peste șanț, spre cocioaba unde-l aștepta revizorul.

Cei trei reprezentanți ai puterilor administrative și executive din comuna Ponoare lungiseră gîtul asistînd la scenă și la schimbul de cuvinte. Figura domnului Ilie Bosînceanu trecu prin toate culorile curcubeului. Purtarea prefectului, atît de „afabilist” cu un băiețoi de învățător, devenea „extravargantă”.

În încăperea de clasă, revizorul îl întîmpină pe Nicolae Apostol cu privirea mai descruntată. În lipsă pusesese cîteva întrebări. Răspunsurile păcătuiau poate printr-o carecare libertate spontană a cuvîntului, în lexicul obștesc al satului Ponoare. Căci, printr-o ciudățenie a firii sale, învățătorul, care vorbea prea din carte cu egalii și superiorii, izbutise să-și deprindă elevii cu expuneri simple și naturale, potrivite vîrstei. În schimb, erau răspunsuri mulțumitoare.

Mai dispăruse dunga preocupată dintre sprîncenele revizorului și din altă pricină. Găsise o soluție ușurătoare. Nu va scrie procesul-verbal de inspecție acum. Îl lăsa în suspensie. La curte, la Sofieni, astăzi toată ziua și mîine va avea timp să afle din gura lui conu Lascăr cam ce gînduri are cu învățătorul.

Procesul-verbal îl va dresa la întoarcere, ca atare, după cum dictează teoria sa asupra complicațiilor, de care fugea ca dracul de tămîie.

— Aș dori să continui lecția. S-o reiai de unde ai lăsat-o cînd am intrat, ca și cum n-aș fi eu aci... Eu am teoria mea : o inspecție nu trebuie să aibă nimic solemn... Dascălul să facă abstracție de prezența străină.

Nicolae Apostol lămuri cuviincios :

— Domnule revizor, cînd ați intrat, explicam...

— Cu atît mai bine.

— Dați-mi voie ! Nu uitați că sînt silit să predau în condiții speciale. Așa că mi-am împărțit lecțiile după cum se poate, nu după cum scrie în program... Primelor două clase le-am dat să scrie. Cu clasa a treia și a patra făceam o lecție comună de intuiție. Clasei a cincea i-am dat trei probleme de dezlegat... Dacă încerc să explic mai departe, pentru elevi e timp pierdut. Au să fie distrați de prezența dumneavoastră, oricît le-aș încorda atenția... Așa că totul s-ar reduce la un examen al meu în fața dumneavoastră...

Nicolae Apostol așteaptă hotărîrea.

După o pauză suspendată, împins de lăuntrica sa pornire de a contraria placiditatea și suficiența mai-marilor, adăugă, surîzînd :

— Examene am mai dat... Cred că nu aceasta interesează : examenul meu.

Revizorul își frămîntă din nou mustățile cu ticul menit a vesti că a ajuns la limita răbdării :

— Mi se pare că eu te inspectez pe dumneata și nu e în căderea dumitale să mă înveți cum să-mi fac inspectia. Te rog, execută-te !

Copiii ascultau cu ochii țintă la revizor și la învățător. Nicolae Apostol simți singele năvălindu-i în obraz. Clătină din umăr a supunere resemnată și reluă lecția de unde a fost întreruptă.

Ca întotdeauna încordă atenția școlarilor cu întrebări, silindu-î să participe la explicația lui și să judece, să descopere ei ceea ce cartea le oferea de-a gata și mort, numai pentru mecanismul memoriei. Revizorul ascultă cu oarecare mirare, ștergîndu-și ochelarii mereu și mereu avînd impresia că învățătorul a forțat nota, că s-a bizuit prea mult pe priceperea unui copil cînd s-a oprit și l-a pus să tragă o concluzie.

Dar elevul răspundea întotdeauna, fără greș și fără să arate semne de oboseală.

Ceva vechi, uitat, îngropat de mult în cenușă, se deșteptă în amintirea omului slugarnic și uscat, venit să inspecteze din ordin și să încheie proces-verbal după ordin. Revizorul cu ochelari, cu ticuri, cu teoriile lui, cu nevasta care-l stropșea acasă, și cu fata pe care nu putea s-o mărite, cu urechea ascuțită la ce-ar dori conu Lascăr Sofian sau un tinerel ca prefectul Emil Sava, care a învățat școală pe băncile lui, omul acesta mort o clipă presimți că asista la ceva frumos, ceea ce-ar fi voit poate să fie și el, să facă și el, să izbutească și el. A fost însă numai o scurtă, numai o fugace pîlpîire. Putea el să știe oare ce *anume* vrea conu Lascăr ?

Întrerupse :

— Bine. Binișor... Ai noroc de un sat cu copii deștepți.

Nicolae Apostol păstră reflecțiile pentru sine. Revizorul făcu îndată o rezervă :

— E bună metoda dumitale, metoda asta nouă... Numai mă îndoiesc că așa se poate păstra întotdeauna disciplina... Dumneata întrebi, ei răspund ; se naște un fel de amestec ; dispar distanțele între catedră și bănci...

Învățătorul privi semnificativ la ceea ce numea revizorul catedră, măsurînd cu ochii distanța de două palme dintre primul rînd de bănci și masa lui. Dar se abținu și de data aceasta să-și exprime gîndul șăgalnic.

Spuse cu modestie :

— Pe cît pot, încerc să mențin disciplina, și aproape întotdeauna izbutesc... Am făcut o încercare destul de îndrăzneată la o lecție pentru clasa întâia. Cîinele. Le-am adus un cîine în clasă, ca să învețe singuri cum să-l descrie pe viu... Am fost mai mulțumit decît de rezultatul experienței de faptul că această încercare, cum să spun ? îndrăzneată, n-a produs tulburare în clasă, rîsete, neastîmpăr...

Revizorul dădu cu scepticism din cap.

— Eu am teoria mea. Urciorul nu merge de multe ori la apă... O dată ți-a reușit. A doua oară se poate să nu reușească... Și aici am altă teorie : e destul să piardă o singură dată elevii respectul de profesor ; pe urmă totul s-a dus ! Nu mai poți repara într-un an ce-ai stricat într-o zi... Experiențele dumitale sînt primejdioase.

— Cîtă vreme dau rezultate bune...

— În sfîrșit, întrerupse revizorul, le faci pe pielea dumitale... Cor, ceva ? Muzică ?

— Deocamdată ziua e prea scurtă ca să putem pierde ceasurile cu muzică și cor. Abia-mi ajunge timpul pentru obiectele principale. Copiii nici nu pot scrie, nici nu pot învăța acasă. N-au lumină. Nici gaz, nici feștilă... Nimic. Bezne. Aprcape totul se face aci...

— Eu am o teorie, anunță iarăși revizorul. Muzica îmblînzește caracterele.

— După cum ați văzut, elevii mei sînt relativ îmblîziți, își permise să observe Nicolae Apostol. Și îndată ce dă primăvara și se lungește ziua, nădăjduiesc să cîștigăm și timpul pierdut. Cu ocazia sărbătorilor i-am învățat colinde, cîntece de stea... Am fost mulțumit, iar rezultatul a provocat oarecare mișcare în sat...

— Caiete, scrisul ?

— Poftiți, vedeți: singur, domnule revizor.

Revizorul se mișcă de pe scaun și își aruncă ochii pe câteva caiete din bănci. Își șterse ochelarii și privi hărțile de pe perete.

— Sînt făcute de mine, lămuri învățătorul. Cam primitive. Am cumpărat coli de hîrtie de desen, le-am lipit ; cu văpsele am încercat să înlocuiesc hărțile care...

— Bine-bine ! întrerupse revizorul, simțind că discuția se apropie de o zonă primejdioasă.

— Tocmai, stăruie învățătorul, mă bucură că pot cu acest prilej să vă arăt cîte lipsesc școlii... Am o listă aci...

Revizorul se feri de lista întinsă ca o femeie înfricoșată de zborul unei viespi.

— Mai vorbim ! Fă un memoriu, un raport, să am ceva scris.

Nicolae Apostol nu capitulă :

— Domnule revizor, tot ce s-a mai făcut, tot ce vedeți... geamuri, ușa reparată, hărți, totul s-a făcut din banii mei... M-am îndatorat...

— Ți-a cerut cineva aceasta ? își pierdu răbdarea revizorul, uitînd tot ce fusese răscolit o clipă în el, cel de odinioară, și redevenind ceea ce era acum. Cine te pune pe dumneata să-l faci pe filantropul ?

— Chiar și privata a trebuit s-o fac eu. O privată nu e o chestie de filantropie, domnule revizor. E o chestie de igienă, cum ați spus

— Hm ! mormăie revizorul, privindu-l peste ochelari. Eu am o teorie : dumneavoastră,ăștia tinerii, faceți ca vaca bună de lapte care dă cu piciorul în doniță după ce-a umplut-o... E cazul dumitale.

Capitolul XII

„O priveliște de ruină și tristețe
s-a arătat în toiul desfătării...”

A doua zi, domnul prefect Emil Sava s-a ținut de cuvânt. A trimis sania să-l aducă pe Nicolae Apostol la Sofieni.

Curtea se afla în mare fierbere.

Invitații lui conu Lascăr se întorseseră în sâni pe oplene de la vânătoare, din codrul Schitului ; înghețați, voioși și cu mare zarvă de hohote, de glume și copilărești strigături. Unii se dezmoreteau acum la gura sobelor, în saloanele conacului, de unde-i priveau din cadre cu suris împietrit bărboșii buni și străbuni ai amfitrionului, doamne și domnițe cu umerii goi, în costume din alt veac ; alții s-au tras spre sufragerie și arătau mai multă încredere în eficacitatea țuicii și a vinului fiert.

Hăitașii se adunaseră în pîlcuri răzlețe, așteptînd să-și primească și ei cinstea. În asemenea prilejuri, proprietarul Sofienilor era larg la mîină, ca un adevărat senior. Punea să le frigă doi-trei batali, dădea ordin să le desfunde o balercă de vin, le împărțea tutun și chema lăutari.

Norodul ospăta și se veselea la dogoarea focurilor și la lumina masalalelor pînă noaptea tîrziu. Copiii și băietănașii se hîrjoneau în jurul mai marilor, îndelaolaltă cu ogarii și copoi lăsați de stăpînii lor tîrgoveți afară.

Așteptînd să se rumenească friptura în frigările uriașe, gonacii dezbatteau ca în fiecare an loviturile boierilor și nu puteau tăgădui că tot ochiul lui conu Lascăr s-a dovedit mai ager și pușca sa mai sigură. Un mistreț culcat cu un singur glonț; lupul lovit drept în ochi; două vulpi cu blana neciuruită. O pușcă plină de făgăduieli s-a arătat a fi și a domnului prefect cel nou, măcar că e un începător într-ale vînătoarei, ca și în treburile politicii.

Printre numeroșii oaspeți ai lui conu Lascăr, țăranii regăsiseră cunoștințe vechi. Proprietari de prin vecini, militari și diregători din capitala ținutului, chiar cîțiva invitați de la Iași și din București; toți cu tabieturile lor, cu superstițiile, snoavele și lăudăroșeniile lor, fără de care vînătoare și patima vînătorii nu se poate.

Pentru cîteva ceasuri, distanțele s-au șters între unii și alții.

În mijlocul codrului, prin tihăraie și nămeți, cîte un pușcaș prăpădit în cojocul lui flenduros lua conducerea, alegînd el locuri ascunse de pîndă. Cutezau să se împotrivească la fanteziile boierilor, iar boierii le dau ascultare.

Vorba fusese mai liberă, glumele curgeau, mîinile împărțiseră darnic și într-un fel de ideală fraternizare țigările și spirtul buteliilor de la sold. Urechile se aplecaseră să asculte necazuri povestite în frînturi; cu o prietenoasă satisfacție, președintele de la curtea din Iași ori aghiotantul regal din București recunoșteau chipul uitat al țăranului de anul trecut, își aminteau un nume, puteau să-l întrebe despre un păs spovedit atunci cu cine știe ce vagă și absurdă nădejde.

A doua zi aveau să se îndepărteze iarăși pentru un an; chipurile, numele și păsurile din nou aveau să se șteargă din memoria călătorilor, iar pușcașul cu cojocul lui flendurit și gonașul cu istețe vorbe de duh devenea din nou țăranul fără nume, scufundat în turma lui umilă.

Deocamdată, voia bună era îndeopotrivă de gureșă și deplină sus, în saloanele conacului, ca și jos, în curtea cu zăpadă strivită de opinci și de botfori dintr-o piele de vacă.

Năzdrăvane pentru hăitași au fost cu deosebire pătăranii domnului revizor școlar.

— Aceluia cine i-a pus lui pușca-n mână numaidecât că a vroit să-și bată joc de dînsul ! Mai bine-i pune un cortel, ca al părintelui Ștefan ! se dădu cu părerea Toader Chihaia.

Și ca să-și susțină spusele, Toader Chihaia, în rîsul gospodarilor, făcînd roată, reconstitua anumite episoade ale zilei, minuind o bită în chip de pușca domnului revizor și de umbrela părintelui Ștefan.

Toader Chihaia, hîtru din fire, dar pătimaș și slab la băutură, se dăduse pe lîngă colonelul Răzmeriță tot timpul cît a ținut pînda și goana, se căpătuisese cu restul sticlei de coniac ca în fiecare an, așa că nu mai avea de ce să aștepte cu nerăbdare desfundarea balercii de vin. O luase înainte cu cheful, iar în fulgerări scurte de luciditate, știind ce-l așteaptă, se ruga de vecini să-i poarte de grijă cînd s-o pierde cu firea, să-l tîrîie pînă acasă și să nu-l lase căzut într-un șanț.

Cînd intră sania cu Nicolae Apostol, se sprijini în bîta pușcă și cortel, scoase căciula, înălțînd-o cît îl ajungea mîna, ca la manifestațiile de la tîrg, la alegeri, și rosti cu mare înveselire :

— Iacă și domnu învățător al nostru ! Ura ! Să trăiască !... Așa mai zic și eu... ! Vedeți voi, măi, ce bine-i stă în sanie boierească ? Aista-i făcut s-ajungă revizor și mai mare decît beteagu cela de-și prăpădea ochelarii și bîjbîlia pe jos ca baba Toarca. Aista are să-mi facă mie și pe Todiriță al meu dipotat ori măcar popă, dacă nu profisăr ca dînsu...

Oamenii lărgiră loc săniei.

Iar după felul cum au dat bună seara și l-au țistuit pe Toader Chihaia să-și țină gura, se ghicea că au pentru dascălul lor o considerație încă nelămurită, dar deosebită, cuviincioasă și nebănuitoare, alta de pildă decît pentru domnul Ilie Bosînceanu și domnul Stănică, Care-

va-să-zică, alta chiar decît pentru domnul revizor cel cu puşca-umbrelă şi cu ochelarii semănaţi prin zăpadă.

Pe scări, Nicolae Apostol dădu peste cîinele de neam străin, dogul lucios la păr, încătăramat în zgarda lui scumpă cu ţinte de nichel.

Cîinele se așezase pe treaptă într-o poziție instinctiv decorativă şi privea cu o dezaprobare aristocratică această invazie a plebei în domeniul său.

Aşteptînd la uşă, învăţătorul îi netezi blana cu latul palmei. Gînduri felurite şi fugare îl încercau. În privirea cîinelui, în chipul cum s-a retras pe-un loc înalt să supavegheze de sus forfota gloatei, Nicolae Apostol descoperea subtil o ciudată identificare a animalului cu ţinuta stăpînului. Aceeaşi fereală de atingerea sărmanei glotimi rurale, aceeaşi gravitate rece în ochi, păstrînd distanţa ; s-ar fi spus aceeaşi trufaşă afirmare a unei superiorităţi de drept divin.

Şi atunci se petrecu acea bizară joacă a închipuirii, se plăsmui din nimic acel inexplicabil şi sumbru miraj, de care Nicolae Apostol avea să-şi amintească mult mai tîrziu.

Tot ce-l înconjură — curtea, oamenii pîlcuiţi în jurul focurilor, ferestrele luminate, acaretele şi brazii ninşi ai aleilor — toate au dispărut, s-au mistuit într-o vrajă rea. Le-a luat locul altă privelişte rapidă, dar clară, ca amintirea unei clipe ce a fost trăită şi revine din trecut. Treptele au devenit deodată goale şi surpate, clădirea părăginită, parcul devastat, brazii ciungi, ferestrele negre şi sparte, gardurile ruinate-n piloţi, curtea deşartă de umbrele şi alaiul de adineauri, flăcările focului s-au stins suflate de vînt, glasurile au amuţit ; un cîine, altul, plebeu şi jigărit, un cîine al nimănui, aciuiat de pe drumuri, dormea încolăcit pe granitul peronului, dintr-o dată acoperit de muşchiul şi de lăstarii crescuţi printre lespezi.

Vedenia a durat numai o clipă. Aşa cum se deşteaptă amintirile din viaţa îndealievea trăită sau amintirea unei ruini cutreierate de stafii dintr-un album de romantice gravuri sau o privelişte întrevăzută cîndva într-o călătorie.

Dar învățătorul satului Ponoare știe că priveliștea aceasta, pe care o recunoaște, n-a mai văzut-o niciodată, nu e de undeva din trecut, n-avea cum veni, dintr-un trecut. Era poate numai o nălucire proiectată în viitor, anticipata imagine a unui destin, un sfârșit care vine. Sau totul a fost poate numai o pîlpîială de ameteală, după noaptea lui de nesomn în frigurile așteptării.

Căci din nou toate și-au reluat locul, au fost cum trebuie să fie, cum stă în implacabilă orînduială să rămîna : sus, ferestrele luminate de saloane ; jos, norodul bucurîndu-se măcar o singură zi pe an că asprimea stăpînilor s-a îmblinzit — iar lingă el, pe treaptă, cîinele de neam străin, în solemna și decorativă lui neclintire.

Totul așa cum se cuvînc să fie la curtea Sofienilor, așa cum s-a transmis de generații, orînduirea, din tată în fiu.

„Am început să am vedenii, ca babele... Ca baba Toarca ! surîse Nicolae Apostol frecîndu-și ochii buimaci. Trebuie să iau aminte. Trăiesc prea singur !...”

Sună a doua oară.

Așteptînd, netezi din nou spinarea lucie a cîinelui cu latul palmei.

Pe urmă își retrase deodată mîna, fiindcă i s-a părut că în acest gest firește se afla ceva din slugărnicia argatului care se poartă evlavios cu tot ce aparține stăpînului, așa cum observase cu dezaprobare la rîndașul cu claie buhoasă de păr, singura dată cînd mai intrase la curtea Sofienilor.

O slujnicuță cu obrajii îmbujorați deschise în sfîrșit ușa.

Vorbi fără sfială :

— Mi se pare că ați cam așteptat în frig, domnule învățător !... Dacă nu ne mai vedem capul de alîția boieri !... Unii vor una, alții vor alta. Patru sîntem, și nu mai prididim. Mai grozăvit ca la moară !...

Nicolae Apostol dădu să intre.

Slujnica avea însă alte ordine :

— Poftește mata pe cealaltă scară, la canțalaria boierului.

Și o luă înainte, să arate drumul, coborînd scara principală și conducîndu-l la intrarea de alături, mai scundă și mai puțin pompoasă.

„Am înțeles ! își spuse Nicolae Apostol. Asemenea onoare nu-i pentru unul ca mine !“

Gîndind, simți oarecare satisfacție răzbunătoare că scurta și mîhnita arătare de mai înainte va fi poate cîndva fapt îndealvea. Apoi aceste gînduri urite și josnice l-au scîrbit de el însuși.

Slujnicuța, fudulă de șorțul alb cu dantelă, se răsuci în călcîie după ce-l pofti să ia loc în cancelarie, îl privi în ochi îndrăzneată și întrebă :

— Cum se poartă, mă rog, la școală, Agafiței Agafia ? Nu vă supără ? Nu-i obraznică ?

— Potrivit... Dar de ce-ntrebi ?

— E soră-mea... Întreb ca să știu ce fel de soi s-arată... S-o mai strunești dumneata și să-i mai lungești urechile, că mamei i-a scos sufletul, sărmana de dînsa...

— Bine, fetiço, am s-o strunesc ! făgădui Nicolae Apostol surîzînd.

Așa îl găsi domnul prefect Emil Sava cînd deschise ușa din fundul cancelariei : vorbind cu slujnicuța și surîzîndu-i. Nicolae Apostol roși ca un vinovat. Nu-i adăuga nimic la prestigiu faptul că ispravnicul ținutului îl surprinde stînd suspect la taifas cu o fată în casă, deși el nu făcuse alt decît să răspundă unei surori cum se poartă eleva Agafiței Agafia din clasa a doua.

Domnul prefect ridică din sprînceana dreaptă, complice :

— Ți-ai pus ochii pe bucătică ? N-ai gust prost !...

Nicolae Apostol simți că valul de roșeață i-a înaintat pînă-n urechi.

Nu știa de ce s-ar fi cuvenit să se mire mai mult : de familiaritatea prefectului ori de bănuiala lui că momește slugile oamenilor care-l primesc în casă ?

Încercă să se explice stingherit.

Domnul prefect îl întrerupse de la primele cuvinte :

— De ce te scuzi ? N-are nici o importanță... Dacă ai de cerut cuiva scuze, apoi acela mi se pare că e conu Lascăr al nostru... Am observat că le alege pe sprîn-

ceană... Patru, și toate una mai faină bucătică decît cealaltă !... Cred că nu le-alege pentru simpla plăcere estetică...

Nedumerirea învățătorului crescuse, pe drept cuvînt. Îl uimeau cele ce-i auzeau urechile tot atît cît îl uimise părelnica viziune de pe scară.

Domnul prefect îl invită să ia loc. Se întinse cu picioarele răsăcărâte pe-un jilț moale, scoase ceasornicul și-l puse pe brațul jilțului.

Apoi rosti :

— N-avem decît un sfert de oră de vorbit... Dar cred că pentru doi oameni făcuți să se înțeleagă e destul...

— Mă rog, domnule prefect...

Domnul prefect Emil Sava își împreună palmele și își contemplă un moment unghiile, care erau tăiate frumos și rotund. Spuse, fără să ridice privirea :

— Știi că am și primit o reclamație împotriva dumitale ?... Nu interesează de unde vine... Ce-ai avut cu Știrbuleasca ?

Nicolae Apostol începu să lămurească povestea. Domnul prefect Emil Sava nu-i dădu răgaz, izbucnind în rîs :

— Haide, nu te speria, că n-am vorbit serios ! Ai avut să-i plătești ceva ?... Nu ți-a trimis lemne ? Nu înțelege să-ți dea la vară un hectar de arătură și unul, două de fîneață ?...

— Domnule prefect, cum vă puteți imagina ? protestă Nicolae Apostol cu obrazul dogorit ca un rac fiert.

Domnul prefect îi făcu semn să se liniștească.

— Haide-hai ! Nu mă crede mai naiv decît sînt ! Mie nu-mi place să fiu luat la sigur... Pe Știrbuleasca o cunosc, slavă Domnului ! Nu strică să mai simtă că i se pot întîmpla neplăceri... Poate știi că are avocat și procurist pe Spirică Necșulescu !... Atît e destul ca să deduci că n-am nici un motiv s-o menajez, cum nici un motiv n-am să-l menajez pe onorabilul Spirică.

— Domnule prefect ! se ridică Nicolae Apostol în picioare, gesticulînd cu neastîmpăr. Nu știu cum merită să fie tratată doamna Știrbulescu ! Nu e în căderea mea să știu acestea !... Vă rog numai atît : să credeți. Tot, absolut tot ce vi s-a spus ori vă închipuiți e departe

de adevăr... Ascultați-mă să vă istorisesc de unde a ieșit toată povestea... Într-o zi, la o lecție de citire, un elev...

— Stai, te rog, jos și nu mai stărui ! îl invită domnul Emil Sava, atenuînd tonul imperios cu un zîmbet de om care se amuză de atîta alarmă pentru un fleac de nimic. Să admitem că e așa ! Nu-ți spun că n-are nici o importanță ?... Și eu am s-o zgîlții puțin pe Știrbuleasca. Am să-î plătesc o poliță. A găsit de cuviință să-și trimită rudele, datoriicii, chiriașii din tîrg să-l voteze pe Spirică al ei. O cam așteaptă cîteva contravenții ; un delict silvic, două ; mai o neplăcere la învoielile agricole... Așa, numai ca să aibă ce pleda onorabilul meu coleg de barou, Spirică Botgrosul ! Încă o dată te invit așadar să stai jos și să trecem la chestii mai serioase.

Învățătorul luă loc, cu mîinile spînzurate, renunțînd la orice încercare de a se mai face ascultat și înțeles.

Căpătase convingerea că de astă dată se afla în fața unui om care vorbea altă limbă.

Domnul prefect Emil Sava era totuși în toane bune, dispus la cea mai deplină înțelegere și la cele mai neprețuite concesi.

La vînătoare nu pierduse nici un foc. Puține la număr, dar sigure. Așa cum îi place lui să nu dea greș la nimic.

Deșertase cam repede cîteva păhărele de vin, să se încălzească. Nu rămăsese un singur invitat să nu-i admire costumul de vînătoare, să nu-i cerceteze și să-i laude pușca, să nu-l felicite pentru măiestria cu care a condus alegerile.

Toate îi păreau deci simple și trandafirii.

Prin unghere discutase cu amici din București ; aceștia l-au întărit în hotărîrea să grăbească debarcarea lui Lascăr Sofian de la șefie. Avea toată aprobarea centrului : mînă liberă. Rezultatul alegerilor parțiale i-au consolidat situația.

Dacă s-ar fi potrivit la metodele învechite și brutale ale lui Lascăr Sofian, pierdea locul și triumfa Spirică Necșulescu, se mai pomenea pe deasupra și cu telegrame de protest la rege, cu anchete parlamentare, cu procese și scandal.

Pe cînd așa, lupta a fost crîncenă, dar cu arme ascunse. Voturile s-au împărțit, cu o mică diferență, între candidatul ales și cel căzut ; cît pe ce să se prelungească dandanaua cu un balotaj. Însă succesul rămînea al său, și întreg. De cînd se complicase politica țării cu apariția unui nou partid, care se pretindea și conservator, și democrat, cu meșteri electori și cu oameni agitînd steagul demagogiei, de un an încoace, întâia dată triumfa guvernul la o alegere de colegiul doi. Aceasta i-a ridicat acțiunile la centru ; de fapt înseamnă decapitarea lui Lascăr Sofian. Iar experiența îl îndemna să nu părăsească drumul pe care a purces.

Învățătorii reprezentau o categorie de alegători prea neglijată pînă acum și vrednică de mai multă atenție. Ideile ministrului de instrucție, cu toată exagerarea și fanatismul lor, se potriveau cu interesul partidului de a stăpîni satele. Poate adevăratele intenții ale celui numit „omul școalei“ ascundeau aceleași intenții de a pune stăpînire pe sate slujindu-se de învățători ; poate se aflau cu totul departe de aceste socoteli. Unii văd un scop acolo unde te poți mulțumi numai cu un mijloc. Pentru tînărul și energicul prefect, asemenea subtile procese de conștiință n-aveau însă nici o însemnătate.

Nu fusese el oare ocrotit la primii pași de Lascăr Sofian ? Nu-i intra el în casă ? Nu-i datora chiar și modestele începuturi de înjghebare materială ? Acestea toate nu-l împiedicau să pună la cale în chiar casa sa debarcarea din șefie, fiindcă așa dictau interesele politice.

Grijile materiale se cam limpezeau. Se putea dispensa de sprijinul lui Lascăr Sofian.

Căpătase procură de administrator general al unei averi vestite în tot ținutul. Împuternicire de la Boldur Iloveanu, proprietarul de la Piscul-Voievodesei, să vîndă, să cumpere, să împrumute, să se judece și să-i apere interesele.

Boldur Iloveanu stă la Paris, nu dă prin țară decît o dată-n an, pentru încheierea socotelilor. E străin de toate aceste chestiuni — semnează, încasează și pleacă. Pe urmă cere telegrafic alt rînd de bani.

Un asemenea client prețuiește cît moșia Sofienilor, poate cu mai puține riscuri decît acele care îl amenință pe Lascăr Sofian.

Căci din simplu spirit de serviabilitate față de feciorul lui conu Lascăr, Mitif, plecat și acesta la Paris și călcînd cu treizeci de ani întîrziere tot pe urmele lui Boldur Iloveanu, domnul Emil Sava i-a mijlocit oarecare împrumuturi pe semnături în alb. Puține și pentru sume modeste, dar fără știrea părintelui. Cînd a văzut că se întîlesc cererile, a povățuit cămătarul să fie prudent.

În afacerile lui de plugărie și de gospodărie Lascăr Sofian nu e un om comod. E o mîină tare. Mai bine să eviți o răfuială cu el.

În cele politice e cu totul altceva.

Aci se curăță singur. Se sinucide.

Cînd se va simți izolat, are să-și dea demisia și n-are să mai calce pe la club. E din soiul camenilor care într-un ceas și într-un gest își joacă tot ce-au agonisit politicește într-o viață. A amenințat de vreo două ori că nu înțelege să devină complicele dezmățului reformator. Unii mai au naivitatea să creadă că mai poate ajunge ministru, înșelați de aparență și de faima lui trecută. Dar pentru vremuri noi, de oameni noi este nevoie, așa ca dînsul, Emil Sava.

Conducerea partidului, după răscoalele țărănești din 1907, recomandă o deosebită vigilență și ipocrizie față de revendicările satelor.

Lascăr Sofian înțelegea să administreze satele ca un zbir.

Domnul Emil Sava adoptase altă tactică. Avea oameni de credință risipiți în tot județul: învățători, preoți, fruntași mai chiaburi, răzeși, arendași și mărunți proprietărași, negustori și cîrciumari. Îi cîștigase, și mai avea să cîștige alții, luptînd cu Spirică Necșulescu și tocmai cu armele lui.

Dar toți aceștia erau cu puterile mărginite, minți încete și fără orizont. Un ascuțit simț de prevedere îi comanda să cultive elementele tinere, cu altă pregătire, care mîine să poală ridica satele ca un singur om la ale-

geri în opoziție și să le toropească mai apoi în timpul guvernării.

Domnul prefect Emil Sava înalță încet privirea pe sub sprâncene, evaluându-și omul.

— Și, așadar, n-ai cancelarie? întrebă. N-ai cancelarie, după cum am constatat eu; și n-ai decît o singură încăpere de clasă, după cum a fost siliț să constate domnul revizor. Ce-i de făcut?

— Să ajutați comuna ca să-și ridice școală, domnule prefect

— Numaidecît aci, în Ponoare?

— E vorba despre Ponoare, domnule prefect.

— Știi bine că aci dispune numai conu Lascăr. Cel puțin deocamdată...

— Știu, domnule prefect. Am avut prilejul să mă conving.

— Am auzit... Te-a tratat așa, ca pe-un vâtaf de la curte... Domnul prefect își dădu socoteală că a mers cam departe. Își luă vorba îndărăt: Bineînțeles, n-a făcut-o cu o intenție. Ca dovadă că mi-a spus singur: cum te-a chemat, cum ți-a vorbit, cum i-ai vorbit!... Nu i-a prea plăcut felul cum i-ai ținut piept și te-a pus puțințel la carantină. Trebuie să cunoști că de acest tratament nu te-ai bucurat numai dumneata! N-a fost o excepție... Conu Lascăr așa se poartă cu toată lumea... Reprezintă o concepție care nu mai corespunde vremurilor... Întrebă, neașteptat: N-ai prefera să te muți în altă parte, tot în județul meu?

— Cred că nu. Adică sigur nu!

Domnul prefect nu acordă prea mare importanță hotărîrii din glasul învățătorului.

— Așteaptă să mă explic... Am șase-șapte comune de frunte, mai procopsite. Oameni înfiripați, sate la șosea principală. Nu ca aici, unde trebuie să faci trei ceasuri cu cai buni pînă la oraș sau să ajungi cu trenul, pe o linie laterală, cu un orar imposibil... Șase-șapte sate, cu școli model... Clădiri noi, locuință pentru diriginte; doi sau trei învățători de fiecare școală. Grădină, loc... Știm să înlesnim și noi măcar de ochii lumii, puțină fațadă și

firmă... Îți aranjez mutarea în douăzeci și patru de ore. Ce mai vrei ?

— Nu vreau nimic, domnule prefect. Prefer să rămân în Ponoare.

— Te ține ceva aci ?! întrebă privindu-l curios domnul prefect. Vreo femeie ? Vreun interes ? Rude pe aproape ?

— Nu mă ține nimic din toate acestea, domnule prefect. Mă țin copiii, de care am început să mă leg. Și mă ține hotărîrea pentru care am venit. Îmi permit să vă spun că înadins am cerut un loc ca acesta, unde sarcina unui învățător e mai grea.

Domnul prefect se ridică de pe scaun și îl privi din picioare, răsucind lanțul de chei pe deget. Un lanț cu o verigă mare și cu o singură cheie, bălângănindu-se solitară într-un cerc prea larg.

Era cheia biroului său de la prefectură și îi făcea plăcere muzica aceasta metalică. Poate găsea numai că e o muzică prea simplă : un solo. Visa o muzică mai completă : alte chei, bunăoară de la casa de fier, de la o bancă.

Dar toate puteau să vină.

Îl așteptau poate ascunse, în viitor, așa cum din viitor a crezut Nicolae Apostol că vede în ciudata arătare de pe scări paragina neagră de la această curte a Sofienilor.

— Dumneata îmi pari un om cam sucit ! trase concluzia reflecțiilor domnul prefect Emil Sava. Credeam că o să ne înțelegem din două cuvinte, și văd că sîntem departe de înțelegere... Eu îți ofer ceea ce ar milogi douăzeci de învățători din județ... Dumneata îmi replici cu fleacuri, în loc de un argument pe care să-l putem discuta...

— Pentru mine nu e fleac, domnule prefect, hotărîrea cu care am venit...

— Hotărîrea, hotărîrea ! începu să-și piardă răbdarea domnul prefect, răsucind lanțul cheii mai vertiginos pe deget. Dumneata vrei să faci ceva, să te afirmi. Aci, în Ponoare, e imposibil. Te asigur !... Aci vei face ce va comanda conu Lascăr Sofian, adică un om cu ideile sale

retrograde. Vei încerca o dată, de două, de zece ori. De fiecare dată vei fi pus la punct... Să admit... Uite, pun ipoteză prin absurd. Să admit chiar că prin cine știe ce joc al împrejurărilor conu Lascăr Sofian devine un simplu particular. Nu mai face politică, nu mai e deputat, nu mai e șeful organizației noastre. Pentru restul județului ceva are să se schimbe. Au să respire oamenii și au să poată pune în aplicare mai nestinjeniti ideile noi. Aci însă, în Ponoare, nimic nu are să se schimbe. Ți-o repet. Și nici n-ar fi nevoie să ți-o spun. O înțelegi dumneata singur. Aci nimeni n-are să cuteze a-i trece peste cuvânt, cum nu îndrăznesc nici adversarii noștri când sînt la putere. O personalitate ca dînsul merită măcar aceasta : să rămînă stăpîn absolut în comuna lui, pe moșia lui... Iar fiindcă așa are să fie, toată hotărîrea dumitale n-are să facă două parale pe lîngă voința sa. E simplu ca bună ziua !!!

Domnul prefect se uită la ceasornic.

Se împlinise sfertul de oră. De sus, din saloane, străbătea murmurul de glasuri, un sunet de clavier, îl așteptau alte preocupări. Începea să se convingă că aci pierde vremea.

Rezumă :

-- În cîteva cuvinte : îți ofer o școală unde să te poți afirma. Îmi iau asupra mea grija să-ți înlesnesc multe, pe care aci nu o să ți le ofere nimeni, chiar dacă ai vrea să rămîi aci, erou și martir, o viață întreagă. În douăzeci și patru de ore ești mutat. Îți las timp să te gîndești și să-mi vii cu răspunsul la prefectură.

— M-am gîndit, domnule prefect. Rămîn aci !

Domnul prefect strînse din umeri, scîrbit de această stupidă încăpăținare.

— Atunci rămîi aci ! Observă că nu te ameninț cu nimic, că nu mă gîndesc nici la un mijloc de constrîngere. Fiindcă sînt sigur că peste cîteva luni ai să vii să mă întrebi dacă îmi mențin... oferta, ca să spun așa ! Și înainte de a ne despărți, un cuvînt. Aceasta nu înseamnă să alergi la Spirică Necșulescu și să faci tîrg cu el.

Învățătorul rosti rece :

— Domnule prefect, eu nu fac cu nimeni, din nimic, nici un târg ! Cu atât mai mult din conştiinţa mea n-am să fac marfă...

— Conştiinţă ? Ce este aceea conştiinţă ? Aş fi curios s-o văd şi eu, dacă există !

Domnul prefect întreba surîzînd dispreţuitor şi privind la învăţătorul din satul Ponoare ca şi cum acesta ar fi putut să scoată conştiinţa de undeva din buzunar, ca o cheie prinsă într-o verigă prea largă, şi să i-o ofere pentru examinare.

— Bună seara ! rosti sec.

Şi nu-i întinse mîna, întocmai ca domnul Lascăr Sofian, deşi cu totul din alte pricini.

Învăţătorul mai încercă, fără convingere, scoţînd lista împăturită :

— Domnule prefect, voiam în orice caz să vă rog... Şcoala e lipsită de o sumă de lucruri... Fără cuvîntul dumneavoastră, de la revizorat am puţine speranţe să obţin ceva.

— Şi de la mine le ceri ? întrebă mirat domnul prefect. Adresează-te lui conu Lascăr...

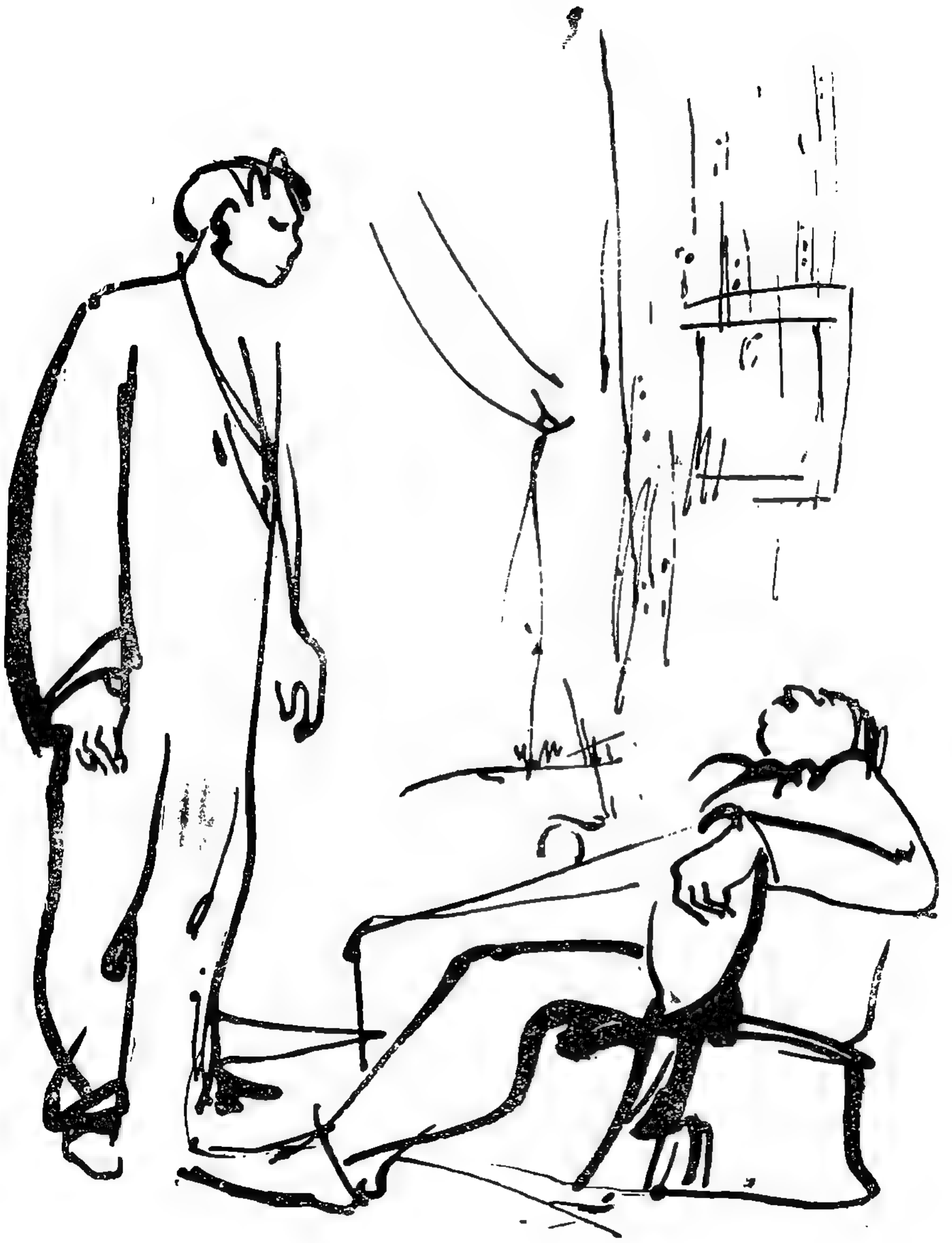
Ieşi rîzînd răzbunat la închipuirea răspunsului pe care avea să i-l dea domnul Lascăr Sofian învăţătorului într-o asemenea împrejurare.

Din prag se întoarce :

— Uitasem. Să aştepţi aci. Vrea să-ţi vorbească nu ştiu ce şi conu Lascăr... Mi-a spus să-l vestesc cînd terminăm. Constat c-am terminat repede !

Nicolae Apostol se așeză pe scaun cu falcile încleștate, cu pumnii strînși. Nu, nu putea înțelege ce au oamenii aceștia în locul inimii și al cugetului. Se uită la dulapul uriaș de cărți. La ce foloseau toate dacă și acei care se bucurau de bunul lor nu se-ndurau să îngăduie și altora măcar a se înfrupta din firimiturile acestor bunuri ? De ce atîta ȳrgie a unora, atîta fățărnicie a altora ?

Simți deodată o mare sfîrșeală. Brațele îi căzură moi, cu pumnii descleștați. Cînd se va vindeca oare de naivitatea aceasta, să mai spere, mereu să mai spere ceva de la asemenea oameni cu un bulgăre de iască în locul inimii ? „Vrei să te afirmi ? Tocmește-te la mine ! Vrei să faci ceva ? Fă pentru mine !“ Atîta știa. De această

clauză s-a lovit încă în biroul ministrului din București, când înaltul funcționar l-a ispitit cu un loc „pe sprinceană”. De aceasta se lovește aci, mereu, mereu, în dreapta și-n stînga, înainte, îndărăt, ca într-un vis rău cînd te înăbușă pereții fără deschidere, bați cu pumnii în ei să spargi o gură la aer, iar pereții se string mai aproape în jurul tău, ca să te sugrume.

Tresări, ridicînd ochii.

Domnul Lascăr Sofian îl privea din prag

— Ei, tinere ? întrebă fără asprime în glas. Te vād mai puțin încordat ca acum cîteva luni... Ce s-a întîmplat ? A început cumințenia ? Ai revenit la sentimente mai bune ?

Nicolae Apostol înlocui răspunsul cu un gest dezarmat al mîinilor lărgite în lături.

— Prost, hai ? continuă să-l privească atent domnul Lascăr Sofian. Merge greu ?...

— Mi-ați recomandat răbdare, domnule Sofian. Vă urmez sfatul. Am răbdare...

Domnul Lascăr Sofian păși pînă în dosul biroului. Deschise sertarul din mijloc. Scoase o hîrtie împăturită și o ținu sub latul palmei.

— Mai întîi vreau să-mi lămurești o chestiune. Ce înseamnă toată povestea aceasta cu Catinca Știrbulescu ? Ce-ai spus ? Ce-ai găsit de cuviință să bagi în capul copiilor ? Să-mi povestești simplu și tot, fără înconjur.

Nicolae Apostol istorisi simplu și tot, fără înconjur.

Cînd sfîrși, crezu că mai este nevoie să adauge :

— Ca să vă convingeți, puteți întreba la întîmplare un elev, oricare...

Domnul Lascăr Sofian îl sfredelea apăsător cu privirea.

— N-am nevoie să întreb. Atîta îmi ajunge. Vei fi avînd alte păcate. Dar sînt încredințat că nu ești dintre acei care pot înșela și minți. Dintre acei care au îmbîcsit cu înșelăciunile și minciunile lor chiar zidurile acestei încăperi...

Se opri o clipă, trecînd cu privirea dincolo de ființa pămîntească a învățătorului. Poate gîndul lui se oprise la alții care mint și înșală și pe care el îi știa ; la prefectul uneltindu-i șefia, la copilul lui de la Paris ce-

rîndu-i bani pentru taxe și boli închipuite, procurîndu-și-i de la alții, pe alte căi.

Urmă :

— Această calitate rară răscumpără pentru mine unele defecte. Cînd am auzit toată istoria — notarul mi-a spus-o, și cred că el a spus-o și altora — m-a surprins. Nu-mi închipuiam că poți fi atît de lipsit de simțul răspunderii. Catrinca Știrbulescu, indiferent de păcatele ei, reprezintă aci o forță socială. Asmuțînd mintea copiilor asupra ei, o asmuți împotriva mea și a altora, și a unui om de nimic ca proprietarul de la Stulpicani. Nu pentru aceasta ești trimis aci. Mîine, copiii vor fi oameni, și atunci își vor aduce aminte ce i-ai învățat la școală. Iată de ce pentru așa ceva nu te-aș fi iertat !

— Cum vedeți, nu aveți ce ierta...

— Te bătoșești iar ?... Aș dori mai degrabă să-mi răspunzi de ce, atunci cînd ai văzut că se întinde această poveste, n-ai luat vreo măsură ? De ce n-ai pedepsit elevul vinovat ? De ce, la o lecție următoare, n-ai căutat în vreun fel să limpezești aceasta, să alungi din mintea copiilor ideea că un dascăl poate tolera de pe catedră reflecții necuvîncioase la adresa celor care, în definitiv, le dau să mănînce și prin care trăiesc ?

— Domnule Șofian, m-am gîndit un moment la răspunderile mele. Și imediat mi-am dat socoteală că aș fi săvîrșit o greșeală. Dacă pedepseam elevul, trebuia să-l lămuresc de ce. De-abia atunci ar fi început să se lățească întreaga poveste, s-o ducă acasă, s-o afle părinții... Trebuie să vă mărturisesc că nu puteam să le arăt că doamna Ecaterina Știrbulescu e un model de virtute, de blîndețe... Copiii văd, aud, judecă. Abia atunci aș fi săvîrșit operă de instigator... Și fără să fi apucat a folosi cu nimic nimănui, nici măcar adevărului și dreptății, m-aș fi pomenit zvîrlit în alt capăt de țară. Așa, lucrul a trecut, s-a pierdut, a fost uitat... Vă asigur că dacă s-a bucurat de atîta, cum să spun ? de atîta publicitate, totul se datorește celui care v-a informat și i-a informat și pe alții...

— Posibil. Poate că ai dreptate...

Domnul Lascăr Șofian despături foaia pe care o ținuse sub palmă, o parcurse și o ținu suspendată în aer.

— Am aci ceva pentru dumneata...

Nicolae Apostol simți inima zvîcnindu-i să rupă coșul pieptului : „Desigur a obținut ordin de mutare. Mă și zvîrle cine știe unde. Își plătește această plăcere să-mi vadă mutra !“

— Am aci ceva, mai exact pentru școala dumitale decât pentru dumneata... Pentru școală, dar trebuie să știi că o fac de hatîrul dumitale. Citește !

Îi întinse hîrtia. Nicolae Apostol o parcurse, o înghiți cu ochii dintr-o dată, cuprinzînd-o întreagă.

Era un deviz pentru reparația școlii, pentru adaosul unor încăperi, pentru mobilier. Puțin, desigur, depărte cu totul de ce-a visat el, dar un început la care nu mai nădăjduia.

— Cum vezi, vorbi domnul Lascăr Sofian, dracul nu e atît de negru cum îl zugrăvesc oamenii. Îndată ce va sosi primăvara, te așterni la lucru. Am dat dispoziții să ți se dea material : lemn, butuci, var, cărămidă... Vor veni să lucreze oameni de-ai mei. Mobilierul va fi făcut de tîmplarii de la curte. Am auzit că te-ai îndatorat... căci am și alți informatori, nu numai notarul. Cît te-ai îndatorat ?

— Mult pentru mine, dar de fapt puțin, domnule Sofian. Pot spune doar că de două luni stau pe datorie la Aizic.

— Aceasta nu se cade. Pentru datorie Aizic are să scadă din orînda ce mi se cuvine.

— Dar, domnule Sofian...

— La mine nu există „dar“ ! Nu-ți plătesc nimic, pentru nimic. Nu te ajut. Deci nu-mi ești dator și nu te-am umilit, căci văd că această chestie a umilinței te roade pe dumneata. Ți se restituie ce-ai cheltuit și atîta tot. Ești decis să locuiești tot la han ?

— Nu decis, domnule Sofian. Silit, nu decis !

Domnul Lascăr Sofian bătut toba pe birou cu vîrfurile degetelor, micșorînd ochii, ca să reconstituie în amintirea sa topografia locului unde se afla școala, casele vecine.

— Se va aranja și aceasta ! spuse. Cu puțină răbdare... Pentru a mă exprima ca revizorul dumitale, țin să știi că am și eu teoria mea. Totul se realizează încet, cu răbdare, cu suferință. Totul trebuie să crească o dată

cu tine... De aceea devizul meu e atît de zgîrcit. Peste cîtiva ani, mai tîrziu, după ce mă voi convinge ce ispravă faci şi ce efect are isprava dumitale în viaţa ţăranilor, poate vom încerca şi altceva... Spun : *poate !* Şi spun : dacă ai să mă convingi dumneata cu fapta, cu rezultate, nu cu vorbe... Acum am terminat. Bună seara !

Îi întinse mîna.

Nicolae Apostol îşi aminti că n-a mulţumit.

— Nu mulţumirile dumitale mă pot satisface ! rosti proprietarul. Cunoaşte că am dat ordin să te ducă sania acasă.

Afară, în capul scării, Nicolae Apostol trase în plămîni aerul nopţii, lacom, ca un scăpat de la înec.

Capitolul XIII

„Le este dat bucuriilor să nu fie
niciodată deplin.”

Acasă, pînă noaptea tîrziu, Nicolae Apostol, cercetînd mai pe îndelete devizul domnului Lascăr Sofian la lumina fumegoasă a gazornîtei, și-a dat mai deplin socoteală cu ce strînsă chibzuială a fost întocmit.

Era departe cu totul de planurile și devizele sale grandioase din sertar.

Nimic atrăgător, din belșug, arătos.

Toate pe-o măsură de avar, deși stăpînul Sofienilor n-avea apucături și fire de Harpagon.

Dar se întrevedea lămurit că își călcase pe inimă. Nu dăruia școala din Ponoare. Nu cu ea se hotărîse să fie filotim. În această privință nu-și schimbase părerea despre smintirea norodului celui mult prin școală și carte, ca unele care deschideau poște neînfrîinate, ambiții și nesăbuita pretenție a nechemățiilor de a primeni orînduielile lumii. După nestrămutata-i convingere, școala se cuvenea să rămînă la rostul ei umil. Ca atîția oameni ai clasei sale și ai veacului său sfîrșit, îi amintea lui Nicolae Apostol o anumită judecată, înapoiată și îndărăt-nică, despre care aflase pomenire într-o proaspătă carte.

Se afla acolo transcris raportul adresat de guvernatorul Virginiei la 1660 către regele Carol al II-lea al Engli-terei. Iar în acest raport, guvernatorul se felicita că, „mulțumită Domnului, nu existau în colonii nici școli gratuite, nici tiparnițe !...”

Judecata domnului Lascăr Sofian, mare proprietar, fruntaș politic, cărturar subțire și care de altfel se credea om de ispravă și al dreptății, nu se deosebea întru nimic de strîmta înțelegere a sfetnicului englez din anul 1660. Școala și cartea sînt bunuri pentru privilegiații de naștere. N-au ce căuta într-un sat ca Ponoarele, ca Sofienii, ca Stulpicianii, ca alte o sută de sate de jur împrejur, osîndite veșnicei bezne.

Dar pe marele proprietar, cu pitac de boierie de pe vremea lui Petru Șchiopul, cu diplome înalte de la Paris și cu vechi rosturi în politica țării, îl înduioșase zvîrcolirea pe uscat a învățătorășului acestuia isteț, dintr-o bucată și călit ispitelor. Îl supraveghease de la distanță și îi urmărise mișcările. Îl studiase ca pe un curios fenomen al vremurilor. Recunoscuse în el o îndîrjire străină de josnice socoteli.

Asemenea virtuți se iveau din ce în ce mai rar de la un timp încoace. Poate sămînța lor era bine să nu se piardă.

Nu-i înțelegea înverșunarea ; dar prețuia omul. Nu-i aproba ideile ; dar îi plăcea inimoasa și neînduplecata cerbicie cu care le apăra, uitîndu-se pe sine și punîndu-și capul în joc.

Era ceva nou pentru domnul Lascăr Sofian, deprins să vadă în juru-i numai exemplare de fățarnice și viclene anabiții, după chipul și asemănarea prefectului de către el susținut ; sau numai netrebnice slugi de teapa primarului Ioniță Țăpu și a notarului Ilie Bosînceanu, gata să-i lingă talpa încălțărilor.

În acest băietan, cu straietele lui pirpirii și cu ochii lui arzători, prețuia tocmai ceea ce la început îi displăcuse.

Se petrecuse o ciudată răsucitură a simțămintelor și hotărîrilor sale. Făgăduise să-i frîngă spinarea. Hotărîse să-l aducă îmblînzit la scară, așa cum își rezerva plăcerea să dreseze cu mîna lui minjii de rasă, să-i zbu-

ciume și să-i stringă în zăbale, pînă ce-i vlăguiește: înspumați la gură și însîngerați de pîteni.

Acum se gîdea să-l cruțe.

Găsise că Nicolae Apostol merită susținerea ca o dreaptă răsplată, dar atît numai cît să nu-i stingă vîrtoșenia grumazului și să nu-l împingă fie la urîte tocmeli cu alde Spirică Necșulescu ori Emil Sava, fie spre celălalt destin : ingenuncherea în nesimțire și patimă, așa cum a fost scris sfîrșitul celui_lalt învățător din Ponoare, Andrei Colibășeanu

Domnul Lascăr Sofian întocmise devizul în aceste vederi și limite. O făcuse cu mînă proprie, după vechea sa practică de gospodar, deprins să chibzuiască o treabă pînă la cele mai neînsemnate amănunte.

Nu scăpase nimic de prisos, sau ceea ce socotea el că ar însemna un prisos. O clasă în plus și o cancelarie. Acoperișul dat jos și șindrilit, în locul streșinii de stuf. Dușumelele de scîndură înlocuind lipitura de lut. O împrejmuire. Ferestre mai mari și mai largi. Două duzini de bănci ; două catedre, două tabele de perete, un dulap ; o masă simplă și două scaune tari în cancelarie.

Se cunoșteau ștersături pe alocuri, dar nicăieri nici un adaos. Astfel, bucuria și recunoștința lui Nicolae Apostol s-au mai răcit după ce-a revăzut schițele de plan, dimensiunile încăperilor și sumele peste care n-avea voie să treacă. Iar mai ciudat : l-a încercat nemulțumirea că și aceste toate, așa puține cîte erau, nu le săvîrșea proprietarul Sofienilor cu o convingere ctitoricească, deplină și însuflețită de dragoste, ci numai de hatîrul lui, ca o pomană, așa cum în ceasurile de voie bună, după o vîna-toare strălucită, puneă să împartă clăcașilor hălcile de friptură și să desfunde pentru dînșii o balercă de vin.

Părerile tuturor celorlalți despre școală și ajutorarea școlii — a domnului Spirică Necșulescu și a domnului Solomonică Fișer, a prefectului Emil Sava și chiar a revizorului — îl lăsau acum nepăsător pe Nicolae Apostol. Fiindcă nu-i prețuia omenește și înțelegea că pentru dînșii orice fătarnică sollicitudine e un tîrg, o arvună, o ispită.

Dar i se părea în afară de buna orînduială a lucrurilor ca singurul om care totuși a sărit în felul său să

ajute școala se întâmplă să fie tocmai un dușman atît de neîmblînzit al școlii. Se hotărî pentru mai tîrziu, adunînd faptă cu faptă, să clatine nestrămutata convingere a domnului Lascăr Sofian. Se hotărî să-l convertească. Să-i dovedească prin înălțarea chibzuită a satului că școala nu e stricătoare de minți și că tocmai învățătura cu rost va apăra pe viitor plugarii satelor de măsluielile politice ale unui Spirică Necșulescu ori Emil Sava, de adevărații stricători de minte și răscolitori de pofte. Aceasta va fi pentru el una din însemnatele victorii dintr-o viață de om.

Cu asemenea gînduri și cu o înfrigurată nerăbdare, Nicolae Apostol a numărat zi cu zi apropierea primăverii.

De vreo două ori a bătut iarăși drumul pînă la curtea Sofienilor, nădăjduind să mai smulgă proprietarului un adaos de cheltuieli, pentru a rotunji mai din plin lucrările de prefacere. O dată și-a arătat răspicat nedumerirea că domnul Lascăr Sofian n-a mers pînă la capăt, răscumpărînd locul și casa bătrînei vădane, ca să facă dania întreagă și să nu investească reparații într-o avere străină.

Domnul Lascăr Sofian l-a privit cu asprime pe sub sprîncenele stufoase. A început să-și piardă răbdarea.

L-a trimis la plimbare, fără nici un protocol :

— Ascultă, dăscălașule ! Dacă nu de aiurea, măcar din modelele de caligrafie cred că ai învățat o zicală. Ba chiar două... Una : „Calul de dar nu se caută la dinți“. A doua : „Nemulțumitului i se ia darul“.

— Dar nu sînt nemulțumit, domnule Sofian... a încercat să se împotrivească învățătorul.

— Te-am avertizat că la mine nu există nici un „dar“. Du-te și-ți vezi de școală ! Așteaptă să vină primăvara, și cînd s-o așeza timpul, vino, anunță-mă că începi lucrul, să-ți trimit material și oameni. Pe aci, pînă atunci, să nu te mai văd, fiindcă mi se pare că nu te-ai tocmnit vechil la curtea mea...

Nicolae Apostol roșise la amintirea cuvintelor rostite atît de impertinent odinică în obrazul omului cu nas încovoiat de vultur.

Îngăimase o scuză oarecare.

Ochii domnului Lascăr Sofian se îmbunaseră a glumă sub sprâncenele stufoase.

— Haide, nu-mi gîngăvi aci explicații școlarești. Cum vezi, am memorie bună, dar știu să înțeleg și să iert...

Îl opri în ușa :

— Mi se pare că ți-am găsit ceva și în privința locuinței. La hanul lui Aizic nu mai poți sta. Nu se cade... O lună, două, a mers. Acum, simte-te singur...

— Știu, domnule Sofian. Dar în situația mea încă n-am izbutit să caut o dezlegare.

Domnul Lascăr Sofian surise cu o simpatică milă, netezindu-și mustățile sure.

— Iar ai început cu „dar“ ? Leapădă-te o dată pentru totdeauna de el. Și învață în schimb să privești cu altfel de ochi în jurul dumitale ; atunci ai să descoperi că tocmai sub nas se afla ceea ce căutai în celălalt capăt al satului. N-ai observat nimic care să te intereseze pe lângă școală ?

Proprietarul așteaptă răspunsul, privindu-l cu un protector și ironic interes.

De la primele cuvinte, îl întrerupse :

— Nu știi să vezi... Mă surprinde ! Ești dezghețat, energie, destul de dîrz ; cînd nu trebuie, prea dîrz ! Dar pentru interesul dumitale ești complet dezarmat. Ai nevoie de dădacă... Nu mă-nterupe ! Înc-o dată ți-am fost tot eu dădacă. Ți-am găsit ce cauți. Am vorbit cu primarul. Ia contact cu el, și într-o săptămînă să aflu că te-ai mutat !...

Așa s-a petrecut, repede-repegior, strămutarea lui Nicolae Apostol de la hanul lui jupîn Aizic în casa fostei vădane a lui Toader Blănariu, mama lui „Alisandlu Toadel Blănaliu din clasa doua plimală, satul Ponoale“.

Casa era vecină cu școala : gard în gard.

După moartea văduvei, fusese închiriată de către episcopii copilului unui logofăt boieresc de pe moșia cucoanei Catinca Știrbulescu. Logofătul, mare hoțoman, dar isteț gospodar, se instalase cu temei, momise episcopii cu plocoane și făgăduieli, urmărind cumpărarea locului pe-un preț de ocară.

În aşteptare, simţindu-se pe jumătate stăpîn, durase acareturi, împrejmuiri şi şoproane, sădise cîţiva meri şi pruni de-o încercare, îngrăşase cu gunoi cîteva straturi de grădină. Pe vremea lui Toader Blănariu şi mai apoi pe vremea văduvei, gospodăria nu se deosebea de celelalte ale satului : tot aşa de calică şi de ticăloasă. O împotmolise încă mai rău în ticăloşie prezenţa fostului învăţător, răposatul Andrei Colibăşeanu, care în traiul lui nelegiuit cu stăpîna casei adusese şi aci sămînţa unei vieţi destrăbălate şi fără cumpăt.

Acum logofătul boieresc îi dăduse altă întocmeală şi înfăţişare. Nu s-ar fi lăsat scos dintre pereţi pentru nimic în lume. Dar cine cuteza să arate împotrivire la dorinţa lui cenu Lascăr Sofian ?

Stăpînul Sofienilor a chemat primarul, a dat ordin ; primarul s-a executat, s-a abătut mai întîi la curtea cucoanei Catinca Ştirbulescu, mai apoi la logofăt acasă.

Într-o săptămînă învăţătorul a intrat în locuinţă nouă, mai gospodărească şi mai chipeşă de cum şi-a închipuit-o în visurile lui cele mai îndrăzneţe.

Logofătul a plecat cu fălcile încleştate de necaz. A doua zi s-a înfăţişat despăturind o lungă socoteală a cheltuielilor pentru acareturi şi reparaţiile ce se cuve-neau restituite. Pe Nicolae Apostol l-au înspăimîntat cifrele. Leafa lui pe-un an jumătate, pe doi. Dar domnul primar, după ordinele domnului Lascăr Sofian, le-a redus fără cruţare la adevărata lor preţaluire, pomenind despre oarecare arhangheli şi sfinţi la adresa unui oarecare tîlhar de logofăt învăţat să belească şapte piei de pe-o oaie, ca pe moşia Catincăi Ştirbulescu. Şi tot după aceste ordine, a urcat dăscălaşul în sânia sa, au pornit amîndoi la tîrg, la bancă, să gireze pentru Nicolae Apostol o poliţă pe termen lung, cu plata în rate mărunte şi cu dobînzii ca pentru un ocrotit al puternicului fruntaş politic.

Învăţătorul nu-şi credea ochilor. Îşi freca buimac pleoapele şi se pipăia să se deştepte din somn.

Cînd a ieşit de la bancă, domnul primar Ioniţă Țăpu l-a privit cu coada ochiului şi cu surîsul lui de vulpoi.

Nicolae Apostol își apăsă prin buzunarul de la piept hîrțiile de cîte o sută. N-avusese niciodată o asemenea avere asupra sa : aproape două mii de lei.

— Ai venit la vorba mea ? îl întrebă primarul.

— Care vorbă ? Nu-nțeleg...

— Vorba mea, de-a doua, a treia zi, cînd ai descălecat dumneata la Ponoare...

— Tot nu pricep...

Domnul primar Ioniță Țăpu, care avea o memorie tot atît de bună ca stăpînul său, domnul Lascăr Sofian, ținu să-i amintească vorbă cu vorbă :

— Să-ți ajut atunci, și-ai să-ți aduci aminte... Știi, erai la primărie la mine, și era de față Bosînceanu și părintele Ștefan, și Stănică Care-va-să-zică. Și-am spus eu ori nu că tot la asta ai să ajungi ? Ai să lucrezi pentru conul Lascarache al nostru și are să fie bine ! Dumneata nu și nu, că n-ai s-o faci în ruptul capului ! Eu te-am lăsat să spui și am ris pe sub musteață... Am așteptat, că nu degeaba sînt eu vulpoi bătrîn...

Nicolae Apostol s-a întunecat la față, cu toată bucuria stinsă. Domnul primar Ioniță Țăpu, ca să nu-și dezmință reputația de vulpoi, i-a citit din ochi și această tulburare. L-a luat repede :

— Lasă, că nici conu Lascarache nu-i un om să cum-pere suflete și nici dumneata nu ești unul să ți-l vinzi numai pentru atîta ! Văd eu că ții la preț, și poate nu greșești.. Mai bine să mergem să cinstim un chil de vin ; să legăm bună prietenie ! Eu am nevoie de dumneata, dumneata de mine, și amîndoi de conu Lascarache... Deocamdată îți pot spune că ai astupat gura satului... Pe Iliuță Bosînceanu l-ai pus cu botul pe labe. Ai să vezi cum are că înceapă a se gudura pe lîngă dumneata acum, cînd te-o luat boieru-n sempatie. Ai să-l vezi și pe părintele Ștefan că nu se mai uită cu frică în susul și în josul drumului înainte de a se opri să-ți răspundă la ziua bună... Acestea ai să le vezi, și altele...

Au mers și au cinstit. Nicolae Apostol a aflat multe lucruri pe care nu le știa ori numai le bănuise. A înțeles că toate vrăjmășiile încep să se topească, așa cum au început a picura țurțurii la sfîrșit de iarnă.

Toate, din slugarnica lașitate a celor care au prins de veste că domnul Lascăr Sofian îl vede cu alți ochi și că îi poartă de grijă.

Cîteodată însă era cercetat de neliniști. Oare nu-și vînduse într-adevăr sufletul ? Nu-și amanetase oare prea greu viitorul ? N-avea să sosească oare o zi a scadenței, cînd domnul Lascăr Sofian îi va cere pentru toate acestea cine știe ce faptă împotriva cugetului și rostului său, aci, în Ponoarele robilor uitați de Dumnezeu ?

Răspundea cu măsură la semnele de prietenie ale primarului Ioniță Țăpu ; cu scîrbă la cele ale lui Iliuță Bosînceanu ; cu milă la cele ale părintelui Ștefan.

Dar aceste prietenii îl căutau acum de zor. Și îl căutau numai fiindcă acum nu mai era el cel întreg și liber — era „omul lui conu Lascăr“.

Încerca — și în parte izbutea — să alunge îndoielile și temerile. Îndatorat ori nu față de proprietarul Sofienilor, știa prea bine că tot n-ar fi avut putere să se împotrivească voinței sale dacă într-o bună zi domnul Lascăr Sofian ar fi încercat să-și arate vreo voință. Iar de o sută de ori era mai potrivit și mai fără primejdie să se arate ajutorat în plănuirile și înverșunările sale dăscălicești de-un asemenea om decît de cei care au venit să-l ademenească viclean cu tocmeli electorale, ca domnul Necșulescu ori domnul prefect Emil Sava.

Deocamdată, casa se dovedea prea mare pentru dînsul : prea mare și prea goală.

Trei încăperi pentru două geamantane și un raft de cărți ; putea și el, ca prietenul Aniculăesii din scrisoarea de la începutul iernii, să-și atîrne într-o odaie hainele, pe alta s-o mobileze cu una din cele două perechi de ghete, pe a treia s-o umple cu pălăria.

În grajd nu mugea nici o vită să ceară de mîncare.

În șură sufla vîntul.

Iar în toate, burlac neîndemînic, făcea slujbă de argat și de fată în casă dimineața, înainte de a pleca la școală, dînd zor și strîngîndu-și singur așternutul, măturînd pe jos, scuturînd țealele, ațîțînd focul și cărîndu-și apă.

Îi zgîria uneori dimineața, cu unghia în geam, eleva Marița Bot, fetișcana de-un cot, cu ochii de veveriță și

cu spor sprinten la treabă, venind să-și plătească datoria de recunoștință, așa cum se prezentase toată iarna la jupîn Aizic să-î perie hainele și să-î lustruiască ghetetele.

Pricepută ca o adevărată gospodină în miniatură, într-un sfert de ceas deretica mai iscusit decît Nicolae Apostol într-o jumătate ; schimba ea locul mesei cu fața la fereastră, așeza ea cărțile răscolite pe polița din perete, bătea ea un cui după ușă pentru măturîța de praf. Dar de cele mai multe ori învățătorul o trimitea îndărăt, din prag, cu exagerat de răstie muștrări, fiindcă exagerat creștea în el teama să nu se vorbească în sat că-și face slugi din elevi.

Marița Bot lungea un botișor ascuțit și supărat :

— Era mai bine, domnu învățător, dacă rămîneam să slugăresc pe la jupîn Aizic ?

— Mai bine, mai rău, povestea s-a sfîrșit, Bot Marița ! Vezi-ți mai degrabă de problemele de aritmetică ; am să-ți cercetez caietul și mi se pare că am să-ți cam lungesc urechile...

— Lasă, că nu lungești mata urechile nici la cei care merită...

— Ai sfîrșit ? Pleacă !

Marița Bot pleca, dar de la ușă făcea stînga-mprejur :

— Domnu învățător, am vorbit eu cu mama lui Tur-lui să v-aducă ea laptele de luni înainte... Să-l aducă fiert și fierbinte, în fiecare dimineață...

— Cine te-a pus să te-amesteci, urîțenia pămîntului ?

— Păi să vedeți... Vaca mătușii Marghioala de la care v-aducea lapte pînă acuma are să fete pe la o săptămînă viitoare... Cum ai să bei mata coraslă și lapte încrușat ? Și de ce să nu-l aducă fiert gata și fierbinte ? Că doară nu-î treabă de bărbat să stai și să păzești laptele în oală pînă fierbe...

Nicolae Apostol, stăpînindu-se să nu surîdă, se prefăcea mînios nevoie mare :

— Ascultă, Bot Maria ! Mi se pare eu te-am învățat că nu trebuie să te-amesteci unde nu-ți fierbe oala ! Cine ți-a permis să vorbești pentru lapte în numele meu, să angajezi tu, să schimbi tu cum te taie capul ?

Bot Marița n-arată nici un semn de emoție la această mînie, pe care-o ghicește prefăcută.

Potrivindu-și pieptenele roz de celuloid în părul uns cu gaz, se apropie să spună cu mare taină :

— Știi mata ce vorbește satu ?

— Nu mă interesează ! Pleacă la școală, că vin după tine...

Fetița nu se dă dusă pînă ce nu-și împlinește misiunea de a destăinui ce vorbește satul.

— Cică, de acuma, că stai într-o casă așa de mîndră, numaidecît trebuie să-ți găsești mata și-o soată. Atunci are să aibă cine fierbe laptele și...

— Și ieși afară !...

Nicolae Apostol caută ceva, o carte ori un caiet, să arunce după Bot Maria.

Dar copila a fugit de-î sfîrșie călcîiele și a trîntit porțița după dînsa. Învățătorul rămîne pe gînduri, în mijlocul încăperii, cu sursul uitat pe buze. Își alungă gîndul cu mîna, ca o muscă supărătoare.

Capitolul XIV

„Primăvara e un tulbure amestec de timpuri, cu soare și nori, furtună și curcubeu.“

După vînturile zbuciumate ale echinocțiului, cea dintîi ploaie caldă a topit nămeții într-o singură noapte.

Puhoaiele au purces să clipotească sonor ca în scocul morilor, săpîndu-și vad prin vechile maluri surpate, dezvelind rădăcini strîmbe și noduroase, tîrînd nămolul cleios de-a curmezișul drumurilor, înfundînd podețe și împotmolind prăvălate împrejmuiri de răchită împletită și de cătină.

Satul Ponoare s-a scufundat cîteva zile într-o băltoacă urîță și neagră, luînd din nou înfățișarea unei așezări preistorice.

Vitele costelive, ieșite din iarnă numai cu pielea și ciolanele, clefăiau în hlisa lipicioasă, abia descleștîndu-și copitele. Mugeau, întindeau gîtul, întorceau privirea sleită îndărăt, spre ogrăzile unde s-au sfîrșit ultimele fire de paie. Gospodarii călcau pe urmele lor, tîrîndu-și tot așa de greoi și de istovit încălțările căptușite cu ocale de lut.

N-avea nici o poezie rustică începutul primăverii într-un sat românesc ca o sută de alte mîhnite sate, așa cum era mincinos cîntată în cărți.

Un cer limpede și albastru poate se boltea sus, deasupra capetelor și mocnitei priviri. Dar cine mai avea cînd să înalțe ochii la cer ?

Privirile nu treceau dincolo de pereții vineți cu lipitura plesnită, de gardurile surpate, de șoproanele culcate într-o rîlă, de coșarele deșarte și putrede, de pămîntul frămîntat în picioarele oamenilor și în copitele vitelor.

Sub amăgitorul strai alb al zăpezii, toate fuseseră mai puțin hîde și mai puțin triste. Acum își arătau din nou adevărata lor față și calicia fără nădejde.

Aceasta nu împiedica însă cocorii să treacă vîslind din aripi ostentate în puterea nopții ; nu împiedica rîndunelele să-și regăsească vechile lor cuiburi cenușii pe sub streșini și cea dintîi barză să înceapă a clempani din ciocul lung ca o chemare de toacă în cuibul clopotniței.

Au plesnit mugurii. Sălciile și-au atîrnat canafuri catifelate. Cei cîțiva meri, cireși și vișini răzleți prin funduri de ogrăzi s-au împodobit cu dalbe flori de hîrtie. Vîntul a prins a zvînta mici insule de uscat printre locuințele lacustre.

Marița Bot s-a strecurat într-o dimineată tiptil pe ușă, să așeze pe ascuns un mănunchi de viorele în ulcica de lut de pe masa învățătorului.

Iar Nicolae Apostol, muncit de nerăbdare, a luat calea Sofienilor, să-l vestească pe conu Lascăr că a venit vremea să-și împlinească făgăduiala.

Poate în alte împrejurări, chibzuit ar fi fost să aștepte vacanța și vara, ca toată primenirea localului de școală să aibă loc pe îndelete, după o mai gospodărească socoteală. Învățătorul însă nu-și simțea tăria să mai aștepte. A înțeles-o aceasta și domnul Lascăr Sofian. O prevăzuse încă de cu iarnă.

A surîs la înfrigurarea dascălașului, mirat el singur de slăbiciunea cu care îi înțelegea și îi ierta neastîmpărul.

Îl încercase :

— Nu ți se pare că ne cam grăbim ? Nu ne-alungă nimeni. S-ar putea amîna toate pe la vară...

Dureroasa surpriză din ochii învățătorului îi făcu rău. Fără voie, gândul lui lega o fugitivă paralelă între însetarea aceasta de faptă a băietanului cu haine pirpirii și între trîndăvia feciorului de la Paris, Mitif, pretextînd la fiecare ajun de examen o boală închipuită, explicînd incurcat încă o amîinare și mai cerînd pe deasupra încă un supliment bănesc pentru tot atît de închipuite speze de studii, cărți, taxe și tratamente pentru combaterea surmenajului. Asprimea din glas se muie, șovăielnică :

— În sfîrșit, așa am decis, așa să rămînă ! Dar ce faci în timpul acesta cu școala, cu elevii dumitale ? Să nu te calce revizorul și să nu-ți aplice... o teorie...

— M-am gîndit și am aranjat ! se grăbi Nicolae Apostol să înlătore aceste preocupări primejdioase din mintea ctitorului. Cînd e vremea frumoasă, am să țin cursuri sub cerul liber. Chiar intră aceasta în principiile pedagogiei moderne. Iar în zilele de ploaie, mut școala în casa mea... E destul de încăpătoare...

Învățătorul pronunțase „casa mea” cu oarecare emfază. Dar emfaza, în loc să-l irite pe domnul Lascăr Sofian, cum s-ar fi întîmplat altădată, îi purta din nou gândul la feciorul de la Paris și la scrisorile care de fieș-tece dată îi aduceau o nouă neliniște. Cît de puțin cerea un om ca acesta și cît de puțin îi trebuia să se simtă fericit ! — iar celălalt, unde-și punea el oare mulțumirea ? Cînd avea oare să-și găsească vreodată asemenea cumîntenie simplă și așezată ? Gînduri și întrebări tulburi, neprecise și dureroase, încercîndu-l tot mai des, cu stăruința unor presentimente.

Răsuci o țigară. Degetele îi tremurau imperceptibil. Fără să-și dea seama, întinse învățătorului cutia cu tutun Macedonia.

Alt semn că distanțele s-au apropiat mult peste hotărîrile din prima zi cînd a avut în față acest băietănaș sumeț și colțos.

— Acum să te văd la lucru ! spuse, ridicîndu-se. Și încă o dată, ia aminte ! Nu admit nici un leu peste devizul stabilit de mine. Și nici să n-aud că te-a' apucat filantropia și că te-ai mai îndatorat. Strîng șurubul !

Nicolae Apostol plecă ochii în pămînt. Poate ar fi vrut ca proprietarul Sofienilor să nu-i amintească atît de

brutal că din mila sa a găsit o casă omenească în sat, un credit la bancă, pace cu autoritățile satului. Dar domnul Lascăr Sofian era brutal cu premeditare. Sub asprimea silită a vorbei își ascundea o slăbiciune pe care nu și-o cunoscuse și nu voia s-o recunoască.

— Pe luni, așadar, tinere !

— Pe luni, domnule Sofian. Țin să vă spun că ziua aceasta va rămîne pentru mine...

Domnul Lascăr Sofian îi retează cuvîntul :

— Țin să-ți spun că eu aș dori să nu am de ce regreta ziua aceasta. De dumneata depinde ! Din parte-mi, tot ce fac e împotriva cugetului meu. Rămîne să mă convingi de contrariu...

— Domnule Sofian...

— Nu cu vorbe ! Nu cu vorbe ! Aștept faptele să mă convingă...

Nicolae Apostol a rămas cu gestul suspendat în aer. Cît și ce n-ar fi dat să rupă acest perete dintre ei doi, să stabilească o comunicație caldă între tot ce gîndea și simțea el, între tot ce gîndea și simțea omul acesta ciudat, nepătruns și ferecat în el însuși cu atîtea zăvoare ruginite !

A plecat cu o tulbure nemulțumire. Aceasta erau amîndoi : două lumi puse față în față. Oare n-au să se înțeleagă niciodată ?

În hăinuța subțire și lustruită în coate, Nicolae Apostol străbătu drumul de la Sofieni la Ponoare pe cărarea zbicită de pe marginea drumului.

O caldă adiere îi alintă obrazul. A fost ca un dulce fior, deschizîndu-i ochii și tinerețea spre frumusețile primăverii. Abia atunci observă el cît de blînd e soarele, cît de fragede miresme de pămînt jilav și de pajiște plimbă suflarea molatică a vîntului, cît de gureșe cipciiesc rîndunelele așezate pe portativul firelor de telegraf.

Încetini pașii, să măsoare întinderile vaste de jur împrejur.

Sub cerul înalt și de-o ireal de albastră limpezime, lanurile se desfășurau nesfîrșite : unele verzi — grîul de toamnă ; altele negre — proaspetele arături de primăvară, cu brazdele lucioase ca păcura în bătaia razelor

oblice. Se întindeau cât cuprind ochii pînă la marginea viorie a zării, și dincolo de zare, altele și altele, pînă la poalele Carpaților și la hotarele Dunării și Prutului. Iar în această nemărginire de ocean vegetal, unde peste două luni vîntul va legăna holdele de grîu și secară, de orzoaică și de oveze, numai arar, ici-colo, în răzlețe insule, împestrițau ogoarele înguste și lungi ale plugarilor mărunți.

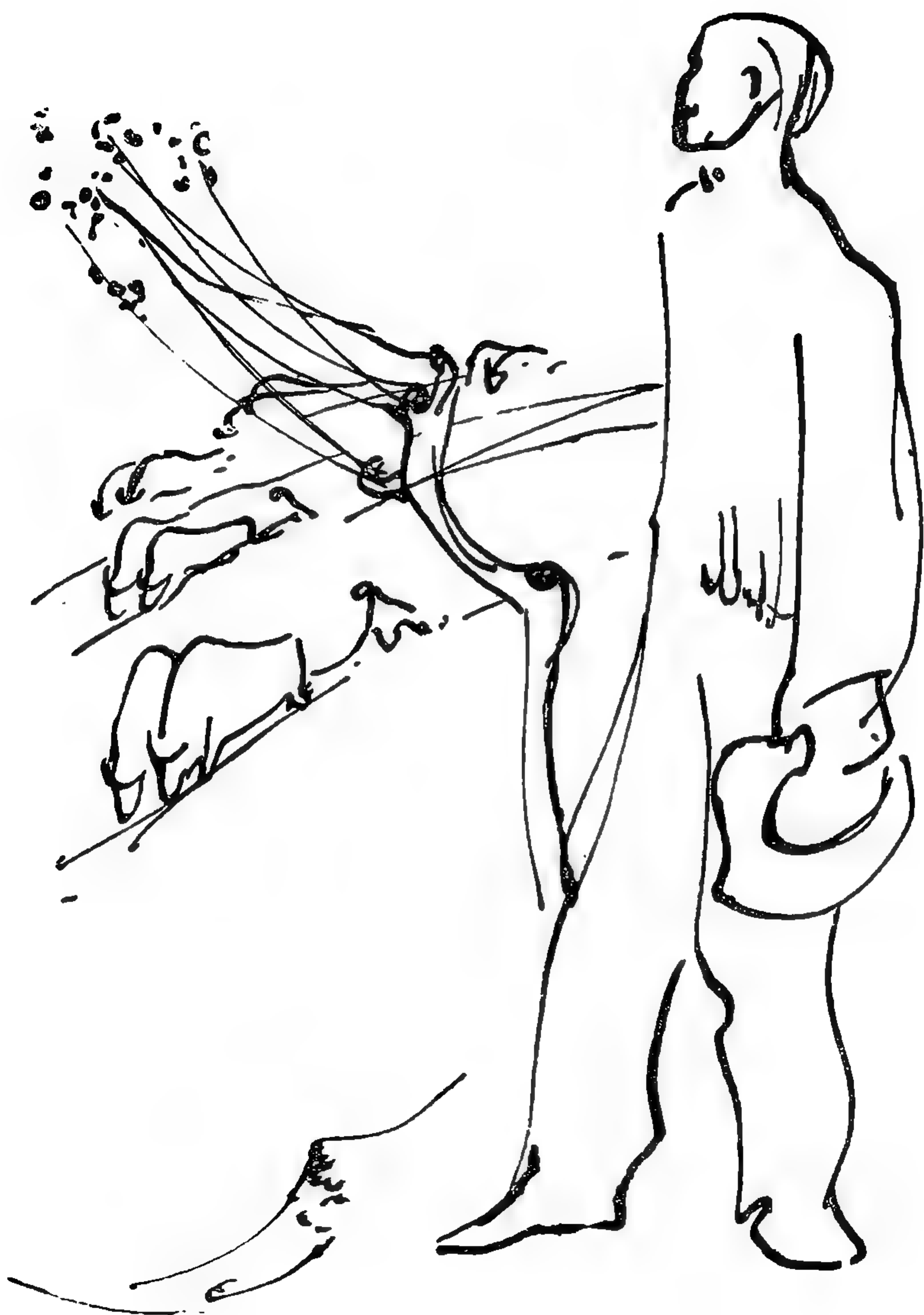
Pe ogoare nu se zărea nici o țipenie de om.

Nu era încă nici o verdeață, nici pămîntul răsturnat în brazde grase. Cocenii putrezi de anul trecut, scaieți și muchiile vinete ale haturilor.

Pîlcurile de plugari și de semănători, grapele și tăvălucii puneau pete albe și o frămîntare de furnici numai pe lanurile boierești. Strîmbătatea orînduielilor apărea astfel în înfricoșata și neînduplecata ei cruzime. Toată suflarea satului se afla scoasă de vechilii boierești să-și plătească cu brațele banițele de mălai de astă-iarnă. Pentru ogoarele lor puține și osîndite să cadă mereu în pîrloagă le rămîneau tuturor zilele de prisos, de la urmă, după ce boierescul va fi împlinit; adică întotdeauna zilele prea tîrzii, cînd grăuntele dă colț pipernicit, cînd buruiana a înăbușit porumbul și a supt vlaga pămîntului.

Iar Nicolae Apostol, citind realitatea pe această carte deschisă a cîmpurilor, își mărturisi, cu oarecare amărăciune, că adevăratul lui rost îi cere să fie alături de pîlcurile plugarilor care-l ignoră, împotriva binefăcătorului său și ai școlii. Cum va dezlega-o aceasta? Încă o chinuitoare problemă de conștiință, cu totul lăsată la o parte din manualele și învățătura dascălilor. Astăzi, plecați pe coarneau plugului, înfrățiți cu vitele în istovitoarea lor trudă, oamenii nu ridică ochii să privească mai departe. Dar mîine, cînd va veni un nou 1907?

Toată bucuria primăverii se înecă în ochii învățătorului. Se simți și mai singur, împresurat de nevăzute amenințări, străin și încă neîncorporat vastei marelui a cîmpului, care dospea ascunse clocote sub amăgitorul calm al acestei după-amiezi de primăvară. Nu-și afla încă locul. Nu era încă de aci. Nici țaran, nici surtucar,

neisprăvit amestec de una și de alta, un biet grăunte de pulbere.

Dunga dintre sprâncene se adânci, lumina soarelui se împicli; mersul își pierdu avîntul; înainta cu umerii apăsăți de-o nevăzută povară.

Un gospodar, Toader Chihaia, tatăl elevului Chihaia Th. Teodor, îi dădu ziua bună. Era zdrențaros, cu opincile uriașe desfundate, lăsînd să-i curgă obielele, cu cămașa murdară și căciula flendurită. Purta o osie grea de fier în spinare și folosi prilejul să se oprească și să-și tragă răsufierea.

— Vii de la curte, domnule învățător?

— Da, bade Toadere! Mă zbat să facem ceva cu școala, fiindcă nu mai merge cu dărăpănătura de pînă acuma...

— Hm! făcu Toader Chihaia în doi peri.

— De ce *hm*, bade Toader?

Toader Chihaia își arată dintele lipsă din față într-un rîs fără răutate, aproape complice și admirativ:

— Fac și eu *hm*, ca omul! Așa cum te zbați dumneata, aș vrea și eu să schimbăm! Adică să te vād că iei dumneata la spinare osia asta de hier, că mie mi-o fărmat ciolanele, și să mă lași pe mine să mă plimb la curte cu mînele-n buzunări și să beu boierește cafe cu conu Lascarache... Mă mir eu că nu te-a trimis cu docarașu și te lasă să umbli pe jos... Se cheamă că *acuma* n-are de ce să te mai țină la post! Ai închinat steagu și te-ai dat ostatic...

— De unde le mai scoți toate acestea, bade Toadere? întrebă Nicolae Apostol cu o durere în glas. N-ați înțeles că pentru voi, pentru școala voastră bat de cinci luni la toate ușile?

Toader Chihaia își împinse căciula flendurită pe ceafă și nu conțeni a rîde:

— Bate, domnule învățător! Bate înainte, că bați bine! Mai bați pentru școală, ți se mai deschide și pentru dumneata...

Nicolae Apostol vrea să stăruie, să explice, dar Toader Chihaia a răsuflet din adîncul bojocilor, a ridicat

osia de fier la spinare și, de sub cumpăna ei, trage o concluzie filozofică :

— Lasă, domnu învățător, *acuma* ce să mai vorbim ? Mai bine să intri și dumneata pe sub pielea boierului decît numai alde Ilie Bosînceanu și Ioniță Țăpu... Cu sănătate și voie bună !

Învățătorul a rămas cu fălcile încleștate. Toader Chihaia a pornit spre pîlcurile plugarilor de pe lan. Lumina soarelui de primăvară e încă mai împîclită, și Nicolae Apostol se simte încă mai singur, între cer și pămînt.

Noaptea, prin somn, frămîntarea cugetului a trecut în vis chinuit.

Prin ce minune nu pricepe, dar timpul s-a răsucit îndărăt.

Se face acum că e primăvara anului 1907, iar el se face că e învățător în Ponoare de multă vreme, în loc să fie sub strai ostășesc, cum se afla într-adevăr în primăvara de acum doi ani. E învățător vechi, și totuși e tînăr. A trecut anul de urgie 1907, și totuși anul acela a venit înc-o dată. S-a culcat în lumina conacurilor aprinse pe culmi, iar ca să nu vadă flăcările înălțate pînă la cer și jucînd în ferestre, a tras o velință peste cap. A dormit un ceas, două, ori numai o clipă ? L-a deșteptat un deget bătînd în geam, tropăituri de pași, un glas gros :

— Scoală, domnule învățător ! Scoală, Apostole, să te vedem *acuma* cum ți-e predică și învățătura !

Sînt mulți, cu furci și topoare, hîrlețe și coase : e și Toader Chihaia, și Tudose Bot, și moș Lecachi Colțun zis Zamă-Lungă, și tot neamul Colțunilor ; femei și copii, gospodari străini din Sofieni și din alte cătune de pe moșia domnului Lascăr Sofian. Se îmbracă grăbit. În vreme ce-și încheie nasturii, întreabă :

— Ce vreți de la mine ? Ce-i cu voi ?

— Să mergi la curte, Apostole !

— De ce să mergem la curte, oameni buni ? Ce să caut la curte ?

— Haide, că ai să vezi ce avem de făcut la curte, Apostole !... Să începem predică ! A venit ceasul răfu-ielilor.

S-a îmbrăcat, stăpînindu-și tremurul mîinilor. A ieșit în mijlocul lor, cercînd să-i potolească :

— Oameni buni...

— Lasă-1 pe „oamenii buni“, Apostole ! Destul am fost buni ! A venit vremea să mai îmbrace și oaia pielea lupului...

— Ascultați, oamenii lui Dumnezeu... încerca a doua oară să-i imbuneze.

— Nu vedeți că s-a dat de partea lui conu Lascarachi ?

Nicolae Apostol recunoaște glasul lui Toader Chihaia. Îl caută cu ochii să-l tragă la o parte și să-l lămurească. Toader Chihaia rînjește în dințele lui știrb, acum îndîrjit și răutăcios, nu ca în întîlnirea de pe cîmp.

Rînjește el și rînjesc toți.

Iar gloata cea multă îl tîrîie cu dînsa, și Nicolae Apostol nu știe cum au ajuns la curtea Sofienilor. Nu știe nici de ce acum el îi dă pe toți la o parte și el vrea să vorbească domnului Lascăr Sofian, ieșit în capul scărilor.

A sumețit pieptul și glăsuiește :

— Vorbesc în numele lor, domnule Sofian ! Întotdeauna am vorbit în numele lor ! Dacă m-ai fi ascultat puțin, atunci cînd era încă vremea, n-am fi ajuns aci... Toate s-ar fi săvîrșit poate cu o mai omenoasă înțelegere. Amînînd răfuiala de azi, ascultîndu-le păsurile... Dar dumneata i-ai văzut numai din cerdac, numai de pe cal și din trăsură, numai de la distanță, la cîmp... Eu de atîția ani trăiesc în mijlocul lor și am văzut cum viața lor nu se deosebește de a vitelor... Casele lor sînt mai păcătoase decît grajdurile dumitale. Munca lor e mai grea decît a vitelor dumitale, și mîncarea lor, mai proastă și mai neîndestulătoare decît a vitelor dumitale. Lucrează pămîntul și n-au pămînt. Seceră grîul și nu mănîncă pîine nici în zi de sărbătoare. A venit și vremea lor să-și ceară dreptul la pămînt și la pîine...

— Așa e ! Adevărat este ! răcnesc o sută de glasuri. Bine, Apostole ! Acum te credem că ești al nostru !...

El așteaptă. Iar în capul scărilor, neclintit, boierul Lascăr Sofian nu scoate nici un cuvînt. Nici nu privește la oamenii înarmați cu topoare și coase. Îl țintuiește numai pe dînsul cu ochii cenușii și ghețoși. În privirea

aceasta e toată mustrarea, mai înfricoșată de cum ar spune-o cuvintele : „Cum ? Și tu ? Tocmai tu, pe care te-am ajutat ? Aceasta e cumințenia școalei tale, aceasta e învățătura cea care luminează mințile ?“

Nicolae Apostol apleacă ochii sub privirea sfredeli-toare.

Se întoarce acum către gospodarii cu hîrlețe și furci, cu topoare și coase.

— Oameni buni, să facem toate cu socoteală. Lepădați furcile și coasele, topoarele și hîrlețele. Nu e nevoie de ele. Boierul a înțeles ce voiți și vă dă dreptate. Dar știți că nu-i place să săvîrșească nimic decît din buna sa voie, fără nici o silnicie, cînd va crede de cuviință și cum va crede de cuviință. Să mergem acasă și să așteptăm...

O sută de glasuri au izbucnit și două sute de pumni s-au ridicat încleștați :

— Vîndut ! E omul lui ! Știam noi că e omul lui, mai rău ca un vechil tocmit cu simbrie...

Pumnii se înalță și-l cotropesc, să-l culce la pămînt și să-l facă una cu țărîna.

Iar Nicolae Apostol se deșteaptă în puterea nopții cu tîmplele asudate, learcă de nădușeală și cu mintea buimacă. Aprinde lumina și încearcă să-și limpezească gîndurile, să alunge vedeniile visului rău și absurd...

Viața cea de aieva îi apare mult mai tulbure și drumurile sînt mai întortocheate decît în plănuirile lui optimiste și romantice de apostolat.

Pînă ce a venit aci, credea că virtutea cea mai mare e să cazi răpus la datorie. Acum înțelege că meritul într-o luptă nu e să-ți dai viața, victimă oarbă, la post.

Mai însemnat și mai folositor e să cîștigi biruința. Cu orice preț.

Da, cu orice preț ?

Oare fost-a el cruțat de vreunul ?

Ieri învăța copiii să folosească privata și hîrtia. Astăzi s-a pomenit îndatorat unui om care nu poate iubi școala și nu-i recunoaște rostul dăscălesc : îndatorat unui asupritor al clăcașilor. Mîine, în ce tristă derîdere

a eroicelor sale hotărîri îl vor mai împinge oare viclenele împrejurări ?

Da, cu orice preț !

Dar luni dimineată, earele de la curte au descărcat stivele de grinzi și de scînduri ; movilele de nisip și de var.

Întrebările chinuitoare și amintirea visului rău s-au risipit, ori măcar au trecut undeva, într-un adăpost ascuns al cugetului, să aștească așteptînd un ceas mai prielnic.

Trei săptămîni Nicolae Apostol s-a aflat cu privirea și cu inima împărțită numai la elevii din bănci și la salahorii din curtea școlii.

Meșterii lui conu Lascăr s-au așternut la lucru fără zăbavă, într-o cumplită întrecere, ca și cum s-ar fi știut supravegheați de la spate de ochiul neîndurat al stăpînului. Învățătorul a strămutat băncile vechi în curtea „sa“, le-a întors cu spatele spre zona lucrătorilor, ca să nu destrame atenția copiilor ; însă el, mai fără astîmpăr decît dîșii, răsucea capul peste umăr din cinci în cinci minute, să privească pînă unde înaintează zidăria. Cu anevoie își stăpînea nerăbdătoarea curiozitate și mai anevoie încă își înfrîna pornirea să lase copiii în băncile lor și să se amestece printre lucrători, să calce consemnul, să pună stăruință pentru a mai înălța un perete cu un metru și a lărgi o încăpere cu doi.

De cealaltă parte a curții, rezemată de-un stîlp, cu mîna la gură, Paraschiva Stoleriu, baba cea deșirată ca o prăjină și uscată ca toaca, stăpîna de drept a casei și a locului, privea și dînsa cu minunare aceste schimbări.

N-o întrebaseră nimeni cînd au pornit lucrările, nici nu-i ceruse vreo aprobare.

Trecuse doar Ioniță Țăpu, s-o vestească :

— Babo, te-a văzut Dumnezeu ! Conu Lascăr a hotărît să-ți facă o casă nouă de zestre. Vezi să-ți cauți acuma un flăcău pe sprînceană !...

Cîtă vreme bojdeuca dată cu orîndă școalei se surpa proptită-n pari, baba Paraschiva se ferise să-i dea tîrcoale. Se temea mereu, în fiecare an, să nu-i vină știre

că se strămută școala aiurea și că nu mai are drept la cei o sută și ceva de lei.

Acum prinsese glas și socotea că are și ea drept la cuvânt.

Adică nu era casa ei ? Dacă s-a apucat conu Lascarache s-o prefacă din temelie, de ce n-a chemat-o la curte să-i asculte păsul ? De ce să nu-i facă și acoperișul de tablă, ca la curtea Știrbuleascăi ? Și de ce să nu-i pună în vîrf un cucurig de tinichea care se-nvîrte cînd bate vîntul, cum a văzut ea în tîrg, la casa lui domnu prefect ?

Pînă cînd Ioniță Țăpu i-a hotărît răstit :

— la ascultă, babo ! Nu ți-i a bine ? Ce, tu poruncești aicea în sat ? Tu, sau conu Lascarache ? Conu Lascarache a dat ordin, ordinul lui conu Lascarache e sfînt. Ori vrei să intri oleacă la bașcă și să te răcorești ?

Baba Paraschiva Stoleriu a căzut în mușenia dintotdeauna după această chemare la realitate.

Dar în fiecare dimineață se înfățișează la post, reze-mată de stîlp, de unde privește înaintarea lucrărilor cu mîna la gură, clătînd din cap, și de unde nu se desprinde decît după ce-a plecat ultimul salahor. Nu cuatează să intre în casa ei ; nici măcar să se apropie. Ordinul lui conu Lascarache e ordin !

Și Nicolae Apostol descoperă că între el și baba Paraschiva Stoleriu nu este prea mare deosebire.

Prin voința absolută a domnului Lascăr Sofian, amîndoi sînt osîndiți să privească și să tacă.

Astfel, mulțumirea lui e departe de a fi întreagă, și în recunoștință se amestecă pe fund o drojdie de amărăciune.

Capitolul XV

„Ispitele iau o sută de chipuri schimbătoare, ca ale norilor chipuri pe cer...”

Sfeștania lăcașului primenit de școală s-a săvîrșit pe ascuns, ca o faptă urită.

Așa a hotărît voința domnului Lascăr Sofian. Învățătorul n-a izbutit s-o clatine.

El pregătise o sărbătoare cu tot alaiul cuvenit, cununi de cetină și părinți adunați în straie de duminică să-i asculte cuvîntul, elevi recitînd poezii și corul înălțînd viitorului mai bun cîntări de slavă.

Proprietarul Sofienilor s-a încruntat la auzul acestor năstrușnice proiecte :

— Vrei să dai reprezentație ? Nu știam că pătimești și de boala actricească.

— Dar, domnule Sofian...

— Tot nu te-ai dezbatut de „dar“ ? Cheamă pe popa Ștefan să mogorogească o cetanie din ceasloavele lui unsuroase. Aceasta o admit. E în rînduiala obștească de datină. Bîlci însă nu vreau să văd. Asta las-o pe socoteala lui Necșulescu și lui Sava, cînd vor face ei școli, căci pentru aceasta au să le facă, dacă le-or face cîndva...

Nicolae Apostol n-a avut încotro.

Nu-i era îngăduită o părere. Înțelegea că domnul Lascăr Sofian e consecvent cu ideile sale. Ținea să înlăture orice prilej care ar fi putut răscoli cât de puțin nepăsarea plugarilor față de carte și de învățătură.

Ca și guvernatorul Virginiei în raportul său din anul 1660 către regele Angliei, socotea o garanție de liniște, de supunere față de stăpânire și de respect față de orânduielile prestabilite, disprețul norodului celui mult pentru școală și slova tiparului.

De altfel, cu un suris enigmatic, adăugase :

— Te credeam ceva mai copt ! Dacă numai pentru atîta te-ai gîndit să răscolești lumea și să întinzi tîmbălău, ce-ar mai fi să ridici o hardughie după planurile dumitale ambițioase din sertar ?

— E o pregătire a terenului pentru atunci, domnule Sofian.

— Haha ! Aceasta de-acum crezi așadar că e numai un fel de repetiție generală ? Ei bine, tinere, află că te înșeli ! Ia-ți nădejdea !... Atîta ajunge, și încă e prea mult. Să nu-ți închipui cîndva că școala, așa cum ți-am cîrpit-o, numai de hatîrul dumitale, e un fel de arvună. Eu nu fac repetiții generale. Din parte-mi, am isprăvit și cu școala, și cu dumneata.

— Și nu veniți la sfîntire ?

— Încă n-am ajuns ca moaștele sfîntei Filofteia, să mă las scos la hramuri.

Domnul Lascăr Sofian își umflă pieptul voinic și își încordă grumazul de uriaș, privind din înaltul cerului peste cîmpurile de departe.

Poate simțea nevoia să-și dovedească prin această încordare că e încă destul de puternic ca să-și rîdă de soarta moaștelor. Și poate că în aceeași clipă vîntul din cîmpurile largi i-a suflat în față o presimțire, un avertisment.

Căci a încheiat, cu glasul schimbat și melancolic :

— Mergi acum, tinere ! Dumneata ți-ai împlinit un vis. Vezi să nu te amețească. Ți se pare că e numai un început și te nemulțumește că nu e așa, întreg, cum l-ai vrut ? Împacă-te cu greutatea începuturilor și mai ales gîndește-te la răspunderea lor... Mergi și fă să aud numai de bine, ca să nu regret nimic !...

Învățătorul a mers, petrecut pînă la poartă de cîinele negru și încătărămat în zgardă nichelată ; petrecut de privirea boierului Lascăr Sofian.

Dacă într-adevăr dascălașul acesta anunța începutul unei alte lumi, și dacă lumea cealaltă, a lui, era într-adevăr un sfîrșit ?

Proprietarul se scutură străbătut de un fior. Îi era cald adineauri, prea cald. Acuma simțea un frig : prea frig !

Își îmbumbă nasturii hainei și intră în casă. În vremea aceasta învățătorul grăbea spre părintele Ștefan.

Au luat înțelegere, iar sfințirea s-a isprăvit repede, într-o dimineată, numai în prezența copiilor. Nicolae Apostol a rostit cîteva cuvinte scurte și cumpănite.

De vreo două ori se surprinse ducînd mîna la gură în timpul vorbirii ! O făcea mașinal, ca să-și acopere tusea, dregîndu-și glasul răgușit după o ușoară răceală. Însă mereu i se părea că vrea să-și smulgă o botniță : „Da, da ! Am o botniță acum ! Mă mir că n-o văd copiii și părintele Ștefan ; mă mir că nu-i simt sub degete curelele și sita de sîrmă ! E nevăzută, și cu atît mai grozavă. N-o poți smulge cu mîna, s-o calci în picioare !” Iar stăpînit de această senzație, Nicolae Apostol a asuprit toată dimineata elevii, năbădăios, fără nici o pricină, numai fiindcă altfel ar fi voit să se petreacă toate și numai fiindcă altfel s-au petrecut.

După-amiază, întăritarea poate nedreaptă și desigur exagerată s-a potolit.

Clasele erau încăpătoare, luminoase, miroseau plăcut a var proaspăt și a scîndură geluită, a brad și rășină. În bănci, elevii lui aveau altă față. În neastîmpărul din ochi le scînteia și puțină mîndrie : satisfacția copiilor de oriunde și din orice vreme cînd participă la ceva nou și pregătit înadins pentru dînșii.

Pînă acum școala nu se deosebise de bojdeucile lor întunecoase, calice și dospind duhoare de lut, de țoale umede, de fum și cojoace.

Veneau dintr-un bordei și intrau în altul, încă mai neîncăpător și mai dărăpănat.

Întîia oară școala li se arăta altceva, cu același prestigiu al bisericii, unde se cuvine să micșorezi glasul și să te porți altfel decît pe medcan și în bătătura circiumii, la joc. Instinctiv s-au pătruns de această datorie. Se țineau mai drept de spinare, nu se mai împingeau cu cotul, nu se mai călcau pe picioare.

Privindu-i, Nicolae Apostol se împacă voios cu sine, uită frămîntările lăuntrice și botnița nevăzută, își spuse că într-adevăr pentru un început era destul de frumoasă izbîndă față de vrăjmășiile pe care le-a biruit. Netezi drăgăstos, cu mîna, tăblia luciu vopsită a catedrei.

Viața nu era așa de urîță, nici misiunea lui atît de spinoasă !

După luni îndelungi de îndoială și de chinuire, în mijlocul neînțelegerii tuturor și împotriva acestei neînțelegeri, se iveau și zile blînde, răscumpărînd amarul. Începu să explice lecția de istorie ultimelor două clase, în vreme ce în cealaltă încăpere, mai largă, școlarii din clasele începătoare dezlegau probleme pe plăcile scrijelate și se chinuiau să reproducă aproximativ pe caiete harta ținutului, schițată de el pe tablă, cu despărțiturile plășilor, coline, sate și rîuri. Lecția de istorie, ajustată de circumstanță peste litera programului, pentru a se potrivi la două clase, pomenea despre viața romînilor din ținuturile de sub jug străin. Nicolae Apostol zugrăvi viața oamenilor de același port și cu același grai prigo niți ca să-și lepede portul și graiul. Treptat, cuvintele se avîntară mai calde decît într-o simplă lecție. S-a pomenit amintind și despre viața tot atît de vitregă a celor robiți în propria lor țară. Despre nedreptățile și urgiile stăpînirii și ale stăpînitorilor. Îl furase subiectul — păcat neiertat pentru un pedagog — și cu toate acestea nu-și putea înăbuși mulțumirea că răscolește în micile cugete ale copiilor o conștiință încă pînă acum toropită.

Nu se clintea nimeni în bănci : toți îi sorbeau vorba pe rînd scăzută să povestească viața urgisită a noroadelor, ridicată în tremur puțin cam retoric pentru a zugrăvi clocotul de revoltă cu care au pornit să-și facă dreptate moșii lui Horia, Cloșca și Crișan, moșii lui Avram Iancu la 1848, Tudor Vladimirescu în 1821, Bălcescu și tovarășii săi în 1848, țărani în 1907...

Era într-adevăr o minune că odraslele plugarilor din Ponoare, comună urgisită de Dumnezeu și de stăpînire, puteau să înțeleagă și să simtă deodată toate acestea.

Viața lor nu se deosebea de viața ticăloasă a vitelor.

Pentru dînșii nu se afla nici dreptate, nici nădejde. Neam de neamul lor fusese osîndit să-și bătătorească palmele de coada sapei și de coarnele plugului. Așa trăiseră străbunii lor, bunicii lor, părinții lor, așa se va încheia și viața lor.

N-aveau de așteptat de la nimeni nici o îndurare, cum n-au avut ce aștepta nici părinții lor și nu vor avea de unde aștepta nici copiii lor. Ciclul se mistuia și se închidea aci, pe această porțiune de pămînt unde puține stări și orînduieli se vor fi schimbat de pe vremea tracilor.

Comuna Ponoare, abia însemnată cu un punct negru pe harta țării, era astfel un mormînt al adevăratei vieți omenești, astupat cu o grea lespede pînă la a doua înviere. Și, totuși, iată că în acești pui de om, vitregiți să nu se împărtășească dintr-o deplină viață omenească, exista o coardă ascunsă să tremure la jalea atîtor vieți, tot așa de robite ca a lor și tot așa de fără nici o nădejde.

Era o minune că se putea întîmpla aceasta, și altă minune era că un singur om putea răscoli zăcămintele ascunse unor copii din satul unde părinții lor n-au cutezat măcar un gest de deznădejde în 1907...

Nicolae Apostol cîntări ce grea răspundere îl apasă. Își făcu socoteală ce putere, care poate deveni după a sa îndrumare bună sau rea, îi sta în mînă. Simțul și cugetul acestor copii i se ofereau ca o pastă moale. Cînd se vor închea, vor păstra urmele degetelor, care tot atît de bine pot fi degete de precursor sau de criminal.

Răspunderea i se arată mult mai înfricoșată și dulce de cum ar fi văzut-o bunăoară domnul revizor prin ai săi ochelari și prin una din ale sale teorii.

Cînd sfîrși, copiii rămaseră o clipă cu respirațiile suspendate, așteptînd parcă o concluzie.

Nicolae Apostol ghici întrebarea din ochii puilor de om :

„Și n-are să-i sloboadă pe robi nimeni, niciodată ?“
Cunoștea și concluzia, pe care însă n-o putea rosti :
„Ca să te încumeți a merge să slobozi pe alții, e nevoie mai întâi să te scuturi de cătușele tale pe tine. Să găsești pentru tine și pentru ai tăi dreptate și libertate...”

Cu mîna părea că își pipăie botnița, că vrea s-o smulgă. Botnița era însă adînc încrustată în carne, îi încleșta fălcile.

Învățătorul trecu deodată încruntat în cealaltă încăpere cu ușa deschisă, să cerceteze problemele de aritmetică și hărțile elevilor din clasele începătoare.

Încercările trimise de soartă nu s-au oprit aci. Poate înadins se îngrămădeau să-l pună în cumpănă cu el însuși, să-l călească, după cum crița se făurește din fierul moale scos din jărat și sfîrșit în apă, pînă ce zbîrnîie și nu se mai încovoie.

Au venit încercările treptat și viclean, cum se preling umbrele nopții.

Mai întâi, într-o bună dimineată, Nicolae Apostol s-a pomenit că straietele s-au destrămat în coate și în genunchi.

Le-a țesut băbește cu ață, cum îl învățase sărăcia încă din internat. Țesătura s-a destrămat pe de lături.

La alt rînd de straie bugetul nu-i îngăduia deocamdată să rîvnească. O parte însemnată din leafă mergea la bancă, să plătească datoriile pentru șurile și acareturile gospodăriei, care nu-i foloseau la nimic.

Șura goală, grajdul gol, hambarașul gol.

Descoperi că s-a îndatorat prea pripit și mai descoperi că plătind aceste acareturi netrebuincioase s-a lipsit de alte cheltuieli mai grabnice. Încăperile erau mari, dar tot atît de goale. N-avea un Țol pe jos, o scoarță pe perete, un dulap și o masă mai acătării.

Parcă se afla în treacăt, fără gînd de îndelungă ședere.

Plătea laptele, lemnele de foc, mălaiul și sacul de cartofi. Își făcea singur fiertura. Toate neîndemînic și cu părăduială, cum se întîmplă într-o gospodărie de burlac.

Cercetîndu-și carnetul cu socoteli, acele însemnări dovediră neted că mai puțin costisitoare fusese viața de la jupîn Aizic; mai măsurată și mai fără surprize. Știa că are de plătit atîta pe lună, nu se ivea nici un adaos; ar fi pus și ceva la o parte dacă într-acea vreme nu acoperea din punga lui lipsurile școalei.

Domnul Aizic Gold, ca și cum ar fi simțit de la distanță tulburarea și necazurile fostului chiriaș, se înfățișă răsucindu-și sfîrcul bărbiței și scotocind cu ochii ungherele odăilor deșarte.

— Mai vin să văd cum o duci, domnule învățător! Eu nu sînt ca dumneata, să-mi scutur papucii și să nu mai dau pe unde am trecut...

— Îmi pare rău, domnule Aizic. Nici eu nu sînt ingrat. Nu uit că m-ai găzduit cu cinste și cu dragă inimă.

— Să dea Cel-de-sus să fie și așa! rosti jupîn Aizic cu oarecare scepticism. Eu te înțeleg pe dumneata. Ai trecut hopul cel greu. Cu conu Lascarache ai ajuns la înțelegere. Dacă te-a luat dumnealui sub aripă, ce nevoie mai ai de-un păcătos ca Aizic Gold?

— Mai întîi să ne lămurim, domnule Aizic!... Nu m-a luat domnul Sofian sub nici o aripă. A înțeles că nu se cuvine în comuna sa să fie o școală mai dărăpănată decît un grajd...

Jupîn Aizic continuă, clipind cu subînțelesuri:

— ...și că nu se cuvine ca învățătorul din comuna domniei-sale să trăiască mai rău ca un vizitiu de la curte. Eu ți-am spus că boierul Lascarache e o persoană de inimă, numai să știi cum să-l iei! Îmi pare bine că ai ajuns și dumneata la vorba mea...

Nicolae Apostol își dădu seama cît de zadarnică ar fi încercarea să-l scoată pe jupîn Aizic din aceste convingeri. Iar jupîn Aizic îi arătă o mirare sinceră:

— Nu știu, mă rog, de ce stai dumneata adică în așa o casă mare și goală? Aici trebuie mobilă de tîrg, cum se cuvine la un domn învățător, nu ca la niște țărani ca vai de capul lor...

— Tot ce se poate, domnule Aizic. Numai că deocamdată nu-mi pot permite luxul acesta. Am datorii...

— Și ce dacă ai datorii ? Cine n-are datorii ? Ai să trăiești, ai să le plătești și ai să mai faci altele sănătos... Eu am o idee și am niște prieteni buni, negustori cinștiți, în târg. De la dînșii poți dumneata să cumperi mobilă cîtă vrei și s-o plătești cînd vrei. Și pot să recomand și un croitor extra, un nepot de-al Suricăi mele...

Involuntar, învățătorul își acoperi genunchiul cu palma.

Așadar se vedeau țesăturile pantalonilor ? Le zărise și jupîn Aizic, de vreme ce se oferea să-i dea adresa de croitor.

— Îți mulțumesc pentru bunăvoință, domnule Aizic ! Dar n-am nevoie nici de mobilă, nici de croitor. Cînd o fi să am nevoie, am să apelez la recomandațiile dumitale.

— Cum văd, te-ai supărat ! constată domnul Aizic Gold. Regret. Eu n-am vrut să te supăr. Eu am vrut numai să fac un bine și am uitat că dumneata acum nu mai ai nevoie de binele meu...

— Aci te înșeli, domnule Aizic. Toată chestia e mult mai simplă. Nu pot și nu vreau să mă îndatorez...

— Dacă oamenii nu cer bani și-așteaptă, ce-ți pasă dumitale ? Ei sînt negustori, și negustorul știe că se află mușterii pe care trebuie să-i ademenеști cu creditul, și alții la care nu trebuie să le dai pe datorie nici atîtica, măcar de-ar veni ei la ușă să te roage în genunchi. La o persoană ca dumneata aș acorda eu credit doi și trei ani, fără să te supăr o singură dată și fără să cer o chitanță. Știu eu bine că după doi-trei ani ai să vii singur și ai să-mi spui : „Haide, jupîne ! A venit și rîndul tău să ne răfuim !” Și atuncea nici n-ai să vrei să primești rest. N-are să-ți pese de restul meu, fiindcă atuncea, ca și grădinarii lui conu Lascăr, după ce-au altoit și au așteptat, încep să culeagă și tot culeg, culeg mereu...

Jupîn Aizic făcu o pauză.

Cu brazda adîncită între sprîncene, învățătorul caută să lămurească tilcul ascuns al parabolei cu grădinarii lui conu Lascăr, cu altoii și roadele culese după doi-trei ani. Domnul Aizic Gold crezu că a surprins o șovăială în încăpățînarea fostului chiriaș.

Se ridică de pe scaun, se apropie și vorbe mai încet, deși nu-l putea auzi nimeni :

— Poate dumneata nu vrei să rămii dator la niște negustori pe care nu-i cunoști ? Nu face nimica. Este leac și pentru asta. Mă înțeleg eu cu negustorii și iau datoria asupra mea. Nu garant. Datoria întreagă la mine : pe dîșii nici nu-i știi, nici nu i-ai văzut. Te socotești cu mine cînd crezi și cînd ai să poți. Eu n-am să te supăr și n-am să spun la nimeni că domnul învățător are datorie la mine. N-am nici un interes !

Nicolae Apostol alungă ispita care luase chipul și asemănarea lui jupîn Aizic.

Cîrciumarul plecă răsucindu-și meditativ sfîrcul bărbitei și tot gînditor rămase și învățătorul în casa mare și goală.

Ce-l mîna pe hangiu să-l caute cu asemenea oferte ? Îl aducea vreun calcul ascuns ? Sau poate socotea și el, ca și ceilalți, că, „luat sub aripa“ domnului Lascăr Sofian, dascălașul era de acum sortit să ajungă departe ?

În asemenea împrejurări, orice serviciu însemna un plasament sigur pentru viitor.

Deocamdată, Nicolae Apostol își întări cu ață neagră țesătura din genunchii pantalonilor și își acoperi în fiecare dimineață cu vax „Albina“ crăpăturile încălțărilor.

După cîteva zile, un argat, trimis de cucoana Catinca Știrbulescu, îl pofti la curte.

Cum invitația nu era însoțită de nici o lămurire, Nicolae Apostol trecu printr-un ceas neplăcut de îndoieli și prepusuri, care de care mai absurde.

Își pregăti și un răspuns pentru cazul cînd abia acum proprietăreasa Ponoarelor va fi aflat despre zvonurile de astă-iarnă și îl cheamă să-i ceară vreo explicație.

Se gîndi și la cine știe ce uneltire a logofătului scos din casă ; nu era exclusă nici vreo lucrătură politicască a domnului Spirică Necșulescu, avocatul, procuristul și consilierul moșieresei, acum, cînd învățătorul trecea drept un om intrat definitiv în slujba domnului Lascăr Sofian.

Împresurat de-o atmosferă suspicioasă, pentru el mai greu de suportat decît ostilitatea surdă de acum cîteva luni, Nicolae Apostol își schimbase bolnăvicios firea.

Bănuitor, vedea pretutindeni o conjurație a împrejurărilor ca să-i arate că nu mai are drept să pășească cu fruntea sus, că nu mai are mâinile libere și că o botniță îi astupă glasul.

Urcă așadar dealul pînă la conac fără nici o tragere de inimă. Se încrucișă în drum cu logofătul izgonit din casă. „Semn rău!” își spuse.

Nu! Era semn bun.

Logofătul, cu harapnicul spînzurat de braț, în loc să treacă pe lîngă dînsul abia mormăindu-i un dușmănos „’nă ziua“, ca pînă acum, îl opri, întîmpinîndu-l cu deschise semne de prietenie:

— Facem pace, domle învățător?

— În război n-am fost niciodată! ocoli răspunsul Nicolae Apostol.

— Dumneata nu, că nici n-aveai de ce să fii! Dar eu? Oameni sîntem... Acuma se cheamă că s-o isprăvit. Tot răul se-ntoarce în bine. M-am ținut grapă de cucoană și cred că m-am pricopsit cu un loc mai grozav de casă. Colea pe coastă, cu opt prăjini de livadă și acareturi, să-ți arăt eu dumitale ce e aceea o gospodărie în lege!

— Arată, bade Pintilie! Aceasta nu poate decît să mă bucure, pe mine și pe ceilalți din sat...

Logofătul făcu din mîină un semn de scîrbă pentru „ceilalți“ din sat...

Nicolae Apostol a străbătut jumătatea drumului mai înviorat și mai sprinten. O povară i se ridicase de pe inimă.

Intră pe poartă și îndată înțelese că a pășit în altă gospodărie, după altă orînduială, deosebită de aceea a Sofienilor.

Fără îndoială, totul fusese și aci croit pe-o largă măsură de către vechii stăpîni.

Dar stăpîna cea nouă nu ținea la frumuseți zadarnice, pentru ochi.

Grajdurile își descojiseră tencuiala și arătau cărămida cu tot atîtea răni sîngerate; șindrila putredă a șuriilor era cîrpită cu acoperămînt nou de stuf și de paie; locuințele argaților și bucătăriile ieșeau la întîmplare din

alinie, cu pereți coșcoviți și lipiți cu lut ; pe acoperișul de tablă al clădirii principale se putea citi cum au fost înlocuite parcelele ruginite an cu an, pe măsură ce lăsa sau apa să treacă : aci o insulă mai veche, dincolo una mai proaspătă, dincoace un petec nou de tot, cu tinicheaua sclipind strident în soare. Nici o alee, nici un rond de flori, nici un grăduț de arbuști retezați. Numai urmele lor, știrbite și bătătorite de picioare. Un nuc pe jumătate uscat, sub care ciuguleau cloștile cu pui ; coveți cu apă murdară, hîrburi de tigăi scoase din uz la bucătărie, dar folosind încă pentru mălaiul muiat al păsărilor ; porci scurmînd cu rîtul în movile de gunoi, rațele bălăcindu-se în băltoace lutoase.

Cucoana Catinca Știrbuleasca nu sacrifica utilul frumosului, nici nu părea convertită la arta de a îmbina utilul cu frumosul, așa cum stătea pilduire pentru trei ținuturi gospodăria Sofienilor.

Ridicată din neam de vechili și de arendași, poate încă o poruncă atavică o împiedica să creadă în stăpînirea de veci a pămîntului. Se simțea în drepturi trecătoare și în consecință urma învățătura din părinți, arendășească : să stoarcă tot ce poate da pămîntul pînă la sleire, fără investiții costisitoare și nerentabile.

Aci pe învățător nu-l întîmpină un cîine de rasă, cu zgardă nichelată și cu profil decorativ.

Îi năvăli înainte o scroafă cu purcei, grohăind și poate cerîndu-și tainul în întîrziere. Îl asaltă dintr-o coastă un cîrd de gîște, cu un gînsac astmatic repezindu-se cu aripile deschise. Nicolae Apostol înaintă vai-nevoie, împiedicîndu-se în godaci, împingîndu-i cu piciorul, apărîndu-se de gînsac, stîrnind o larmă cumplită de guițări și de gîgîituri.

Cînd larma se potoli, liniștea păru ireală. Iar în liniștea aceasta, tot atît de ireal pătrunse cîntecul unui clavir.

Atunci învățătorul își aminti că doamna Ecaterina Știrbulescu are o fată, domnișoară cu studii la pension, și că fata a cîntat la clavir, în oraș, la o reprezentație de binefacere.

Își inspectă țesăturile grosolane din genunchii pantalonilor, crăpăturile ghetelor rudimentar tencuite cu vax „Albina“ ; o clipă, numai una, regretă că a respins oferta lui jupîn Aizic și că n-a profitat de creditul deschis la croitorul extra de la târg, nepotul madamei Surica.

Și tot o clipă, numai una, își dădu seama că e început de mai, că e tânăr și atât de singur într-un sat uitat de Dumnezeu la marginea lumii, ca satul Ponoare.

Cîntecul continua, în languroase mlădieri de suspine, în cascadări întrerupte, în grave accente care contrastau din cale afară cu gălăgia porceilor și a giștelor de adineauri.

Nicolae Apostol încetini lînced pașii sub fereastră, s-asculte cu o încîntare de vag înțelegător al muzicii.

Tresări.

În spatele lui izbucnise un fel de urlet, imitînd foarte izbutit urletul cîinilor cînd îi înnebunește luna sau cîntecul pianului.

— Auuu-uuu ! Au-uuuu !

Nu era cîine.

Era numai Tică, feciorul coanei Catincă, zbîntuitul care umpluse satul cu isprăvile lui de pomină.

Se crăcănase la spatele lui Nicolae Apostol, făcuse palma pîlnie la gură și, cu ochii închiși, urla, urla, urla...

Cînd clavirul din casă încetă, își curmă și el urletul.

Lămuri, făcînd complice cu ochiul :

— Ți-a plăcut ? Aista-i concertul nostru... Cum începe dînsa, o tai ! O tai, pînă ce vine să cadă la tocmeală cu bădia. Azi n-am căzut la împăcare. Se ține tare. Foarte bine ! Mă țin tare și eu. La sfîrșit, tot Ticuță-i în cîștig... Nu vrei să-mi ții iscnu ? Dacă începe iar, începem și noi. Pe urmă împărțim...

Așa a fost intrarea lui Nicolae Apostol în casa cu-coanei Catinka Știrbulescu, și așa a făcut cunoștință cu viitorul său elev.

Stăpîna Ponoarelor nu-l chemase să-i ceară vreo socoteală pentru zvonurile de astă-iarnă. Poate nici nu-i ajunseseră la ureche, poate nici nu le dăduse vreo atenție, așa cum se alarmase în deșert învățătorul.

Povestea era mai simplă.

Se apropiau examenele ; faimosul Tică avea nevoie de un preparator. Cucoana Catinca aflase din toate sursele demne de încredere că învățătorul din Ponoare e fără pereche în meșteșugul de a scoate apă din piatră seacă.

Îi preda ca atare odrasla, să scoată pînă în vară un absolvent de patru clase primare. Anul trecut învățase la oraș. Anul acesta n-a mai vrut să-l lase la gazdă, și nici nu se afla o gazdă să-l poată ține în friu. L-a adus acasă, a încercat să-l prepare Matilda, dar Matildei i-a scos sufletul, ca un împielit ce este...

De la început, după chipul cum a pronunțat epitetul „împielit”, Nicolae Apostol a înțeles că pentru cucoana Catinca odrasla care avea să-i moștenească numele era o mare slăbiciune.

— Ți-o spun dinainte. De deștept, e deștept de scăpără ! Dară tot pe atîta-i de rău și de nebun. Asta-i meseria dumitale, să scoți răutatea și nebunia din el, ca să rămînă numai ce-i soi bun... Ce facem ?

Coana Catinca Știrbuleasca aștepta hotărîrea cu amîndouă palmele pe genunchi, lătită pe-un jilț scund și privind la învățător cu mare încordare.

Era scurtă și lată ; o clădire de rotunjimi : cap rotund, gușă rotundă, piepți rotunzi, șolduri rotunde, pulpe — sub fuste — rotunde. Rotundă, sprîncenată și mustăcioasă. Răgușită și de-o familiaritate de țăță.

— Ce facem ? stărui.

— Nu pot spune nimic pe nevăzute !... rosti cu rezervă Nicolae Apostol. Îmi trebuie măcar o zi, ca să văd copilul, să-mi dau seama ce-a învățat și ce știe... Numai după aceea mi-aș lua răspunderea.

Coana Catinca începu să rîdă gros, plescăindu-și genunchii cu palmele.

— Ce-a învățat și ce știe ? Ce-ți trebuie să mai afli asta ? Ți-o spun eu. De știut, știe prea multe pentru vîrsta lui, de mă crucesc cîte mai aud că-i ies din gură. Dară de învățat, dacă învăța el fără ca cineva să-l mustruluiască, nu mai aveam nevoie de dumneata și nu te mai chemam să-l pui la manej.

— Tocmai ! Mă tem să nu fie prea târziu. Pînă la examen abia mai este o lună și cîteva zile...

Coana Catinca nu împărtășește acest scepticism.

— Și ce-i cu asta ? Dumnezeu n-a făcut lumea cu tot ce se vede în șase zile ? Și nu i-a mai rămas încă ziua a șaptea să se odihnească ? N-ai să ai nici dumneata duminică, n-are să aibă nici el... Trebuie să știi că eu de felul meu sînt strînsă la punga. Nu fac zbranca-n parale ! Dar pentru așa ceva nu stau la tocmeală. Plătesc bani buni ; ne mai putem înțelege și pentru ceva pe deasupra. Să-ți bag o vită în cireada mea. Să-ți dau o falce, două de fîneață. Spune un preț și să vedem dacă este ori nu ceva de rupt din prețul dumitale.

Stingherit, Nicolae Apostol rosti un preț. Iar acel preț nu-l socotise după ceasurile de muncă și bătaia de cap. Îl rotunjise după costul aproximativ al unui rînd de haine și al unei perechi de ghete.

Coana Catinca își săltă pepenii sînilor într-un rîs grozav de vesel !

— Ei, bată-te să te bată ! Acuma înțeleg eu de ce tot aud de la unii și de la alții că nu ești ca toată lumea... La atîta îți prețuiești dumneata munca și învățătura ? Atunci prost o mai prețuiești și păcat de dînsa !... Eu mi-am probăluit că ai să ceri măcar de trei ori pe atîta și mă gîndeam să rup așa, ceva, numai ca să nu crezi că mă poate prosti oricine cu una, cu două... Nu vreau să te fur, măcar că mi-a scos mie lumea că nu-s dreaptă la cîntar și la măsurătoare... Pe dumneata am să te fac scăpat de la măsurătorile și de la cîntarul meu. Nu-ți dau cît ceri. Îți dau cît am crezut eu c-ai să ceri...

Nicolae Apostol se simți încă mai stînjinit.

Nu știa ce mutră să facă. Toate se petreceau împotriva judecăților firești. Împotriva plănuirilor și închipuirilor sale.

Un om ca Lascăr Sofian, dușman al școalei, îi făcea școală. Un negustor ca Aizic Gold îl ruga să-i acorde onoarea de a-l accepta garant la datorii. O femeie cu reputația de hapsînie a cucoanei Catinca Știrbulescu îi oferea de trei ori cît a cerut pentru o muncă. Și el se mai plîngea că toate-i stau împotrivă.

O clipă avu chiar o suspectă imagine a realității de pînă acum.

Poate pînă în prezent numai din pricina lui, a firii sale inutil îndîrjite și bănuitoare, întorcea tot ce-i întorcea viața cu dărnicie în prilejuri de necaz și amărăciune. Poate el complica viața, iar viața era simplă. Poate pînă acum a suferit numai exagerările închipuirii, așa cum pătimește unii cai de nălucă.

— Ne-am înțeles ? întrebă coana Catinca. Bate palma ! N-are să-ți pară rău. Află de la mine că e bine pentru un învățător să-și mai aducă aminte că mai sînt și proprietari pe moșii. Folosesc și ei la ceva... Cînd e ca boier Lascăr, învățat să lucreze turcește, mai scoate un om din casă ca să-și pună omul său în loc. Cînd e ca mine, o ia mai domol, dar se poate întîmpla să meargă mai departe...

Învățătorul nu mai încercă să pătrundă înțelesul acestei enigmatice făgăduieli.

În acea clipă tot cugetul îi era stăpînit de frenetice socoteli : atît pentru ghetе și haine ; cu atît are să-și înjghebeze și cîteva rînduri de schimburi ; cu atît poate cumpăra și o scoartă pentru o odaie...

Coana Catinca se prefăcu a-și aminti un amănunt scăpat din vedere :

— Uitasem ceva. Toată înțelegerea noastră rămîne bună, așa cum am hotărît... Dar plata, pe văzute. A trecut băiatul clasa ? Ai încasat și dumneata banii. Nu ? Ferească Dumnezeu, dar spun și asta. Atunci nici dumneata n-ai pentru ce să-mi ceri ceva, nici eu n-am pentru ce da... Treabă cinstită. Văzut și făcut !

Socotelile lui Nicolae Apostol se năruiră brusc. Nu fiindcă avea atît de puțină încredere în el și în odrasla coanei Catinca Știrbulescu ; ci fiindcă acum i se părea cu neputință să mai aștepte cu asemenea haine și cu asemenea încălțări pînă în a doua jumătate a lui iunie...

Poate coana Catinca îi citise această dezamăgire și nerăbdare în ochi ; poate condiția fusese numai o încercare glumeață ca să necăjească un om pe care îl vedea atît de naiv și nepregătît în chestii bănești. Se prea poate tot așa de bine să-și fi luat seama de celălalt obi-

cei, tot atît de prudent, de a lega orice afacere cu o arvună.

Nicolae Apostol nu mai găsi de cuviință să cerceteze atît de adînc cauzele ; răsufală doar ușurat cînd coana Catinca scoase cheile de la cingătoare și se îndreptă spre saltar, spunînd :

— Hai, mai bine să treacă de la mine ! Ești tînăr, și tinerețea are nevoie de parale... Poate ai vreo drăguță care așteaptă să-i cumperi mărgelile și falbarale ! Nu vreau să mă blesteme pe mine. Primești jumătate acuma ; jumătate după examen...

Învățătorul mototoli hîrtille și le băgă în buzunar cu un simțămînt de umilință.

Coana Catinca îi atrase atenția :

— Nu le boți așa, tinerețe ! Sînt bani munciți cu sudoare, și cu sudoare ai să-i plătești și dumneata. Acuma să-l chem și pe jupînul Tică și să-ți prezint pe fie-mea. Strigă, detunat, ca la arie : Matildăăă ! Maatildaăă !

Capitolul XVI

„Atunci s-a arătat și demonul cel mai viclean al pierzării...”

La o întrebare nu izbutea să găsească răspuns Nicolae Apostol: „Prin ce minune, din mădularul grosolan al Catincăi Știrbuleasca a putut să salte o mlădiță atît de subțire și diafană ca nepămînteasca sa copilă?”

Răspunsul îl căutase și în albumul familiei, din salon.

Răposatul soț al coanei Catinca, Matache Știrbulescu, vechil pripășit de aiurea, ca să devină arendaș și mai apoi proprietar, fusese tot așa de noduros la trup și păros la față ca dînsa. Nu putea fi vorba nici despre vreo moștenire mai depărtată, cum se pretinde că asemănările sar cîteodată într-un neam peste două-trei generații. Părinții coanei Catinca c zidiseră după tiparul lor. Arătau în fotografiile vechi, șterse și ieftine, de acum treizeci de ani, aîdoma cu proprietara Ponoarelor de astăzi. Legea se împlinise fără abatere și pentru odrasla sa zurbagie și rîzgîiată, „împielițatul de Tică”. Zburliț și pătrat la cap, lung în mîini și scurt în picioare, cînd cobora din copacii livezii parcă scobora tot atunci și din maimuță. Fără deșteptăciunea într-adevăr ascuțită și drăcească, sclipindu-i cîteodată în ochi și atunci trans-

formîndu-i tot chipul, s-ar fi spus că s-a născut înadins pentru ca nu cumva să se stingă de pe lume urîtenia omenească.

Iar în mijlocul lor și străină de dînșii, deopotrivă de străină prin fire și prin înfățișare, această făptură aeriană : Matilda !

Nicolae Apostol îi șopti numele o dată, de două, de zece ori. Îi părea dulce cum nu există un nume de femeie în viața de aieva ; un nume ca pentru un roman sau o dramă romantică, unde de-a curmezișul dragostei se înalță un zid de nerăzbit, un blestem, fatalitatea.

Aci ajunsese !

În două săptămîni aci ajunsese.

Se lepădase de *Didactica Magna* și *Metodologia* lui Plotin, de *Leonard* și *Gertruda*, Paulsen, Foerster, Lubock și Spencer.

Peste cărțile vechi, citite și răscitite, subliniate și anotate, se așternea praful.

Nu le mai atingea decît Marița Bot, cînd venea pe furiș să deretice și să dea prin unghere cu cîrpa. Nicolae Apostol își petrecea orele de școală pe jumătate absent, se pomenea că l-au furat gîndurile, se scutura și revenea anevoie și nu deplin la realitate. Alerga după aceea să-și sfîrșească ziua și să-și scoată sufletul cu împielîțatul de Tică.

Roșea și se fisticea de-a mai mare jalea și rîsul cînd îi apărea înaintea Matilda. Dădea atunci răspunsuri pidosnice. Suferea atunci fiindcă i s-a părut că în surîsul ei a fost un subînțeles batjocoritor și că a apăsător pe anumite cuvinte într-un anumit fel.

Lumină și întuneric i se făcea acum nu după mersul soarelui, ci după o privire ridicată sau furișată în lături pe sub genele lungi.

Iar noaptea, singur, acasă, devora cu nemiluita romane și drame romantice, unde i se părea că regăsește toată povestea lui.

Librarul din oraș îi deschisese cont și îi trimitea unul după altul pachetele cu cărți. El trăia în afară de viață, între amețitoarea și dulceă chinuire a acestei îndrăgostiri fără nădejde și între plăsmuirile fantasmagorice ale cărților.

Cel puțin acolo, autorii, stăpîni pe destinul eroilor și pe mersul evenimentelor, răsturnau în ultimul moment un ultim obstacol și lăsau îndrăgostiții să-și cadă în brațe. Sau îi împingea pe amîndoi să se rostogolească într-o prăpastie ; să moară în mijlocul valurilor ; să-și ducă taina în mormînt.

El trăia și era osîndit să trăiască într-o viață unde asemenea deznodăminte nu există.

Trăia într-un sat ca Ponoarele, între oameni ca Ioniță Țăpu și jupîn Aizic, moș Lecachi Colțun zis Zamă-Lungă și notarul Ilie Bosînceanu, între țărani desculți și rufoși și între copiii lor, mai desculți și mai rufoși.

Misiunea lui era să le bage în cap tabla lui Pitagora și regulile sintaxei romîne, conjugarea verbelor auxiliare și numele celor 32 județe, cu capitalele lor ; unde mai rămînea loc și timp să-și tămăduie arșița care-i mistuia sufletul ? Nicolae Apostol își blestemă soarta și misiunea. Ce însemna un biet învățătorăș în ochii unei făpturi atît de nepămîntene ca Matilda ?

N-a crezut niciodată că se poate isca din senin o asemenea urgie, dureroasă și dulce, să bîntuie un suflet.

Mereu îi venea în minte și pe buze împerecherea aceasta : „Dureroasă și dulce“...

Cu două săptămîni în urmă, cînd urca întîia oară drumul spre curte, se temuse să nu-l aștepte o nouă primejdie și cine știe ce amenințări. S-a gîndit la oricare, la oricît de absurde amenințări, în afară de singura care îl aștepta într-adevăr. Ce ascunse și ce crud șăgalnice sînt tainele viitorului ! Unde sînt presimțirile care te apără și te întorc din drum ?

L-a întîmpinat atunci în curtea Catincăi Știrbulescu o priveliște urîță, o scroafă cu purcei și un cîrd de gîște cu gînsacul sîsîind să-i apuce în cioc pulpana putredă a hainei. Și l-a întîmpinat un cîntec neobișnuit de clavir ; un cîntec „dureros și dulce“. Nici o clipă n-a bănuit ce-l pîndea mai departe, dincolo de ceasul acela și de pereții urîți ai casei.

A slăbit și s-a scofîlcit. A început să se jigărească. Aproape că nici nu mai mănîncă. Toate i se opresc în gît.

Iubirea „dureros de dulce“ îl chinuia mai teribil decât foamea și setea.

Nicolae Apostol s-a ridicat de pe scaun, a împins de sub ochii buimaci cartea cu o poveste absurdă de dragoste, se uită la ceas și îi pare că minutarul abia se clinteste.

Abia opt ! Și el tocmai la nouă trebuie să fie la curte, sus, unde-l așteaptă o zi întreagă, tot „dureroasă și dulce“.

E duminică.

Pentru învățătorul școlii — zi liberă.

A orînduit elevii să meargă la biserică sub supravegherea lui Țăpu Vasile. Din această parte n-are nici o grijă. Știe că școlarii lui n-au să-i pricinuiască supărare acum, la sfîrșit de an, și îl știe pe Țăpu Vasile vrednic de răspunderea să-l înlocuiască. Treptat se lasă furat de aceste amăgiri. Dezertează de la datorie și nu-și dă seama că o face : nu numește aceasta o dezertare. Are și el drept la viață ! Măcar la înșelarea „dureroasă și dulce“ care pentru dînsul înseamnă acum viața.

Toată ziua are s-o petreacă sus, cu zănaticul lui elev, amestec de inteligență și de opacitate, de lene și de surprinzătoare aviditate de a cunoaște, de cruzime și de bunătate, de mîndrie și de umilință, de lăcomie și de generozitate, cum încă n-a văzut adunate atîtea porniri contrarii într-un pui de om. De soarta examenului nu se teme. A izbutit să aleagă o parte din sămînța cea bună de neghină. Are senzația că a început să dreseze o sălbăticiune. Altădată l-ar pasiona cu deosebire prilejul acesta rar pentru un dascăl. L-ar socoti *un caz*.

Acum nerăbdarea cu care privește la ceas e din altă pricină. Va rămîne toată ziua sus. E invitat la masă. Întîia oară se vor afla o zi întreagă sub același acoperiș : Matilda și el, el și Matilda.

Pe coperta cărții desenează o monogramă. Un *N* și un *M* : Nicolae și Matilda. Încearcă și șterge, încearcă și șterge.

E imposibil de împletit două inițiale atît de nepotrivite pentru o monogramă. Nu se leagă. Se resping. Poate e un semn ascuns. Un avertisment. Prea tîrziu însă au

început să vină avertismentele. Acuma la ce i-ar mai folosi ?

Nicolae Apostol șterse apăsător monogramele neizbutite. Se ridică să se privească în oglindă ; să-și potrivească părul și mustața proaspăt tunsă, nodul cravatei și acul cu perlă falsă.

Oglinda e verzuie și cu valuri. Lucru ieftin și prost. Îi trimite îndărăt, în ochi, o imagine nemulțumitoare. Ceva îi lipsește, și el știe foarte bine anume ce îi lipsește și îi va lipsi întotdeauna.

Duminica trecută au fost convocați la revizorat toți învățătorii din județ. O conferință în vederea sfârșitului de an și pentru interpretarea unor circulare ministeriale.

Atunci și-a văzut toți camarazii. Întîia oară i-a cunoscut pe toți : dascălii și dascălițele dintr-un ținut. Iar din chipul și din îmbrăcămintea lor a aflat ce-i lipsește și lui. Erau stîngaci și, cum se aflau înșirați pe bănci și pe scaune, într-o sală de adunare improvizată, păreau elevii unei școli de adulți. Unii erau stînjeniți, ascunzîndu-și hainele vechi și sărace, ca hainele lui. Alții erau stînjeniți de hainele nouă, așa cum sînt acum ale lui. Femeile, la fel. Cu pălării demodate, cu rochii prea strîmte sau prea largi, cu încălțări absurde. (Își privi ghetetele nouă. Sînt scumpe și pretențioase. Nu sînt ca pentru un învățător : ghetete cu postav cenușiu și cu nasturi poate să poarte domnul prefect Emil Sava, domnul Spirică Necșulescu, feciorul domnului Lascăr Sofian de la Paris. Dar unui învățător îi trebuiesc o pereche de încălțări solide și simple, ca pentru noroaiele și praful satelor, pentru drumuri lungi pe jos și pîraie fără punți.)

Lui, în sala conferinței, i-a fost parcă rușine atunci de colegii de breaslă.

S-a simțit deodată străin de dînsii, a uitat că îi leagă aceleași pătîmîri și același destin, că sînt frații și mucenicii unei credințe. S-a dat la o parte de dînsii cu un fel de vrăjmășie, fiindcă pe chipul și îmbrăcămintea lor se citeau stigmatele de pe chipul și din îmbrăcămintea lui. Se recunoștea și recunoștea osînda unei bresle.

Acum, lui Nicolae Apostol îi este rușine și de încălțările lui pretențioase, cu postav și cu nasturi, și de hainele făcute la croitorul extra de la târg, nepotul mamei Surica.

A schimbat straiele, dar i-a rămas portul.

N-a putut o dată cu ele să lepede și stîngăcia, asprimă mișcărilor și a feței, acea ascunsă asemănare care îngăduie atât de ușor să identifice oamenii dintr-o breaslă ca și cum ar purta cu toții o insignă corporativă. Mulți au plecat copii de acasă, în straie țărănești, cînd au intrat în școala normală. Ani de zile mai apoi au purtat uniforma. Pe urmă au trecut brusc la veșminte care cer o anumită nuanță a gesturilor, un anumit chip de a înnoda cravata și de a purta pălăria. În gulerele lor tari, unele prea strîmte, altele prea largi, unele prea înalte, altele prea joase; cu butonii ieșiți afară sub nodul cravatei; cu pantalonii de-o culoare și surtucul de alta; cu lanțul ceasornicului spînzurat la butonieră — nu se deosebeau de înfățișarea mahalagiilor cînd pleacă duminica împreună cu familia să bea must și să mănînce mititei la o cîrciumă cu grădină din mahalaua lor.

Nici o clipă Nicolae Apostol n-a simțit atunci tristețea și mila acestei constatări. I s-au părut toți numai bătoși și numai vulgari, fiindcă toată inima îi era desprinsă de dînșii. Fiindcă se vedea pe el în ei, iar pe el se vedea în ochii Matildei. În gînd și în vis, îi spunea încă de pe atunci, de duminica trecută, pe nume. Oare are să-i spună tot așa și în viața cea de aieva?

Dacă ar fi învățat altă școală, dacă în casa proprietarei din Ponoare ar fi intrat cu o licență în drept sau în litere la buzunar, în uniformă de ofițer sau cu orice altă carte de vizită, minunea ar fi fost cu putință. Chipul și inteligența îi dădeau acest drept; nu i-l dădea însă „cariera“, meseria lui fără glorie și fără zăriște. Un învățător rămîne ultimul codaș pe ultima treaptă a învățămîntului — și atât! Dascăl la plodurile țăranilor, predestinat să trăiască toată viața în mijlocul lor, să adopte apucăturile lor, vorba lor, grijile și necazurile lor, ceea ce e mai deznădăjduit: bucuriile și desfătările lor.

N-are drept să rîvnească mai departe și mai sus.

Un învățător bătrîn cu haine de șiac — cel puțin acela era la locul său în hainele de șiac — l-a trăs la o parte să-i spună că a auzit de la un nepot din școala normală despre dînsul și că mare bucurie îi face să-l cunoască. Era cărunt de-a binelea și i s-a părut timid.

Curios ! Un bătrîn timid față de un copilandru tovarăș de breaslă ! Și-a spus numele : Gheorghe Ceapă, învățător din Suseni, comuna Piscul-Voievodesei. Avea ochi albaștri și vorba moale. Nepotul, elev prin clasele începătoare ale școalei normale unde învățase Nicolae Apostol, îi istorisise cu însuflețire și admirație despre faima celui mai strălucit element care a ieșit de pe bănci în ultimii zece ani. Învățătorul din Suseni se minunase cînd a aflat că un asemenea absolvent glorios a căpătat un post de surghiun ca cel de la Ponoare. „Eu l-am ales !” rectificase Nicolae Apostol, de astă dată fără sumeția de odinioară, cu oarecare melancolie. „Dumneata ? Hm !” continuă să se minuneze dascălul bătrîn. Pe urmă, după un timp de tăcere și de gîndire, se luminase : „Am înțeles ; ai ales înadins un loc unde-i mai greu de destelinat un pămînt în care n-a intrat încă fierul plugului ! Înțeleg și te admir !” Nicolae Apostol era gata să-i întoarcă spatele. N-avea nevoie de admirația nimănui. Mai ales acum, cînd orice admirație se prefăcea în batjocură.

Bătrînul s-a ținut însă grapă. Nu l-a slăbit, invitîndu-l să vină o dată și în satul lui, să vadă ce-a izbutit și el cu puține mijloace și mult mai slabe puteri, să stea mai îndelung de vorbă și să se cunoască. Îi răsuflea în obraz, iar răsufierea duhnea a tutun și a ceapă. Aceasta era cartea lui de vizită. Îl chema Ceapă și mîncase ceapă ! Între asemenea oameni se afla osîndit să trăiască. Aceștia erau frații lui de necaz și de apostolat ! „Văd că n-ai verigă pe deget ! observase bătrînul. Ești burlac și așa-dar liber, stăpîn pe timpul duminicilor. Poți veni cînd vrei... Sau poate să mă urc eu într-o zi în șarabana mea și să te aduc cu nepusa-n masă ! Cunoscut drumul. L-am cunoscut și pe sărmanul Andrei Colibășeanu ; am fost colegi de școală, pe urmă el mi-a trecut înainte... O bucată de vreme am fost prieteni, veneam pe la dînsul

înainte de a cădea în patima și ruina care l-a dus în mormînt. N-am uitat drumul și-mi pare bine că pot să-l bat iarăși, pentru un tînar rar ca dumneata...”

Acestea i le spusese învățătorul bătrîn din Suseni, și încă altele.

La toate a dat din cap, răspunzînd rar și zgîrcit la vorbă, cu gîndurile alurea — la un clavir, la ochii cu genele lungi, la o făptură atît de departe de oamenii cu straiele lor mizerabile și ridicole, cu glumele lor grosolane. Căci mai rîdeau și mai glumeau nenorociții ! Se strigau pe porecle și făceau aluzii la pățanii cunoscute. Glume și anecdote didactice !

A simțit scîrba urcîndu-i-se-n gît ca după o mîncare sleită.

Ceilalți l-au socotit înfumurat și ținfnos. I-a surprins întorcîndu-se după dînsul, șoptindu-și părerile și urmărindu-l pe furiș.

Pot să creadă ce vor și să spună ce vor ! Ceva a săpat adînc o prăpastie între dînsul și toți. Ar fi nostim să se țină de cuvînt moșnegăria din Suseni și să descalece într-o zi din șarabană ! I-ar face o primire de pomină.

Nicolae Apostol își cercetă din nou ceasul. În sfîrșit, opt jumătate. Are să meargă încet, are să ocolească, are să treacă pe la moară, pe unde erau plimbările lui singuratice de astă-iarnă, cînd atît de aproape trecea de o casă unde cînta un clavir și el nu presimțea atunci nimic.

Își potrivește părul, nodul cravatei, acul cu perla falsă, își petrecu peria pe haine, pe postavul ghetelor cu nasturi, pe pălăria cu boruri mari și largi cît o roată de car.

Pe urmă plecă împins de neastîmpărul „dureros de dulce”.

Gospodarii în straie albe de duminică îi urau bună dimineața. El răspundea îngîndurat și se temea acum să nu-l oprească vreunul, să-i ceară vreun sfat, o părere ori numai să schimbe un cuvînt.

Altădată îi căuta. Îi oprea el. Acuma fugea de dînșii.

Fugea, dar călca cu băgare de seamă pe cea mai bătătorită potecă, să nu-și prăfuiască hainele de la croitorul din tîrg și postavul ghetelor cu nasturi. Încetini pașii

cînd ajunse la marginea satului. Întîrzie un timp la moară, dar nu recunosc frumuseţea aceluia colţ umbrat, cu sălciile scaldîndu-şi plete verzi în apă şi cu mirosul plăcut, de brazdă udă, de fum şi de făină caldă.

N-avea suflet pentru toate acestea.

Cerceta mereu ceasornicul. La nouă fără cinci minute luă grăbit dealul în piept şi la nouă fix urca gîfîind treptele cerdacului.

— Bravo, flăcăule ! îl primi coana Catinca în prag. Eşti mai exact ca trenu ! În locul dumitale, aş lăsa şcoala din ticăloasele astea de Ponoare şi m-aş face şef de gară, să-i mănînc comîndul lui Atila Gheorghiu !...

Cam aşa erau toate glumele coanei Catinca şi cam acestea erau comparaţiile rezervate lui Nicolae Apostol.

Îl vedea cînd şef de gară, în locul lui Atila Gheorghiu, omul cu galoşii de reclamă „Triunghi“ ; cînd în locul lui Ioniţă Țăpu, primar la ordinele domnului Lascăr Sofian şi domnului prefect Emil Sava.

Învăţătorul înghiţi în sec. Îngăimă o explicaţie destul de lipsită de convingere, pomenind despre timpul scurt şi apropierea examenului.

— Diavolul meu se vede că-i de altă părere, mînca-l-ar puricii, că nici acum n-a făcut ochi. Doarme, duglişul ! Mă duc să-l scol, să-i torn o cană cu apă în cap şi ți-l trimit. Pînă atunci, ia te rog să-mi pofteşti acolo în cerdac, să guşti ceva. Ce-ţi cere inima ? O cafeluţă neagră ? Cafea cu lapte ? Poate o gustărică şi un rachiuuş ? Rostind diminutivele, coana Catinca tîguia drăgălaş buzele cu puf îngroşat de mustaţă şi n-aşteptă răspuns : Nu face ochii aşa cît pălăria, că nu mă sperie ! Ce-i dacă te-am întrebat de oleacă de spirt ? Nu strică ! Numai să nu cazi la patimă, ca nevolnicul de Colibăşeanu. Altfel ? Eu aşa încep ziua : o gustare, o felioară de slănină afumată cu piper, o felioară de muşchi şi un păhărel de secărică. Drege cumplit ! Asta-i unsoarea maşinăriei. O ungi bine de dimineaţă, merge fără să scîrţîie toată ziua...

Nicolae Apostol n-avu cînd să strecoare şi el un cuvînt. Nu-i prea dădea răgaz niciodată coana Catinca.

De astă dată, din uşă, adăugă o vorbă ameţitoare, dulce, fără să mai fie şi dureroasă :

— Pînă una-alta, ți-o trimit pe Matilda să-ți țină de urît ! Eu am de furcă dimineața cu hoțomanii mei, anafura și închinarea mamei lor de potlogari...

Învățătorul roși pentru vocabularul păros al coanei Catinca Știrbuleasca și pentru urechile diafanei sale copile, care poate zilnic se aflau spurcate de asemenea triviale expresii.

Se rezemă de stîlpul cerdacului.

Așa, întîlnirea avea să se desfășoare mai simplu, fără ca el să se ridice de pe un scaun, să-l dea la o parte, să se ploconească, poate să răstoarne ceva ori să tîrîie fața de masă agățată de nasturele hainei, cum veșnic era în panica unei catastrofe. Încruciașă brațele pe piept, fiindcă altfel n-ar fi știut ce să facă cu mîinile. Era o atitudine silită, dovedind stîngenirea, dar așa, fără să-și dea seama, luase o poziție romantică, asemeni lui Chateaubriand din celebra gravură contemplînd oceanul de pe-o stîncă abruptă a Bretoniei. Cu singura deosebire că în loc să i se înfățișeze înaintea ochilor talazurile zbuciumate de uragan, privea într-o prozaică ogradă cu porci scurmînd în gunoaie, rațe bălăcindu-se în treuci, gîște pascînd troscotul și cîini puricîndu-se fără pudoare în părți rușinoase.

Un foșnet de rochie, dureros de dulce, îi curmă respirația.

— Bună dimineața, domnule Apostol !

Într-o fulgerare, învățătorul gîndi : „Mi-a spus *domnule Apostol*, nu *domnule învățător* ! Nu mă tratează ca pe un vulgar dascăl de sat ; nu-mi amintește mereu distanțele : înadins îmi arată că mă consideră altceva !“

Nicolae Apostol ridică ochii recunoscător :

— Bună dimineața, duduie Matilda...

Ridică ochii, iar numele duduii Matilda îl șopti cu glas sfîrșit ; iar respirația i se stinse încă mai mult pe buze.

Într-această dimineață de sfîrșit de mai, oare mai există undeva sub soare un muritor întîmpinat într-un cerdac de-o atît de nepămînteană făptură ? Apariția înainta către el în rochie albastră, spumoasă și ușoară, cu guler și mîneci de dantelă.

Abia atingeau urftele scînduri cu vîrful pantofilor albi.

Cum de respirau amîndoi același aer? Și cum de se ofereau privirii lui atît de simpțu ochii cu genele lungi, sprîncenele arcuite, obrazul sub care străveziu se citeau vinele albastre spre tîmple? Prin ce putere se împlinea această minune, fără ca nimic să se schimbe pe lume: toate să rămînă în jurul lor, așa cum sînt: ograda cu porcii scurmînd și rațele bălăcindu-se în treuci?

Nicolae Apostol sărută ca prin vis mîna întinsă.

Duduia Matilda întrebă cu un glas obosit:

— Ce priveai dumneata atît de visător, domnule Apostol?

— Cerul, duduie. Depărtările...

Duduia Matilda rîse ușor, neîncrezătoare:

— Cerul? Depărtările? De ce minți?... Pot să-ți spun eu ce priveai. Te uitai la ograda noastră cît e de urîță, cu atîta murdărie, atîtea orătării și hîrburi... Făceai poate comparație cu parcul și conacul de la Sofieni... Spune, nu?

Învățătorul rosti cu un elan care în aceeași clipă îl înspăimîntă prin temeritatea cuvintelor:

— Nu, duduie Matilda! Nu făceam nici o comparație. Mă întrebam numai cum poți mata să trăiești în asemenea decor. Îmi pari ca o domniță surghiunită...

— Vai! exclamă ironic duduia Matilda, ducînd mîna mică la sînul mic de sub țesătura albastră. Nu-mi închipuiam că ești atît de poetic... Domniță, și încă surghiunită?

— Domniță, și încă surghiunită... repetă apăsător Nicolae Apostol.

Duduia Matilda ridică sprîncenele, subliniindu-și nevinovata mirare:

— Dar, domnule Apostol, nu mă simt surghiunită de fel. Nu uita că aici m-am născut, aici am crescut. Poate nu știi că eu mă scol dimineața să dau de mîncare la păsări și să controlez cloștile?

Învățătorul respinse cu oroare imaginea acestor terestre îndeletniciri.

— Da-da! întări fata coanei Catinca. Acestea sînt ideile mamei, și le aprob. Așa m-a crescut, și poate că

n-a greșit... Pensionul de o parte, gospodăria de alta. Când am să mă mărit...

Nicolae Apostol simți un cuțit împlîntat în inimă.

Duduia Matilda îl răsuci cu o delicioasă cruzime :

— Când am să mă mărit, nu vreau să părăduiesc agoniseala părinților. Aceasta am să i-o hotărască soțului : dimineața, pînă la nouă, să nu se uite la mine, să întoarcă fața la perete... N-am să încep cu pudra și cu frizatul părului. Mai întîi camera și cheile ; după ce-am pus toate la punct, am destulă vreme toată ziua să fiu și cucoană mare...

Cuțitul răsucit în inima lui Nicolae Apostol, după durerea ascuțită de la început, dădu drumul la o năvală fierbinte de sînge. Ce senzație dureros de dulce ! Și ce gînduri nebune îi năluciră. Adică, în care scop anume i le spunea toate acestea ? Nu le rostea la întîmplare. Arăta așa că nu se consideră o domniță surghiunită. Că idealul ei e o viață modestă, de gospodărie cumpănită, poate alături de un om deprins și el să trudească la munca pe care a văzut-o ea de cînd a deschis ochii : cîmpul, plugăria... Cum de nu s-a gîndit la aceasta mai demult ? Purtarea coanei Catinca era destul de ciudată și de semnificativă. Îl primea cu prietenie. Îi trimitea copilă să-i țină de urît. Poate pentru fata ei un asemenea soț visa. Un om tînar, energic, gata să ducă mai departe o gospodărie de țară. Un om fără mofturi și pretenții... Ar da demisia... (Nicolae Apostol se lepădă de credința lui înainte de al treilea cîntat al cocoșilor !...) Și-ar da demisia și ar intra la școala ei, să învețe plugăria în lege și să adauge la experiența ei o energie bărbătească... Gîndurile nebune îi înfierbîntară tîmplele ; împingeau sîngele cu zvicnituri năvalnice în inimă...

Duduia Matilda, așezată pe scaun și jucîndu-se cu dantela mîneții, înălță ochii și-l întrebă mirată :

— Nu spui nimic ? N-am dreptate ?

— Desigur... Fără îndoială... Negreșit... îngăimă Nicolae Apostol.

Duduia Matilda lăsă dantela între degete și îl amenință cu arătătorul :

— Bagă de seamnă ! Dacă aş fi eu profesoară şi dumneata elev, ți-aş pune notă rea. Nu e prea lăudabil pentru un profesor să repete de trei ori trei cuvinte care spun acelaşi lucru : desigur, negreşit, fără îndoială... Mama ar avea drept să se îngrijească de soarta lui Tică la examen cu asemenea profesor... Schimbă tonul, neprevăzut : Ce răutăcioasă sînt ! Dar nu e aşa că nu mă iei în serios ?...

„Ce încîntătoare e ! gîndi Nicolae Apostol. Nu e acesta un semn de iubire ? A necăji nevinovat pe cineva înseamnă a-i arăta că-i porţi interes, a-i dovedi într-un chip mai discret simpatia... Şi a spus *profesor* ! — nu un dascăl oarecare de sat. Profesor e şi Spiru Haret, şi Xenopol, şi Titu Maiorescu, şi Iorga...”

— Te-ai supărat de taci ? stăruie duduia Matilda. Îmi pare rău... Îmi cer scuze... Dar fac şi eu ce pot, să treacă timpul. Nu m-a trimis mama să-ţi ȕiu de urît ?

Edificiul înălţat de imaginaȕia lui Nicolae Apostol s-a clătinat din temelii.

Aşadar, toate au fost numai „ca să treacă timpul“ ?

S-a clătinat edificiul, dar nu s-a ruinat. Îndată învăȕătorul a descoperit o explicaȕie optimistă : „Pudoarea feminină nu-i îngăduie să-şi trădeze un sentiment. Şi-a dat seama că a lăsat să se înȕeleagă prea mult. Acuma încearcă să retracteze. O femeie invocă întotdeauna alte motive, frivole şi răutăcioase, ca să-şi ascundă, din delicateȕe şi orgoliu, motivul grav care o face să roşească...”

Şi, cu încredere, pe aceste fragile temelii Nicolae Apostol clădi mai departe palatul său şi al nălucirilor.

Capitolul XVII

„Deșteptările din vis sînt cîteodată
tot așa de crunte ca scufundările în
moarte...”

A trecut a doua jumătate a lunii mai.

A trecut și întâia jumătate a lui iunie.

A trecut și elevul Știrbulescu Constantin examenul, cu răspunsuri îndrăcite, care-au uluit și în același timp au iritat solemnii examinatori. Încă nu mai dăduseră peste asemenea dihanie de copil!

Nicolae Apostol s-a întors din oraș glorios, cu trăsura de mare gală a coanei Catinca.

El pe scăunaș, coana Catinca și Matilda în fundul trăsurii, Tică pe capră, lîngă vizitiu, unde obținuse ca un prim acout al recompenselor de vacanță învoirea să apuce hățurile și să mîne el caii. Atîta a așteptat!

— Țineți-vă bine! strigase, scuișind în palme și întorcînd capul zbîrlit, după ce lepădase bereta de marinar care-l incomeda. Țineți-vă bine și faceți-vă cruce! Mamă, ți-ai făcut testamentul?...

Spuse, se propti în hățuri și dădu bici cu frenezie, ca unul care nu o dată trecuse prin șanțuri și hîrtoape, în galop, cu harabalele de la arie și de la treburile cîmpului.

Matilda tipă ușor și-l rugă să se potolească. Coana Catinca fu de altă părere :

— Lasă-l, copilă ! Asta-i treabă bărbătească. Astăzi să învețe a struni caii în zăbale, mâine oamenii ! Nu-l vreau o mămăligă ! Recunoscătoare, puse mîna lată pe genunchii lui Nicolae Apostol : Dumitale trebuie să-ți mulțumesc că mi-ai întărit o părere veche a mea. Știam eu că are stofă în el, dar n-aveam proba. Acuma am proba. Și mai am probă că și pe dumneata te-a făcut Dumnezeu cu mîna tare. Bravo ! Halal ! Bine mi l-ai mai dat la manej !... Nu te-aș schimba pe zece plăcinte cu moșnegăriile pe care le-a virît în sperieți la examen, păduchiosul mamei, păduchios !

Păduchiosul mamei pocnca din bici și chiuia, de sfîrșiau roțile trăsorii.

Nicolae Apostol plecă ochii cu modestie, copleșit de elogiile coanei Catinca.

Îl munceau, pe scăunașul îngust, gîndurile și simțirile cele mai potrivnice. Se bucura de victoria sa pedagogică ; dar se întrista la gîndul că tocmai cu acest preț de acum înainte nu mai are de ce urca dealul pînă la curte. Simțea ușoară și amețitoare atingerea Matildei, genunchiilor apropiați ; dar îl sugruma siguranța că totul s-a sfîrșit, că numai întîmplarea are să-i mai pună față în față.

Într-o lună de zile chinuirea lui a crescut.

Cîteodată i se părea că Matilda îi iese înadins înaintea, că îl caută.

Altă dată răspundea distrată la întrebări și părea că nici nu-i observă prezența. Nu era o chinuire ? Dar o chinuire dureroasă și dulce. De acum se întoarce acolo unde îi este locul sortit pe veci : între țărani descuți și rupți, să se împărtășească de la necazurile lor, străin însă acum cu desăvîrșire de mulțumirile și de bucuriile lor, netrebnice, de golani.

— Mamă, nu e așa că domnul Apostol are să mai vie pe la noi ? Nu e așa că n-ai să ne ocolești acuma, domnule Apostol ?

Matilda (i s-a părut, sau așa a fost într-adevăr ?) a pus o anumită mlădiere în glas, deosebită, stăruitoare, secretă.

— Duduie...

Începuse și nu știa ce va spune mai departe. Îl salvă coana Catinca :

— Ce duduie ? Cu dînsa vorbești ori cu mine ? Să-ți spun eu ce-ai să faci ! De-acuma ai vacanță... Cine te oprește să mai vii pe la noi, fără interes, așa, pe gratis ?... Pînă acuma veneai pentru Tică, pentru cei trei sute de lei (treacă de la mine, acuma s-au făcut patru), pe care i-ai cîștigat cu merit și i-ai muncit cu sudoare. Acuma mai vină și pentru Matilda ! Dumneata citești cărți și romanțuri ; romanțuri citește și ea. Nu cu mine are să vorbească deci despre năzdrăvăniile din cărțile dumneavoastră. Așa încît numai pofteste mătăluță să nu-mi vii, că mi te strunește Catinca Știrbuleasca mai abitir ca Ticuță telegarii !...

Ce blîndă și îndurătoare providență i s-a părut învățătorului această coană Catinca în toane bune !

Stătea lăbărtată în fundul trăsurii, clădăraie de rotunjimi îmbrăcate în rochia de atlas negru și lucios. Părea caricatura unui bine hrănit idol chinezesc, din care un glumeț și-a făcut cuier pentru pălăria vișinie de pai lăcuit, zvîrlită pe ceafă.

Dar Nicolae Apostol o vedea cu alți ochi, cu totul alți ochi, și cu totul transfigurată.

Fără îndoială, această invitație nu era străină de cine știe ce ascunse și stăruitoare proiecte.

Matilda, în pardesiul alb de doc, cu pălăriuța mică pe ochi, delicată și fină, cu genele pudrate de praf și încă mai delicioasă așa, părea străină de rezultatul discuției. Desigur numai din pudoare s-a prefăcut deodată că n-o interesează.

Cu surisul uitat pe buze, privea dincolo de dîșii, departe, peste cîmpuri, linia orizontului.

— Nu e așa, Matilda ?

Întrebînd, coana Catinca se răsucise pe jumătate, amenințînd echilibrul din arhitectura rotunjimilor care alcătuiau plurisferica sa făptură.

— Ce să fie așa ? rosti Matilda revenind la realitate. A, da ! Desigur, fără îndoială, negreșit...

„Ce divină joacă ! gîndi Nicolae Apostol. Îi place să mă necăjească.“ Aluzia la povestea cu : „Desigur, fără îndoială, negreșit“ e un secret al lor. Un secret al lor, numai al lor !...

Matilda își scutură praful de pe gene cu degetul mic ușor rotunjit, într-un alintat gest de cochetărie.

Tot așa de gingașă e toaleta porumbițelor cînd își lustruiesc fulgii.

Nicolae Apostol o mîncea din ochi. Coana Catinca mîncea bomboane de răgușeală și tusă. Într-un tîrziu Matilda spuse, făcînd o legătură de gînduri numai de ea cunoscute :

— Apropo, mamă ! Nu e așa că nu s-a schimbat nimic din înțelegerea noastră ? Îi scriu Estelei cum a fost vorba. O chem să stea toată luna lui iulie la noi... O aduce fratele ei, la plecare vine tot fratele ei s-o ia...

— Bine, copilă, eu nu-mi iau vorba înapoi ! N-ai decît s-o chemi ; n-are decît să vină ! Numai să știi că n-am să vă slugăresc în toiul muncilor...

— M-ai slugărit vreodată, mamă ?

— Nu, copilă, să nu păcătuiesc. De altfel, Estela ta-i fată bună. Dacă nu s-o fi schimbat prea mult și n-a căpătat mofturi, pot spune că-mi place... Dintre toate marțafoaicele din școala ta, asta era cea mai pe gustul meu...

— Așa a fost și tot așa este, mamă. Ți-o garantez...

Rămas în afară de discuție și în necunoștință de cauză, Nicolae Apostol presimți o primejdie nouă și alarmantă.

Lumina soarelui deveni deodată fumurie.

O prietenă însemna un adversar neprevăzut. Mai ales o colegă de școală. Rostul lui dispărea. Învățătorul din sat n-avea decît să rămînă devale, în satul lui, printre desculții lui.

Restul drumului a continuat astfel, mai puțin glorios pentru Nicolae Apostol.

N-a mai fost vorba despre succesele lui Tică, despre calitățile sale pedagogice, despre invitația să țină de vorbă Matildei și să discute năzdrăvăniile din cărțile lor ! Fiecare s-a scufundat în lumea sa, izolată de a celorlalți. Matilda tăcea visătoare. Tică îndemna caii cu biciul și

cu sudălmii de surugiu: Coana Catinca se răsucea și încerca să se înalțe, ca să vadă mai bine cum arătau cîmpurile arendașilor și proprietarilor pe care îi cunoștea pînă la a noua spiță a neamului și pînă la ultima poliță de la zarafii tîrgului.

Pe unii îi aproba : „Brava ! Halal ! Asta mai zic și eu orzoaică !” Pe alții îi condamna cu scîrbă și fără drept la recurs : „Poftim ! Ian priviți la păpușoaiele păcătoșului ! Nici sămînța și prașila întîi n-are s-o scoată !... Pînă într-un an îl vedem și pe aista vîndut la darabană !... D-apoi ovăzul ? Puchinoșenia asta-i ovăz ?”

Nicolae Apostol nu putea spune dacă puchinoșenia era ovăz sau nu. Nu vedea nimic înaintea ochilor în afară de întunecatele amenințări ale viitorului. Iar, deocamdată, de aceste amenințări îl consola senzația dulce a genunchiului atins ușor de genunchiul Matildei, în lienele clătinări ale arcurilor.

Presimțirea a fost așadar. A trecut însă repede. S-a risipit ca fumul. Nicolae Apostol a uitat de ea cum uiți dintr-o clipă pe alta schimbătoarele rotocoale ale fumului.

Timpul, timpul pîndea însă să i-o amintească, neîndurat, într-o aprigă precipitare de întîmplări.

Peste examenele sfîrșitului de an pășise ca un lunatic. N-ar fi știut să spună lămurit cum s-au petrecut toate.

Poate elevii lui au simțit această înstrăinare. Poate că nu.

S-a despărțit pentru o vară de dînșii, grăbind formalități, semnînd certificate, împărțind fără pompă niște premii sărăcăcioase școlarilor deodată străini de interesul și de sufletul său : lui Vasile Țăpu și Mariei Bot, lui Alexandru Blănariu și la vreo doi din nenumărații Colțun, nepoții lui moș Lecachi Zamă-Lungă. S-ar fi zis că copiii mai așteptau și altceva.

El nu le-a citit în ochi așteptarea.

Domnul Lascăr Sofian n-avea a se plînge de excesul de zel al dascălașului din Ponoare. Se ținea de cuvînt.

Se arăta om de înțelegere. Căpătase școală : își împlinise fantezia. Căpătase casă : se astîmpăraseră.

Nu mai încurca pe nimeni. Nu mai stătea în calea nimănui. Nu mai stătea prea mult nici chiar acasă la el. Nu-și rodea pragul.

Mai mult rosesese peria tot ștergîndu-și mereu straietele și pălăria cînd pleca sub o sută de pretexte nou născocite, ca să bată drumul curții, sus, la Știrbuleasca.

Asemenea rătăcirii se iscă din senin în viața fiecărui om. Mai tîrziu, pățitul pomenește despre ele cu un fel de uimire, ca despre neînțelesele fapte ale unui nebun, străin de adevărata sa ființă. Mai tîrziu...

În timpul cît le trăiește, însă, îi par, ca și lui Nicolae Apostol, o nebunie dureros de dulce.

Viața din afară de conacul cu porci scurmînd în gunoaie și cu cîrduri de rațe bălăcindu-se în treuci, viața cealaltă, a satului, a oamenilor, a țării mai de departe, nici nu exista. Oamenii treceau pe dinainte-i ca umbrele ; tot ca umbrele, fără să lase urmă, treceau peripețiile lor.

Într-acel timp a ars acoperișul de la hanul lui jupîn Aizic. Neguțătorul a scos boarfele afară, au început copiii a se văita în limba lor plîngătoare, a leșinat madama Sura și de-abia au adus-o la simțire vecinele. Au scăpat cu spaima. Au sărit oamenii — era zi de duminică — și au stins pălălaia.

Nicolae Apostol n-a găsit vreme să se abată pe la jupîn Aizic și să-i spună un cuvînt de părere de rău.

După cîteva zile s-a săvîrșit din viață feciorul cel din urmă al părintelui Ștefan, după ce se întorsese de la oaste și de la învățătură, să zacă aproape doi ani într-un fund de pat. L-au bocit toate femeile și l-au dus la groapă tot satul.

Nicolae Apostol s-a repezit în fugă să bîlbăjească vorbe încurcate și reci preotului bătrîn, surpat pe scaun cu fața în palme, preotesei cu ochii uscați de plîns. L-au simțit fără îndoială amîndoi cît de străin era de durerea

lor, cît de puțin era el pregătit în asemenea ceas să gîndească la moartea cea plină de spaimă, căderea în noapte și în nimic. În ochi îi scliffea un lacom neastîmpăr de viață.

În acea zi sosea prietena Matildei, multășteptata Estela. Se hotăra întrucîtva soarta lui. De chipul cum avea să-l primească această prietenă a Matildei depindeau poate drumurile lui mai departe la conacul din deal. Se lepădau de dînsul? Nu-i rămînea decît să se înfunde în bîrlogul gol și să-și mistuie suferința și rușinea citind romanele și dramele unde toate deznodămintele se petrec altfel.

S-a furișat deci din mulțimea adunată să petreacă la groapă un tînăr mort înainte de a fi apucat să trăiască, s-a prelins ca un răufăcător pe lingă garduri și a tulit-o la deal.

Prietena Matildei sosise.

I-a găsit pe toți în cerdac, în afară de coana Catinca, pentru care timpul acesta de seceră și de treier era prea prețios ca să-l piardă cu musafiri. Încolo erau toți: Estela Mărgineanu, fratele ei, Dinu, locotenent de cavalerie, Matilda și Tică. Și cînd s-a ivit, toți au tăcut.

Cunoștea el asemenea tăcere. Se întinde cînd apare nechemat tocmai omul care făcea obiectul discuției. Această impresie i-a pecetluit și lui cuvîntul pe buze. A fost stîngaci, mut și prostănac.

S-a chinuit să inventeze un pretext, o carte despre care-i vorbise Matilda.

Venea s-o ceară.

— Imediat! spusese Matilda și alergase să aducă volumul.

O grabă cu intenția destul de străvezie. Îi dădea cartea, putea să plece: îl expedia!

El a mai stat.

Simțea că trebuie să plece, știa, își hotăra: „Uite acum, într-un minut, mă ridic, îmi iau ziua bună!...” Dar a rămas încleștat pe scaun, mut și îndobitocit, numai ca să mai aspire același aer din care aspira Matilda, s-o mai vadă, s-o știe mișcînd aproape, chiar cînd nu ridica ochii să-i urmărească mișcările.

Stătea și tăcea.

Prietena Matildei i-a pus câteva întrebări indiferente, de simplă politețe. Tică era ocupat cu niște cutii cu jocuri căpătate în dar. Locotenentul de cavalerie, după câteva glume cu Matilda, pe care el nu și le-ar fi permis niciodată, s-a interesat despre caii de călărie, despre o oarecare șă și alte chestiuni hipice.

Toți îi ignorau existența, lăsându-l în afară de conversație, și el nu pleca. Iar ofițerul o tutuia pe Matilda, făcea aluzii la amintiri comune, aprindea cu dezinvoltură țigara și îi arunca fumul în nas, fiindcă ea se plîngea că nu-i place fumul de tutun.

Pe urmă, cu mâinile în buzunarele pantalonilor, zurnăindu-și pintenii, locotenentul înaintase în capătul cerdacului, examinase curtea cu ochi de strateg, chemase :

— Ia veniți, fetelor !

Au sărit amîndouă. El a rămas locului.

Pe dînsul nu-l chema nimeni să-i afle vreo părere.

— Ia poftiți, jupîneselor, să facem un consult... Ce ziceți de planul meu ? În locul coanei Tincuța, știți cum aș proceda ? Mai întîi aș da jos toate șandramalele astea... Sînt o rușine și un scandal ! La pămînt cu ele și la foc !... Pe urmă aș pune să ridice un rînd de grajduri sistematice la stînga, șurile și ocoalele în fund. Locuințele argaților la dreapta...

Arăta cu brațul întins, ca un comandant indicînd operațiile pe un cîmp de manevră.

— Și mai ce ? Și mai ce ? îl înteteau fetele. Ce faci cu toată curtea din mijloc ? Manej ?

— Nici de fel ! Nu credeți voi că mă luați peste picior cu una, cu două !... Ce fac ? Împrejmuire de sîrmă — gazon și trandafiri. Asta fac ! Trag două alei. Una de la poartă la scări ; alta spre grajduri și șuri. Toată porcăria și găinăria — afară cu ele ! Mutate în dosul casei...

— Bine, Dinule ! Știi că n-ai idei proaste ?! îl luă în răsfățată bătaie de joc Estela. Să i le spui acestea diseară tantei Tincuței și o să avem de ce rîde... Ce-ai să pați cu noi n-ai să împarți...

La rîsul Estelei se adăugase surîsul Matildei.

Dar locotenentul Dinu Mărgineanu nu se dădu bătut.

— Rîdeți voi, rîdeți ! Eu știu ce știu... Mă pricep cum s-o iau pe coana Tincuța... Și poate, dacă are să spună astăzi nu, mîine are să spună da ! Ce crezi, Matilda ?

Matilda n-a răspuns, descoperind că s-a deplasat o panglică din agrafa pantofului și necăjindu-se să-i restabilească pozițiile inițiale, așa cum cerea moda din acea vară : la fiecare pantof o fundă ca două aripi de fluture prinse-n inel nichelat.

— Dă-mi voie, Matilda !

Locotenentul Dinu Mărgineanu n-așteptă autorizația ; puse un genunchi în pămînt, și în doi timpi și trei mișcări repară catastrofa.

— Fîn pîcior ! Mic pantof ! Cînd bem șampanie din el, ca niște adevărați urmași ai Romei, niște răi și niște fameni ?...

Nici acum Matilda nu spuse nimic. Nu l-a pus la locul său.

A surîs și a plecat genele, să-și acopere pudic lumina ochilor.

Nicolae Apostol s-a desprins în sfîrșit de pe scaun. Și-a luat ziua bună. Nu l-a reținut nimeni. A mers pînă la poartă împresurat de scroafe cu purcei și de cîrdul găștelor, simțindu-se privit din spate, ridicol și jalnic : un mîrlan, un învățător de sat, îmbrăcat mai pretențios decît îi permite lungul nasului, incomodat de manșete, pipăindu-și borurile pălăriei ciufulite de Tică.

Pentru aceasta a fugit el de la înmormîntarea celui din urmă dintre copiii părintelui Ștefan, pe care-i secerase an de an oftica, și pentru aceasta n-a găsit timp și suflet să rostească o vorbă de alean pentru durerea unui tată !

Două zile s-a frigărit acasă : de pe pat pe scaun și îndărăt.

A treia zi nu s-a putut birui.

Cu deznădejde a purces a urca iarăși dealul, să aducă îndărăt cartea împrumutată.

Locotenentul Dinu Mărgineanu plecase.

Singure, Matilda și Estela i-au făcut altă primire. Sau poate numai lui i s-a nălucit că i-au făcut altă primire.

Au discutat despre cartea adusă de el, despre alte cărți. Estela Mărgineanu i s-a părut mai puțin nesuferită ca în ziua dintii. Era o fetișcană veselă și fără astîmpăr, copilăroasă și cu întrebări de-o obrăznicie nostimă. Se înșela Nicolae Apostol, sau într-adevăr prietena Matildei îl privea cu oarecare curiozitate ? Poate Matilda i-a destăinuit ceva. Poate i-a spus ceea ce nici el nu știe...

Învățătorul a prins grai și curaj. Ca să fie pe placul Estelei, a început să povestească istorisiri vesele, anecdote, întâmplări citite și auzite, în care, dintr-un mizerabil orgoliu și dintr-o dorință de a se face interesant, lăsa să se înțeleagă că a jucat și el un rol important și întotdeauna simpatic.

Exagera...

Din ce în ce era mai departe de el, cel adevărat.

— Și cum te-ai resemnat să adopți o asemenea carieră ? întrebă într-un tîrziu Estela. Uite, să te fi întâlnit oriunde în altă parte, într-un tren, la băi, într-un oraș, aș fi putut jura că ești orice altceva : avocat, profesor de liceu, magistrat... Orice, în afară de un învățător care e condamnat să trăiască toată viața într-un sat și să predea lecții la copiii țăranilor...

Altă dată, acum cîteva luni, Nicolae Apostol ar fi dat răspunsul fierbinte care însemna credința lui de-o viață, justificarea sa pe pămînt.

Acum, împins mai departe de demonul pierzării, inventă o istorisire romantică și plină de peripeții confuze. Orfan, dintr-o familie cu stare pe vremuri și apoi sărăcită, a intrat în școala normală numai fiindcă nu voia să fie sarcină rudelor mai îndepărtate. A preparat și liceul în particular. Va da o licență, poate două... Îna-dins a cerut un post retras de lume, ca să-și poată continua aceste studii — pe care le ține secrete față de altă lume... Pe urmă, peste vreun an, doi, drumul lui va fi altul și va duce aiurea... Deși (aceasta era pentru Matilda), deși a descoperit că viața de țară îi place foarte mult, e interesantă, plină de pitoresc... Poate chiar mai

tîrziu, cînd își va da una din cele două licențe, cea în drept, va căuta un post de magistrat la țară... Departe de lume și izolat, lucrezi, citești, scapi de tirania relațiilor...

— Dumneata ești un romantic! declară Estela. Romantic sau îndrăgostit... N-ai venit cumva aci ca să-ți ascunzi o dragoste nenorocită?

Nicolae Apostol roși — i se păru că Matilda a întors capul și privește în altă parte, ca să-și ascundă și ea roșata din obraz.

— Domnișoară, răspunse, nu sînt un om dintre acei care-și strigă sentimentele în piața publică. Am pudora sentimentelor...

— Genul tău, Matilda! rosti Estela Mărgineanu și poate înadins a schimbat vorba.

De atunci Nicolae Apostol își petrece ziua și noaptea sfărîmîndu-și mintea să scornească mereu alte explicații absurde pentru stăruința cu care se înfățișează ca un cerșetor la poarta coanei Catinca Știrbulescu.

Uneori Matilda și Estela îl primesc cu voie bună. Vorbesc despre Sadoveanu și Vlahuță, Anghel și Iosif, *Semănătorul* și *Viața Romînească*. Estelei îi plăcea Pătrășcanu și Caragiale. Cînd e vorba de anumite pasaje, aleargă în casă să caute cartea și citește cu un mare dar actoricesc, cu o seriozitate calculată, din care scoate cele mai comice efecte.

Alteori, însă, de cele mai multe ori, Nicolae Apostol se simte de prisos.

Prietenele discută între ele despre cărți cu totul necunoscute de dînsul, despre anume romane franțuzești cu mare faimă la pension. Trec apoi la amintirile lor, la întîmplări cu eleve și profesoare, la fostele colege care s-au logodit ori s-au măritat, la moda pălăriilor și a rochiilor, la concerte.

Matilda cîntă din ce în ce mai rar la clavier.

Cel puțin atunci tăcerea lui însemna o cucernicie de ascultător. Așa, e o mărturie umilitoare de ignoranță, hotarul care desparte două lumi.

La început s-a oferit să execute oarecare servicii mărunte. Bunăoară, să ducă scrisorile la primărie înaintea

factorului sau să aducă el ziarul și corespondența, ca să scutească argații de-un drum.

Acum nu-l mai așteaptă să-și ofere serviciile. I le cerele, găsind foarte natural rolul acesta subaltern.

Lui Nicolae Apostol îi pare totuși încântătoare situația de curier și de om de serviciu.

Mai puțin îl încintă ghidușile lui Tică atunci când pentru o farsă bine izbutită îl alege victimă pentru înveselirea crudă a Estelei și a Matildei.

Farșele lui Tică sînt crude și uneori păguboase.

O dată i-a agățat un rac viu la spate, de haină, iar el s-a învîrtit prin cerdac fără să știe de ce cele două prietene izbucnesc mereu înnebunate de rîs. Altă dată i-a strecurat pe la ceafă, prin guler, praf de scărpinat, silindu-l să se stăpînească și să stea țeapăn pe scaun, când lui i-ar fi venit să-și scarpine spinarea de un stîlp, cum se scarpină godacii din ogradă, cu grohăituri de mulțumire. Păguboasă a fost gluma pe urma căreia s-a ales cu haina agățată. Haina lui de la croitorul extra din tîrg. Matilda s-a supărat și l-a dojenit pe Tică, s-a oferit să repare ea dezastrul, a venit cu ac și cu ață și a început să coase ruptura, cu toate împotririle lui Nicolae Apostol.

Nu și-a scos haina — cum și-ar fi putut permite așa ceva? A cusut-o Matilda pe el. Ce dulce și neuitat moment! Îi simțea atingerea ușoară a degetelor, respirația caldă — el aspira parfumul părului, suav și amețitor.

Atunci, în acea seară, a luat hotărîrea îndrăzneată să-și mărturisească iubirea într-un răvaș. L-a scris. Avea să pună plicul într-o carte chiar a doua zi. A doua zi scrisoarea nu l-a mulțumit. A început alta, și alta... Pe urmă, când scrisoarea i s-a părut în sfîrșit definitivă, n-a avut curajul s-o pună în carte.

Sosise locotenentul Dinu Mărgineanu mai devreme decît fusese vorba. S-a invitat singur să stea o săptămînă, pe urmă să plece cu Estela și cu Matilda într-o excursie cu trăsura, la mănăstirile din ținutul Neamțului.

Rostul lui Nicolae Apostol din nou rămînea în afară de plimbările, de discuțiile și petrecerile celorlalți. Jucau

crochet ; perechile partizilor se completau cu Tică. Odrasla coanei Catinca își descoperise o aptitudine deosebită pentru asemenea jocuri de îndemînare și precizie. Ajungea corsar înaintea tuturor și-și făcea o plăcere să trimită bila Matildei și a locotenentului Dinu Mărgineanu pe sub hambare, în treuci și tocmai în fundul ogrăzii, la grajduri. Nicolae Apostol rămînea spectator bleg și neinteresant.

Pleca pipăindu-și scrisoarea, care se mototolea în buzunarul de la piept.

Într-o zi nu i-a găsit.

Erau plecați undeva pe cîmp, în pădure, nimeni nu știa exact unde. Nici nu avea nimeni dintre argați și slujnice libertatea de cuget să răspundă la asemenea întrebări. Toți forfoteau cu ochii în pămînt. Stăpîna, mînioasă, tuna și fulgera, la ușa cancelariei unde se încheiau socotelile și se făceau plățile. Un român necăjit, cu pălăria în mînă, ridicase ochii și poate glasul. Nicolae Apostol l-a recunoscut. Tudose Bot, tatăl Mariței Bot, gospodarul prăpădit, cu o casă de ploduri. Ridicase ochii și poate glasul, să-și apere cine știe ce mizerabilă a lui dreptate.

Alături de el, logofătul Pintilie, înalt și țeapăn, cu harapnicul spînzurat pe braț, îl îndemna să-și țină gura, iar Tudose Bot n-a dat ascultare poveței. În aceeași clipă coana Catinca s-a prăvălit de pe cele două trepte de unde se răstise cu mîinile în șolduri ; vînată de mînie, a smuls harapnicul de pe brațul logofătului și a început să-l plesnească pe Tudose Bot peste obraz.

Una, două, trei lovituri !... Trei, și mai multe.

— Nu da, cucoană !

— Hristosul și panaghia voastră de hoți !... Nu da, cucoană ? Hai ? Nu da, cucoană ?... Vrei socoteală dreaptă ? Na, socoteală dreaptă !

— Nu da, cucoană, că intru-n păcat !...

— Na pentru păcat ! Ține pentru păcat, calicule !

Loviturile răpăiau pe obrazul și pe umerii omului cu șerpii curelelor și cu codirișca, ponciș peste ochi, șuierat peste sfircul urechilor.

Nicolae Apostol a asistat la scenă fără să aibă drept la cuvînt.

Și ce cuvînt, întru a cui dreptate ar fi putut el oare să mai scoată acum? Ar fi dorit să se afle departe, cît mai departe, să n-o fi văzut niciodată aceasta.

S-a dat îndărăt pas cu pas, spre poartă. Pe lîngă el a trecut Tudose Bot, cu pălăria în mînă, ștergîndu-și vîrcile de sînge cu mîneca murdară a cămeșoiului. I s-a părut sau a fost adevărat? Tudose Bot a făcut o mișcare, ca și cum ar fi vrut să se oprească și să spună ceva învățătorului. Poate să i se jeluiască, poate să-l facă martor al asupririlor pe care le îndură, poate numai să aștepte un cuvînt de alean, cum se mulțumește orice năpăstuit în asemenea împrejurări. A șovăit numai o clipă pasul și, smucindu-se, a trecut mai departe, fără să-i dea ziua bună, ocolindu-i privirea. Își făcuse socoteala, bietul Tudose Bot!

Cum s-ar fi putut să-i dea lui dreptate și să-i asculte păsul un surtucar venetic care stîrcea toată ziua la curtea Știrbuleascăi, după ce stîrcise toată iarna și primăvara la aceea a boierului Lascarache?

Nicolae Apostol citi osînda din această răzgîndire a lui Tudose Bot.

Dar scrisoarea din buzunar, de deasupra inimii, îi dădu destulă tărie să înfrunte judecata lui Tudose Bot și să strîngă din umeri la osîndeale lui.

A doua zi, dimineața, Marița Bot s-a oprit de vreo două ori din dereticatul încăperii. Voia să spună ceva și n-avea curaj. Dădea tîrcoale tușind, ștergînd a treia oară praful de pe aceeași carte, așteptîndu-l pe domnul învățător să ridice ochii. Domnul învățător nu-i ridica.

Era scufundat, se vede, într-o lectură cumplit de atrăgătoare, deși de o jumătate de ceas n-a întors foaia.

N-a ridicat ochii Nicolae Apostol nici cînd copila, înfrîngîndu-și sfiala, a întrebat cu glas tremurat:

— Ai auzit mata cum l-a bătut Știrbuleasca la curte pe tătucu?

— ...

— ...Cu harapnicul l-a plesnit, ca pe gite...

— ...

— Mi se pare că erai și mata pe acolo ?

— ...

— Așa am înțeles eu de la tătuca. Dară i-am spus că nu se poate. Dacă erai pe acolo, săreai să pui un cuvînt, să-l scapi...

— ..

— Măcar de-ar fi fost pe sfînta dreptate ! Așa, el o mîncat bătaie, și Știrbuleasca ne-o mîncat munca noastră pe-o săptămînă... Fiindcă treîouie să știi mata că o săptămînă toți am ieșit la prașila păpușoiului, cu cățel și cu purcel. Tătuca, și mămuca, și eu ; toate plodurile, de l-o dus și pe cel micuț în covată, să-l mănînce muștele... Acuma, Știrbuleasca, pe cuvînt că s-o mîniat, a tras linie roșie în condică la socoteala noastră. Gata ! Scurtă socoteală ! Bună socoteală ! Taman cum ne explicai mata la lecție că așa urgie era numai pe vremea fanarioților și că a scăpat acuma românul de dînsa. Spune mata dacă a scăpat. Spune dacă nu scrie cîteodată și minciuni gogonate în cărțile pe care le-nvățăm ?

— ...

— Văd că te supăr pe mata cu pustiile noastre de ne-
cazuri și că mata ai de citit...

— ...

— De-acuma fug !... Am prășit și fasolea din grădină de-aicea. Mata ai cam uitat de dînsa. Fiecare cu ne-
zurile lui. Poate ai și mata destule... Cu sănătate !... Și nu mai fi mata amărît de cele ce te-au amărît, că toate trec... Așa-i spuneam eu și tătucăi, de mi-o dat un picior undeva aseară...

Marița Bot, în costumul ei de gospodină în miniatură, cu fustă creață și brîușor, așteaptă un cuvînt. Cuvîntul nu vine. Fetița lipește încetișor ușa.

În cameră e răcoare, curat, miros de busuioc. Ea a dat muștele afară, ea a stropit pe jos, ea a tăbîrcit donița cu apă ; chiar mușcatele din fereastră ea le-a adus, ea le udă, printr-însa trăiesc. A plecat, iar pretutindeni a rămas prezența ei.

Nicolae Apostol și-a ascuns obrazii în palme.

Pe urmă ?...

Pe urmă a venit și ceasul celei mai crunte dezmeticiri.

Întîmplarea s-a petrecut repede. Tot așa sînt deșteptările dintr-un somn cu vis dulce, cînd vraja te poartă pe alte tărîmuri și deodată deschizi ochii cu spaimă să vezi că acoperișul arde undeva în vîlvătaie și e gata să se surpe peste tine.

Nicolae Apostol plecase în acea dimineată avîntat de acasă, cu o hotărîre care nu mai îngăduia amînare. A schimbat scrisoarea din plicul mototolit de atîta purtare în altul proaspăt. Pornea să-și joace soarta. A doua zi ar fi fost prea tîrziu.

Matilda pleca împreună cu toți în excursia din Munții Neamțului. Urma apoi să revină numai două zile și să-și pregătească bagajele pentru o lipsă mai lungă...

Familia Mărgineanu îi întorsese invitația, poftind-o să petreacă restul verii la vila lor, la Constanța.

Rămîneau astfel la conăcul de la Ponoare numai coana Catinca, să mai muștruluiască mîrlanii cu harapnicul, și Tică, să bage satul în sperieți cînd trece călare, galop, în vîrtejuri de praf. Pentru aceștia, Nicolae Apostol n-ar fi avut de ce să mai urce drumul bătătorit de aproape trei luni... La toamnă... Dar cine mai poate ști cîte se vor petrece pînă la toamnă?... În ultimele zile i s-a părut că privirea Matildei întîrzie stăruitor, gînditoare și melancolică asupra lui... Poate că și ea gîndește la fel. Poate că simte la fel. Poate că și ea e pătrunsă de tristețea acestei îndepărtări. Și poate înadins pleacă, numai ca să-și verifice puterea unui simțămînt încă nemărturisit, dar năvalnic. Scrisoarea lui va limpezi pentru amîndoi o îndoială. Va deschide un drum. E o scrisoare umilă, arzătoare și deznădăjduită. N-o poate supăra... Iubirea nu ofensează niciodată pe nimeni... Va pune plicul în carte, îi va da cartea în mînă, spunîndu-i că se află înăuntru ceva numai pentru dînsa. Ea va înțelege îndată. Va alerга din cerdac în camera ei, nerăbdătoare... Iar el va aștepta, silindu-se să pară cît mai natural, discutînd banalități cu domnișoara Estela Mărgineanu, povestindu-i anecdote așa cum îi plac ei și cum pentru dînsa colecționează acum toate hazurile din cărți, din ziare și din almanahuri.

Peste un sfert de oră are să apară Matilda. Îi va afla răspunsul din ochi și din îmbujorarea obrazului.

Totul e simplu. Totul așa s-a petrecut de cînd există pe lume iubire !... De ce-o fi fost atît de prostănac pînă acum ? De ce a așteptat atîta, pînă în ceasul al doisprezecelea ?

Totul e simplu, a devenit miraculos de simplu.

Viața, ca să-i dovedească de îndată cît de simple sînt toate, încă de la poartă l-a întîmpinat cu semne de excepțională favoare. De astă dată nu i-au mai ieșit înainte nici porcii grohăind, nici n-au tăbărit giștele cu larmă. Toropite de arșița dimineții, toate vietățile curții molarău în cotloane umbrite. Vietățile curții, orătării și animale, argați și slujnice — toți, toate, tot.

Nu mai rămînea decît să-i iasă înainte Matilda, singură. Ca totul să fie cu atît mai simplu ! Îi va preda cartea și plicul fără martori...

Cînd a ajuns la ultima treaptă a cerdacului, a tușit. A bătut în ușa deschisă. Așteaptă. Nimeni. Fereastra deschisă. Tot nimeni. Nu face nimic ! Va aștepta pînă ce va da semn de viață cineva în această casă deodată pustie. Chiar nu atît de pustie dacă ascute auzul și ascultă. Din cealaltă cameră, din fund, prin ușa deschisă străbat în camera din față, în salon, ecouri de glas și de rîsete. Așadar acolo sînt ?... În sufragerie, desigur, încă la cafeaua cu lapte, leneșii !

Oare Matilda n-are nici o presimțire ? N-are să tresară cînd va ieși în cerdac și va da cu ochii de dînsul ?

S-a așezat pe grinda cerdacului să aștepte... Nici n-avea mult de așteptat. Se aud scaunele mișcate, glasurile învălmășite, semn că s-au ridicat de la masă. Au trecut în salon... Acum. Acum, dacă providența îi este pînă la sfîrșit de partea sa, toți au să rămînă în casă, iar afară va ieși numai Matilda. Așa cum știe că *trebuie* să se întîmple.

Numai această siguranță l-a îndemnat să tacă și să aștepte, în loc să-și anunțe prezența tușind ori bătînd din nou în ușa. Dar de ce el, care a învățat copiii țărănilor fără creștere că a asculta la uși e năravul cel mai

scîrbavnic, de ce el s-a dat la adăpost, să asculte ce vorbesc cei dinăuntru ?

E adevărat că el asculta la o fereastră deschisă, nu la uşă, şi e adevărat că totul a venit înainte de a se dezmetici, fără premeditare.

— Ții pariul ? întrebuse glasul Estelei Mărgineanu.

— Care pariu, Steluțo, că n-am fost atentă ?

E glasul Matildei.

— Pariul de-adineauri. Ce Dumnezeu, ai uitat atît de repede ? Pariul că astăzi Niculiță Pisălogul are să se prezinte cu un buchet de flori, de adio.

— Nu pun nici un pariu, Steluțo, fiindcă şi eu mă cam tem de așa ceva. A început să devină agasant. Noroc că plecăm ! Așa, n-are să ne silească să fim nepoliticoase şi să-i dăm a înțelege că ne-a obosit toată ziua bună ziua !

Acesta e glasul Matildei ? Acestea sînt vorbele rostite de buzele Matildei ?

Urmează glasul locotenentului Dinu Mărgineanu, acompaniat de un hohot sonor de rîs :

— Te pomenești că în legea lui ți-o fi făcînd curte, Matildo !

Cînd rîsul locotenentului s-a potolit, intervine vocea coanei Catinca, răgușită şi groasă :

— Lăsați-l în pace, fetelor şi dumneata, Dinule ! Mie îmi pare om destul de deștept şi la locul său. Îşi cunoaşte lungul nasului. Dacă i-o fi venit lui vremea de făcut curte, găseşte el o fată de popă ori de învățător, ca pentru nasul lui... De unde ați mai scos-o şi asta ? Să fi simțit așa ceva, nu-i făceam eu vînt să se trezească tocmai devale ? Vine şi el, sărmanul, să se simtă între lume mai subțire ! Nu-ți fi vrînd, ca răposatul Colibășeanu, să se tîmpească numai cu bețivi şi cu womenile din sat... Vine, a venit, şi iaca n-are să mai vină de-acuma !

— Să vă arăt eu cum vine, a venit şi n-are să mai vină ? se repezi glasul Estelei Mărgineanu. Păcat că n-am o pălărie ca o roată de car. Stați ! Am găsit. Ticușor, ia dă-mi tu capacul de la cutia de carton. Așa.

Așteptați acum să vă arăt cum vine, a venit și nu va mai veni domnul Niculiță Pisălogul.

Urmează o pauză.

Unghiile lui Nicolae Apostol au însîngerat palmele.

Desigur, înăuntru, Estela, cu darul ei actoricesc și cu capacul cutiei de carton în chip de pălărie, imită mersul și apariția în cerdac a lui Niculiță Pisălogul, alias Nicolae Apostol de la școala comunei Ponoare.

Parodie deplin izbutită, căci după pauza atentă a izbucnit un hohot general de rîs. Se disting toate rîsurile în corul pe patru voci. Rîsul gros al coanei Catinca, rostogolindu-se-n toate sferile corpului; rîsul lui Tică, însoțit de tropăituri și întrerupt de icnete; rîsul nechezat al locotenentului de cavalerie Dinu Mărgineanu; rîsul ușor și chicotit al Matildei.

Da, și rîsul Matildei, și rîsul Matildei!

Nimeni, nu întrerupe nimeni această crudă joacă. Dimpotrivă, toți, cu Matilda împreună, se întrec strîgînd prin hohote:

— Încă! Bis! Brava, Steluțo! Brava, Estela! Bată-te cucul, Estelo, fată hăi, că nebună mai ești! Bis! Te rugăm, Steluțo, înc-o dată!...

Ce-l mai ține oare locului pe Nicolae Apostol? Cum de nu se prăbușește oare un om din picioare cînd înăuntru-i s-a petrecut o asemenea surprare? Totu-i sfîrșit, și el nu se desprinde de pe grinda unde-a rămas încheștat, cu pumnii încheștați, cu fălcile încheștate... Așteaptă. Ce mai vrea încă?

Înăuntru altă pauză; alt hohot de rîs. Estela Mărgineanu s-a executat și a doua oară; depășindu-se pe sine, desigur, căci hohotul e mai nebun.

Pe urmă, cînd toți s-au potolit, glasul lui Tică străbate cu o neașteptat de umană și reparatorie indulgență, să ceară grație pentru învățătorul Nicolae Apostol:

— Matilda, nene Dinule, la logodna voastră nu e așa că o să-l invitați și pe domnul Apostol? Zău! E caraghios el cînd stă și tace ca un moroi, dar zău că mi-e drag! Nu-i chiar așa de țeapă!

După o clipă, cu nestatornicia drăcească și ascuțimea neîndurată pe care Nicolae Apostol prea bine i-o cunoștea, același glas al lui Tică adăuga :

— Numai mă tem că n-aveți să-l chemați, ca să nu fii tu gelos, nene Dinule, pe dînsul cînd o veni el s-o invite pe Matilda la dans... Vreți să vă arăt eu cum are s-o invite ? Așteptați...

Pizmuind succesul actoricesc al Estelei, Tică a uitat accentele generoase de acum o clipă. Înăuntru încearcă să reconstituie imaginara invitație la dans a învățătorului din Ponoare, așa cum se va petrece la mai puțin imaginara logodnă a domnișoarei Matilda Știrbulescu cu locotenentul Dinu Mărgineanu din cavalerie.

A încercat și vede-se că a izbutit, judecînd după intensitatea celui de al treilea hohot de rîs și după exclamația coanei Catinca :

— Minca-l-ar mama, că are toate talenturile, păduchiosul mamei, păduchios !

În gura lui Nicolae Apostol s-a revărsat un gust de fiere și de moarte.

S-a desprins de pe grinda cerdacului. Umerii au căzut, mîinile spînzură lălii. Își tîrîie pașii sleiți spre poartă, ca omul cel mai gîrbov de pe pămînt.

Nu-l latră cîinii, nu-l întovărășesc scroafele cu godaci, n-au tăbărit asupra lui cîrdurile de gîște. Nimic nu s-a schimbat pe lume.

Soarele e tot sus și tot atît de strălucitor ; numai albastrul cerului parcă e nesuferit de dureros acum.

Capitolul XVIII

„Pe o noapte cu lună s-a întors
din mormînt un strigoi...”

Trîntit în pat, cu fața în jos, cu ochii înfundați în perne, Nicolae Apostol s-a frămîntat toată ziua și o noapte întreagă, înghițindu-și cocleala din gură.

Mereu gustul acela de venin și de fiere ! Oare avea să mai dispară vreodată ?

Nu-l mai chinuia umilința celor auzite în cerdacul unde atîtea dimineți urcase treptele împins de nebunești năluciri. Nu-i lăsase un deșert pînza căzută de pe ochi, ca să vadă deodată așa cum arată într-aievea nepămîntasca „lui” Matilda. N-o blestema, n-o ura, nu-i găsea vină.

Ce vină purta dînsa ?

Era o fată ca oricare alta, de proaspăt închiaburiți, nici mai bună, nici mai rea decît celelalte, urmîndu-și fără abatere un destin dinainte scris. Ochii lui o idealizaseră, o desprinseseră de pe pămînt, o împodobiseră cu frumuseți și simțiri pe care ea nici nu le avea, nici nu încercase fățarnic să le arate. Ea așteptase o dragoste și un bărbat potrivindu-se cu lumea ei nouă, cu învă-

țătura și prietenii de pension, cu agoniseala și ambițiile coanei Catinca Știrbulescu.

Locotenentul Dinu Mărgineanu din cavalerie, tânăr, fercheș, de neam bun și cu viitor, răspundea din partea acestor așteptări.

Nimic mai firesc. Nici măcar n-avea dreptul să-i arunce Matildei vina că a fost în vreun fel cochetă, că în așteptarea logodnicului s-a amuzat, scoțind din minți învățătorul din sat, ca să-și bată joc de dînsul. Totul pornise de la el, crescuse numai în el, fusese o nebunie numai a lui. El fusese cel care își bătuse joc de dînsul.

Iar nu acestea îl chinuiau și nu acestea îl zdrobeau de rușine.

Toate veneau ca o pedeapsă binemeritată de Nicolae Apostol pentru sminteala lui Nicolae Apostol,

Dezmințirea însă îl pusese față în față cu faptele învățătorului Nicolae Apostol din ultimele luni. Acesta era așadar? Atît de ușor și pentru atît de deșarte și condamnable năluciri se lepădase de la chemarea lui dascălicească? Pentru atîta părăsise copiii, întorsese ochii de la necazurile plugarilor din Ponoare, asistase cu brațele spînzurînd neînsuflețite cînd amarnica moșiereasă plesnea cu harapnicul peste obraz un clăcaș obidit ca Tudose Bot, jăcmănit de munca lui și bătut? Atît de șubredă i-a fost credința care-l adusesese aci sumețit, cu voința de criță?

La întrebările acestea cu răspuns deznădăjduit și plin de umilință, Nicolae Apostol își înfunda mai scîrbît obrazii în pernă, mai fierbinți simțea potopindu-l valuri de sudoare, ca îndată să se pomenească pătruns de un fior înghețat și clănțănind din dinți. A auzit cîntările cocoșilor chemîndu-se din ogradă în ogradă la miezul nopții. L-au prins cîntările cocoșilor dinainte de a se lumina de ziuă. Iar dimineața l-a făcut să ridice ochii nedormiți un scîrțîit de care oprite în poartă, glasuri și bătăi de codiriște în stîlp. A sărit să afle pricina. Abia atunci și-a amintit.

Coana Catinca Știrbulescu îi vorbise despre aceste patru care de lemne, dăruite pentru tocmeala lor, fiindcă elevul Știrbulescu Constantin izbîndise atît de strălucit

la examen. A stat în cumpănă. Cel dintîi gînd, plin de mîndrie rănită și de îndîrjire, a fost să trimită carele înapoi, încărcate. Al doilea gînd, mai chibzuit, a fost să le treacă de-a dreptul în ograda școalei. A scris un bilet de mulțumire pentru lemnele dăruite școalei din Poșnoare, nu lui.

Și s-a înverșunat într-o ispravă ciudată.

A trecut în vecini ca să capete un ferăstrău. De-acasă și-a luat toporul. Două zile a tăiat lemne și a despicat butuci.

Fără surtuc, cu mînele suflecate, nu și-a lăsat răgaz să răsufle. Toată înverșunarea și-o istovea în această muncă a brațelor, pentru el încă neobișnuită, în care găsea o plăcere sălbatică. Gospodarii treceau pe drum și se minunau. Puțin îi păsa lui de minunarea lor.

În seara a treia și-a admirat stivele frumos rînduite sub streășina din coasta școalei. S-a culcat cu brațele și cu șalele frînte de oboseală. A dormit tun, neîntors. S-a deșteptat cu ochii limpeziți și cu un început de împăcare. În această istovire a trupului aflase alean pentru boala sufletului.

Atunci s-a pomenit el pe neașteptate și cu șarabana trimisă de învățătorul Gheorghe Ceapă din Suseni, comuna Piscul-Voievodesei. Bătrînul învățător nu venise. Îl înlocuia un argat și o scrisorică, amintindu-i înțelegerea de la întîlnirea lor din primăvară.

Altă dată, acum două săptămîni, săptămîna trecută, s-ar fi descotorosit repede de-o invitație atît de străină de sufletul său. Acum făcu pregătirile de plecare cu o voie bună de școlar în vacanță.

Simțea nevoia să se apropie de o suflare omenească prietenoasă și caldă, străină de pătimirile lui de aci. Și-a bărbierit obrazul țepos, neras de patru zile, și-a periat hainele de la croitorul de țîrg, și-a potrivit pălăria cît o roată de car și a purces la drum.

Argatul nu prea suferea de patima vorbei.

Tăcut, șfichiuia cu biciușca perechea de cai mărunți și pietroși ; arăta numai cu codirișca întinsă spre satele pitulate la poalele colinelor : „Iacă și Clincenii !... Colo-i Valea-Seacă !... Vezi dumneata, pe vîrful cela de deal,

bisericuța de lemn ? Aceea-i biserica din Piscul-Voievodesei !... De-acuma într-un ceas sîntem și noi acasă !...”

Aceasta rar, dintr-o jumătate de ceas în alta.

Nicolae Apostol binecuvîntă tovărășia unui om fără mîncărime de limbă, care îl lăsa în pace cu gîndurile lui.

Iar gîndurile erau mai puțin deznădăjduite.

Nu se aștepta la o mare ispravă de la o întîlnire cu un învățător învechit și moliu, așa cum i-a părut Gheorghe Ceapă la conferința dascălilor de astă-primă-vară. Dar drumul acesta prin locuri necunoscute era pentru dînsul odihnitor ; iar depărtarea de satul și de oamenii față de care se simțea vinovat însemna pentru sufletul lui o destindere.

— Acum mai avem o întinsoare de trap și am ajuns ! vesti argatul.

Dădu bici. Caii pietroși au prins a țacăni mărunț din copite.

— Simt că s-apropie de casă ! lămuri omul prinzînd deodată glas și sămînță de vorbă. Ai să vezi dumneata că nu degeaba îi dau zor, procleții !... Cam nu prea seamănă satul nostru cu al dumneavoastră, măcar că nu-i comună cu primărie și post de jăndari !...

Într-adevăr, nu se aseamănă satul Suseni cu urîtele și tristele Ponoare.

Cînd s-au apropiat, Nicolae Apostol a înțeles mîndria care străbătuse în cuvintele rîndașului pînă atunci tăcut și mocnit. Îndreptățită mîndrie ! Îndreptățită și goana călușilor să ajungă mai repede la asemenea voioase așezări. Învățătorul din Ponoare se răsuci cu neastîmpăr pe scaunul șarabanei, să privească în dreapta și în stînga gospodăriile temeinice, cu livezi și grădini, cu șuri și stoguri de fîn, cu albele case scăldate în soare.

— Vrednic sat ! exclamă. Sat de răzăși, bade, nu ?

— Ce răzăși, domnule învățător ? Unde vezi dumneata răzăși ? Poate la Piscul-Voievodesei... Acolo se află răzăși, numai că-s mai prăpădiți acum decît creștinii noștri de aici... Tot ce vezi cu ochii îs gospodării de pâlmași... În afară de douăzeci-treizeci, cîți s-au căpătat cu pămînt pe vremea lui Cuza-vodă, fie-i țărîna ușoară și

numele slăvit... Și acuma se cheamă că nu se mai deosebesc unii de alții. Încetul cu încetul s-au învățat să scoată apă din chiatră sacă... Au învățat să lupte cu hămeseala proprietarului și a arendașului ; cu tertipurile vechililor și cu măsluielile din condicile crișmarilor. Dumnealui, domnu Gheorghe, să trăiască și să-i dea Cel-de-sus sănătate !... El ne-a învățat să strigăm cînd ne doare și să tămăduim rănile unde am fost loviți ! El ne-a învățat să lucrăm chibzuit grădinile și livezile, pentru a mai scăpa de urgia învoielilor hoțesți, cu care ne gîtuia proprietarul și arendașul. Și am scăpat într-o bună parte... Nu de tot, fiindcă la așa ceva nu-i nădejde ! Dar în bună parte, cît a putut să ne lumineze la minte domnu Gheorghe cu pildele sale... Fără dînsul, vai și amar era de capul nostru, cum am văzut că vai și amar este de capul prăpădiților din Ponoare pînă-n ziua de azi !

Nicolae Apostol pierdu deodată cheful de întrebări. În glasul argatului a crezut că descoperă o dojană, îndreptată în bună parte și asupra sa, nu numai a prăpădiților din Ponoare.

— Iaca am ajuns. Buun ! Se cheamă că și poarta-i deschisă... Tragem colea boierește, la scară...

Șarabana făcu pe un podeț cu întărituri de mestecăn, intră în ogradă pe-un drumeag prunduit, trase într-adevăr boierește la scară.

Casa era mai puțin boierească.

Scundă sub streășina lată de șindrilă, cu cerdac larg de jur împrejur, poate părea mai umilă și mai puținică din pricina așezării sfioase printre pomii voinici de livadă, poate din pricina viței-de-vie făcînd perdea în stîlpii cerdacului.

Nicolae Apostol sări jos, scoțîndu-și pălăria cît roata de car.

Aștepta să apară cineva în prag, cu oarecare stînjenire, fiindcă așezarea gospodărească de aci și toate așezările satului îl sileau să facă o umilitoare comparație cu tot ce-a lăsat el în urmă, în comuna Ponoare.

Îl primi glas nu de la ușă, ci din grădină. Dintr-acolo venea spre dînsul, călcînd printre straturi, învățătorul

Gheorghe Ceapă. Își freca mâinile și-și scutura țărîna de pe degete :

— Fii binevenit și iartă că-ți întind mînă de grădinar... Am așteptat... am așteptat... Și cum eu nu pot sta cu mînile încrucișate, nu m-a răbdat inima să nu fac o inspecție la straturi... la poftim înăuntru...

Gheorghe Ceapă purta o pălărie mare de pai împletit și avea o înfățișare de adevărat grădinar surprins în exercițiul funcțiunii.

Dar lui Nicolae Apostol îi păru mult mai simpatic și mai la locul său decît cum îl văzuse la conferința didactică din oraș.

— Poftim, poftim ! Dă-mi voie să deschid eu...

Curată încăpere și răcoroasă ! Scoartă pe perete, scoartă pe jos, lăicer pe divan, perne cu motive românești, mobile simple și tari, de lemn afumat. O casă de țaran gospodar, fără nimic din urîteniile mobilelor mahalagești, de gust corcit.

Gheorghe Ceapă crescuseră în prețuirea învățătorului din Ponoare.

— Colb pe drum, nu-i așa ? De două săptămîni nu s-a mai milostivit Domnul cu un strop de ploaie... Cere cîmpul apă grozav... Dacă pînă duminică nu se-ndură, au să pornească oamenii să aducă sfînta de la Trifești...

Ciudat !

Învățătorul din Suseni vorbea ca un plugar oarecare despre cîmp și ploaie, împărtășind superstițioasa lor credință că o icoană sfîntă din Trifești poate să schimbe pronosticurile meteorologice.

Mirările lui Nicolae Apostol nu s-au oprit aci. Se afla numai la începutul lor. A făcut cunoștință cu nevasta învățătorului Gheorghe Ceapă, o bătrînică mărunță, cu port țărănesc, tulpan și ghetă de ghemț. A cunoscut feciorii, unii încă la școlile din oraș : un normalist în ultimele clase, un elev la școala practică de agronomie, alți doi mai în vîrstă, gospodari în sat, cu port și vorbă țărănească și cu mînile bătătorite de muncile cîmpului. A cunoscut și cele trei fete, una măritată cu un gospodar, alta elevă la o școală profesională, cea mijlocie normalistă în ultimul an.

Învățătorul Gheorghe Ceapă i-a chemat pe toți înadins, ca să-și arate prăsila cu un fel de mîndrie. Iar Nicolae Apostol n-a găsit nimic în această întemeiată fală de părinte din cele ce-ar fi găsit și ar fi cugetat el fără prietenie și căldură acum o lună ori două, cînd, îndepărtat de breasla dascălicească, străin și dușmănos cu toți renegații, descoperea pretutindeni prilej de scîrbire.

Copiii vorbeau respectuos, dar deschis. Își necăjeau părintele în glumă pentru anumite slăbiciuni nevinovate; amestecau în discuție întrebări și răspunsuri despre chestiuni gospodărești și de grădinărie. Nicolae Apostol cunoscuse în sfîrșit o familie, alta decît a coanei Catinca Știrbulescu, alta decît a domnului Lascăr Sofian cu feciorul său de la Paris, alta decît familia funcționarului de ultima treaptă din mahalaua unde venea să-și petreacă vacanțele de normalist.

N-a avut tăria să refuze invitația și a petrecut o noapte neuitată într-o asemenea casă primitoare. Stînjenirea s-a risipit. S-a lăsat purtat în grădina cu straturi și în livadă, la alte gospodării din sat și la gospodăriile feciorilor și a fetei măritate cu un zdrahon șugubăț și necăjindu-și mereu socrul pentru anumite altoiuri care-au dat greș, în loc de fructele arătoase din catalog rodind niște stîrpituri de mere cît nuca. Astfel, Nicolae Apostol a descoperit o viață ascunsă, cu bucurii și mulțumiri simple, cu o armonie pînă acum greu de admis pentru el între copiii cu pregătiri și școli diverse și între ceilalți, rămași la brazdă și la port țărănesc. Abia acum întrezărea aici un semn al viitorului, cînd prăpastia dintre sat și oraș va fi ștearsă.

Seara, tîrziu, la lumina lunii, sub nukul din grădină, după ce s-a isprăvit masa, bătrînul Gheorghe Ceapă și-a trimis copiii la culcare și au rămas singuri.

Prinsese poftă de vorbă, fiindcă se întrecuse cu numărul paharelor, sau poate înadins întrecuse numărul paharelor, ca să capete glas.

— Mi-ai făcut mare bucurie! spuse îndepărtînd paharul. Pentru mine e o cinste că am primit în casa mea un om din altă croială, care are să facă mîndria breslei noastre dascălești. Căci trebuie să-ți spun și aceasta... Eu carte nu prea știu, nici n-am rîvnit să fac mare is-

prăvă de pe catedră. Nu m-am simțit în putere. Am fost codaș în școală... Cam greu de cap. Nici n-am sfârșit școala. Asta de bună seamă n-o știi și are să te mire. Am pierdut un an. L-am scos pe celălalt din greu la capăt... Pe vremea aceea nu era mare lucru să capeți un post și fără școala întreagă... M-am căpătuit cu locul de aicea și am fost mulțumit că nu se bătea nimeni pe asemenea procopseală...

Bătrînul trase paharul aproape, își turnă, gustă întâi o înghițitură, plescăi din limbă și numai după aceea îl sorbi pînă la fund.

Urmă, zimbînd amintirilor îndepărtate :

— Pentru că trebuie dumneata să știi că n-avea de ce să se bată nimeni pe atuncea pentru un post de învățător în satul Suseni. Era un sat calic, urît și ticăloșit. Ceva așa cam ca Ponoarele dumitale. Poate încă mai rău... Școala ? O cocioabă. În cel dintîi an m-a prins un fel de deznădejde. Nu mă gîndeam eu la îndreptări. Nu cutezam la asemenea rosturi peste puterile mele. Mă gîndeam la mine. Omul cu puteri puține se strînge în el ca melcul, se teme numai pentru sufletețul lui. Ziceam : Dacă se desființează școala ? Dacă rămîn, așa un neisprăvit cum eram, fără nici un căpătîi ? Norocul meu a fost aiurea. Mă aștepta în altă parte... Eram amărît nevoie mare. Cu școala n-o urneam din loc. Nu puteam culege plodurile de pe drumuri să împlinesc un număr în clasă... Mă apuca groaza să nu se ivească într-o zi un revizor ori un inspector, să vadă cocioaba goală, s-o închidă și să mă trimită la plimbare. Cum vezi, mă gîndeam la mine, nu la școală ! Mai ține socoteala că pe lîngă altele mă mai chema și Ceapă. Gheorghe Ceapă. Dumneata ai venit în lume cu altfel de nume, parcă ales înadins... Apostol ! Mîndru nume...

Nicolae Apostol rîse cu amărăciune, gîndindu-se ce-a făcut el din numele și din misiunea lui în ultima vreme.

Bătrînul nu luă aminte la întunecarea de pe fața tînărului frate de breaslă.

El începu să hohotească înveselit la amintirile sale :

— Va să zică, pe mine nici numele nu mă ajuta. Gheorghe Ceapă ! Românul gata e să afle loc de glumă, cît o fi el de necăjit și de nevolnic. Așa au început se-

menii mei să mă ia peste picior, strigîndu-mă : „Domnul Ceapă !“ încoace și încolo. Unii mai hîtri au găsit că nu fac ca dascăl nici cît o ceapă degerată... Și nu făceam la școală nici cît o ceapă degerată. Greu e să fii dascăl bun și să înveți carte pe alții cînd ai fost școlar codaș și n-ai prea învățat carte nici pentru tine !... Mai eram și goluț. Cînd a prins iarna să sufle cu vînt subțirel, mă iscodeau unii și alții dacă nu tremur în straietele pir-pirii ca foaia de ceapă... Mă rog, cite și mai cîte ! Și cum eram eu mai amărit și mă simțeam privit cu mai multă neîncredere într-un sat ca Susenii de pe atunci, numai ce dă Domnul și mă îndrăgostesc eu de o fată săracă... Îți închipui dumneata ce înseamnă o femeie în viața unui om ?

Nicolae Apostol răspunse cu un oftat din băierele inimii.

— Ești tînăr. N-ai avut vreme să cunoști. Are să-ți vină rîndul. Cum îți spun, eu m-am îndrăgostit de o fată săracă. O țarancă de la Piscul-Voievodesei, fata unui ajutor de grădinar de la curtea Ilovenilor. Aceasta-i Măndița mea. Băbușca mea de azi. Fată de slujitor la grădină... Mă îndrăgostesc, o cer de nevastă, mă însor, o aduc în cocioaba noastră și începem s-o tîrim din greu, ca sania pe uscat... Dar femeia m-a adus cu ochii pe pămînt. De unde umblam fără căpătii, neștiind de unde s-o încep, ne-am înhămat amîndoi la gospodărie. Mi-a virît în sînge patima grădinăriei. Hîtrii scorniseră alta de-a lor : „Trage ceapa la grădină !...“ Am tras la grădină și mi-a mers bine ! Am început a mă simți cu mai puțină frică de ziua de mîine. Hîtrii au prins a rîde și dînșii mai puțin. Pe urmă s-au dat pe lîngă mine să afle cum de-o descurc așa de frumos toamna și cum de mă înțoleam, după ce mă văzuseră gol și prăpădit ca o ceapă goală... Unii au învățat una, alții alta... Venisem să fiu dascăl la școală, eram mai mult dascăl în sat, pentru oamenii în puterea vîrstei. Au venit copiii ; nu m-au speriat. Am opintit mai din greu, și, pe măsură ce mă înstăream, se înstăreau și vecinii, după pilda mea... Nu sînt cititor de cărți. Dar am aflat eu mai tîrziu așa ceva într-o istorioară de-a lui Ion Slavici, *Popa Tanda*... Ți-o mai aduci aminte ?... Scrie acolo : „Pe Valea-Seacă este

un sat pe care oamenii îl numesc Sărăcenii. Un sat Sărăcenii pe-o vale seacă ; mai rău nu poate să sune însemnarea unui loc..." Am învățat-o pe de rost, pot zice, fiindcă am aflat că săvârșisem și eu, fără să știu, ceea ce-a săvârșit Popa Tanda în satul lui, Sărăcenii. O vale seacă este și pe aici. Dar satul de acolo a rămas cum a fost și acum treizeci de ani. Cu Susenii s-a petrecut povestea altfel, fiindcă învățătorul Gheorghe Ceapă, codaș neisprăvit în școala normală, luându-și nevastă o fată de lucrător la grădinărie, s-a învrednicit măcar a da pildă de bun gospodar. Ce zici ? Nu-i de-a minune lucrul ?

— Cred că exagerezi din modestie, domnule Ceapă.

— Zi-mi moș Ceapă ! Sau moș Gheorghe, cum îmi spun mie mulți din foștii elevi... Acum o spun fără gând de luare în ris. Și mai pot spune că în această privință n-aș avea de ce să fiu modest. Satul acesta dacă a fost scos un pic din paragină și din calicie, numai nouă ni se datorește. Asta țin să o spun. Dar adaug că la început ni se datorește fără ca eu s-o fi vrut și s-o fi știut. Nevasta m-a pus la lucru, așa cum a învățat dînsa munca din copilărie... Eu am încercat și am izbutit. Încercarea și izbutința mea a dat ghes și altora. A slujit pildă. Exemplul a trecut din unul în altul, s-a întins la toate treburile gospodărești. Pe urma vredniciei gospodărești a cîștigat prestigiul pe dată și dascălul. Eu cred că mi-am făcut datoria, iară o minune e, înc-o dată o spun, că această datorie mi-am împlinit-o fără s-o știu...

— Și școala ? N-o să cred eu că școala ai lăsat-o în părăsire, cum dai dumneata a înțelege...

— În părăsire, nu... Ai văzut că am școală frumoasă și luminoasă, cum nu se văd multe în împrejurimi. Înălțată de noi, pe socoteala noastră, a satului. Aceasta întrucît privește clădirea. Despre învățătura pe care o capătă școlarii mei în așa școală măreață, sînt mai puțin grăbit să mă laud. Ți-o spun drept. E slabă. Slăbuță... La început fugeam eu să culeg plodurile de pe drumuri. Acuma vin și singuri, nechemăți. Dar văd că nu prea pot să le fac față. Eu sînt un dascăl de modă veche, care nici la moda cea veche n-am prea fost bun de ispravă. O cîrpim și noi cum putem. Am o nădejde... Cînd mi-or ieși băiatul și fata din școala normală, poate izbutesc să-i

aduc aicea. Au să lucreze cu mine un an, doi. Mă ajunge vremea de pensie. Mă trag la o parte și le fac loc. „Duceți cu bine la capăt ce-am început eu cu slabele mele puteri !”

Învățătorul bătrîn, Gheorghe Ceapă, își turnă alt pahar plin din urciorul de lut.

Îl goli și se rezemă de spătarul băncii, privind grădina scăldată în lumina lunii.

— Ce-ți zici, acum, dumneata ? întrebă. Și tot el răspunse : Îți zici : „Am venit să văd un învățător și-am găsit un grădinar !...” Așa mă tratează pe mine domnul revizor. El are teoriile sale și eu nu corespund la aceste teorii. De aceea nici nu prea dau pe la conferințele de la târg. Mi-e rușine să mă aflu printre alții cu știință de carte, eu, un prost și un neștiutor... Cînd ne-am văzut noi întîia oară, miroseam a ceapă ca un jupîn. Ce ți-ai spus dumneata ? „Ce nesimțit !” Nesimțire era... Trăiesc aicea printre țărani și de la dînșii am învățat cuviința lor. N-au să pornească ei niciodată la o întîlnire cu o față înaltă după ce au mîncat ceapă și usturoi. Eu am pus dimineața atunci ceapă în gură, înadins ca să nu mă dau ispitei și să nu mai pornesc la drum. Ce să caut ? La teorii nu mă pricep... Ceilalți învățători mai tineri vorbesc despre autori și pedagogi despre care n-am auzit niciodată... Mă întorc întotdeauna mai împruținat în ochii mei. Așa eram hotărît și atunci dimineața. Și taman atunci primesc o carte poștală de la nepotu-meu, normalistul... Zice : „Caută să-l cunoști pe domnul Nicolae Apostol. Are să fie o cunoștință frumoasă și o prietenie bună...” Cu o vacanță înainte tot despre dumneata îmi vorbise... „Stai ! spun. Iaca un prilej să-l cunosc.” M-am suit în șarabana mea și, cu toată ceapa, mi-am călcat pe hotărîre... Nu-mi pare rău. Învăț și eu ceva de la tinerețe...

Nicolae Apostol vorbea încet, cu glas tremurat :

— Moș Gheorghe... Dă-mi voie să-ți spun moș Gheorghe... De la mine nu ai ce învăța... Toată știința mea de carte s-a dovedit deșartă pînă acum. În schimb eu am învățat de la dumneata atîta cît nu m-au învățat toate cărțile și profesorii mei... A fost pentru mine o zi hotărîtoare. Mult mai însemnată decît îți închipuiești... Iar

scara aceasta n-am s-o uit niciodată... Mi-ai deschis ochii la multe lucruri pe care n-am știut să le văd...

— Îți place să-ți rîzi de-un bătrîn ? clătină din cap Gheorghe Ceapă cu neîncredere.

— De fel, moș Gheorghe ! Iată un singur exemplu. Am citit și eu *Popa Tanda* a lui Slavici. Am citit și alte cărți, cu tot atît de cuminte învățătură. Una se numește *În slujba adevărată*, a unui scriitor rus Potapenko, tradusă în biblioteca „Minerva“ ..

— Acum aud întîia oară...

— Dumneata n-ai nevoie nici să auzi despre aceste cărți, nici să le citești. N-ai ce afla nou din ele. Dumneata ai săvîrșit, cum spui, fără s-o știi, tot ce-au săvîrșit eroii din acele cărți. Dar vezi ciudățenia întîmplării ? Eu le-am citit și n-am învățat nimic din ele. Pînă la dumneata, n-am deschis ochii la această învățătură... Acum deodată le-am înțeles...

— Ce fel de vorbă e asta ? Nepotul meu îmi spunea că ești tobă de carte, că ai învățat singur nemțește și franțuzește, că nu mai ieșea din biblioteca școalei...

— Tot ce se poate, moș Gheorghe. Numai că în cărțile acelea căutam și eu teorii, ca domnul revizor al nostru... Pe cînd de la dumneata am învățat să găsesc înainte de toate îndreptări pentru viață...

— Vorbești ca sărmanul Andrei Colibășeanu ! mărturisii înduioșat la amintire bătrînul Gheorghe Ceapă. Dacă aș fi închis ochii, aș fi crezut că aud glasul lui...

Nicolae Apostol, cu cugetul sfredelit de amintirile sale mult mai proaspete și amare, tresări ca sub atingerea unui șfichi de bici.

— Nu-mi pomeni despre acest nume. Pentru breasla noastră a fost o rușine...

Se înverșuna împotriva înaintașului acestuia netrebnic, fiindcă acum, după propria lui zdruncinare, măsura mai sever căderile celuilalt.

Bătrînul Gheorghe Ceapă înălțase ochii și îl privea cu luare-aminte în bătaia lunii. Cu luare-aminte și cu o întristare.

— De ce vorbești așa ? Cum poți să fii atît de neiertător cu un mort ?

— Pentru toate cîte le ştii... Acestea nu se iartă !

Bătrînul clătină din cap, repetînd :

— Pentru toate cîte le ştiu ? Dar cine poate şti adevărul asupra lui Andrei Colibăşeanu ?

— Le ştie toată lumea. El a murit. Faptele lui însă au lăsat urme...

Gheorghe Ceapă simţi datoria să apere memoria fostului camarad şi prieten.

Ca să prindă putere şi avînt, mai deşertă un pahar. Spuse apoi :

— Eu nu mă pricep să citesc în suflete, cum nu prea am învăţat să citesc nici în cărţi. Dar am credinţa că Andrei Colibăşeanu a dus cu el în mormînt o taină...

— O înecase mai întîi în spirt ! rosti cu asprime Nicolae Apostol.

— Nu acesta e păcatul ! Un pahar de vin vezi dumneata că-mi place să deşert şi eu din cînd în cînd, fără să fiu un păcătos... Poate nu din pricina băuturii s-a pierdut... Poate din pricină că s-a simţit pierdut a alunecat în patima băuturii...

— Pentru mine e totuna...

— Văd că zadarnic încerc să-l apăr... Şi nu ştiu de ce mi se pare mie că de acolo, din mormîntul lui, glasul îmi spune cu mîhnire : „De ce te lepezi de mine ? Ştii că n-am fost întotdeauna un păcătos...” Într-adevăr, Andrei Colibăşeanu n-a fost întotdeauna un păcătos. Cînd am legat prietenie, dacă prietenie se poate numi, Andrei Colibăşeanu era faima şcoalei... Era idolul nostru... O tinereţe, şi o minte, şi un cuvînt !... M-am trezit alături de el în bancă şi în catalog... Dar acestea nu mai au nici o însemnătate ; n-am eu puterea să le spun aşa cum au fost... Eu am rămas pe drum... Am pierdut un an. După al doilea am ajuns neisprăvit aci... El a mers mai departe, a mai învăţat nu ştiu cît, nu ştiu unde... După patru ani am aflat că a fost numit la Ponoare. M-am mirat, aşa cum m-am mirat că şi dumneata ţi-ai ales un asemenea loc. Îţi spun drept, parcă m-am înfiorat : „Ce e cu aceste Ponoare ? Ce au toţi cu Ponoarele acestea ? Sînt făcute să îngroape tot ce se află în breasla noastră mai frumos şi mai de nădejde ?...”

Mă ierți că am gîndit așa ceva ? Gînduri de bătrîn slab la minte...

Fostul camarad și prieten al lui Andrei Colibășeanu așteptă un semn. Nicolae Apostol se frămîntă cu neastîmpăr pe bancă.

Apropierea profetică între destinul său și al lui Andrei Colibășeanu nu însemna o îmbărbătare după întîmplările din ultima vreme, numai de el cunoscute.

— De ce să mă supăr ? rosti, silindu-se să pară nepăsător.

— Tocmai !... Cu el s-a sfîrșit. S-a dus. Dumneata ai să ridici ceea ce nu s-a învrednicit să dureze el, cu toată învățătura și ascuțimea lui de cuget... Unde am rămas ?... A, da ! Cînd am aflat că e la Ponoare, m-am dus să-l văd... Era ca un om căzut din lună. Încă nu se dezmeticise. Dar nici o clipă n-a arătat semn de neîncredere în el și în îndreptările pe care avea să le săvîrșească... N-avea casă, n-avea școală... „Cu atît mai bine ! spunea el. Aici totul e de făcut din nou... Ai să vezi peste doi-trei ani !...” După un an am trecut din nou... Nu mai vorbea atît de avîntat. Parcă îl răzbise o oboseală. Ceva ascuns. Știu eu ? Școală tot n-avea. Casă tot n-avea. Se plîngea despre oarecare vrăjmășii care-i zădărnicesc planurile. Pe urmă, în anul al doilea, mi s-a părut așa... cum să spun ?... așa ca într-o frămîntare care nu-i dădea răgaz să te asculte, să-și strîngă gîndurile într-un loc. Stătea jos și se ridica. Umbla zece pași și se așeza să răsucească țigara. Aprindea țigara și o zvîrlea... Rîdea fără pricină și se întrista fără pricină. Mi-a spus că are oarecare nădejdi să-și ajungă ținta mai repede decît crezuse. Căpătase încrederea lui Lascăr Sofian. Trebuie să știi că pe atunci Lascăr Sofian, întors din străinătate și însurat de tînăr, nu arăta omul închis de acum. Venise cu planuri de reforme. Nu vedea școala cu ochi răi, nici nu-l speria ridicarea satelor. S-a întors la părerile neamului său mai tîrziu, mai încoace, după ce s-a stins în el căldura cu care a venit din străinătate. Se însurase de vreo opt-nouă ani. Olga Sofian era vestit de frumoasă în toată Moldova. Avea un copil mai mare decît acesta, Mitif, de la Paris. Un băiet de alt soi :

Lăscăruș... Vorbesc în noaptea asta numai despre morți... Bătrînul se opri. Privi în livada ninsă de lumina lunii, de unde se desprindeau poate, înaintînd către el, umbrele atîtor morți : Vorbesc despre morți, căci și Olga Sofian e moartă, mort e și Lăscăruș Sofian, mort și sărmanul Andrei Colibășeanu... Lăscăruș împlinise șapte ani... Era crescut cu guvernanta, o elvețiancă. Crescut cum se cuvenea să fie un copil dintr-un asemenea neam. Franțuzească, nemțească... Pentru învățătura romînească, Lascăr Sofian l-a angajat pe Andrei Colibășeanu... Țin minte că sărmanul Andrieș se arăta foarte mîndru de această sarcină și de un elev cu daruri atît de nemaipomenite. Mi-a lăsat să înțeleg că Olga Sofian s-a interesat de soarta școalei din sat. Că l-a convins pe Lascăr Sofian, dacă nu cumva va fi fost convins dinainte, că datoria lor de mari proprietari în comună e să ridice o școală, așa cum ctitoreau bătrînii altădată biserică... Se vede că din această pricină sărmanul Andrei Colibășeanu nu-și mai găsea loc și astîmpăr... Se apropia de visul lui... Vezi, el nu era ca mine, să se mîrginească la o viață strînsă în necazurile mele, să-se gîndească îndată la casă, gospodărie, bunăstare... Se lepăda de el pentru școala lui. Așa îmi vorbea și cu doi ani înainte, și cu un an înainte, așa îmi vorbea și în toamna aceea... Pe urmă, iarna cu viscoalele și cu troienele de atunci ne-a despărțit... În primăvară am găsit alt om. Ce s-a întîmplat, nu știu. Poate n-are să știe nimeni niciodată... Ai văzut un om ridicat după boală ? Așa era el. Dar fără să fi bolit... Nu mi-a mai vorbit nimic nici despre școală, nici despre copilul lui Lascăr Sofian, nici despre interesul pe care-l purta Olga Sofian școlii din sat. N-am izbutit să-i smulg un cuvînt... Nu m-a mai chemat să trec pe la el. N-a mai trecut pe la mine. Am aflat după un timp de vreme că ar fi căzut la patima beției. M-am dus să-l caut. M-a primit fără nici o bucurie, dușmănos. Am bătut drumul și a doua oară, a treia oară... Pe urmă am înțeles că se pierde și că nu mă vrea martor la această ruinare. Așa a dus-o, din an în an mai mult ticăloșindu-se. L-am mai întîlnit de vreo cîteva ori prin oraș, în anii din urmă. O dată ieșea dintr-o cîrciumă, altă dată intra într-o cîrciumă... O dată s-a

prefăcut că nu mă vede. Altă dată s-a întors din drum să-mi ceară bani cu împrumut. Vorbea și se uita în altă parte. A întins mîna și se uita în altă parte... Primăvara trecută s-a îndurat Dumnezeu și l-a strîns de pe drumuri... Aceasta e povestea lui Andrei Colibășeanu, așa cum am văzut-o eu pe dinafară... Poate viața sa, așa cum o știa numai el, va fi fost alta... Eu nu-l pot judeca însă cu asprimea dumitale. Abia cutezam să ridic ochii la el și să-l înfrunt cînd începea să vorbească... De unde aș găsi tăria să-l osîndesc acum ?... Căderile omului sînt de multe feluri, și pricinile în multe feluri ascunse... Ți-e frig ?

Nicolae Apostol se cutremurase de-un fior înghețat.

— Nu, nu ! protestă. Nu mi-e frig...

— Mai bine să mergem la culcare de-acuma. Noptile acestea prea senine sînt înșelătoare... S-a umezit frunza de rouă.

Capitolul XIX

„Vin semne care nu întoldeauna
se pot citi lămurit...”

„Astfel se poate spune că popoarele într-adevăr fericite au fost acele care n-au avut istorie...”

Nicolae Apostol închise cartea și rămase gînditor, cu bărbia sprijinită în podul palmei, cu volumul sub cot.

De la masa așezată în dreptul ferestrei cuprindea cu ochii jumătate din ogradă : cele cîteva păsări ciugulind, șirul pomilor sădiți de astă-primăvară, grajdul cu ușa în lături, stogul de fîn perfect geometric, fățuit ca o jucărie.

Într-adevăr, fericite sînt popoarele despre care istoria pomenește numai în cîteva rînduri. Bătăliile mari, răzcoalele și cuceririle se săvîrșesc cu prețul vărsării de sînge și de lacrimi. Frumos scrie în carte despre ele, dar cu amar este plătită această glorie !

Pe cînd alături, alte noroade își petrec o viață lină, cruțată de tulburări, de întrebări și de zbateri. Întocmai ca și în viața lui de un an încoace. Nu-l mai frămîntă nimic, nici în traiul lui zilnic, nici noaptea prin somn și prin vis. Totul a fost ca o apă năvalnică, năpustită în strîmtori să-și spargă drum prin stîncă. După minie

și clocot, scapă la drum potolit, se răsfiră între maluri ierboase pe pat de nisip, caută lenevos coturi molatice cu umbră de sălcii.

„Numai de n-aș prinde, ca apele liniștite, mîluri și putreziciune la fund !“ gîndi Nicolae Apostol, și îndată se muștră pentru asemenea temeri. Pentru Dumnezeu ! abia și-a săpat o matcă statornică pentru viață, iar neas-tîmpărul începea oare din nou să-l muncească ?

I se pare că de un an încoace viața i-a fost prea tihnită. Nefiresc de tihnită.

Peste două zile se deschide școala. Al treilea an al său de dăscălie în satul acesta părăsit la marginea lumii, unde-a descoperit el la început atîtea dureri, vrăjmășii, patimi și ruinări ; atîția pumni încleștați. Și nimic, nimeni nu-l mai zădărește de nicăieri.

S-ar spune că toți și-au dat cuvînt să-l lase în pace și s-aștepte. Poate fiindcă toți erau tîrîți în vultori de necazuri și de lupte cu totul străine de dînsul. N-avea cînd să-i poarte grija, strînși în grijile lor.

Coana Catinca Știrbulescu își măritase fata, se războise cu domnul prefect Emil Sava pentru răzbunătoare procese de delict silvic și chestiuni de măsluite învoieli agricole. Pe urmă, îndată după Crăciunul lui 1910, partidul domnului Emil Sava plecase de la putere, au venit conservatorii lui Petrache Carp, cu mari schimbări de oameni și de principii, adică de fapt cu înlocuiri de primari, cu alte alegeri măsluite, alte furturi de urne, alți prefecti, alți revizori și inspectori.

Domnul revizor, cu teoriile sale, a fost trimis la plimbare, cu tot cu teorii, ca să facă loc unui alt revizor, cu ochi și cu mustăți de lapon, cu fața măslinie și cu prea mari ambiții politice, vizînd prea sus pentru a mai avea răgaz să se ocupe de școlile satelor.

La alegeri, poruncile de sus au făcut ca domnul Emil Sava, devenit opozant, să lupte alături, cot la cot, cu dușmanul său, domnul Spirică Necșulescu, împotriva noului vrăjmaș comun : guvernul.

Au luptat împotriva guvernului, dar mai ales au luptat să se tragă reciproc pe sfoară. Domnul Lascăr Sofian și-a dat demisia din șefia organizației locale a partidu-

lui, a fost proclamat președinte de onoare, dar a refuzat să mai candideze. Sub cuvînt că se simte bătrîn, ostent și bolnav ; scîrbit, a făcut loc altora mai grăbiți și a plecat cîteva luni în străinătate, o lună în Parisul tineretilor, unde a încercat să dea de rostul feciorului care nu-și mai isprăvea doctoratul. Se pare că a dat de acest rost ; iar descoperirile i-au confirmat teama, căci s-a întors cu buzele mai impietrite, cu privirea mai cruntă, cu părul mai alb.

Domnul Spirică Necșulescu nu și-a văzut deocamdată visul cu ochii, să se înfigă într-un scaun de deputat. L-a consolât doar faptul că acum are tovarăș de suferință și pe domnul Emil Sava, căzut din mărire și putere, ca să se ocupe ca simplu particular de afacerile lui Boldur Iloveanu, boierul înstrăinat din Piscul-Voievodesei.

Ceilalți mai mărunți, smulși și răsturnați de vârtejul furtunilor mari, s-au rostogolit și s-au ridicat fără să-și dea seamă ce vînturi îi poartă. Domnul Ioniță Țăpu a fost trimis să logofetească pe moșia Sofienilor și a făcut loc unui primar bleg, bătrîn și neștiutor de carte, iscă-lind cu sigil : Gheorghe Baraboi, zis moș Bodrîngă. Domnul șef de post Stănică Care-va-să-zică a luat alte drumuri.

Pe urmă toți au intrat în viața lor mărunță.

Cît despre Nicolae Apostol, pe el, atît cei mari, precum și cei mărunți, l-au lăsat să dăscălească în pace, ca pe un om deodată cumințit și cu cerbicia potolită.

Jupîn Aizic, exprimînd opinia generală a satului și a mai-marilor, îi mărturisea răsucindu-și bărbița ceva mai căruntă ca acum doi ani :

— Domnule învățător, pot spune că de-abia am început pentru ca să te înțeleg... Dumneata ești om tare și ai să fii omul viitorului ! Eu, cu capul meu de negustor deprins să steie la teighea și să vîndă covrigi și scrîmbie și să nu vadă dincolo de teigheaua lui, eu nu te-am cunoscut pînă acuma destul de bine. Așa m-am temut pentru dumneata și am venit să-ți bat capul cu sfaturi. Parcă dumneata erai un om ca să ai nevoie de sfaturile mele ! Dumneata ai știut mai bine ce ai de

făcut și ai făcut ! În loc să pornești ca un păcătos de jîdan ca mine și să te ploconești și să rozi pragurile la cei mai mari, ai stat la o parte și, cînd a fost nevoie, ai arătat că ai și unghii și că dacă te supără cineva, poți chiar ca să zgîrîi. Pe urmă, după ce le-ai arătat și au venit unii și alții să te vadă, le-ai mai dovedit că poți fi și om de pace. Le-ai arătat, te-ai tras din nou la o parte și stai ! Acuma stai ! De ce stai ?... Mă rog, de ce adică stai dumneata și nu te amesteci ?

— Mă întreb și eu... îl iscodi Nicolae Apostol, surîzînd, acum fără nici un gînd bănuitor, fiindcă nu-l mai chinuiau bănuielile.

— Am să răspund tot eu pentru dumneata ! Stai fiindcă așa trebuie. Stai fiindcă așa-i cuminte... E așa o încăierare mare și un așa amestec de limbi, de parcă acum s-au luat toți la bătaie de la turnul Babilonului și nu-l pot împărți... Ei se încăieră și se trag de păr, și tipă, și strigă unul la altul, care mai de care... Dumneata taci și aștepti să se lămurească hărmălaia asta, pentru ca să vezi care unde are să ajungă. Pe urmă n-are să mai fie nici atuncea nevoie să-l întrebi pe Aizic Gold ce ai de făcut. Ai să știi singur și ai să faci cum este mai bine pentru interesele dumitale... Pînă atuncea nu te poți plînge că trăiești rău. Conu Lascăr s-o scîrbit de oamenii săi. Dar de dumneata nu s-o scîrbit și nu te uită. Pentru asta vîr și mîna în foc. Iaca, sînt gata ! Așa ceva încă nu mi-o fost mie dat să aud și să văd. Coana Catînea te laudă. Conu Lascăr zice că numai să nu te deochi. Conu Spirică mai așteaptă și el să-i vină vremea. Romîni din sat nu te vorbesc de rău. Dumneata ai împăcat și varza și capra, ca să arăți lumii că se poate ceea ce scrie în carte că nu se poate...

Păreră satului e aceasta. Alături de adevăr.

Dar pe Nicolae Apostol nu-l mai frămîntă ; nu-i mai dau nopți de nesomn părerile nedrepte ale altora. Au trecut peste el tinereștile îndîrjiri. A învățat că are alături un bun și credincios tovarăș cu care va sparge toate protivniciile : timpul. Și-a dat socoteală că păcatul lui cel mare de la început a fost nerăbdarea, graba să isprăvească toate repede-repede.

Acum știe s-aștepte.

Și mai știe că un gând nu trebuie strigat la răspîntie de drum, nici zvirlit omului în față... Lucrează cu răbdarea unui grădinar. Așa cum a prins cumînțenia învățătorului bătrîn și cu cartea neisprăvită, Gheorghe Ceapă din Suseni. Cînd își sfîrșește datoria lui de dascăl, toată grija o îndreaptă la înjghebarea unei gospodării care să poată sluji altora de pildă. Începuturi destul de modeste. Nu se mai avîntă în proiecte mărețe. Nu vrea să răstoarne singur lumea. Dimpotrivă, pășește ca un copil cînd învață să meargă eopăcel. Un pas, doi, și iar fuga la perete! Un pas, doi, și iar fuga la celălalt perete!

La început o luase razna și căzuse de-a bușilea. Poate că va fi fost nevoie și de aceasta. Pînă ce nu capătă cucui, copilul nu poate ști că orice necumpătare aduce cădere; căderea, lovitură; lovitura, durere.

Bună s-a dovedit îndeosebi învățătura la care atîta vreme se înverșunase să nu dea ascultare. Ca să dăruiești altora sfat și îndrumare, ca să orînduiești tu viețile altora, începe mai întîi cu viața ta! Fă-o așa ca să slujească de la sine îndemn.

Nicolae Apostol a prins să-și întocmească o viață și o gospodărie pe măsura satului Ponoare, în afară de teorii și de mărețe ambiții.

Trăiește viața celor pe care vrea să-i lumineze și încercă pe spinarea lui experiențele lor.

Are un început de livadă tînără, peste ceea ce i-a lăsat moștenire logofătul Pintilie cînd i-a dat casa în primire. Are o vacă cu vițel: Joiana și Sîmbotin. Un stog de fîn. O claie de paie pentru așternutul grajdului. Un ogor de păpușoi și o bucată de fîneață, arendate de la coana Catinca Știrbulescu fără nici un fel de scutire ori păsuire, cu toate împotrivirile moșieresei, care-ar fi vrut să se arate filotimă cu dînsul.

Socoteala gospodăriei e rotundă acum, și tot ce iese din pungă intră în casă. Nu mai cumpără nimic de la a doua mînă.

Casa e încă deșartă de răsună pașii cînd intri. Dar au să vină pe încet și celelalte.

Prin ochii bătrînului dascăl Gheorghe Ceapă din Suseni a învățat Nicolae Apostol să citească în povestea cu tîle a lui Ion Slayici: povestea lui Popa Tanda și a unui sat. Ponorenii l-au privit altfel cînd l-au văzut ieșind cu coasa la fin în această vară. Se dă la brazdă dăseălașul !

Iar din a lor bunăvoie i-au făcut surpriza cîțiva băietani și cîteva fetișcane să-i înjghebe clacă la întors și la strîns. Nicolae Apostol a părăsit hainele de la croitorul extra din tîrg și ghetele cu postav cenușiu și cu nasturi. A îmbrăcat și el strai de șiac, cu urzeală să țină cinci ani. Șiac călugăresc, de la mănăstirea Agapia.

Printre gospodari e acum aproape ca toți.

Tudose Bot nu mai întoarce ochii cînd se întîlnesc în drum. Nu-l mai muștră dureros nici ochii fetiței Marița Bot. Copiii l-au simțit că se întoarce la dîșii după neînțeleasa înstrăinare din primăvara trecută. A avut tot anul destui elevi în cele două încăperi ; anul acesta vor fi încă mai mulți. Atîți cît pot cuprinde încăperile. Totul s-a limpezit, s-a luminat ; nu se mai simte împresurat de amenințări ascunse. Nici din afară, nici dinăuntru, din el : șovăieli, neîncredere și rătăcirii.

Cum a crezut el că n-are să se șteargă niciodată gustul coclit de fiere și de moarte din gură ? E neînchipuit de blîndă puterea aceasta de a uita. A uitat ; s-a tămăduit... Un an a trecut ca o apă lină ; va mai trece altul, și altul... Numai să nu se așeze nămolul la fund, ca în apele prea stătute !

Nicolae Apostol s-a ridicat de la masă.

A pus cartea în raft, acolo unde se prăfuiesc acum romanele și dramele de dragoste atît de lacom devorate primăvara și vara trecută. S-au adăugat alte cărți la cele ale lui Comenius și Spencer, Pestalozzi și Paulsen. Cărți de economie rurală, de grădinărie și de creșterea păsărilor, de cultura plantelor furajere și cataloage de semînțării. Cărți despre problema țărănească și luptele sociale ale viitorului. Încă nu-i sînt de un folos prea mare, dar îi vor fi mîine. Le potrivește cu dragoste pe polița din perete. Pleacă să facă inspecție școalei, unde Marița Bot și doi dintre nenumărații Colțun s-au îndemnat de bunăvoie să măture, să văruiască și să spele pe jos, ca s-o

facă mai primitoare pentru ziua cea dintîi de deschidere.

O portiță prinsă în cîrlig duce de-a dreptul din ograda lui în ograda școalei.

Trecînd, își zise că nici ograda lui nu e a *lui*, nici cea de dincolo nu e a *școalei*. Mîine, o schimbare poate să-l alunge pe el din casă, așa cum poate să alunge și școala din casa babei Paraschiva Stoleriu.

Se scutură de gînd ca de-un scai prins în straiul lui de șiac. Iarăși începe să-și facă năluci? Iarăși începe să nu aibă încredere în tovarășul său bun, timpul, cu al cărui ajutor va da comunei Ponoare o școală a sa, cum lui își va înjgheba o gospodărie a sa?

Marița Bot i-a ieșit înainte. E înfoclită cu o basma albă, stropită de var și cu obrazul învăpăiat de frigurile răspunderii. Ea are conducerea operațiilor și e mîndră de acest semn de încredere.

— Gata, domnule învățător! Numai să isprăvească mocoșii ceia de Colțun cu spălatul podelelor...

— Bravo, Marițo! o răsplătește Nicolae Apostol cu vorba, apucînd-o de bărbie și ridicîndu-i capul să-i privească în ochi. Cum văd, o ții de bună; te-ai tocmit slugă la mine și la școală.

— Parcă era mai bine dacă rămîneam la jupîn Aizic? Ia să vezi mata mai degrabă cum o ieșit văruiul! Tot cum spuneam eu... Mai multă sîneală, asta trebuia... Eu te-am lăsat pe mata să spui ce știi mata, și eu am făcut ce știu eu. Am dat fuga la jupîn Aizic, am mai luat în contul matală un pachet cu albastru, l-am turnat frumos în var, și-o ieșit bine! Da' știi cum îmi țîțîia inima? Zic: dacă iese rău și ai avut mata dreptate, vai și amar de oasele mele!...

— Apoi să știi tu! o amenință rîzînd Nicolae Apostol. Mai întîi te urecheam. Pe urmă te puneam să plătești alt var și să dai alt rînd...

— Să plătesc? Chiar că am eu cu ce... Cu carboave de prund culese de pe pîrău...

Marița Bot s-a lipit de prag și așteaptă cu emoție efectul experiențelor sale de gospodină.

Pereții sînt albi-lăptoși, cu o ușoară nuanță albăstrie.

— Cînd s-or usca mai bine, mîine, au să fie mai albi ! se grăbește Marița să prevină orice obiecție. Zău ! Uite mata, încă-s jilavi...

— Deocamdată-s cam albaștri ! o necăjește învățătorul.

Dar din glas se înțelege că nici el nu-și dă crezare cuvintelor. E încîntat de înfățișarea proaspătă și luminoasă a încăperii, de podelele și băncile spălate, de acest aer sărbătoresc.

— Știi mata ce zic eu ? propuse Marița Bot. Să mă pui pe mine monitoare de curățenie. Să stau eu la ușă și să-i scutur eu pe hojmalăii care intră fără să-și șteargă copitele... Să-i prind eu pe nesimțiții care lasă urmele labelor pe pereți. Să le fac eu muștru !...

— Bine, Marițo ! Ai să fii monitoare pentru curățenie.

— Mulțămesc ! N-are să-ți pară matale rău !... Acuma poftim să vezi și dincoace, unde n-au isprăvit mocăiții iștia...

Mocăiții : Culiță Colțun și Grigore Colțun, cu ȋtarii suflecați peste genunchi, prefăcuseră a doua încăpere într-un fel de scaldătoare. Bălăceau bucățile de sac în lacul de apă și, la apariția dascălului, socotiră de a lor datorie să arate că nu sînt de fel mocăiți. Ȋi trăgeau de zor, pleșcăind cîrpele ude și întorcîndu-se să le mai moaie încă în găleată.

— Nu așa, măi năucule ! se ȋtipoti Marița Bot cu autoritate. Nu vezi că stropești pereții ? Tu i-ai văruiț ? Am să te pun să-i speli cu limba !

— Marițo, mai domol ! o calmă învățătorul surîzînd. Încă n-a început monitoria ta. De-abia poimîine intri în serviciu.

— Parcă pînă poimîine nu trebuie să dau tot eu în primire ? Deodată ȋși aduse aminte : Vai de mine și de mine, că eram să uit ! Este în cancelarie o adresă de la primărie. Am iscălit eu în condică de primire...

Nicolae Apostol trecu în cancelarie.

Săracă și goală cancelarie ! Așa cum a voit-o domnul Lascăr Sofian. O masă cu sertare, două scaune, un cuier, un dulap. Săracă, dar pătrunsă de ființa învățătorului : cu o hartă a Romîniei și a ȋnuturilor, alcătuită cu mîna lui în lipsa hărȋii oficiale. Cu portretele lui Horia, Cloșca

și Crișan, al lui Tudor Vladimirescu și Avram Iancu, desprinse din suplimentele calendarelor și înrămate de el. Cu două-trei cărți poștale, reproduceri după tablourile lui Grigorescu, puse sub sticlă.

Adresa, în plic galben, aștepta pe masă, la vedere. Nu era de la primărie, ci de la revizorat.

Nicolae Apostol desfăcu plicul, minuțios, cu economie, căci același plic întors și lipit cu gumă trebuia să-i servească a doua oară, la expedierea corespondenței.

Deschise, citi și rămase cu foaia în mână, gînditor, surprins și nemulțumit.

Revizorul anunța că în comuna Ponoare s-a înființat un post nou, pentru primele două clase, că vechiului titular îi rămîn clasele ultime și răspunderea conducerii, că pentru clasa I-a și a II-a a fost numită domnișoara Ana Pușchilă, care se va prezenta la post o dată cu începerea anului școlar.

Nu-l bucură știrea, cum ar fi fost firesc. Se gîndi deodată la îndîrjirea concurenților pe-un loc așa cum l-a descoperit el cînd a coborît din tren și a intrat în Ponoare. Candidatul domnului Atila Gheorghiu, al lui Ilie Bosînceanu, nepoata părintelui Ștefan... Cine știe pe cine i-au trimis și din cine știe ce pricini s-a înființat un post pe care nu-l ceruse. Vreo neisprăvită ! Vreo protejată a revizorului celui nou, ori a prefectului celui nou, ori a vreunui elector cătrănit în rele de prin împrejurimi. Ana Pușchilă ! Parcă o vede descinzînd dintr-o căruță, din căruța lui moș Lecachi Colțun, zis Zamă-Lungă : el e ales de soartă să transporte toți dascălii surghiuniți în comuna Ponoare.

Parcă o vede împopoțonată cu o pălărie cu pene și flori, cu umbrelă și mănuși, pantofi de lac și bluză de mătase.

Marița Bot ghici de pe fața învățătorului că a primit o știre departe de a fi îmbucurătoare.

Întrebă :

— E ceva de rău, domnu învățător ?

— Ce te privește pe tine ? E ceva bun. Foarte bun. *Ceva foarte bun !...* (Apăsă pe cuvinte ca să se convingă.) Vă sosește o învățătoare nouă...

— Și cum ? Mata ? Cu mata cum rămîne... adică ?

— Rămîn și eu, vine și ea. N-avem acum două încăperi de clasă ?

Marița Bot răsufală ușurată.

— Și mata la ce clase ai să fii ?

— La cele mari... La voi, bineînțeles !

Marița Bot răsufală a doua oară ; încă mai ușurată.

— Așa da ! aprobă. Atuncea nu-i nimic... Apoi, cu neîncredere : Aș vrea și eu s-o văd cum are să-și mai stuchească sufletul cu mangosiții din clasa întâi ! Tocmai acum se-ntîmplă, cînd intră și frate-meu Ionică în școală. N-a avut parte și el...

— De ce parte e vorba ? Ce n-a avut parte, Bot Maria ? Ia te rog, vezi-ți de treburile tale. Ai început să te cam întreci ! Nu-ți prea cunoști lungul botului.

Marița Bot a ieșit să ducă știrea deocamdată celor doi Colțuni, mocoșiți și scâldați pînă la urechi în lacul de zoi, că le mai vine în Ponoare o dăscăliță nouă, și că din această pricină domnul învățător e mînios foc și pară !

Capitolul XX

„Nu toate întâmplările cu arici și soboli sfîrșesc ca în fabulă.”

Învățătoarea cea nouă n-a coborît din căruța lui moș Lecachi Colțun, împopoțonată cu pălărie cît un cuib de pasăre ori cît o grădină, cu umbrelă, mănuși și pantofi de lac, așa cum o aștepta Nicolae Apostol.

Toată ziua și a doua zi după primirea adresei de la revizorat, dascălul din Ponoare pîndise cu urechea atentă duruitul căruțelor de pe drum, gata să se desfăteze la scena acestei debarcări, pe care, fără să știe de ce, și-o închipuia numaidecît comică.

Poate și-o închipuia așa fiindcă numai așa răspundea unei anume socoteli lăuntrice, care își făcea cu înțăpă-ținare loc, fără voia lui. Străina se va afla de la început dezorientată, căzută din lună, oarecum umilită de contrastul dintre așteptări și realitate, desigur dezarmată. Iar dacă va fi pornit cumva la drum cu pretenții și mofturi, prima confruntare cu satul Ponoare e de natură s-o răcorească.

Îndată are să-și dea seama că numai de la învățătorul cel vechi poate să ceară îndrumare și ajutor. Și astfel, înainte de a intra sub acoperișul școalei, își va recu-

noaște inferioritatea și nepregătirea. Va înțelege că aici cuvîntul lui Nicolae Apostol e hotărîtor, experiențele sale au precădere în treburile dăscălicești dinăuntrul și dinafara pereților de clasă ; va învăța, ca Marița Bot, să-și cunoască lungul nașului.

Fără nici o pricină, pe nevăzute, dintr-o strîmbăciune a firii omenești, Nicolae Apostol nu se pregătea să primească o tovarășă și o colaboratoare, o soră mai mică zvîrlită de întîmplare să împărtășească același destin într-un sat pierdut pe harta țării.

El aștepta o străină, o musafiră nepoftită, tulburătoare de liniște și de orînduieli.

Ca atare. se cuvenea pusă la locul ei de la început ; redusă la rolul de auxiliară fără glas.

Domnișoara Ana Pușchilă.

Ce poate să priceapă, măcar să presimtă o domnișoară Ana Pușchilă, venită din toată lumea, despre întortocheatele mijloace cu care se săvîrșește obscura și vitrega operă de apostolat ? Ce știe și ce poate o femeie ? Aci nu era oare să cadă pînă și el răpus ? N-a căzut oare înaintea lui răpus Andrei Colibășeanu ?... Ana Pușchilă !... El n-a crezut niciodată în prea marea virtute dăscălicească a femeilor.

Cînd va da de-un obstacol în mizeria vieții de sat, cînd se va lovi de toate neajunsurile și umilințele, are să-și ascundă fața în palme și are să înceapă a se boci. Cunoaște el !...

Acestea au fost gîndurile de mizantrop și de mizoghin ale multpățitului învățător din Ponoare așteptîndu-și camarada anunțată cu adresa laconică de la revizorat.

A lungit gîtul tot privind pe fereastră. A început să-i țiuie urechile ascuțind auzul să prindă un duruit de căruță apropiindu-se.

După-amiază așteptarea a ostenit. Lăsă fereastra de la drum și începu a răsfoi cîteva cărți și cursuri litografiate. caiete de notițe, ca să-și pregătească lecția de deschidere a anului, în care îi plăcea să pună oarecare ceremonie. A plecat de acasă la școală, să inspecteze înc-o dată clasele. I s-a părut că hărțile și tablourile nu mai pot aștepta pînă ce s-o zvînta bine varul.

S-a cocoțat pe scaun, cu ciocanul în mână și cu gura plină de cuișoare, bătînd o țintă, coborîndu-se și depăr-tîndu-se să vadă dacă n-a ridicat un colț prea sus.

Poate nu i-ar fi stricat aici ajutorul elevei din clasa ultimă, Marița Bot.

Dar Marița Bot, acasă, își pregătea desigur și dînsa caietele de vacanță pentru cea dintîi zi de școală, sau spăla rufele fratelui mai mic, Ion Tudose Bot, ca să fie cît mai prezentabil mîine la debutul său de elev în clasa întîi primară. Deci, cu țintele în gură și cu spatele întors spre clasă, cocoțat pe un scaun și potrivind colțurile unei hărți județene, Nicolae Apostol zimbea, nu fără o oare-care răutate, la gîndul celor ce-o așteaptă pe domnișoara Ana Pușchilă în rolul său de dăscăliță pentru clasa întîi. Pe cei de-a doua i-a dresat el. Numai să nu-i strice !... Dar cei din clasa întîi ? Nici nu știu să spună cum îi cheamă. Încep prin a se minuna că au alt nume acasă și altul la școală. Nu știu cum și cînd trebuie să se ducă... afară. Domnișoara Ana Pușchilă își va inaugura cariera didactică învățînd dintru întîi prăsila plugarilor din comuna Ponoare să întrebuinteze hîrtia în locul frunzei de brusture ! Nostim ! Are să fie nostim !

Se pregătea să bată ținta în colțul în sfîrșit potrivit.

— Nu ! Nu ! Mai jos. O idee mai jos !...

Glasul răsunase atît de neașteptat, încît Nicolae Apostol se balansă pe scaun și, cu echilibrul primejduit, era cît pe ce să vină de-a rostogolul.

Înainte de a se întoarce, izbucni în spatele său un rîs străin și voios.

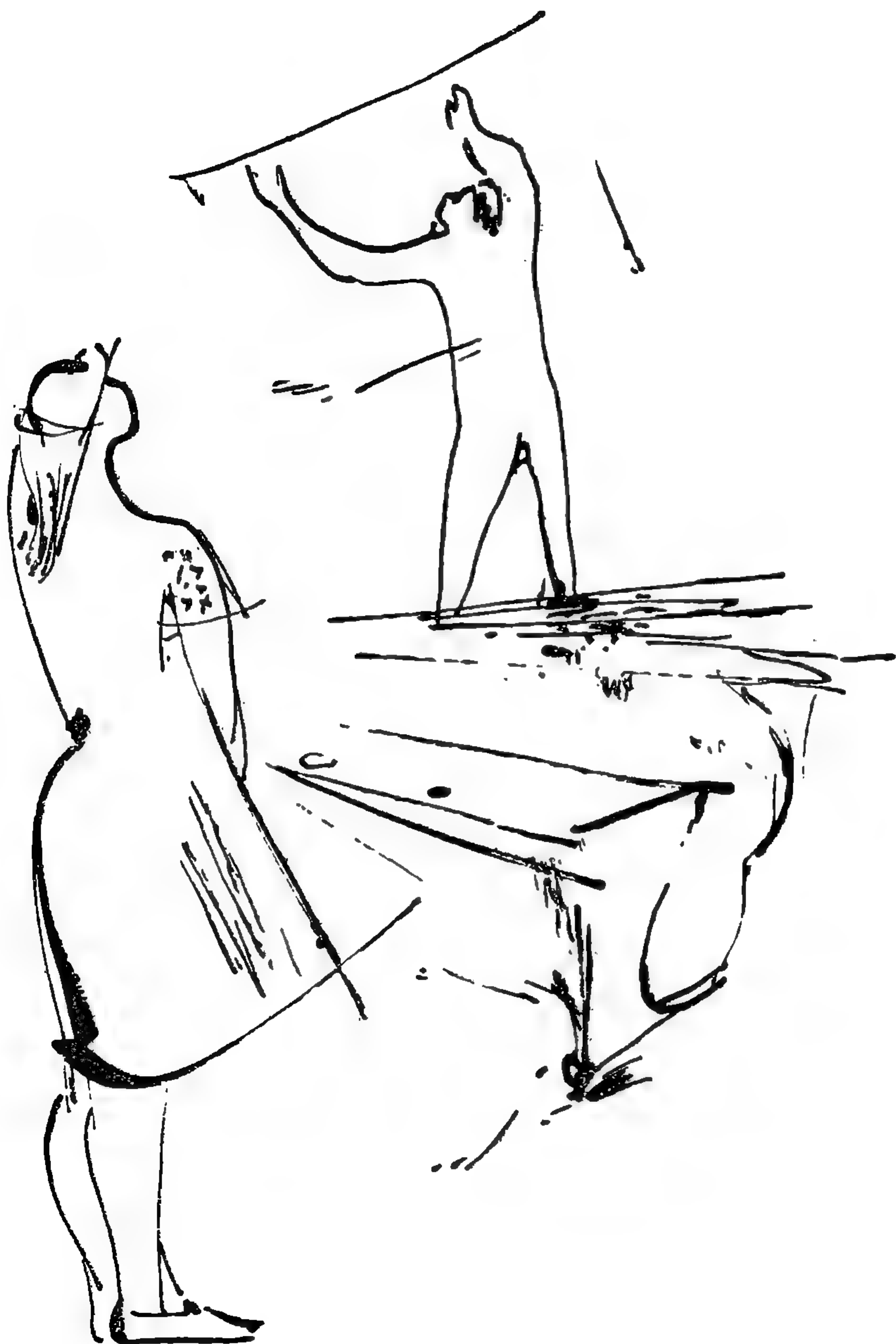
— Mă ierți ? A fost fără voie... Nici nu mi-am dat seama ; dar colțul era prea sus... Păcat să găurești perețele...

În ușa glășuia, stăpînindu-și izbucnirile de rîs, necunoscuta, dăscălița cea nouă, domnișoara Ana Pușchilă.

Nicolae Apostol coborî de pe scaun, își scoase mai întîi cuiele din gură, ca să poată vorbi, lepădă din pumn ciocanul și aceste ținte, ca să poată întinde mîna.

Nu era o prezentare în avantajul său.

Iar domnișoara Ana Pușchilă nu era de fel, dar de fel așa cum și-o zugrăvise.

În fustă neagră și creață de cașmir, cu o bluză albă de pînză cu motive romînești în negru, cu o pălărioară mică, aproape de uniformă școlărească ; nu purta nici umbrelă de soare, nici pantofi de lac, nici o grădină de flori sau un cuib de păsărele pe cap. Nici nu coborîse din căruța lui moș Lecachi Colțun, zis Zamă-Lungă, așa cum cerea tradiția dăscălicească din comuna Ponoare.

Răsărise din pămînt și rîdea în ușa, puțin îmbujorată la față de peripețiile acestei șăgalnice prezentări.

Înaintă fără sfială. Întinse mina și îl privi pe Nicolae Apostol în ochi.

— Cred că nu este nevoie să mă prezint, domnule Apostol ? Ai ghicit ! Eu sint ploconul pe care ți l-a trimis revizoratul pe cap...

Învățătorul mormăi cîteva cuvinte nedeslușite. Nu-i putea ierta echilibristica de pe scaun. Noroc că n-a căzut. Frumos spectacol ar mai fi fost ! S-ar fi dus pe gîrlă toată demnitatea !

O clipă au tăcut amîndoi și s-au cercetat din ochi.

Ochii Anei Pușchilă erau albaștri, cu genele și sprîncelele negre. Poate această rară îmbinare — față brună, păr negru și ochi albaștri — îi dădea o înfățișare neobișnuită. Atrăgătoare... „Atrăgătoare ? Dar e insuportabilă !” corectă îndată Nicolae Apostol.

— Am venit să ne cunoaștem și să primesc instrucții... spuse Ana Pușchilă, rîzînd fără nici o pricină. Dar văd că ești ocupat... Nu vreau să te întrerup de la treburile dumitale...

Făcu o pauză și luă o hotărîre :

— Pot să te ajut și eu... Atîta cît mă pricep... În doi are să meargă mai repede.

Harta spînzura într-un cui, mai legănîndu-se încă. Nicolae Apostol rosti, cu oarecare satisfacție pentru surprizele neplăcută pe care viața le pregătea acestei fetișcane prea grăbite și prea voioase :

— Îți mulțumesc, domnișoară. Dar harta poate să mai aștepte. Pe cînd dumneata, venită de pe drum, ai lucruri mai urgente de rezolvat...

— Adică ?... întrebă Ana Pușchilă, ridicînd sprîncelele, mirată.

— În primul rînd, e chestia găzduirii... Dacă eram vestit mai dinainte, luam măsuri... Aici e un sat de oameni foarte săraci... O locuință nu se găsește așa de repede, cum poate ai crezut.

Dăscălița cea nouă îl așteaptă să termine cu un surîs atâteștiutor. Îl asigură :

— Îți mulțumesc pentru cele ce ai fi putut dumneata face... Dar am rezolvat singură toată povestea... M-am descurcat. După cum mă arată mutra, sînt fată descurcăreață...

Era rîndul lui Nicolae Apostol să întrebe :

— Adică ?

— Adică mi-am găsit cameră... Sînt foarte mulțumită. Am să-i trag un var și am să fac oarecare schimbări... Încolo, e mai bine decît mă așteptam.

— Nu se poate ! exclamă Nicolae Apostol cu neîncredere.

— Ba e tot ce se poate, de vreme ce am găsit, mi-am descărcat zestrea, am intrat în stăpînire și m-am prezentat aci...

Volubilitatea și siguranța acestei copile nu-i era pe placul lui Nicolae Apostol.

El nu fusese atîtea luni în stare să se strămute de la domnul Aizic Gold, nu s-a mutat decît atunci cînd alții s-au milostivit și i-au oferit casă de-a gata ; iar fetișcana venită din toată lumea a isprăvit totul dintr-o răsucitură de călcîie.

— După cum înțeleg, ai tras la han...

— La jupîn Aizic ? Nu ! Mulțumesc. Așa se pricepe toată lumea... Am găsit ceva mai bun.

— La părintele ?

Ana Pușchilă răspunse ridicînd numai sprîncenele și coborînd buzele : „Ei aș !“

— La primar ?... La notar ?...

— Nici !.. Nici !... Ce importă ? Ai să vezi și ai să te convingi cît era de simplu pentru o fată descurcăreață. Pînă atunci, mai bine să terminăm. Uite cum spînzură harta aceasta ! O doare urechea atîrnată numai într-un cui.

Trecînd de la vorbă la faptă, Ana Pușchilă apucă ea ciocanul și cuiele în mînă. Se opri.

— Dacă-mi dai voie... Mai întâi să vedem ce-avem de pus. Să facem o revizie și să alegem locurile dinainte, ca să stabilim oarecare simetrie...

„Să vedem, să alegem, să facem...”

Toate se arătau departe de proiectele lui Nicolae Apostol, care aștepta o auxiliară supusă și necuvîntătoare.

Descurcăreată, cum se recomandase singură, Ana Pușchilă cercetă hărțile și tablourile răsucite sul, măsură din ochi pereții, aprobă numai pe jumătate convinsă :

— Asta merge cum am început-o... Pardon ! Cum ai început dumneata... Dar mă gîndesc că i-ar face bună pereche, în față, o hartă a plășii...

— Tot ce se poate ! aprobă ironic Nicolae Apostol. Cînd revizoratul și Casa școalelor s-or îndura să ne trimită o hartă a plășii. Deocamdată și aceasta a județului...

— Am văzut, am văzut ! Și aceasta a județului ai făcut-o dumneata. Ca și cea a țării din cancelarie și din cealaltă clasă. Te felicit ! Ai talent. Toate talentele !

— Mulțumesc ! rosti Nicolae Apostol, trecînd de la ironie la sarcasm.

— N-ai dumneata nevoie de aprecierile mele. Te apreciază o lume întreagă... Fostii dumitale profesori și toate seriile dinainte și din urma dumitale, din școală... Altfel, nu alegeam eu locul acesta.

Nicolae Apostol ciuli urechea.

Începea să afle ceva nou. Așadar, n-a fost o numire întîmplătoare ! Era vorba de o alegere !

— Te surprinde ? întrebă surîzînd Ana Pușchilă, apropiindu-se să-l privească în ochi și ducînd mîinile cu cio-canul și cuiele la spate. Dar, domnule Apostol, dumneata, cu pătrunderea dumitale, cum de n-ai observat oare că toate acestea nu pot fi o simplă întîmplare ? N-ai cerut înființarea unui post nou, și totuși postul s-a înființat ! Comuna Ponoare n-are faima unei localități balneo-climaterice, și totuși o fată vine să se exileze de bunăvoie aci !... De ce toate acestea ? Fiindcă subsemnata a fost foarte, foarte bine informată despre existența dumitale. Fiindcă de la distanță a prețuit hotărîrea cu care ai venit aici. Fiindcă subsemnata a ieșit și ea de pe băncile școlii cu asemenea idei năstrușnice în cap... Și,

în fine, fiindcă așa vom lucra doi în loc de unul. Vom pune umăr la umăr. Voi învăța de la dumneata ceea ce nu știu și nu poate cuprinde o minte de femeie. Iată de ce ți-am căzut plocon pe cap.

— Mă încântă... rosti Nicolae Apostol fără nici o convingere.

— Ba chiar! Se și vede de pe figură. Și se înțelege după glas!... Hai mai bine să isprăvim aci, pe urmă o să putem sta de vorbă, ai să afli ceva și despre mine... Ai să vezi că apostolatul nu e un monopol al bărbaților. Și o să devenim buni prieteni, nu numai camarazi. Crede-mă pe cuvânt!

Nicolae Apostol n-a crezut-o pe cuvânt.

Nici atunci, nici mai târziu, când în cancelarie Ana Pușchilă s-a spovăduit cu o simplitate atât de desăvîrșită, încît părea prefăcută, calculată, dinainte învățată pe de rost. Și, cu toate acestea, povestea copilandrei curajoase, pornită să înfrunte asprimile vieții voioasă ca la o petrecere de nuntă, nu păstra nimic ascuns dincolo de cele spuse. Fată de învățător, cu doi frați mai mari și cu patru surori și frați mai mici, crescuse în necazurile și măruntele mulțumiri ale breșlei. N-o speria cariera, fiindcă de bunăvoie o alesese, prea bine știind ce-o așteaptă. În școală nu trecuse frunte de promoție, cu notări excepționale, ca Nicolae Apostol, dar nici codașă. Abia în ultimii doi ani a cuprins-o dragostea cea mare de-o carieră aleasă fără entuziasm, numai fiindcă era pe vadul familiei. Tată învățător, un frate mai mare învățător, un frate și o soră mai mică normaliști.

Mergea înainte cu turma...

Deodată, acum doi ani, în penultima clasă, și-a descoperit vocația. Nu-și poate lămuri cum... A fost ca o deșteptare din somn. De atunci s-a așternut să citească pentru a umple golurile din urmă, cît învățase de mîntuială; s-a amestecat în tot felul de cursuri suplimentare, practice, lucrări în afară de programul strict. Așa încît se simte bine pregătită ca să facă față celor mai grele îndatorințe. A aflat despre faima lui Nicolae Apostol încă de acum un an, de la foști camarazi de școală. Și încă de acum un an s-a hotărît, îndată ce va căpăta diploma, să mobilizeze toate stăruințele pentru a căpăta o catedră

alături, ca să lucreze alături. Căci avea oarecare stăruințe prin oarecare cercuri politice.

Toată vara a uneltit întru acest sfârșit : au fost puse la contribuție ambițiile domnului revizor cu mutra de lapon, amicitțiile și partenerii de tabinet ai domnului prefect Dominic Stîrcea.

— Am avut noroc ! Dacă sfîrșeam școala anul trecut, nu era rost să ajung aci. Domnul Lascăr Sofian n-ar fi admis să-i crească școala sub ochii săi. Domnul ex-revizor nu și-ar fi ieșit din cuvînt și ar fi descoperit o teorie ca să arate de ce nu trebuie lărgită școala din Ponoare. Domnul ex-prefect Emil Sava n-ar fi vrut să-și indispună șeful cu fleacuri... Își rezerva dreptul să-l opereze pe chestiuni mai importante. Pe urmă, nici n-aveam sfinți la Ierusalim pentru guvernul trecut. Anul trecut sfinții mei nu făceau două parale... Anul acesta moaștele s-au urcat la preț...

— Cum văd, ești foarte versată în politică ! se miră cu intenție și sarcasm Nicolae Apostol.

— Ba nu-s de fel versată în politică. Descurcăreață ; sînt numai descurcăreață, ca în toate ! se apără Ana Pușchilă cu modestie. Nevoia m-a învățat să întrebuintez toate mijloacele ca să ajung la scop. Știi ? Eu cam dau prin băț. Cu mine au avut mulți de furcă și ai să ai și dumneata. Crezi că a fost ușor ? Să-ți spun numai cum am operat. Proprietarul nostru e cumnat cu prietenul cel mai bun al prefectului de aci, domnul Dominic Stîrcea. M-am pus cu serviciul pe dînsul. Toată ziua eram la curte. Mi-a ajutat mult și nevasta proprietarului, o femeie foarte de ispravă. Cu revizorul am procedat la fel. Am pus pe unii și pe alții să-l bombardeze cu scrisorile, pînă ce l-am exasperat. Așa sînt eu !... Mă dai pe o ușă afară, intru pe alta ! Privi la ușă, surîzînd : Aici am intrat întîi fiindcă era ușa deschisă, vraiște. Ți-am umblat prin hîrtii. Zău că da ! Am auzit ciocănind în perete, în clasă. Am intrat tot fiindcă era ușa vraiște. Văd deocamdată că nu m-ai dat afară nici de acolo, nici de aici. Nici să nu-ncerci. Pierzi timpul degeaba. Intru pe fereastră...

Nicolae Apostol nu arăta să împărtășească asemenea ton glumeț.

Poate că de aceea nici nu-i înspira încredere fetișcana aceasta, prea optimistă, prea gureșă și descurcăreață. Flecărea ! Desigur flecărea și cu așa-zisa ei vocație, și cu deșteptarea ei din somn.

Despre asemenea frământări lăuntrice și arzătoare nu se vorbește cu ușurătate, jucându-te cu creionul, desenând figuri și ștergându-le, mîzgălind coala proaspăt întinsă pe masă, privind pe sub gene și pufnind de rîs. „Să te vedem mîine, fetișo, pe catedră ! Atunci să-mi vorbești despre vocație... Și încă nici atunci. După aceea ! După o lună ori două !“

Fetișca nu arăta nici o neliniște pentru ziua de mîine, nici pentru cele de peste o lună ori două.

Se răsuci pe scaun ca să privească pereții, iar cu vorba răsuci un cuțit în pieptul lui Nicolae Apostol :

— Cam goluț aci. Cam rece !

Nicolae Apostol replică iritat, ca un nedreptățit căruia ingratitudea omenească nu-i recunoaște suferințele și luptele ascunse :

— Hm ! Goluț ? Rece ?... Aș fi voit să văd ce cap ai fi făcut acum doi ani...

Ana Pușchilă, în loc să ia aminte la înțelesul tăinuit și amar al acestei presupunerii, hohoti ușor, apărîndu-se cu amîndouă mîinile și dînd capul pe spătarul scaunului :

— O ! o ! o ! Să nu mă pui cumva la încercare și să-mi ceri să analizez gramatical așa ceva... Cum ai spus ? „Aș fi voit să văd ce cap ai fi făcut acum doi ani...“ Să nu mă pui la analiză, că-ți pierzi iluziile despre mine, dacă ți-ai fi făcut pînă acuma vreuna... Uite, ți-am furat secretul construcțiilor ! Deodată se întrerupse din gîlgîitul vesel, și cu alt glas dădu celălalt răspuns, pe care îl aștepta Nicolae Apostol : Dar, domnule Apostol, nu e nevoie să-mi amintești dumneata aceasta ! Eu îmi închipuiesc prea bine ce-a fost aici, fiindcă am aflat. Nu ți-am spus că sînt peste seamă de iscoditoare ? Știu cum era școala. Știu cum a lăsat-o nenorocitul de Andrei Colibășeanu. De altfel, tata l-a cunoscut... Știu ce-ai găsit aci și ce-ai făcut în doi ani. Și tocmai de aceea mi-am permis să-mi spun răspicat o părere. Te-am supărat că mi s-a părut rece, goluț ? Sînt convinsă că și dumneata recunoști aceasta, dar în momentul de față nu-ți per-

mite amorul propriu să-mi dai dreptate. Am spus-o fiindcă aci, de azi înainte, intervine și rolul meu... Mă pricep și eu la ceva. Un ochi de femeie vede altfel și o mână de femeie are altă îndeminare. Știu să scoată ceva din nimic. Ai să-mi dai voie să iau asupra mea chestiunile de gospodărie femeiască din școală. Uite, dumitale îți rămîne grădina. Și școala în sine. Chestiunile mai înalte.

— Mulțumesc. Mă expulzezi de aci ! Mă expediezi afară !...

— Ariciul și sobolul ! completă rîzînd voios Ana Pușchilă. Fii fără frică !... Nici dumneata nu ești sobol, nici eu aricioaică. O să ne împăcăm și o să ducem casă bună.

Capitolul XXI

„Iar pe tovarăşa trimisă lui de viaţă a primit-o mai îndârjit ca pe o duşmancă...”

În optimismul său copilandru şi gureş, Ana Puşchilă se cam înşelase.

Nu s-au împăcat atît de repede şi n-au dus casă bună de la început.

Într-adevăr, nu era aricioaică. Dar arici se arăta a fi Nicolae Apostol. Ghimpas, îndată zbîrlind ţepii.

Nu-l înţelegea.

De altminteri, nu se mai înţelegea pe sine nici el singur, Nicolae Apostol ; domnul Aricilă, domnul Ghimpoşilă, domnul Înţepoşilă, cum îl botezase ea, cu o regretabilă lipsă de seriozitate.

El se pregătise pentru o viaţă lină, de înfăptuiri prudente, cu o cuminţenie cîştigată după amare experienţe. Copilandra aceasta îl irita ca o musculiţă intrată sub pleoapă. Venise din toată lumea să-i tulbure orînduiele, să nascocoească în fiecare zi altă drăcovenie, să opună vehementă împotrivire la un plan al lui şi să apere unul al ei ; unul necugetat, necîntărit, nesocotit pe hîrtie — năzărit spontan în jocul vorbirii.

Mai curios și mai scandalos era că mai toate îi izbuteau !

— Am mînă norocoasă ! spunea, suflecîndu-și mînele bluzei ca o gospodină care se pregătește să frămînte cozonacii.

Și avea într-adevăr mînă norocoasă.

În prima zi de clasă, Nicolae Apostol se pregătea să asiste la cel dintîi duș rece. La o potolire bruscă a entuziasmului.

N-a fost nimic.

Ana Pușchilă a cucerit de la început iubirea copiilor, le-a ținut atenția, a pus stăpînire pe cele două serii de școlari într-o întorsătură de mînă și a făcut față ceasului dificil cu o naturalitate de soră mai mare venind în mijlocul unei puzderii de frați mai mici fără nici o preocupare pedagogică. Și totuși preocuparea exista. Dar un instinct fin, feminin, o apăraseră de toată pedanteria cu care debutantul Nicolae Apostol pornise acum doi ani să aplice învățătura manualelor.

El asudase.

Ea se juca

— Ți-a plăcut ? întrebare, satisfăcută ca după o giură bine izbutită.

Răspunsul lui Nicolae Apostol a fost în doi peri. Era contrariat de un succes atît de ușor ; gelos pe unul atît de deplin.

Ana Pușchilă presimți aceasta. În chip de consolare, explică :

— Vezi, secretul meu e foarte simplu... Chiar dacă ți-l spun, nu mi-l poți fura. Îmi aparține... Ți-am povestit de la început că am patru frați mai mici. Surori și frați. Am crescut cu dîșii. Pot spune că eu i-am crescut de cînd erau de-o șchioapă, în locul mamei, care avea alte greutăți ale gospodăriei. I-am păzit, i-am lăut, le-am dat să mănînce, i-am cîrpit... Așa că înainte de a fi învățat la școala normală, fără Pestalozzi și Herbart, am învățat cum să iau copii. Mi-a intrat învățătura în sînge. Pe urmă, tata mă lăsa de multe ori, mai tîrziu, să-i țin locul în clasă. Eram eleva lui, și deodată; prin drept divin, devenisem profesoară ! Îți închipui mutră pe mine !... Cu cei mai mulți dintre colegi mă jucasem și

mă hîrjonisem în recreație. Nu era lucru ușor să trec din bancă pe catedră și să fac pe belfereasa, fiindcă tata pleca la tîrg sau la strînsul fînului... Am bătut și la palmă ! Mă crezi ? Am bătut la palmă, fiindcă bătea tata. Acum sînt de alte principii. El tot mai bate. Eu îi fac morală. Sînt de idee că bați mai grozav cu cuvîntul !

Mereu vorbea despre familia ei, despre tatăl ei, frații ei, mama ei ! Nicolae Apostol, orfan înăsprit în viața de internat, străin de căldura unei vieți de familie, purta prin viață răceala unui copil care n-a cunoscut alintare de mamă.

Poate de aceea nu înțelegea locul exagerat pe care îl ocupau amintirile din copilărie în toate istorisirile Anei Pușchilă și chiar în principiile sale pedagogice. Îi combattea pe Pestalozzi și pe Herbart cu suvenirurile ei de copilă ! Iconoclastă, le arunca o sfîrlă în nas și îi poftea s-o lase în pace cu teoriile lor.

Pe urmă, îl surprindea pe Nicolae Apostol ușurința de adaptare a fetișcanei de nouăsprezece ani, mișcîndu-se atît de sigur într-un sat unde nu-i mai călcase piciorul.

Într-un ceas descoperise adăpost și găzduire. Era departe casa, în marginea de sus a satului, la doi gospodari fără copii, ursuji, cu bărbatul mereu pe drumuri ; Toma Cîrlibaba, posomorît și pletos, pristav peste pădurarii coanei Catinca Știrbuleasca, nu se prea avea bine cu satul din pricina rostului său de păzitor al unui bun la care mulți rîvneau să rășluiască o sarcină de uscături ori o inimă de car. Dar gospodăria era curată, ceva mai cuprinsă decît a nevolnicilor din vale ; cîtiva stupi umpleau ograda de bîzîitul subțire al albinelor.

Nicolae Apostol nu fusese în stare să iscodească un asemenea adăpost în cîteva luni.

Ana Pușchilă mersese de-a dreptul, ca și cum ar fi cunoscut dinainte casa și oamenii.

Tot așa își făcea în fiecare zi drum pe la alle gospodări, intra în vorbă cu femei, le dădea un sfat sau cerea un sfat. se amesteca în viața lor, și în trei luni știa mai multe decît aflate Nicolae Apostol după doi ani trecuți despre necazurile și faptele ponorenilor. N-a stat în cumpănă să bată și poteca uitată de Nicolae Apostol, pînă

la curtea coanei Catinca Știrbulescu. Numai că ea n-a urcat dealul aprinsă de aceleași năluciri, care pe dînsul îl făceau și acum să roșească. Ea s-a dus o dată pentru a mijloci dreptatea unei femei cu socotelile încurcate de logofătul Pintilie; a doua oară pentru a căpăta straie și daruri destinate pomului de Crăciun.

Cînd s-a întors cu obrazul învăpăiat de ger și cu șoșonii încărcăți de zăpadă, din ușa cancelariei i-a strigat lui Nicolae Apostol:

— Victorie pe toată linia! Am operat-o pe zgriptoroaică de n-are să-și mai găsească somn la noapte! Dar nu mai are încotro! Și-a dat cuvîntul...

Ana Pușchilă și-a lepădat șoșonii, a dezbrăcat paltonașul de postav aspru cu blană de miel și s-a apropiat de sobă să-și dezmorțească degetele.

După ce le-a dogorit bine, s-a întors și cu spatele, să-și dogorească umerii și spinarea.

La masă, Nicolae Apostol corecta caietele. Era zi de duminică. După-amiază de duminică. Zimbise sceptic cînd Ana Pușchilă îl vestise că pleacă la curte și cînd îi spusese cu ce gînduri. Dar, nerăbdător, nu-și găsisese loc în casă, venise la cancelarie să afle rezultatul, cu nădejdea ascunsă că fetișcana aceasta, căreia toate îi mergeau prea bine și prea ușor, are să se întoarcă de data aceasta cu nasul în pămînt.

Se osîndea, scîrbit de sine, pentru asemenea tulburi și uricioase simțăminte, dar nu și le putea birui.

Îi părea nedrept ca acolo unde el a dat greș, unde a întîmpinat vrăjmășii, rezistență și umilință, altcineva să izbîndească în joacă.

— Nu pari prea bucuros! observă Ana Pușchilă. Sînt sigură. Nu-ți vine să crezi... Îți închipui că m-am mulțumit așa, cu un nimic: doi-trei colaci, două-trei sute de nuci. Ei bine, nu! Află că nu! Mai întîi am căpătat brad din pădure. Brad și căratul pînă aici. Pe urmă o sută de lei pentru cărți. *Una sută lei!*... Știi ce înseamnă asta de la o zgriptoroaică gen coana Catinca Știrbulesca?

— Mda...

— Te cred !... *Mda*, fiindcă și dumneata ai avut de-a face cu dînsa. Dar stai, că n-am isprăvit. Ce crezi că am mai cîpătat ?

— Luna din cer, stelele ! răspunse țepos Nicolae Apostol.

— Ba chiar că am cîpătat și tot ce-mi trebuie pentru o stea... Bani separat, să le facem copiilor o stea cum n-au avut încă... Să lași chestia asta pe socoteala mea. Eu le fabricam steaua și procleților de frați mai mici... Dar nu-i vorba despre stea.. Am cîpătat, domnule Apostol, nici mai mult, nici mai puțin de șase rînduri de străițe ; trei pentru băieți, trei pentru fete... Plus altele : nuci, bon la jupîn Aizic pentru smochine, luminărele, poleială și alte multe... Ce zici ? Felicită-mă, domnule Aricilă !

Ana Pușchilă înaintă de la sobă și îi întinse voinicește mîna fierbinte. Nicolae Apostol o prinse moale, fără convingere.

El nu consimțea atît de ușor la asemenea jocuri frivole. Spuse, distanțînd cuvintele și apăsînd pe ele :

— Foarte frumos. Te felicit ! Numai că...

— Numai că ?

— Toate acestea se plătesc.

— Firește ! Le plătește coana Catinca din vechea sa pungă...

— Să fim serioși !... Se plătesc altfel. Pe coana Catinca n-a apucat-o filantropia din senin. Urmărește ea un scop... Mîine are să-ți ceară să nu mai intervii în chestii care nu ne privesc, ca, de pildă, socotelile logofătului Pintilie... În cel mai fericit caz aceasta — dacă n-o să-ți ceară cumva altele mai greu de acceptat...

— Ei, și dacă are să-mi ceară ? S-o creadă ea ! Ți-am spus din ziua dintîi cînd ne-am cunoscut că-s învățată să dau prin băț. Ea are să-mi ceară una. Eu am să fac alta ! Ce știu eu și cum știu eu !

— Să dea Domnul ! clătină sceptic din cap Nicolae Apostol.

— Are să dea ! Și pînă la Domnul, are să ne mai dea ceva și domnul Lascăr Sofian, și domnul Spirică Necșulescu. Mîine îți cer să-mi împrumuți un monitor ori o monitoare, de exemplu pe Bot Maria. Fă-mi hatîrul și

desparte-te de simpatia dumitale pe-o zi. O pun pe catedră, îi încredințez sacra misiune să mă reprezinte, îmi iau toiagul și plec cu colinda la Sofieni și la Stulpicani...

— Domnișoară, încă o dată îți atrag atenția că lucrurile nu sînt așa de simple cum le ici dumneata, în ușor. Ascultă-mă pe mine...

— Ascult. Tot pățitu-i priceput ! Vorbește un pățit, nu-i așa ?

— Nu e vorba de pățăraniile mele. E vorba de evidență. Orice serviciu de la asemenea oameni înseamnă un angajament față de asemenea oameni. Filantropia lor ascunde un calcul, o cursă...

— Și a domnului Lascăr Sofian ?

— Și...

Nicolae Apostol răspunse înainte de a măsura intenția precisă a întrebării. Ana Pușchilă izbucni în hohot de rîs :

— Așadar, dumneata ești oarecum obligatul domnului Lascăr Sofian ? Singur mi-ai spus-o. El a făcut școală de hatîrul dumitale, nu al școalei. El a scos un om cu drepturi și contract dintr-o casă ca să te instaleze pe dumneata... Și totuși domnul Lascăr Sofian n-a venit pînă acum să-ți ceară vreo plată. De-acum înainte sînt și mai puține probabilități că are s-o facă, de vreme ce Emil Sava și oamenii săi l-au trecut la categoria moaște... Lasă-mă, te rog, pe mine, să le descurec eu acestea. Dumneata prea mult împarți un fir de păr în patru...

— Fiindcă știu cum se pot întoarce răspunderile.

— Treci toate răspunderile asupra mea. Cînd voi face o prostie, eu am să trag consecințele. Dumneata n-ai decît să strîngi din umeri și să te descarci : „Ea singură a făcut de capul ei. O nebună și o zănatică !...” Crede-mă, nu merge cu măsuratul de trei ori pînă să tai o dată. Acestea sînt bune să le predicăm noi copiilor... Dar dacă vom lucra așa, nu mai ajungem noi să ridicăm școală în Ponoare nici în douăzeci de ani, așa cum se cuvine, și rămîne școala numai în planurile din sertarul dumitale. Nu vom ajunge nici să luminăm cugetele oamenilor, pentru a căpăta singuri conștiința de drepturile lor.

Nicolae Apostol rupe vîrfurile creionului, apăsînd în filele de caiet. „Vom lucra... nu mai ajungem noi... să ri-

dicăm noi..." Acum nu mai e școala lui, lupta lui, înverșunarea lui !...

Se încruntă ca un avar când nepoții risipitori îi poartă pomenesc despre chipul cum vor prădui zimții agonisiți cu sudoare și suferință.

Ana Pușchilă, cu palmele răsucite la spate, lipite de sobă, îl privește cu un suris în care străbate o ușoară tristețe.

Discuțiile lor cam acestea sînt întotdeauna.

Există între dînșii un obstacol nevăzut, un perete subțire, dar inexpugnabil, împiedicînd sufletele lor să circule cald de la unul la altul. Ar fi așa de simplu ! Așa de ușor !

Amîndoi au venit aduși de aceeași chemare într-un sat urgisit. Dar amîndoi nu se potrivesc în fire și în părerile despre chipul cum și-ar putea împlini această chemare.

Nicolae Apostol e aspru, colțuros, bănuitor ; își creează din senin cazuri de conștiință. Mereu e stăpînit de teama să nu contracteze obligații față de oamenii pe care nu-i iubește și nu-i stimează ; cu toate acestea, e preocupat de judecata oamenilor pe care nu-i iubește și nu-i stimează.

Ana Pușchilă nu-și complică viața cu asemenea griji. Nici nu se poate pătrunde de gravitatea solemnă și încruntată a misiunii sale. Merge direct la faptă. Se achită de ea cu simplitate și vîioșie ; cu un simț practic femeiesc și cu o femeiască lipsă de scrupul. Ea alege din viață numai luminile și fuge de umbre.

Sînt două firi. Se zgîrie reciproc în loc să-și aline reciproc rănilor de fiecare zi ale vieții și oamenilor.

Acuma de ce stă încruntat, parcă i s-au înecat corăbiile, și de ce nu scoate nasul din caiet ? De ce nu ridică ochii la dînsa, care a venit cu atîta vîio bună să-i împărtășească o biruință a ei, a lor ? De ce nici nu i-a mulțumit cînd i-a făcut surpriza transformărilor din cancelaria aceasta uricioasă și rece, goală, așa cum o găsise cînd a venit ?

A așteptat înadins să plece la oraș. Cu Bot Maria și cu Chihaia Toader a schimbat dulapul, hîrțile colorate din rafturi, tablourile și harta din perete ; a adus ea al-

tele de acasă. Era în drept să o recompenseze măcar cu o exclamație... Nicolae Apostol n-a găsit altceva mai bun de spus decît : „Mai lipsesc niște cordeluțe roz !“

Ei i-au venit lacrimile în ochi. Și de multe ori de atunci își ascunde ochii podidiți de plîns. Cum poate fi un om tînăr așa de ursuz ?

Lumea din sat spune că gazda ei, badea Toma Cîr-libaba, e ursuz. Dar badea Toma, cît e el de ursuz, nu-i rezistă cînd începe ea a sporovăi. Îl lovește rîsul, își lea-pădă toporișca de sub braț, ca să se poată bate cu palmele pe genunchi : „Ei, bată-te norocul să te bată, că multe mai știi, duduițo, și multe-ți mai dau prin căpșorul ista de dumbrăveancă !“ Așa-i spune : dumbrăveancă, fiindcă o asemuie cu o pasăre de fînețe cu pene albastre și viorii... Nicolae Apostol nu-i spune nici într-un fel. „Domnișoară...“

Parcă nu-s camarazi, tovarăși de exil de trei luni pe a patra.

— S-a făcut cald aici. Nu te ispitește să-i tragem o plimbare pînă la moară ?

— Nu, domnișoară.

— Bine, domnule Aricilă. Mă duc singură.

Și Ana Pușchilă își încalță șoșonii, își îmbracă paltonașul de postav de Azuga, își trage căciulița brumărie pe frunte și pornește singură pe drumul înghețat al satului.

Zăpada scrișnește sub pași.

Gospodinele o opresc să-i vorbească despre un proclat care s-a zbîntuit prin ger, dihocat la gît, și a căpătat gîlci ; altele s-o poftească cu niște ouă, fiindcă le-a croit o fustă ; jupîn Aizic a scos nasul și vîrful barbișonului printre ușa să-i ureze plimbare plăcută. E „populară“ în sat, cum ar spune domnul Spirică Necșulescu.

Dar aceasta n-o încîntă și n-o mulțumește. De ce-a rămas domnul Ghimpoșilă în cancelaria lui, în loc să se bucure de asemenea soare sclipitor în zăpezi ?

Aceasta a durat iarna întreagă. Cu unele zile încă și mai puțin vesele.

O dată nu și-au vorbit o săptămînă.

— Bună dimineața !

— Bună ziua !

— La revedere !

Și atît ! O săptămîină întreagă, fiindcă de capul ei a găsit de cuviință să solicite fără nici o demnitate ajutorul domnului Spirică Necșulescu pentru școală.

Episodul s-a petrecut la han. Ea intrase să cumpere ață din micul bazar al lui jupîn Aizic. A dat peste dînsa proprietarul Stulpicanilor, s-a prezentat, au intrat în vorbă, s-a minunat că școala din Ponoare e onorată cu o asemenea dăscăliță distinsă și drăguță și că el habar n-a avut.

Ana Pușchilă l-a luat repede :

— Acuma ai habar. Și-mi pare bine ! Fiindcă școalei din Ponoare nu-ı ajunge să aibă o dăscăliță distinsă și drăguță precum pretinzi dumneata că aș fi, probabil fiindcă nu ți-ai pus ochelarii să mă examinezi mai atent. Mai are nevoie și de altceva...

— Mă rog, mă rog ! se cocoșise domnul Spirică Necșulescu. S-auzim.

— Cînd ai să auzi, tare mă tem că ai să fii mai puțin vesel...

— Îmi pare rău, duduiță drăguță ! Spune, și sînt la dispoziție.

— Cu vorba ?

— Cu fapta !

— Nu cu fapta. Cu punga. Știi dumneata că deschidem o listă de subscripție ? Vreau să ridicăm aici o școală model. O școală la care să contribuie toți locuitorii din comună, mari și mici, săraci și bogați. Tot ce-a făcut domnul Lascăr Sofian e provizoriu... Intențiile sale sînt mai... în sfîrșit, mai boierești, mai grandioase. Dar m-am gîndit — adică ne-am gîndit, eu și colegul meu — că nu e bine ca o școală să fie ridicată din banul și voința unui singur om, mai ales ale unui reacționar în principii ca domnul Lascăr Sofian. Dumneata mă înțelege... Domnul Lascăr Sofian pentru moment s-a retras din politică... Mîine poate să revină asupra retragerii... Atunci școala din Ponoare devine un capital electoral... Aceasta nu o vrem noi. Toți, ori nici unul ! Deschidem o listă de subscripție, dăm serbări, adunăm un fond. În doi-trei-patru ani o să vorbim altfel.

Ana Pușchilă făcu o pauză să-și tragă răsuflarea.

Vorbise repede și improvizase un basm fantasmagoric tot atît de repede. Totul fusese o născocire a ei, sub inspirația momentului. Dar simțea o amețeală dulce și un tremur de emoție ca la un examen de care depindea soarta ei de mîine. Reluă :

— M-am gîndit să încep cu dumneata. Ești mai mult decît un simplu proprietar. Un intelectual și șeful unui partid democrat în înțelesul cel mai dezinteresat al cuvîntului. Pentru inaugurarea primei liste nici nu se poate o alegere mai fericită.

— Domnișoară, mă onorează aceste aprecieri măgulitoare.

— Onorează și dumneata lista !... Domnule Aizic, dă-mi te rog o foaie de hîrtie și un creion !...

Pe tejghea, Ana Pușchilă scrisese titlul :

LISTA DE SUBSCRIPTIE No. 1

pentru ridicarea școalei primare din com. Ponoare

Apoi așteptă, înălțînd privirea albastră sub genele negre.

— Să scriu cît ? Se răzgîndi : Adică scrie dumneata. Poftim creionul...

Domnul Spirică Necșulescu scrisese în capul listei :
„Lei 100.“

Ana Pușchilă făcu o schimă de evidentă decepție :

— Mi-ai turtit fesul ! Dumneata ești om de o sută de lei ? Și pentru inaugurarea unei liste de subscripție, înseamnă o încurajare serioasă o sută de lei ? Ce-au să spună ceilalți ?...

Domnul Spirică Necșulescu trase hîrtia și se pregăti să corecteze pe 1 în 2.

— Dă-mi voie, spuse Ana Pușchilă. Lasă-mă să corectez eu ! Mai simplu ! Mă pricep în chestiile astea de corectat, după cîte caiete îmi cad mie în mînă toată ziua.

Luă foaia și corectă într-adevăr simplu.

Mai adăugă un zero la sută : „Lei 1.000“.

— Dar e aproape prețul unui vagon de grîu, domnișoară ! protestă domnul Spirică Necșulescu.

— Obrazul subțire cu cheltuială se ține, dragă domnule Necșulescu. Gîndește ! Numele dumitale ! Surpriza, te asigur, puțin plăcută pentru domnul Lascăr Sofian și pentru domnul Emil Sava... Fapta în locul vorbelor.

Domnul Spirică Necșulescu oftă adînc și băgă mîna în buzunar.

Nici nu știa dacă are o mie de lei asupra sa. Îi avea. Încercă măcar să se plătească, apucînd dăscălița de bărbie, cu un suspin ștregăresc.

— Ah ! ce nu face un om pentru o fetiță atît de drăguță ?

Ana Pușchilă rosti, privindu-l în ochi :

— Mai întîi, pentru o fată drăguță și singură, un om lasă mîna în jos și n-o tratează ca pe slujnicuțele de hotel.

Mîna grăsună a domnului Spirică Necșulescu părăsi cu regret bărbia rotundă și catifelată a dăscăliței.

Nicolae Apostol ascultă cu fălcile încleștate, cu ochii crunți.

— Cînd mi-a pus mîna pe bărbie, am stat la îndoială dacă să nu-i trag una peste labă... Am făcuț mai bine. L-am silit să se simtă el. Nu zici nimic ? O mie de lei ! *Una — mie — lei !* Una mie. aproape cît un vagon de grîu. Pentru un început e mai mult decît în visul nostru.

— Al dumitale poate, nu al meu !

Ana Pușchilă se opri, cu toată bucuria din figură stinsă.

— Cum. aceasta găsești să-mi spui ? Aceasta e mulțumirea dumitale ?...

— Recapitulează singură, domnișoară ! glăsui Nicolae Apostol cu asprime. Mai întîi, tot ce i-ai istorisit acestui domn au fost pure invențiuni. Mai apoi, nu te-a autorizat nimeni să vorbești și în numele *meu*... În sfîrșit, lăsînd la o parte cele o sută și una de alte lucruri, pe care te rog să le meditezi, domnișoară, rămîne vina dumitale cea mai gravă. O persoană care se respectă nu riscă să se pună în situațiunea dumitale : să se lase apucată de gușă într-un han de un individ din toată lumea.

— Pardon ! încercase Ana Pușchilă să întoarcă totul în glumă. Pardon ! S-o iau și eu metodic, cu „mai întîi”... Mai întîi, eu n-am gușă. De unde ai scos că am gușă ? Mai apoi, domnul Spirică Necșulescu nu e un individ

venit din toată lumea. E proprietar, avocat, șef de partid politic... Și, în sfârșit...

— Am terminat !

Nicolae Apostol a ieșit trântind ușa.

Ana Pușchilă a rămas să plîngă, cu obrazii în palme, cu coatele rezemate pe masa unde atît de triumfătoare răvășise lista de subscripție și dania domnului Spirică Necșulescu.

O săptămînă nu și-au vorbit. Își ocoleau privirile. Pe urmă, vorbele au venit rare și stînjinite de amîndouă părțile.

Și, în sfârșit, peste ele a venit primăvara.

Capitolul XXII

„Primăvara, pină și scaieții cei
mai ghimpoși dau floare și cheamă
albinele...”

— Să-ți spun adevărul cel adevărat, uriciosule ?

— Firește, Ana ! Mai ales aceasta aștept, să-mi spui
adevărul cel adevărat ! o încurajă Nicolae Apostol, suri-
zînd cu înseninarea care de o săptămînă îi lumina chipul.

O sorbea din ochi.

Ana se răsfața sub privirea drăgăstoasă, ca o pisică
în soare.

Îi ciuguli mai întîi un puf de păpădie de pe straiul
aspru de șiac. Era un gest feminin de posesiune, de grijă
și de supunere în același timp.

Pe urmă îl apucă de pieptii hainei cu amîndouă mîi-
nile, se înalță în vîrfurile degetelor, să-l privească în ochi
cu o ușoară încruntare de îndoială între sprîncene.

Erau atît de aproape, încît Nicolae Apostol se vedea
în pupilele Anei mic și ireal, ca în două oglinzi fan-
tastice.

— Dar nu te superi ? întrebă Ana.

— Nu mă supăr.

— Nici nu te *bosumflezi* ?

— Nici nu mă *bosumflez*...

— Fiindcă, înțelegi ? Cu tine nu pot ști niciodată la ce să mă aștept. Te aricești din senin.

Nicolae Apostol o cuprinse căld cu brațele în jurul umerilor și o asigură, zîmbind, cu vocea moale :

— De data aceasta nu mă mai aricesc din senin. Ți-o promit... Hai, spune, mica mea Anișoară, adevărul cel adevărat.

Ana se desprinse din înfășurarea brațului. Se plecă să smulgă o păpădie cu globul pufos al semințelor, suflă asupra firelor în vînt pînă ce-au zburat toate și a rămas între degete numai cu pedunculul florii isprăvit într-un nasture alb de mînușă.

Privi puful risipit, legănîndu-se în plutire pe cîmpuri.

— Na ! spuse. Așa să se ducă de-acum bosumflările și aricelile toate dintre noi ! Și-acum să-ți spun... Plecă ochii în pămînt, vorbi tipărind în vîrfurile ghetelor praful de pe potecă : Să-ți spun adevărul cel adevărat... Pentru mine n-a fost chiar o surpriză ceea ce se petrece cu noi de-o săptămînă. Eu am înțeles că ai început să simți ceva pentru mine încă de multîșor, domnule Aricilă ! Din ziua cînd te-ai supărat după istoria de la han cu lista de subscripție și ai ieșit trîntind ușa. Cred că-ți mai aduci aminte cum te-ai aricit, atunci, uriciosule ? Ai trîntit ușa, m-ai lăsat singură. Am plîns... Pe urmă, după ce-am isprăvit de plîns, mi-am șters ochii, m-am smîrcîit și mi-a venit să rîd. Deodată m-am simțit fericită și veselă. Mi s-au deschis ochii. Adică de ce mi te-ai supărat oare mătăluță așa de grozav ? Ce crimă am făcut ? Bine !... Admit. Meritam să mă iei la refec cît de sever. Am fost o nebună... Nu mi-am păstrat demnitatea, am compromis o idee care ție îți era scumpă. Am degradat-o pornind cu căldărușa, măcar că tot la aceasta o să ajungem. Da-da ! Lasă, că vorbim noi altă dată despre aceasta... Să ne întoarcem la supărare... Le-ai suportat toate, pînă cînd ți-am spus că onorabilul Spirică Necșulescu a ridicat laba și m-a apucat de bărbie. Atunci deodată te-ai făcut verde la față. Atunci nu te-ai mai putut stăpîni... Toate mi s-au luminat în mîinte, și de unde plîngeam, am început să țopăiesc în cancelarie într-un picior și să bat din palme : „Mă iubește ! Mă iu-

bește...” Spune că nu e adevărat ? Spune că nu ți-ai dat și tu atunci seama întâia oară ?

— Poate... consimți Nicolae Apostol.

— Ce poate ? Sigur ! Ți-o spun eu. De altfel, fiindcă am pornit pe calea mărturisirilor, pot să mai adaug și altele... Dar bagă de seamă contractul nostru cu *bosumfleala* ! Să nu-mi tragi o nouă morală ! Încă n-ai dreptul !

— Ei, spune, te rog ! Începu să-și piardă răbdarea Nicolae Apostol, curios să afle alte tainice ascunzișuri ale acestei făpturi pline de neastîmpăr și în dosul neastîmpărului de o atît de surprinzătoare perspicacitate.

— Uite ! Ce crezi tu, că eu am venit aici așa, cu ochii închiși ?... Ai văzut cît de bine informată eram !... Ne-am făgăduit să fim sinceri unul cu altul. Sint sinceră pînă la sfîrșit... Află, așadar, că am venit fiindcă m-a lovit și pe mine apostolatul, fiindcă voiam și eu să fac ceva mare, nou și bun, fiindcă nu mă mulțumea să rămîn o simplă funcționară a învățămîntului : să aștept să se sfîrșească luna și să încasez leafa... Toate astea ți le-am spus. Ți-am spus și că m-a atras faima ta. Să lucrezi cu un asemenea om — mi-am zis eu — iată idealul, iată adevăratul apostolat ! Faima ta din școală ajunsese pînă la noi, adusă de normaliști, din seriile din urma și dinaintea ta. Ți-am spus că sîntem o familie... didactică. Nu se mai isprăvesc la noi în casă normaliștii și belferii : frați, veri, unchi, nepoți... Toți parcă-și dăduseră cuvîntul să-mi îmbuibe urechile cu numele tău. Cînd i-am spus tatei că vreau să vii aici și cînd am pus în mișcare toată mașinăria de stăruințe să creeze postul, tata m-a aprobat cu totul... E învechit, dar nu e ramolit ; în felul lui își iubește breasla, așa cum se pricepe și cît îi permite o casă cu șapte copii... „Faceți voi mai mult decît mine !” asta-i vorba lui ! Perfect !... Toate acestea, într-un fel sau altul, le cunoști. Ți le-am spus și răspus ! Nu ți-am spus încă și altceva. Anume că nu m-am interesat numai cum era în școală și ce făcea în școală această celebritate de Nicolae Apostol ! M-am interesat și cum arăți la chip. Am pus mîna pe o fotografie a ta cu școala, cu ultima serie, cînd ai absolvit. Cunoști fotografia ! Acolo unde directorul ține mîna pe umărul tău,

ca și cum ar vrea să-și sprijine pe tine bătrînețea și nădejile lui... Atunci m-am hotărît eu definitiv. Așa da ! Arătai la mutră cum te arăta faima. Altfel, dacă erai un cocoșat, ori cu mutră bleagă de bucher, cu ochelari și cu umerii pleoștiți, poate entuziasmul meu ar fi fost mai slab... Ce vrei ? Sînt femeie. Naiba să mă ia !... Nu-ți place că sînt sinceră ?

— Ce copilă ești tu, Ana !

— Copilă-copilă ! Dar dată naibii ! Stai, că n-am sfîrșit ! Mai află că m-am interesat și la colegul de școală al tatei, la moș Gheorghe Ceapă din Suseni. Sîntem și cu dînsul un fel de cîmotie de departe. Dar mai mult decît cîmotie, e prieten cu tata. Se vîd cam rar. El dintr-un județ, de aci, noi tocmăi de la al treilea județ... Dar nu m-a speriat distanța. Într-o bună zi s-a pomenit cu mine. L-am descusut și l-am întors pe-o față și pe alta. Îți închipuiești că mi-a spus cîte-n lună și în soare despre tine. Bravo ! Nu m-am înșelat ! Și m-am pus mai cu foc să port bilețele de colo-colo ca să se înființeze al doilea post din Ponoare. Moș Gheorghe Ceapă și-a dat cuvîntul să nu sufle nimic despre ancheta mea. Văd că s-a ținut de cuvînt... Erai ținta unei conspirații și habar n-aveai.

— Într-adevăr ! recunosc Nicolae Apostol cu uimire.

— Stai !... Încă tot n-am terminat. Îți aduci aminte cum a fost cunoștința noastră ? Erai să cazi de pe scaun, cu ciocanul în mîină și cu țintele în gură. Te-ai uitat la mine așa de necăjit și erai așa de caraghios, încît îmi venea să te sărut. De-atunci mi-a venit să te sărut... Uite ! A venit vremea să nu las sărutul acela pierdut...

Spunînd, Ana se înălță în vîrfurile ghetelor și atinse buzele lui Nicolae Apostol cu un sărut fugar.

Nicolae Apostol se uită îngrijorat de jur împrejur, să nu apară cineva în capătul potecii.

Ana strînse din umeri.

— Și chiar dacă ne-ar vedea cineva, ce e cu asta ? Nu sîntem ca și logodiți ? N-o să fiu la vară doamna Nicolae Apostol ? N-o să ne întoarcem la toamnă din vacanță, doamna și domnul Nicolae Apostol ?

Nicolae Apostol îi prinse brațul. Au pornit mai departe, în soarele primăverii, pe poteca dintre sălcii, spre moară.

S-au rezemat amîndoi de sprijinitorul podețului, să privească în apa adîncă și neagră a iazului.

Acolo se mai rezemase altădată același Nicolae Apostol, singur, mistuit de o arșiță lăuntrică, așteptînd să se facă exact ceasul cînd poate să urce dealul sus la conacul Catincăi Știrbuleasca, unde milogea în cerdac privirea Matildei, astăzi doamna locotenent Mărgineanu. Parcă n-au fost niciodată zilele acestea. Parcă nu le-a trăit tot el, același Nicolae Apostol de-acum.

Cu brațul încins după mijlocul Anei, își apropie obrazul de obrazul ei mat. Ce dulce atingere și dezmierdătoare! Fără nimic dureros, fără nimic „dureros de dulce”.

În singurătatea lui aspră și dirză, asaltată de vrăjmășiile de afară și de nălucirile dinăuntru, Nicolae Apostol simțea în sfîrșit blîndețea vieții.

— Tu nu știi ce mi-ai adus tu, Ana! Ce-nsemni tu pentru mine! Nu știi cît de singur am trăit și cîte am îndurat eu aci...

Ana spuse cu gravitate, contrastînd cu tonul șăgalnic de pînă acum :

— Poate le-ai îndurat și din cauza ta. De ce te cunosc mai bine, de ce sînt convinsă că te-ai fi scutit de multe neplăceri dacă ți-ai fi îmblînzit puțin firea. Pentru tine e mai important să fii prețuit și respectat decît să fii iubit. Eu cred altfel. Iubirea învinge mai repede și mai sigur. Ca să vorbesc ca în clasificările de la lecțiile de psihologie, tu ar pasiunea dominației, nu a posesiunii... Ca să-ți impui o vedere a ta, o hotărîre, ești în stare să riști totul... Tu ai vrea să se dea viața după tine... Viața e altfel, dragul meu... Ne silește să fim ca apa aceasta. Ia forma mîinii dacă o prinzi în pumni, a paharului dacă o pui în pahar... Așa și noi... Tu ai vrea însă să rămîi neclintit, ca apa înghețată, ca o apă înghețată pentru totdeauna... Gheața se sparge, dragul meu... Apa lunecă printre degete... Așa aș vrea și eu să lunec prin viață. Să mă strecur, să scap cu cît mai puține lovituri. Ai să-mi spui că sînt lașă?... Poate nu! Poate și acesta e

un curaj, să faci din viață, așa cum e, ceva bun... Mie mi-e dragă, mă bucur de ea, n-am ambiții mari, mă mulțumesc cu puțin... Nu mă reped să răstorn obstacolele... De ce să-mi rup unghiile zgîriind în pereți?... Cad singuri pereții, se macină dacă știi să aștepti, ajutînd discret elementele care surpă... Și eu am dreptate, nu tu ! Am dreptate, fiindcă tu, cu toate principiile și cu toate planurile tale pe un an înainte, pe-o viață scrisă ca în carte, tu n-ai știut că ai să stai într-o zi aici, lângă mine, cu mine... Pe cînd eu am presimțit... Dar n-am silit nimic. Am lăsat în grija vieții să ne aducă aici... Să ne poarte ca o apă. Pînă acum apa ne-a dus bine... Ce zici, domnule Posomorîlă ?

Viața i-a dus mai departe, după orînduielile ei tainice.

Primăvara a trecut lină, cu multe zile de soare, cu ploi repezi și scurte, după care se arcuiau pe cer curcubeie mai limpezi și mai întregi ca niciodată.

La școală amîndoi și-au pus tot sufletul într-un fel de întrecere, iar copiii, molipsiți de această însuflețire, au depășit tot ce puteau să aștepte cei doi dascăli tineri de la prăsila unei comune ticăloase ca Ponoarele. Cîte un ziar desfăcut pe masa cancelariei și uitat acolo aducea știri despre întîmplări stranie : scandalul bisericesc și procesul tramvaielor. Sinodul chemat să judece primatul și să scoată din scaun un episcop. Sfărîmarea conservatorilor în trei tabere. Opiniile unui oarecare Deșliu și succesele electorale ale unui oarecare conu Iancu Brătescu. Declarațiile domnului P. P. Carp și urgia „banditului de la Interne“ : Alexandru Marghiloman. Bătăi și răfuieli în Cameră. Întruniri și fluierături în sălile publice ale capitalei. Supărarea domnului Fleva, tribunul poporului, și nenumărate banchete cu tîlc.

Toate ajungeau aci ca dintr-o altă lume. Poate într-adevăr aceea era țara și poate că acele personaje despre care nu-și va aminti nimeni peste o jumătate de veac hotărau chestiunile de viață și de moarte pentru ea.

Dar pînă una-alta, în comuna Ponoare viața curgea altfel. și oamenii ridicau ochii la cer să aștepte ploaia și soarele, singura îndurare pe care nu le-o putea nici

da, nici lua vremelnicii cîrmuitori de departe. Ziarul rămînea inutil desfăcut pe masă, cu literele titlurilor mari, negre, dar moarte. Nici Nicolae Apostol, nici Ana n-aveau ce să afle nou și îmbucurător de acolo.

Bucuria de viață era în ei și în primăvara de-afară. . . Mai era și în nădejdiile crescute tot în ei, cum s-a ridicat din grăunte paiul verde de grîu așteptîndu-și vremea să dea spicul plin

În amurg plecau acum împreună de-a lungul satului, pînă la umbra sălciilor de la moară.

Îi întovărășeau priviri bune. Îi saluta jupîn Aizic Gold din ușa hanului, frecîndu-și mîinile, parcă ar fi făcut el personal o afacere strălucită. În cuvintele lor de iubire și de primăvară se amestecau plănuiți deopotrivă legate între ele, despre dîșii, despre școală și despre sat.

Mai tare fusese duhul feminin și mlădiu al Anei decît pietroasa încăpăținare a lui Nicolae Apostol. Treptat, ca o apă care pătrunde și își deschide firul subțire al cursului printre ierburi, ocolind piedicile și îmbrățișînd colinele, Ana infiltrase în sufletul lui Nicolae Apostol o nouă înțelepciune, mai omenoasă, poate mai puțin dîrză, dar mai apropiată faptelor și stărilor de atunci. Căci principalul e să cîștigi o victorie, nu să mori pierzînd o luptă... Învățătorul nu mai socoti o nelegiuită trădare a cauzei perspectiva de a ridica școală în Ponoare cu liste de subscripții și cu ajutoare de la oamenii pe care nu-i prețuia. Altfel, cine să facă școala ? Cum ? Prin ce miracol ?...

Lista cu numele domnului Spirică Necșulescu a fost scoasă din sertar. Ana a mai adunat din bucăți două mii, a îndurat aspre lecții de la domnul Lascăr Sofian, a căzut la tocmeli cu coana Catinca, a descoperit și slăbiciunile arendașului Solomonică Fișer, îndeobște invizibil, a smuls doi poli chiar de la jupîn Aizic Gold.

Pe urmă, deodată, izvoarele au secat.

Făcîndu-și socoteala, cu fișicurile de argint și cu hîrțile împăturite în față, a descoperit că multă vreme nu vor mai avea ce aștepta de la nimeni.

— Slăbuț, spuse. Teribil de slăbuț ! După cum o pornisem, credeam că numai să mă mișc, și adun zece mii... Va trebui să dăm serbări... Am să mă pun cu serviciul și pe *protectorii* mei, ca să mai cîpătăm ceva și de la

autorități, de la minister... Ce Dumnezeu ! Doar școala nu ne-o facem nouă. O facem satului și statului...

Autoritățile erau însă cu toată suflarea suspendată pe buzele domnului P. P. Carp, care se supăraseră pe domnitor, pe țară și pe partid, amenințând în fiecare zi că pleacă la Țibăneștii săi, unde boul are limbă lungă, dar n-o folosește să mintă, să lingă unde a scuipat, să lingusească și să înșele. Autoritățile aveau deci alte griji, iar protectorii Anei s-au dovedit fără putere, stăpîniți de-ale lor mai arzătoare necazuri.

Astfel i-a ajuns vacanța și vara.

Nicolae Apostol și-a încuiat casa, a dat cheia în paza absolventei de școală primară Maria Bot, premiul întâi cu cunună, și a plecat să-și cunoască viitoarea familie de peste hotarul celui de-al treilea județ.

De atunci a mai făcut două drumuri îndărăt. O dată singur, o dată cu Ana, pentru oarecare pregătiri gospodărești. Iar toamna s-au întors „domnul și doamna Nicolae Apostol“, ca să afle în grajd, dar de casă nouă, un căluț și doi juncani, trimiși de domnul Lascăr Sofian:

— Eu pe omul acesta nu-l înțeleg ! rosti Ana, netezind crupa rotundă de pepene a căluțului. Pe tine te-a făcut nu o dată cu ou și cu oțet. Pe mine, la fel. Și cînd nu te aștepți, vezi că avea ochii asupra ta și că prin faptă dezmente ceea ce spunea prin vorbă.

— Poate că sînt două lumi care se luptă în el. Doi oameni !... se dădu cu părerea Nicolae Apostol, gînditor. Unul, omul pur și simplu. Altul, omul clasei și lumii sale. Pe acesta nu-l pot iubi. L-am urît chiar nu o dată. Dar pe celălalt nu o dată mi s-a întîmplat să descopăr că-l stimez...

— Fiindcă se apropie în fire cu tine, de aceea vă prețuiți, dar nu vă puteți iubi... Tu ești de-o parte — ca să spun cum scrie la carte — „de-o parte a baricadei“ ; el, de alta. Dar vă asemenați grozav ! Tu aperi o lume care crește acum ; el una care moare acum... El presimte că tu, cu școala ta, ești dușmanul cel adevărat al lumii sale, și îi pare rău că nu te poate nesocoti cu scîrbă, așa, ca pe-un Emil Sava sau ca pe-un Spirică Necșulescu.

— Am putea face pace, un armistițiu măcar, pe această temă... își continuă Nicolae Apostol gîndul. Căci despre

domnul Emil Sava și domnul Spirică Necșulescu avem păreri la fel. Sînt măcar tot atît de dușmani ai satului acestuia cît e dușman domnul Lascăr Sofian. Cu deosebire că...

Ana pufni în rîs :

— Haide, fugi ! Lasă deosebirea... Facem filozofie în grajd. Mai mare ocara pentru filozofie și pentru grajd. Pofteste-n casă, doinnule Filozofilă, și lasă-mă pe mine să pun la cale oarecare isprăvi gospodărești. Tu ia-ți cartea și filozofează !

În ziua aceea Nicolae Apostol a luat cartea, dar n-a trecut de prima foaie deschisă.

Ochii fugeau mereu spre scoarța din perete, spre oalele cu flori, spre dulapul cu tomuri și reviste, rînduite în rafturi.

Nu se mai sătura de această pace, de casa *lor*, de lucrurile *lor*, de intimitatea *lor*.

Zestreă Anei era modestă, dar potrivită pe măsura vieții și a trebuințelor de țară. În casă nu mai răsunau pașii a gol. Abia acum măsură cît de aspră i-a fost singurătatea și cum l-a îndîrjit de multe ori, numai din pricină că-l osîdea să se mistuie singur în el. Acum erau doi — și toate se desfășurau înainte pentru o viață înceată și lungă. Nu mai deznădăjduia pentru școala din Ponoare, pentru îndreptarea satului Ponoare. Acum pilda din istorisirea lui Ion Slavici, ridicarea satului Sărăcenii, fără hotărîri și cuvinte patetice, era mai aproape încă de puterile sale. I-a și venit un flăcău să-i ceară o părere pentru așezarea casei în care vrea să-și cuibărească viitoarea gospodărie. La primăvară pune cîtiva stupi în grădină ; pomii s-au prins toți, s-a prins și vița agățătoare a cerdacului, pomi a sădit și în ograda școalei. Surtucarul venetic de la hanul lui jupîn Aizic a început să prindă rădăcini.

Nu mai pare așa de îndrăzneț gîndul să încerce peste un an, doi întemeierea unei bănci, a unei cooperative, sau poate chiar o obște care să ia în arendă moșia ținută pînă acum de domnul Solomonică Fișer.

Neliniștea zilei de mîine l-a cutremurat întotdeauna. Chiar anul trecut, cînd se credea copt de experiențe, se simțea împresurat de amenințări ascunse. Ajungea un

capriciu al domnului Sofian. Un interes politic al domnilor Emil Sava sau Spirică Necşulescu.

Şcoala era a nimănui, nu a satului, sau a statului. Casa unei bătrîne, a babei Paraschiva Stoleriu, care oricînd putea să-şi ceară cocioaba ei îndărăt. Casa lui nu era a lui. Oricînd epitropii lui Alexandru Blănariu puteau să-l scoată în drum. Totul era clădit pe nisip mişcător.

Şi totuşi ziua de mîine o aşteaptă acum fără temere, cu o siguranţă nestrămutată, fiindcă sînt doi.

Nimic din afară nu s-a schimbat.

Dar a crescut o pace în el de cînd e alături o faptură care îl întregeşte, pe care se poate sprijini, cu tot neastîmpărul şi uşurătatea ei aparentă.

Aşa ar fi curs viaţa sa, viaţa lor de mîine, de poi-mîine şi dintotdeauna, ca o apă înceată şi lină, fără vîltori; iar povestea lui Nicolae Apostol am fi părăsit-o acestei trăiri fără surprize, de necazuri mărunte şi de mărunte bucurii, de-o răbdurie înfăptuire dacă aşa ar fi vrut crugul vremii.

Dar mari şi zguduitoare schimbări aşteptau pirotind ascunse în simburele viitorului.

Peste viaţa lui Nicolae Apostol s-au potopit alte urgii, ca şi peste viaţa plugarilor din Poncare.

Capitolul XXIII

„Timpul macină toate ca o piatră
de moară care n-alege...”

O știre neașteptată și amară l-a purtat pe Nicolae Apostol în toiul iernii la București. A fost moartea ministrului cu gânduri și fapte înaintate, în preziua sărbătorilor de Crăciun.

Ziarul cu vestea i-a lunecat din mină.

L-a ridicat Ana să vadă de ce îngălbenise.

Au rămas amândoi fără să schimbe un cuvânt.

Parcă deodată s-a stins o lumină : parcă au fost deodată mai singuri.

Omul acela nu le făcuse niciodată nici un bine. Nici nu știa că există. Chiar în ceasurile cele mai grele de cumpănă și de deznădejde, Nicolae Apostol nu s-a gândit să ajungă la el cu vreo suplică, să ceară povață, sprijin sau apărare. Dar în tot ce a săvârșit, de când a dăscălit în satul Ponoare, mereu i se părea că-l urmăresc ochii lui și că îl aprobă sau îl osîndesc.

Acum reazemul acesta dispăruse.

Nicolae Apostol își închipui în această seară viscoloasă de iarnă sute și sute de dascăli umili și necunoscuți, pierduți în sate umile și necunoscute. Toți au lăsat ziarul

să le cadă pe genunchi. Toți au îndreptat ochii pe ferestrele întunecate, afară, spre slaba pîlpîire care mai păstra un simbur de lumină și acuma s-a stins. Satele vor fi mai negre. Ei nu vor mai fi ai nimănui.

Tot așa rătăciților în beznă le cad brațele de deznădejde și li se împleticește mersul cînd vîntul a suflat văpaia călăuzitoare, de undeva, în fund și în noapte, la capătul drumului.

Nicolae Apostol s-a urcat a doua zi de dimineată în tren și a pornit, cum mulți dascăli din multe și îndepărtate sate au călătorit în acea zi în vagoanele de clasa a treia, ca să-și petreacă sfîntul lor la groapă.

Ceremonia s-a desfășurat îndelungă și solemnă, cu paradă, armată, becuri cernite, în prezența principelui moștenitor și a înalților diregători din toate partidele, cu multe coroane și cuvîntări. Dar poate iarna vrăjmașă de-afară, poate larma orașului nepăsător prin care a trecut convoiul, poate atîtea fețe solemn înțepenite în gulere sau poate numai dezobișnuința lui Nicolae Apostol cu atîtea pompoase orînduieli, dacă nu cumva toate împreună, au făcut ca jalnica scoborîre în pămînt să-i pară străină de el și rece. Se aflau mulți învățători în straiele lor sărace, cu fețele lor aspre și împietrite de adevărată durere.

Pe toți, gardiștii în mare ținută i-au împins la urmă, în gloata cea multă.

Zid au făcut în față oameni ai politicii și ai cuvîntărilor. Le-au furat mortul. L-au confiscat și l-au făcut al lor, deși nu era al lor.

Pe urmă n-a mai fost al nimănui. A rămas al pămîntului.

Nicolae Apostol s-a întors pe străzile murdare, cu zăpada fărâmițată de copitele cailor, sleită în noroaie, clădită în hîde troiene pe marginea trotuarelor. S-a întors cu privirea în pămînt, asurzit de bălăngănitul tramvaielelor cu cai și de strigătul vînzătorilor de gazetă. S-a oprit să mănînce la un birt economic și a desfăcut ziarele acelea să citească. Ce spuneau toate? „*Tache sau Petrache ?... Senzaționalele declarații ale lui Nicolae Fleva, tribunul poporului. Care popor ? Actul de felonie al dom-*

nului Alexandru Marghiloman. Amărăciunea domnului P. P. Carp. O nouă dizidență conservatoare. Între Nicu Filipescu și Tache Ionescu... D. Titu Maiorescu tace și face. Regele și-a găsit o nouă slugă în locul lui Mitiță Sturza : se numește Titu Maiorescu, bătrînul regizor al trădărilor... Cazul Seculici și d. P. P. Carp... Dunga de la pantalonii domnului Marghiloman." Și așa mai departe, pe alte și alte foi, cu alte și alte litere, cît mai mașcate. Ce-aveau de-a face toți aceștia și toate acestea cu satul Ponoare, unde mugesc de foame vitele-n pătule și unde copiii cu opincile flendurite vin să învețe la școală iubirea de patrie și credința în dreptate ?

În birtul economic sfîrșiau la grătar fleicile și mirosea rînced a pește prăjit în ulei. Lui Nicolae Apostol i-a părut rău că s-a despărțit de alți dascăli, vagi cunoscuți, ca să rămînă singur.

Simțea acum nevoia să se știe cot la cot cu acești tovarăși, care peste cîteva ore vor urca în vagoanele de clasa a treia, să se risipească neștiuți de nimeni în mîhnitele lor unghere de țară.

Dar era singur, și orașul îi păru dușmănos, crud și nebun în lărmuitoarea lui forfoteală.

Se miră că altă dată, atunci cînd a coborît în gara unde-l întîmpinase atît de vrăjmaș domnul Atila Gheorghiu, se miră că atunci a putut să privească în urma trenului cu regret, să gîndească melancolic că trenul acela duce spre orașe cu vitrine pavoazate feeric, cu teatre, muzee, statui și tot ce-i părea atunci strălucirea unei civilizații. Orașul i se arată deodată ceea ce într-adevăr îl făcuseră oamenii politici, oamenii afacerilor, oamenii nesațiilor. Un țarc de ziduri, în care se îmbulzește fără istov o mulțime dușmănoasă, nebună și crudă, unde mortul băgat în groapă a și fost uitat, ca toată luarea-aminte să se îndrepte îndată la chiotul actualității. Și ce actualitate ? Dunga și cărarea domnului Alexandru Marghiloman, despre care nu-și va mai aminti nimeni peste o jumătate de veac, senzaționala atitudine a domnului Nicolae Fleva, tribunul poporului, despre care de asemeni nimeni nu-și va mai aminti și peste mai puțină vreme. Cele două jucării de tinichea vîndute cu douăzeci de bani perechea : Tache sau Petrache ? Două jucării

despre care iarăși nimeni nu va mai pomeni o vorbă peste aceeași jumătate de veac. Aceasta era tot ; iar dincolo de lărmuirea deșartă, viscolul acoperea cu nămeți cealaltă țară, a satului Ponoare și a altor Ponoare, care mai au de trăit înainte veacuri și veacuri, fiindcă poporul e nemuritor.

S-a pomenit bătînd în ușa bătrînului său director, acum pensionar și retras într-o căsuță depărtată de inima prea zvîcnitoare a orașului.

Lipsea.

Îl întrevăzuse la inmormîntare, dar desigur bătrînul nu și-a mai recunoscut în omul cu scurtă de șiac și căciulă țurcană flăcăul pe care l-a trimis cu o sărutare pe frunte la postul înaintat din comuna Ponoare. Acum lipsea...

Nicolae Apostol a rătăcit mai departe pe străzi în așteptarea ceasului de plecare, privind la vitrinele librăriilor, citind alise, călcînd fără țintă, ca un adevărat țaran dezorientat de tumultul capitalei. Ar fi vrut amurgirea aceea mîhnită pentru dascălii satelor și pentru satele de departe să sfîrșească altfel după ce pămîntul le-a înghițit îndreptătorul cel mare. Să-i găsească adunați într-o durere adîncă și puternică, dar încordați într-o hotărîre comună, jurînd să-i execute testamentul, să-i păstreze credința, să-i samene mai departe cuvîntul... Așa s-ar fi voit strînși toți îndelaolaltă, cum în catacombele Romei căzute în desfrîu și în bezmetică pierzanie, împotriva tuturor prigonirilor și a măcelurilor din arene, veneau primii creștini să-și officieze cultul și să pregătească lumea cea nouă a veacurilor de atunci. Dar erau singuri. Risipiți. Fiecare pornise sau se pregătea să pornească în vagoanele înghețate și calice din coada trenurilor, spre sate unde îi așteaptă întunericul și indiferența, dacă nu ascunsele socoteli ale altor domni Spirică Necșulescu și Emil Sava.

N-a fost o durere fecundă, care să călească voințele și hotărîrile.

S-a fărîmițat pentru toți, imputînată, spurcată de înfricoșătoarea nepăsare a tîrgului de politicieni, de afaceriști nărăviți, de clienți ai localurilor de lux.

Nicolae Apostol și-a amintit pe drum că poate s-ar fi cuvenit să aducă Anei un dar de la București. Nu se gîndise, însă nici Ana nu-l aștepta.

Îl întîmpină cu altă întrebare :

— Știi ce am hotărît eu, Niculăiță ?

— ...

— Botezăm școala noastră, cînd va fi gata, cu numele răposatului om al școlii !... Va fi prinósul nostru în locul coroanei de înmormîntare de care el n-avea nevoie...

— Și eu m-am gîndit, Ana, cum spui tu... Dar cînd are să se întîmple aceasta ? Încă nici n-am început.

— O să începem. Răbdare... Acum povestește-mi cum a fost...

Povestirea lui nu se va fi deosebit de a multor dascăli întorși la școlile lor calice și părăsite, cu sufletul deopotrivă de gol. Și nici viața lor de a doua zi și de mai tîrziu nu se va fi deosebit prea mult.

A suflat vîntul primăverii peste nămeți, s-au întors coccostîrcii și rîndunelele, a dat floarea merilor și cireșilor tineri din tînăra livadă a lor și a școalei ; Ana a pregătit patru stupi și a așteptat să roiască albinele uruzului pristav peste pădurari : Toma Cîrlibaba. A pretins că puțină încredere îi inspiră *Manualul bunului apicultor*, în care Nicolae Apostol s-a pus să citească învățătură ; ea s-a mulțumit cu povețele și știința de vechi prisăcar a lui Toma Cîrlibaba. Iar Nicolae Apostol a descoperit mai lămurit o ciudată întorsătură a tovarășei sale de viață. Treptat, se lepăda de litera seacă a cărților. Ea nu mai frunzărea acum tratatele lor de pedagogie și psihologie, caietele de notițe și de cursuri. Dădea precădere practicii de fiecare zi ; lecțiile minunate și vii nu se mai conformau lecțiilor tip din manuale ; lucra după inspirație și dispoziție, cu o mobilitate într-adevăr feminină.

Erau și aici două contraste.

El, chiar cînd se lepăda de cărți, o făcea într-o pornire de revoltă, în accese care se potoleau după o săptămînă. Revenea tot la raftul bibliotecii. Însemna observații pe margine ; capitole care-l satisfăceau întru totul, con-

fruntate cu experiența, altele osîndite, fiindcă se vedeau alături de realitatea cea vie.

Anei puțin îi păsa de toate acestea. Iar școlarii ei nu erau nici mai puțin pregătiți, nici mai șovăielnici în răspunsuri. Nicolae Apostol se indigna împotriva cutărei și cutărei metode pedagogice introduse după autori și experiențe străine și potrivite copiilor cu alt spirit și cu altă disciplină mentală ; dar îndată, în locul unei teorii condamnate, voia să aplice una a lui. Ana n-avea nici o teorie, nici a altora, nici a ei. Se lăsa condusă de un instinct fără greș.

Iar copiii, dacă o respectau poate mai puțin, o iubeau mai mult.

O iubeau și gospodinele din sat. Ca o furnică, mișuna dintr-o casă în alta, avea cu dînsese secretele ei. Nicolae Apostol observă că s-au înmulțit în sat cămășile cu alțițe în locul urîtelor biuze de cit și de flanelă. Jupîn Aizic se tîngui, pe jumătate în glumă, pe jumătate în serios, că îi primejduiește negoțul. Ana îl amenință rîzînd, tot pe jumătate în glumă, pe jumătate în serios, că acesta e numai un început și că va avea de ce să se căineze mai mult cînd se va întemeia în sat banca populară și o cooperativă. Părintele Ștefan păru o clipă deșteptat din somnolență de învățătoarea care îi străbătuse în casă, legase prietenie cu preoteasa și-i ademenise pe amîndoi la planurile lor. Pe urmă, bătrînețea îl toropi iarăși, și la tot acest neastîmpăr răspunse cu vorbe și gesturi obosite de sfîrșeală.

— Aici ne trebuiește un preot tînăr ! hotărî ea cu energie într-o zi. Cu un preot tînăr am face minuni... Oamenii încep să vină spre noi, au căpătat puțină încredere... Dar numai un preot îi poate împinge mai repede, să se miște...

— Tot ce se poate, Ana ! recunosc Nicolae Apostol. Deocamdată, noi și satul ne resemnăm la părintele Ștefan. Bătrînețea nu e un păcat.

— Dar e cîteodată o piedică !

— Țî-ți, ce feroce devii tu cîteodată, Ana !... Ce vrei să facem cu părintele Ștefan ? Să-l aruncăm într-un pom ca sălbaticii și să-l scuturăm ?... Dacă nu se poate ține

în vârful pomului, să-l condamnăm la moarte și să-l mîncăm fript ?...

— Nu noi !... Am să-l pun să lucreze în locul nostru pe domnul Lascăr Sofian. Cu puțină diplomatie ajungi la rezultate care au să cucerească și pe domnul Sofian în persoană.

— Măi-măi ! se miră în glumă Nicolae Apostol.

— Rîzi tu, dar ai să vezi !... Lucrul e simplu ca lumina zilei. Domnul Sofian ține la biserică pentru motive bine cunoscute. Chiar mai deunăzi, cînd am obținut șindrila pentru biserica părintelui Ștefan, mi-a făcut o teorie... Tocmai cu teoria lui am să-l aduc la oile noastre. Ține la biserică fără să creadă în biserică... Mi-a vorbit despre rostul social al bisericii etcetera. S-a arătat chiar puțin îngrijorat că acuma a prins satul interes și pentru școală, în dauna bisericii, pretinde dînsul... Pretindă, căci mie nu mi-a dat voie să spun un cuvînt...

— Știu, cunosc... mărturisi Nicolae Apostol, amintindu-și întîlnirile de altădată cu proprietarul Sofienilor, cînd îl țintuia pe scaun și nu-l lăsa să ridice glas.

— Așadar, pe el de prisos ai mai încerca să-l scoți din niște convingeri mai neclintite ca stîncă, așa cum ar spune domnul Emil Sava și cum desigur a spus cînd l-a operat și i-a luat șefia. Și așa, vin la tactica mea... Îl las să priceapă că are puțină dreptate... Nu i-o declar direct... Din satisfacția și optimismul nostru s-o deducă. Acum, așază-te. te rog. în locul său. În noi nu poate să aibă neîncredere... Asta ți-o garantez. Nu sîntem, adică tu nu ești nici omul lui Emil Sava, nici al lui Spirică Necșulescu, cu atît mai puțin al unui prefect zaharisit ca al nostru. Ne vedem de datorie modest și cu un tact pe care l-a recunoscut și el. Ce-i rămîne de făcut unui om ca domnul Lascăr Sofian în această situație ? Să apere și frontul bisericii sale, ca să țină piept școalei primejdioase, așa cum o botează dînsul, școalei care crește și va crește sub ochii săi. Părintele Ștefan e un om mort. Are să aducă altul viu : tînăr, viu și energic. E încă destul de puternic domnul Lascăr Sofian, cu toată șefia sa onorifică, pentru a aduce aici pe cine vrea și cînd vrea... Părintele Ștefan are să rămînă pensionarul bisericii, o relicvă... Cel tînăr, în chip fatal, are să se

apropie de noi, are să meargă alături de noi, spre dezolarea domnului Lascăr Sofian. El are să știe că biserica și școala, în condițiile actuale, nu se resping, nu se exclud ; se completează ! Aceasta e tot, și așa am să încurcările...

— Și aceasta numești tu diplomație ?

— Dar ce e, Niculăiță dragă ? Ce e dacă nu-i diplomație ?

— Sforărie politică, Dumnezeu știe ! Machiavelism ! Ipocrizie !

— Fie și așa ! Fie și asta ! Nouă ne este indiferent cum se cheamă. Numai să ajungem la scopul nostru.

Nicolae Apostol își privi nevasta cu un surâs din nou amar :

— Ți dai tu seama, Ana, ce impresie am acum despre noi ? Parcă punem la cale o faptă urită. Parcă sîntem niște răufăcători cînd pregătesc o lovitură... Cîte întorsături, cîte socotele !... Ce intrigi ! Cînd ar fi atît de simplu să le vorbim oamenilor de la inimă la inimă !

— Ar fi simplu dacă s-ar putea așa. Cum nu se poate așa, ne dăm după păr, folosim mijloacele lor... Exploatăm slăbiciunile și strîmbăciunile lor...

Cu această hotărîre, Ana Apostol, făcîndu-și drum la curtea Sofienilor, a început pe departe să uneltească pentru aducerea unui preot nou și energic, tocmai ferindu-se să arate domnului Lascăr Sofian că i-ar bucura prezența în sat a unui preot tînăr și energic.

Dar socoteala de-acasă nu s-a potrivit cu celelalte socotele ale destinului : domnul Lascăr Sofian era stăpînit de alte griji, mai aproape de inima sa. Cu privirea mai încruntată și cu trăsăturile mai împietrite, nici n-a desleștat gura.

Feciorul de la Paris, Mitif, nu voia să se întoarcă acasă, cu toate somațiile și amenințările. Nu-i mai trimitea bani, dar el avea bani. Iar domnul Lascăr Sofian își cam închipuia de unde îi are și cu ce preț.

Pe urmă, Ana Apostol nu și-a mai simțit ea sufletul ușor să bată calea Sofienilor. Nicolae Apostol a fost chemat la reghiment ; oastea romînească a trecut Dunărea în Bulgaria. Satul s-a golit de flăcăii și gospodarii în putere, porniți cu ranița la spinare. Toată vara Ana

a urmărit cu ochii plinși listele morților de holeră. Iar toamna, cînd Nicolae Apostol s-a întors ogîrjit și cu ochii sticloși, după ce zăeuse de tifos într-un lazaret, s-au strîns amîndoi unul în altul ca după o mare cum-pănă care numai i-a încercat și a trecut.

Viața le trimisese un avertisment. Ana n-a mai povestit bărbatului cît fusese de întreg avertismentul și cît de urît.

În vremea cînd el aiura, clătănind din dinți cu mantaua pe cap pe lavița lazaretului din Bulgaria, schimbări grăbite se petrecuseră în ținut.

Domnul Spirică Necșulescu, pînă atunci victimă a manevrelor și a dihoniei din guvern, pe nedrept înlăturat de la os, izbutise să mazilească vechiul prefect, pe Dominic Stîrcea, conservator zaharisit, absent de la treburile politice și pătimaș jucător de tabinet la clubul boieresc din oraș. Îi luase locul și se așternuse cu nădejde pe treabă, mai întîi plătind oarecare datorii vechi fostului său (pe rînd) adversar și tovarăș de lupte electorale, Emil Sava. S-a năpustit să schimbe primari, să pună și el la cale contravenții și delictes silvice, răfuieli și procese pentru călcături de la legea învoielilor agricole.

Ca unul care mult așteptase, mult era grăbit să le facă pe toate.

În drum către Stulpicanii săi, se oprise și la dăscălița din Ponoare. Îl apucase setea.

Nimic mai firesc pe-o zi de arșiță, cînd dăsigur li s-o fi uscat gîtul și soldaților risipiți pe coclaurile prăfoase ale Bulgariei.

Cerea un pahar cu apă într-o casă de creștin.

Iarăși nimic mai firesc.

Pășise pragul fără să fi fost poftit, iar după ce a deșertat paharul brumat, și-a lins buzele lipicioase, după o poftă mai veche și neîmplinită.

— Ei, acum facem școala ? Facem tîrgul ?

— De ce nu ? Așteptăm mila mai-marilor, fiindcă puterile noastre sînt slabe ! răspunse ea pe de rost, ca din carte, căutînd cu neliniște spre ușa închisă.

Domnul prefect Spirică Necșulescu, om cu pretenție de irezistibilă trecere la femeii, se miră galant :

— Astea numești mătăluță puteri slabe ? Mi-a arătat o dată cât de slabe erau domnișoara de acum doi ani !... Doamnei de-acum i-au crescut acțiunile... Acțiunile, adică puterile ! Dacă ne purtăm bine și nu mai scoatem unghiulițele, poate s-o ducem la capăt cu școala, și cu altele.

Spunînd, domnul prefect Spirică Necșulescu, stacojiu la obraz, și-a șters buzele umede cu batista, a împăturit-o grațios, a pus-o în buzunar și s-a apropiat s-o apuce de bărbie cu mai mult curaj decît în hanul lui jupîn Aizic.

Ana i-a dat peste mîină. De astă dată i-a dat ! S-a tras apoi afară, în cerdac, în dreptul ferestrei, la văzul uliței, și nu s-a mai mișcat de acolo pînă ce domnul prefect Spirică Necșulescu nu și-a văzut de drum.

De atunci presimte altă amenințare plutind asupra lor. Dar de prisos s-o mai mărturisească lui Niculăiță, așa cum s-a întors el cu ochii sticloși și cu pielea întinsă pe oase.

Un răstimp însă n-au mai pomenit amîndoi despre nevoia unui preot nou în sat, nici despre școala care rămînea un vis. Nici domnul prefect Spirică Necșulescu nu se mai arăta. Alerga strîns din urmă de domnul Emil Sava, care din nou simțea apropiindu-se ceasul său.

Guvernul boierilor sadea era din nou pe ducă. Pesemne nu-i priau dunga și cărarea domnului Alexandru Marghiloman și se vede că-i purtase piază-rea supărarea senzațională a domnului Nicolae Flea, tribunul poporului din gropile lui Ouatu. În schimb, șeful partidului în care boierii, neguțătorii și bancherii mergeau mîină în mîină zvîrlise țării o proclamație, în care Nicolae Apostol a crezut o clipă că recunoaște un răsuneț al glasului din mormînt : glasul ministrului său cu idei înaintate, îngropat într-o iarnă cu vifore. „Dreptul statului de expropriere, creșterea proprietății țărănești, îmbunătățirea soartei țăranului, înmulțirea mijloacelor de instrucțiune și de educațiune a muncitorilor sătești.“ Toate sunau ca o proaspătă chemare la viață.

Dar nu tot așa sunau și prin gura domnului Emil Sava. Căci tot ce venea dintr-o parte ori alta cu făgăduieli de nădejde, chiar gîndul limpede și poate bun, se

tulbura și se spurca pînă ce ajungea la dînșii, priticcit prin atîtea guri și linciurit prin ciurul atîtor interese.

Domnul Emil Sava nu-și pierduse timpul de cînd a rămas liber de îndatorințele publice. Adăugase deocamdată încă o cheiță, a doua, la veriga sa din lanțul răsucit pe deget morișcă atunci cînd se ridica la adunări să pomenească despre darul cel mare al partidului său pentru norodul țării : „Colegiul unic electoral, chemarea multimilor la drepturi, la libertăți și la datorii politice egale !...”

— Acum ai să fii cu noi, n-ai încotro ! îl asigurase pe Nicolae Apostol. Vă poruncește omul școalei din mormînt...

Dar n-așteptase cuvîntul învățătorului. Cu automobilul său nou, de care se arăta foarte mîndru, gonea spre Piscul-Voievodesei, unde deocamdată îl chemau interesele sale de avocat și de procurist al boierului Boldur Iloveanu, cel strămutat la Paris, să aștepte din țară numai cîștigurile și oarecare sume împrumutate cu ipotecă. Cîștigurile se împrumutau, dobînzile ipotecilor erau din ce în ce mai grele și se adăugau la capete, dar afacerile domnului Emil Sava prosperau strălucit : o dovedea automobilul, o dovedea a doua cheie din veriga lanțului, o dovedea începutul de burtă și siguranța cu care se pregătea să dicteze în politica ținutului, măcar cu tot atîta putere ca fostul său șef din scaun, Lascăr Sofian.

Nu mai era nerăbdător. Își rîdea de agitarea colegului de barou și a adversarului politic, domnul Spirică Necșulescu, despre care gurile rele spuneau că în fiecare seară se culcă prefect, cu teama că a doua zi are să se deștepte simplu particular.

El trecuse peste asemenea crize de neastîmpăr și de nesiguranță.

Tot ce-aștepta de-acum înainte erau drepturi care îi vin, nu pe care trebuie să le caute. Și de drept i-a și venit scaunul de prefect cînd altă schimbare a adus la cîrmă partidul cu strălucitele făgăduieli după întoarcerea oștilor de peste Dunăre.

Nicolae Apostol nu s-a bucurat.

Făgăduielile veneau de sus și de foarte departe. Aci, în Ponoare, le aducea domnul Emil Sava, iar pe domnul Emil Sava îl cunoștea acum îndestul...

S-a pregătit deci pentru alte cazne ale sufletului, alte temeri și alte îndoieli.

Nu presimțea că peste toți se pregătea vremea să tragă o brazdă mai adâncă : despărțitoare între două lumi și între două veacuri.

În iulie s-a dezlănțuit războiul cel mare al noroadelor.

În septembrie Ana i-a șoptit ceva la ureche lui Nicolae Apostol, cu ochii plecați în pământ și cu obrazul îmbujorat.

A strâns-o la piept, a legănat-o pe brațele lui tari :

— Dacă e fetiță, îi spunem, cum ?... Dacă e băiat, îl botezăm, cum ?...

— Lasă tu aceasta...

În decembrie Nicolae Apostol a primit ordin de concentrare la regimentul pus să sape bordeie și șanțuri pe crestele Carpaților.

Capitolul XXIV

„Astfel a purces războiul noroadelor, cînd toate vietățile s-au amestecat într-o singură moarte...”

Din ceasul acela 1-a înghițit vălmășagul cel mare.
Viața nu le-a mai fost a lor.

Ca firele de nisip răsucite-n virtej, s-au amestecat cu destinul altor milioane și milioane de vieți vreme de aproape șase ani. Povestea celor doi dascăli din comuna Ponoare, pe urmă a celor doi dascăli și a fetei din leagăn e scrisă în cartea războiului, unde-au încăput viețile și morțile tuturor.

Bărbatul a stat mai întîi luni și luni în șanțurile lui de pămînt, așteptînd scrisori de-acasă și numărînd zilele. Femeia și-a urmat cu vitejie simplă, fără cuvînte mari, viața ei singuratică și îndatorințele dăscălicești.

Cînd a venit copilul, s-a împărțit între leagăn și copiii altora.

Pe urmă, oștile au ieșit din șanțuri, au pornit să îndeplinească porunca dată de îngerul vărsării de sînge și de nesațiul stăpînitorilor. Ana a tremurat iarăși despăturind în fiecare zi ziarul cu listele de morți.

Citea pentru ea și citea pentru femeile din sat, adunate în juru-i să asculte cu broboada pe ochi și cu mîinile

lor bătătorite la gură. Mureau pe cîmpuri de luptă și bărbații, și frații, și copiii lor : plecaseră și aceia chiuind. Dar fără să știe prea bine pentru ce-au plecat... Domnii știuseră mai bine. De aceea unii au rămas la București, alții au fugit la Iași, cu toate cucoanele și cățelei lor, și chiar mai departe, la Odesa, și pe sub cercul polar, la Paris, în Elveția, în America... Totul s-a petrecut cum era mai frumos și mai bine — și cum a rămas cetluit în cartea războiului.

Scrisorile sublocotenentului, mai apoi ale locotenentului Nicolae Apostol ajungeau mototolite, cu litera creionului ștearsă.

Nu aduceau nimic deosebit din ce-au adus toate scrisorile de atunci. Întrebau doar : „Ce face Nina ?” acolo unde alte răvașe de părinți și de frați întrebau : „Ce face Puiu ?” sau Mărioara, sau Ionică, sau Gheorghieș.

Nina învață să ridă în leagănul ei, cu două gropițe în obraz.

Rîdea luminii și cerului, ca și cum nu s-ar fi născut sub semnul îngerului vărsării de sînge ; rîdea cu gropițe în obraz, ca și cum nu se strîngea în jurul lor cercul morții cu dinții rînjiți.

Povestea așadar nu înfățișează nimic alt, mai nou, sau mai crud, sau mai duios, decît poate înfățișa povestea tuturor celor ce-au trăit ori au murit atunci.

„Ce face Nina ?”

Nina creștea.

Începea să se ridice, sprijinindu-se de pereți. Începea să gîngurească. Spunea : „Mama ! Mama !” Spunea și : „Tata !” Dar pentru ea cuvîntul acesta nu răspundea la nimic.

Cum se vede, în anii aceia de urgie totul a fost la fel, pentru toți, pretutindeni.

Nicolae Apostol a căzut rănit. S-a ridicat ca să cadă a doua oară. Pe urmă s-a întins o tăcere, și Ana Apostol n-a mai știut dacă Nina mai are ori nu pentru cine să repete chemarea ei în deșert : „Tată ! Tată...”

O listă îl trecuse mort. Alta — prizonier.

Întocmai cum s-a întîmplat la fel pentru mulți, pretutindeni.

Și tot așa, cum s-a întâmplat pentru mulți, pretutindeni, o scrisoare târzie, sosită pe drum ocolit, de la Crucea Roșie din Elveția, i-a dat din nou viață.

Rănit greu, dar întreg la trup, locotenentul prizonier Nicolae Apostol întreba ce face Nina...

„Ciudat ! gîndi Ana Apostol. Nici n-a văzut-o la ochi și întreabă ce face Nina. De mine a uitat.“

— Nina, vino la mine !... Scrie tata. Vino să te sărut pentru tata...

Nina a ridicat degetul și a repetat :

— Tata ?... Nu vleau tata... Vleau tu...

Capitolul XXV

„Iar după război a izbucnit pacea.”

Nicolae Apostol s-a întors întreg.

Tîrziu de tot, s-a întors cu pieptul de două ori străpuns de glonț și de schijă, dar întreg.

De pe cîmpul de bătălie fusese cules cu suflarea pe buze și dus pe targă într-o ambulanță vrăjmașă ; din ambulanță a fost trimis la spital ; din spital, pe jumătate tămăduit, în lagăr ; din lagărul de prizonieri, strămutat în altul mai aspru, pentru o îndrăzneată încercare neizbutită de fugă ; de aci liberat, abia cînd au intrat oștile românești a doua oară și pentru totdeauna în Ardeal, ca să-și găsească regimentul în drum.

Nu și-a mai recunoscut nici regimentul, nici oamenii : cîțiva soldați răzleți, doi-trei camarazi, atîția mai supraviețuiseră.

Steagul, numele și numărul. Încolo, alte fețe, alți comandanți, alți flăcăi... Și-a găsit însă îndată locul său vechi.

Și după alte bătălii de la Tisa, ordinul l-a ținut mai departe sub arme, ca să se întoarcă acasă cu ultimii demobilizați, într-o țară de două ori mai mare, dar întru nimica mai fericită.

În tren, ducea mîna la piept cînd îl apuca uneori tusa și-i trăgea un cîrlig de fier din cicatricele coastelor. Alții au pierdut un picior ori o mîna ; atîția, viața !

El era deci printre cei norocoși.

Trei zile a stat în casă să-și joace fetița pe genunchi.

— Nina !...

— Tata !...

Acum, pentru amîndoi, la chemările lor răspundeau glasuri și făpturi într-aievea. Și nu se mai săturau descoperindu-se.

— Are ochii tăi. Ochii și genele tale, Ano !...

Ana răspundea, bosumflîndu-se în glumă :

— Desigur... Bine că măcar așa îți amintești și de ochii mei !... Dar observi ? Are exact nasul tău în miniatură. Cît despre încăpăținare ? Tu, în picioare... Cînd vrea ceva, nu-i mai poți scoate cu nimica din cap...

. Nina netezea obrazul aspru cu palma :

— De ce-nțepi tu așa ? Mama nu-nțeapă...

— Așteaptă, așteaptă ! îi făgăduia Ana. Ai să vezi tu în curînd că mai înțeapă și altfel, nu numai cu barba, domnul Înțeșilă !

Domnul Înțeșilă avea cîteva fire albe la tîmple. Ana — o păienjenire fină de cute la colțul pleoapelor.

Timpul săpase în ei cu unghii de fier.

Dar alții s-au întors numai cu un picior ori o mîna ; și mulți nu s-au mai întors de fel. Viața, oricît de obidită și amenințată oricît de strîmbătățile păcii, era încă frumoasă și se cuvenea trăită cu tot nesațiul după ce ingerul vărsării de sînge și-a întors fața de la dîșii.

— Nina, am pentru tine ceva... o chema Ana, ascunzînd la spate jucăria ei cea mai iubită pînă alaltăieri.

— Nu vleau nimica... Nu-mi tlebuie nimica.

— Ninișor. hai la culcare.

— Nu pot. Stau cu tata !

Trei zile au rămas tustrei ferecați în casă.

Pe urmă, Nicolae Apostol, muncit de neastîmpăr și de toate jurămintele tranșeelor, a plecat să-și vadă satul, foștii elevi, orfanii și văduvele ; fiindcă acum, în satul Ponoare, la fiecare două-trei case se afla o văduvă și cîteva guri de orfani.

În ziarul adus de el în buzunar, cu litere tot așa de groase cum erau arătate pe vremuri luptele dintre Tache și Petrache, senzaționala atitudine a domnului Flea, tribunul poporului, și succesele electorale ale domnului Iancu Brătescu, tot așa stăteau scrise acum știri despre neînțelegerile a două tabere în alcătuirea guvernului, despre senzaționalele destăinuiri în legătură cu Consiliul dirigent, despre dihonă între fruntașii ardeleni, supărarea unui fruntaș bucovinean, lacrimile unui bătrîn fost socialist din epoca eroică și primejdiile apropiatelor alegeri.

Nu se schimbaseră nimic, decît oamenii. Se mai înmulțiseră. Țara se lățise, dar tot nu-i încăpea.

Aceasta era țara de-acolo !

Nicolae Apostol rupse gazeta bucăți și semănă hîrțiile pe marginea șanțului.

Sămînța era însă aruncată de mult. Avea s-o cunoască și aceasta, fără întîrziere.

Deocamdată porni să străbată satul. Să-și vadă țara lui, de-acî.

Lipseau mulți. Se schimbaseră mulți. Teodor Chihaia își lăsase oasele pe undeva, în mocirlele Dunării. Tudose Bot l-a întîmpinat sprijinit într-o cîrjă. Neamul Colțunilor se rărise din partea bărbătească, iar vechiul proces pentru hotar dintre cei doi Colțuni, care se judecaseră vreo cinci ani, rămăsese pe socoteala văduvelor să-l ducă mai departe. Moș Lecachi Colțun, zis Zamă-Lungă, purta acum barbă călugărească, își pierduse ultimii dinți, fonf și cu privirea împiclită, nu mai avea chef de vorbă lungă, poate nu mai avea nici amintirea lămurită a lucrurilor.

Îl privise pe învățător cu mîna paravan ochilor, fără să-l recunoască.

Se îndreptase de șale, gemînd și mormăind rușinat :

— Iaca, pe dumneata nu te-oi ști cine ești, domnule !...

— Gîndește, moș Lecachi !...

— Ce să gîndesc ?... Ațiția au trecut pe aici, au venit și s-au dus !...

— Moș Lecachi, se poate ?... Adu-ți aminte. Învățătorul... Nicolae Apostol.

— Aha ! Bărbatul coanei Anuța. Va să zică, tot n-ai murit, cum se zvonise ?

— Precum se vede, moșule.

— Iaca-i bun ! Alții nu s-au mai întors... Tot îi așteaptă muierile, dar nu se mai întorc...

Moș Lecachi Colțun îl privește fără vreun semn de bucurie sau de mirare. Își molfăie amintirile și vorbele :

— Mi se pare mie că eu te-am adus în căruță când ai venit întâi și-ntâi în Ponoare... Ba nu, ce zic ? Asta a fost cu celălalt învățător, de tare demult, Andrieș Colibășeanu...

— M-ai adus și pe mine, moș Lecachi... Era o ploaie de toamnă, o pîclă de-ți pătrundea în oase... Dumneata veneai de la tîrg prin dreptul gării, cu căruța și cu un cal bălan...

— Tot ce se poate... Așadar, atunci aveam cal și căruță ? Apăi asta-i treabă veche. Acuma nu mai am...

— Ce fel de vorbă, moș Lecachi ? Nici nu pot să mi te-nchipui altfel decît cu cal și căruță...

— Iaca, eu trăiesc și așa cum nu ți-ai închipuit dumneata, fără cal și fără căruță. Mi le-a luat la rechiziție și mi-o dat on belet galbăn. Ian vezi dumneata ce scrie în el... Îmi dă mie căruța-napoi, ori batîr banii ? Acuma, că s-a făcut pace și țară mare...

Moș Lecachi Colțun a scos din chimir bonul de rechiziție, îmbucățit în patru decît a fost împăturit și despăturit de moșneag tot arătîndu-l și așteptînd de la știutorii de carte o dezlegare.

Nicolae Apostol n-a știut să dea dezlegarea, cum n-ar fi știut s-o dea nimeni.

Acestea erau întrebările și necazurile de pretutindenii.

Femeile își boceau îndelaolaltă bărbații morți și vitele luate la rechiziție. Pentru bărbați nu căpătaseră bon. Așteptau plată, să li se dea înapoi măcar prețul de pe bonul vitelor și căruțelor.

Astfel, dureri mărunte au prins a împunge în pieptul lui Nicolae Apostol, ca vîrful subțire de ace în rănile vechi.

A aflat că Marița Bot, cu tot premiul ei cu cunună, și-a urmat un destin pentru care cartea și ascuțimea de minte se dovediseră de prisos. E acum slujnică în tîrg și s-a măritat cu un rîndaș bețiv și bătăuș.

Tot așa, unele flori ce-ar fi putut da rod mor de timpuriu, călcate-n picioare.

Domnul Ilie Bosînceanu, în schimb, el a înaintat provizoriu în grad. Din notar a ajuns subprefect, delegat în Basarabia, cu puteri trecătoare, dar îndeștule pentru a ului primarii și notarii de acolo cu circularele presărate de radicalii scumpi inimii sale. Țăpu Vasile, fostu-i elev, e la oaste și așteaptă eliberarea contingentului. E sergent, a scăpat în permisie, s-a oprit să-l salute lipind călcîiele.

Lui Nicolae Apostol nu-i vine să-și creadă ochilor.

Nu și-ar fi recunoscut fostul învățăcel în sergentul acesta cu mustăți bărbătoase și cu vocea de bas. Numai după ce-l cercetă mai atent află privirea scormonitoare, îndrăzneată și supusă în același timp, privirea lui unchiu-său, Ioniță Vulpoiul.

Sergentul Țăpu Vasile a luat poziția de repaos, trage din chioștecul țigării și întreabă :

— Ce zici, domnule învățător ? A mai venit și rîndul nostru... Mai învățăm și noi oleacă de politică, nu numai domnul Emil Sava și Spirică Necșulescu... Și-au trăit traiul și și-au mîncat mălaiul !...

— Aceasta este încă de văzut, Țăpu Vasile... Deocamdată apasă alte necazuri mai grele pe capul oamenilor... La voi, care mi-ați fost elevi, la ceștialaltii mai tineri, ca tine, mi-e nădejdea... Acum să vă văd la ce v-a folosit învățătura !

Țăpu Vasile scuipă printre dinți, schimbă un picior pe celălalt și își urmărește ideea lui :

— Ai să vezi, numai dacă ai să mergi cu noi... Se cheamă că, vrînd-nevrînd, o rînduială nouă trebuie să ne dea drepturi și pămînt. Mai vine și rîndul nostru... Cred că ai să votezi cu noi, domnule învățător, nu cu ciocoi...

— N-am votat niciodată cu dușmanii voștri, Țăpu Vasile. Eu n-am făcut și n-am să fac niciodată nici un fel de politică. Am să fiu însă întotdeauna alături cu cei care cred eu că vor binele.

Sergentul Țăpu Vasile răsucesce mîna cu mucul țigării într-un gest de neîncredere : „Cunoaștem noi ce fel de bine !...”

— Cum înțeleg, te trage așa la binefăcătorii cei vechi ! rostește, privindu-l în ochi fără sfială. Rău faci... Asculță-mă pe mine.

Cu această învățătură a politicii trecută prin capul său se eliberează de la oaste Țăpu Vasile.

Alți ostași au învățat altceva.

Așa, un prăpădit pînă în ajunul războiului, unul Costache Runcu, de unde avea o cocioabă lîngă hanul lui jupîn Aizic, s-a întors din prizonierat și a prins să-și dureze casă cu grajd și șură, cum a văzut el în satele din țara nemțească. Robia i-a fost de-un folos, în loc să-l culce la pămînt. Nevasta lui a păcătuit cu un rus. A alungat-o și a găsit alta. Au mai păcătuit și alte neveste cu rușii ; în sat s-au născut cîțiva copii bălani, alții mai vechi au murit de tifos exantematic. S-a păstrat așa un echilibru al numărului în prăsila gospodariilor plecați să moară la hotarele unei țări pe care numai cu prilejul războiului au cunoscut-o.

Priveliștea școlii i-a strîns inima lui Nicolae Apostol.

Din nou cădea în proptele.

Un timp slujise de cancelarie pentru trecătoarele trupe germane. Nemții plecaseră. Dar urmele lor au rămas. Pomii ronțaiți de cai, uscați și ciungi... Împrejmuirea căzută... Ferestrele din nou cu ochiuri de hîrtie.

Nu toate însă s-au ruinat după asemenea scurgere a puhoiului de oștiri.

Coana Catinca, bunăoară, a mai cumpărat o bucată de pădure, cai, căruțe și vite.

Ginerele său, Dinu Mărgineanu, se întorsese colonel tînăr, cu multe decorații pe piept, romîne și străine ; strămutat în garnizoana orașului, se repezea la fiecare două zile să supravegheze prefacerile curții : zidirea altor grajduri și așezări, așa cum locotenentul de pe vremuri le plănuise într-o zi, în cerdac, cu o mînă în șold și cu cealaltă tăind în văzduh poziția viitoarelor acareturi.

Tică Știrbulescu, student la București, speria și tortura profesorii cu amestecul lui de sclipitoare deșteptăciune și de crudă sminteală. Domnul Emil Sava găzduise în timpul retragerii mulți atotputernici în pribegie, cu

slugile, cucoanele, copiii și cățeii lor. Astfel, se întărise situația politică dincolo de hotarele județului său.

Mai prost încurcase ițele domnul Spirică Necșulescu. În loc să-și urmeze șeful, înfocat francofil, într-o clipă de rătăcire se dăduse de partea unei tabere care vedea alt sfârșit și alte profituri războiului ; acum își ispășea greșeala socotelilor, purtând ponosul de vîndut nemților și așteptînd la o parte cu nerăbdare să-l ajute o altă întorsătură a vremii. Pieriseră cîteva sute de mii de oameni luptînd. Se agitau cîteva zeci de mii să se pricopsească.

Trecînd din casă în casă și ascultînd din om în om, Nicolae Apostol cunoscuse astfel că nici aci viața n-a stat pe loc.

Unii au căzut, alții s-au ridicat.

Toate se plămădeau din lutul dintotdeauna, animat însă de o suflare mai înveninată ca totdeauna. Nu era o bucurie a întoarcerii.

Străbătea în chipuri și în stări numai o jale a întoarcerii, o înăsprire și pumni încleștați.

Din urmă l-a ajuns un preot în puterea vîrstei, călîcînd apăsător și fluturînd poalele anteriorului.

— Domnul învățător Apostol ? întrebă, întinzînd mîna și retezîndu-i calea, cu obrajii îmbujorați și bine hrăniți, cercetîndu-l pătrunzător cu ochii albaștri, de-o nevinovăție vicleană. Eu sînt părintele Gherasim Saftu. Am aflat că ai venit de trei zile... Așteptam să ne vedem și să ne cunoaștem.

Nicolae Apostol mărturisi că n-a avut știință despre această schimbare. Ana nu-i spusese nimic despre vreun preot nou.

— Mă mir... Preoteasa mea e foarte prietenă cu madam Apostol. Izbucni în rîs, luîndu-și seama : Dar ce să mă mir ? E de înțeles că, după atîta lipsă, ați avut altceva mai bun de făcut decît să discutați despre popa cel nou din sat...

Lui Nicolae Apostol nu-i plăcu acest fel de a vorbi al părintelui Gherasim Saftu.

Îl măsură bănuitor cu privirea.

Era înalt, spătos, poate cam pretimpuriu pîntecos, cu o barbă creață de haiduc.

— N-ai o direcție precisă ? întrebă părintele.

— Nu. Am ieșit să văd satul, oamenii...

— Înțeleg. Ai plecat în recunoaștere. În acest caz, îmi dai voie să te poftesc la mine ? Cred că avem lucruri interesante de pus la cale.

Nicolae Apostol consimți. În drum, părintele Gherasim Saftu i-a povestit, în scurte cuvinte, căile care l-au mînat aci. Venea din Dobrogea. N-apucase să prindă rădăcini într-un sat de bulgari și de turci, cînd l-a tîrît de acolo urgia refugiului. A pribegit, zvîrlit dintr-o parte în alta, cu preoteasa și cu doi copii, pînă ce-a dat peste acest sat.

— Îndată m-a prins ! mărturisi voios. Eu am ochi de colonist ! Nu m-a speriat înfățișarea urîta și săracă de pe dinafară. Am înțeles că este ceva de făcut...

Nicolae Apostol simți tresărindu-i ușor inima.

În sfîrșit, hotărîrea ascunsă a destinului îi trimitea poate în cale omul pe care îl așteptase.

— Am înțeles că nu-i ocazie de pierdut, continuă părintele Gherasim Saftu. Mari proprietari de jur împrejur !... Un preot fără putere, pe ducă... N-avea băiat, n-avea ginere, n-avea nepot seminarist ca să-i lase moștenire cutia milelor... M-am lipit pe lîngă unii și alții, cu deosebire pe lîngă răposatul Lascăr Șofian, și iată cum, din refugiat, am devenit duhovnicul ponorenilor...

Însuflețirea lui Nicolae Apostol mergea în descreștere pe măsura cuvintelor rostite de părintele Saftu... Argumentele cu marii proprietari dimprejur și cutia milelor, cinismul cu care arăta cum s-a „lipit“ pe lîngă unii și alții numai bine nu sunau în gura unui duhovnic.

De aceea rosti, fără entuziasmul tresărit numai o clipă și îndată răcit :

— Îmi pare bine. Satul avea nevoie de un asemenea preot energic și...

— Nu știu dacă satul acesta avea nevoie de mine, dar e sigur că eu aveam nevoie de un sat ca acesta. Nădăjduiesc că o să lucrăm mîna în mîna. Sînt multe de făcut, și vîntul vremii ne suflă în pînză... Părintele Ștefan nu mai există nici cu numele, ca la început. Acuma e scos din circulație. Bolește... Nu se mai mișcă din jîlt, dintre boarfe... Așa că toate au să se petreacă între noi.

Se opri să deschidă porțița.

Nicolae Apostol se minună cum a răsărit din pământ o asemenea casă acolo unde știa că a lăsat gospodăria calică a lui Petrache Ivăncioaia, cunoscut de ponoreni mai mult cu numele de Petrache Of, după cât ofta și își căina zilele. Nu se-ncurca la treabă părintele Gherasim Saftu !

— Îți place ? întrebă, nestăpînindu-și satisfacția. Toate, în trei luni... Cred că-ți mai amintești ce-ai lăsat aici ?... Ți-am spus eu că am ochi de colonist ! Ochi și practică de colonist ! Am venit, am văzut și pot spune că voi învinge...

L-a poftit în casă. Nicolae Apostol a făcut cunoștință cu preoteasa, care purta părul tuns și îmbrăcăminte orășenească. De altfel, femeie cu privirea ascuțită, cu vădită știință a purtării în lume, cu atenții și grijă să se arate plăcută.

— Singurul nostru inamic este acesta ! o prezintase părintele Saftu. Ea nu se prea împacă așa de ușor cu ideea să rămână toată viața într-un sat... Ar fi vrut să ne mutăm la oraș... Nu s-a convins încă de adevărul că viitorul e de-acum înainte al satelor, cel puțin pentru noi, preoții, și pentru dumneavoastră, învățătorii.

Preoteasa a rostit la rîndu-i cîteva generalități despre semnele acestor timpuri, s-a interesat ce face Ana și Nina ; cu tact, s-a retras, să lase bărbații singuri, după ce a servit dulceața și cafeaua.

Nicolae Apostol, purtîndu-și ochii prin încăpere, recunoscî pe perete o scoarță pe care o văzuse la coana Catinca Știrbulescu ; în odaie, unele mobile vechi din casa boierului Lascăr Sofian.

Păstră aceste descoperiri pentru o judecată mai tîrzie. Părintele Gherasim Saftu se strămută pe un scaun mai apropiat, aprinse o țigară și începu :

— Înainte de toate să mă achit de-un fel de comision de dincolo de moarte, pe care dumneata nu-l bănuiești și desigur are să te surprindă... Eu am vegheat la ultimele zile ale lui Lascăr Sofian... S-a dus repede și a murit singur... A știut că i se sfîrșesc zilele și parcă voia să moară. După cât îmi pare, în timpul din urmă i-a pricinuit mari mîhniri feciorul de la Paris... Polițe petre-

cute prin mijlocirea unor zarafi în țară, datorii... Acestea nu le pot ști... Știu atîta, că a închis ochii cu o mare grijă pentru soarta moșiei și a gospodăriei sale. Mai nădăjduia slab că, poate după moarte, feciorul, dezmeticit, are să apuce altă cale... Aci însă s-a înșelat. Domnul Dimitrie Sofian a sosit din străinătate la înmormîntare ; îl vestisem cu telegramă și era pe drum cînd Lascăr Sofian încă nu închisese ochii... A sosit, dar nu l-a mai găsit în viață. A luat cunoștință de testament. A făcut oarecare încasări, a vîndut oarecare cereale din hambare și oarecare vite din grajd, a plecat din nou... Acum e la București și am cuvînte a crede că va pleca nu peste multă vreme îndărăt, la Parisul său... Te interesează toate acestea ?

— Spune, te rog. Ascult...

— Ajung și la ceea ce te interesează mai de aproape. Înainte încă de a cădea la pat, îmi vorbise Lascăr Sofian despre dumneata. Avea o mare nădejde și se bucurase cînd a aflat că numai din greșeală ai fost dat pe lista morților. Spunea atunci că după încheierea păcii are de gînd să facă o experiență cu dumneata. Mai exact : cu mine și cu dumneata... Să dea o parte din moșie în arendă țăranilor. Să facem o obște și să încercăm un an, doi. Se temea de experiența aceasta, dar îl atrăgea... Pentru mine era un om greu de înțeles... Poate se gîndea numai să împace așa viața pe care o ducea la Paris fiu-său cu cele ce rămîneau aci. În loc să arendeze moșia la un străin, să-și facă arendași din țărani, de vreme ce feciorul de la Paris nu arăta că se va interesa vreodată direct de agricultură... În fine, aceasta e chestiune moartă. A rămas o dorință a lui, și atît... Chiar să fi trăit, se schimbau lucrurile. Acum vine exproprierea. Pămîntul are să treacă la țărani cu voia și fără voia proprietarilor. Și de veci va fi al țăranilor ; nu arendat prin obști. Ți-am istorisit însă această intenție a răposatului Lascăr Sofian fiindcă merita să ai cunoștință de dînsa. Arată că îți purta interes și că avea nădejdi în dumneata... Care au fost raporturile duminale cu dînsul mai înainte de a pleca în război, nu le pot reconstitui bine. Informațiile mele au fost contradictorii. Unii spun într-un fel ; alții, altfel. Cum are să spună

lumea și despre mine mine, ori poimîine... Să vin mai aproape, la alte proiecte ale răposatului... Mai voia să repare din temelie biserica, s-o zugrăvească, s-o înzestreze cu un loc mai mare. Tot așa, ie aștepta ca să facă pentru școală mai mult decît spunea că făcuse... Își dădea seama că dacă n-o apuca să facă el, de la feciorul de la Paris puțină nădejde rămînea pentru școala și biserica din comună. Cum vezi, nu era un om atît de ruginit cît pretindea lumea... Dumnezeu însă a voit să se sfîrșească din viață înainte de a-și îndeplini gîndul. N-a apucat decît să înscrie în testament o sumă modestă pentru școală și o sumă aproape tot atît de modestă pentru biserică. Pe numele nostru, al fiecăruia. Spunea că mai multă temeinicie pune pe cîntea noastră, că noi n-o să dăm altă folosință banilor, decît pe executorii testamentari. Așa că dumneata ești înscris în testament cu zece mii de lei ; eu, cu douăzeci... Banii se pot ridica oricînd de la bancă. Eu i-am ridicat. Pe dumneata te așteaptă... Sînt ai dumitale, dar sînt pentru școală... Credeai așa ceva ?

— Nu ! mărturisi Nicolae Apostol. Sau, dacă gîndesc mai bine, poate că da !... Era într-adevăr un om ciudat. Chinuit de o luptă din el... Cred că s-a prăpădit un om. Între atîția neoameni ai politicăriei !

— S-a prăpădit la timp ! îi rosti prohodul, cu indiferență, părintele Gherasim Saftu. Trecuse vremea lui. Îl așteptau ceasuri neplăcute.

— Păcat... stăruie gînditor Nicolae Apostol.

— Acum ce să mai prohodim ? Să ne întoarcem la ale noastre. Ne-am cunoscut. Îți mărturisesc că așteptam cunoștința aceasta cu oarecare neastîmpăr... Mă temeam să nu dau peste un om cu rezerve sau ifose. Văd că ești un om deschis. Putem vorbi deschis. Ești de părere ?

— Mă rog...

— Se potrivește de minune că ne-am întîlnit doi oameni care nu sîntem oricine... Despre dumneata m-am interesat și am aflat. Să-ți spun și ceva despre mine... În seminar am fost și eu destul de prețuit de colegi și de dascăli. Bun vorbitor, bun cîntăreț... Am făcut și teologia... M-a apucat războiul așezat numai de doi ani la parohia mea din Dobrogea. Din acest punct de vedere,

războiul, retragerea, refugiul au fost pentru mine un noroc. M-au adus aci... Și m-au adus tocmai cînd vremurile cîntă în struna noastră. Eu politică de partid n-am făcut. N-aveam pentru cine face. Dar acum am să fac. Avem să facem amîndoi.

— Aceasta nu cred ! îl opri apăsînd Nicolae Apostol.

— Nu te grăbi. Lasă-mă să sfîrșesc. Nu zic acuma, imediat... Mai așteptăm cîteva luni să se limpezească situația... În acest timp ne pregătim. Votul universal va schimba lucrurile ! Pînă acum alergam noi la boieri să ne milogim pentru una și alta. Acum au să vină dînșii să se milogească la noi pentru a duce voturile satului într-o parte ori alta... Îți dai dumneata seama ce însemnează aceasta ?

— Poate că da... Și de aceea îmi pare că începe să apese asupra noastră o mare răspundere.

Părintele Gherasim Saftu se înveseli foarte, săltîndu-și pîntecul bine hrănit :

— De răspundere te temi ? Lasă aceasta în grija generalului Averescu. În politică asta-i dulceța. Nu-s răspunderi. Cine răspunde ? Cui să răspundă ? Acuma are să fie pe strigatele... Care strigă mai tare... Iară eu am un glas de se cutremură catapeteasma bisericii cînd îi dau drumul...

Capitolul XXVI

„Atunci a pornit urgia cea mare a celor care strigă mai tare...”

Mare dreptate a avut pîntecosul părinte Gherasim Saftu ! Bine a mai știut să citească în semnele timpului.

A fost într-adevăr „pe strigatele” !

S-a năpustit asupra țării întregi o grindină de strigăte, de manifeste, de programe și mai cu seamă de legăminte tulburătoare de cugete și ațîțătoare de pofte.

Partidele s-au înmulțit, oameni noi cu nume necunoscute au fost zvîrliți din afunduri la suprafață, alții vechi s-au scufundat ca și cum n-ar fi fost. Așa, într-o zi de august, învățătorul din Ponoare a citit în gazetă, prizărită printre neînsemnate informații cu litere foarte mărunte, știrea că Nicolae Fleva a murit la moșia sa. Atît : șapte cuvinte.

Cunoștea bine numele, deși nimic nu era de cunoscut despre faptele omului.

Dar numele umpluse într-o vreme țara. De-atîtea ori îl întîlnise învățătorul din Ponoare în aceeași zvonire a tiparului ! Numai că atunci se răsfăța numele pe șapte coloane, dintr-un capăt în celălalt al foii, cu titluri de afiș : „Senzationalul discurs al lui Nicolae Fleva, tribu-

nul poporului ! Formidabila manifestație a cetățenilor la întrunirea convocată de Nicolae Fleva, tribunul poporului ! Sosirea d-lui Fleva, tribunul poporului ! Plecarea d-lui Fleva, tribunul poporului !"

Atunci se ținea minuțioasă numărătoare cine l-a însoțit la gară, se zugrăvea în emoționante și lirice pasaje, cu semne de exclamare, cine i-a înmînat buchetul de flori și cine i-a rostit cuvinte de despărțire, fiindcă domnul Fleva, tribunul poporului, pleca numai la moșie, numai la o întrunire a partidului sau numai la băi. Sute de oameni : urale, cîntece, bande de lăutari !...

Acum plecase din viață pe ușa de din dos.

Nu-i mai rostise nimeni jalnice cuvinte de despărțire. Șapte cuvinte — și atât.

Actualitatea și senzaționalul s-au strămutat. Alți Nicolae Fleva ai timpului și alți fățarnici tribuni ai poporului răsăriseră, ca să umple pagina gazetelor cu știri despre plecările și sosirile lor, cuvîntările lor, trecerea lor dintr-un partid în altul — și vorbe, și vorbe, și vorbe !

A fost așadar pe strigatele.

Cu deosebire că, de astă dată, cei cu strigătele părăsiseră ulițele tîrgului și veneau cu alaiul lor de automobile să strige și la sate despre grija care i-a lovit pe toți să dea numaidecît ostașului de la Oituz și de la Mărășești drepturi, libertate și pămînt, ca să-i ceară în schimb numai votul.

Pînă acum comuna Ponoare nu știuse că are drept la drepturi și că dintr-o alegere de deputat poate să-i răsară atîtea binecuvîntări.

Toate se petreceau departe, în afară de priceperea și puterea ponorenilor. Dregeau și stricau conu Lascăr Sofian, domnul Emil Sava, domnul Spirică Necșulescu, domnul Dominic Stîrcea ; dînșii și alții mai de sus și încă mai de departe.

Pe dînșii nu-i întreba nimeni.

Alegea Ioniță Țăpu cîțiva știutori de carte de pe liste, îi mîna cu jandarmul să voteze simbriașii regelui ; gospodarii se pricopseau cu o pîine la subsuoară și cu cîteva cinzece de rachiu.

Pe urmă se întorceau să pună gîtul în jug și palmele în coarnele plugului, pînă ce alt primar în locul lui Ioniță Țăpu și alți jandarmi îi mînau să aleagă alți slugoi ai regelui cu ifose de stăpîni, fiindcă se stricase borșul cu cei vechi. Toate se petreceau numai ca să împlinească o formă. Bătăliile cele adevărate se duceau la tîrg, între oameni care știau cine e Tache sau Petrache și ce au de așteptat de la fiecare. Acuma tîrgurile rămăseseră de căruță. Alaiul căuta satele. Tribunii poporului căutau altfel de popor...

Bine citise în crugul vremii părintele Gherasim Saftu și puțină dreptate avea preoteasa sa cînd tînjea după viața orașului ! Minte femeiască ! Pentru un popă cu glas să detune catapeteasma bisericii cînd îi dă drumul, nu se putea afla un sat mai potrivit ca Ponoarele și mai prielnice vremuri ca acestea.

Părintele Gherasim Saftu și-a suflecat mînele anteriorului, și-a dres glasul și s-a așternut pe ispravă.

A luat și celelalte sate și cătune ale comunei în primire, a pornit cu căruța cu un cal să glăsuiască și să organizeze. A luminat mințile oamenilor despre rostul semnelor de pe listele de alegeri și din buletinele de vot : snop, seceră, stea, cruce, plug și alte icoane ale treburilor plugărești și creștinești. Unii gospodari i-au dat ascultare ; alții, mai puțin. Veniseră, cîți au scăpat de pe front, cu învățătura lor. Ei credeau în stea. Alții, în snop. Alții, în seceră. Și fiindcă nu încăpeau atîtea credințe deosebite într-o singură comună și nu se puteau împăca toate, oamenii au început să se învrăjbească, să se ia la scărmanat în crîșma lui jupîn Aizic, să-și moaie unul altuia mădulele ca să-l aducă la credința cea bună pe „iriticul“ căzut în păcat. Pe vremuri își sfărîmau țeasta cu sapa ori se judecau frate cu frate pînă în pînzele albe, ca răposatii Colțuni, pentru o bucată de pămînt și pentru hatul care-a răsluit o brazdă din avutul vecinului. Acum descoperiseră alte pricini de ciomăgeală și dușmănie. Se pocneau la mir pentru snop, seceră, stea și cruce...

Alți Colțuni din nesfîrșitul lor neam au găsit astfel alte prilejuri de snopeală și de ocară, în așteptarea pă-

mîntului făgăduit de manifestele domnilor sosiți cu automobilul să se întreacă împărțind ceea ce n-aveau.

Cu o strîngere de inimă, Nicolae Apostol a văzut împlinindu-se prezicerile răposatului Lascăr Sofian. Fostii săi elevi, flăcăiandri și fetișcane care folosiseră învățătura de carte doar pentru a desluși tremurata slovă a părinților și fraților plecați pe front, acum nu mai prindeau citind cu glas tare neștiutorilor slova tot altor și altor manifeste și proclamații lipite pe ușa primăriei, pe garduri, pe stîlpii de telegraf sau zvîrlite din goana automobilelor, măcar că nimeni nu credea în ele. Ascultînd, bătrînii se întăriteau la vorbă... Jupîn Aizic, cu barbișonul alb colilie, gîrbovit de spinare și cu un șal vărgat pe umeri, asculta și el pe un scaun cu ochii pierduți și părea că e îndepărtat cu totul de asemenea zarvă. Feciorii și fetele se ridicaseră. Alții se împărțiseră la școli și la uceniciile din tîrg. Își oprise pe lingă el un singur băiat, Leizărică, deșirat și pripit la vorbă, care-i ținea locul la tejghea și păstra el acum în catastif rînduiala datoriilor.

Jupîn Aizic părea că nici nu ia aminte, străin de acest nou război al gospodariilor pentru niște semne de pe hîrtie, deopotrivă de deșarte. Dar el lua știință prea bine de schimbarea stărilor și a năravurilor, se minuna că învățătorul nu iese la drum ca părintele Gherasim, să-și adune oamenii în jur, să meargă în fruntea lor la întruniri și alegeri, ca să cîștige faimă pînă-ntr-al nouălea sat și căutare din partea celor mai mari.

— Eu îți zic drept, domnule Apostol, că iar nu te mai înțeleg pe dumneata. Ești un om secret. Ai închis lăcata și ai dat cheia la cucoana Anișoara, s-o păstreze ascunsă...

— De ce, domnule Aizic? Mî se pare că tot ce am de spus spun răs-picat omului, în față...

— Se vede că ai puține de zis de nu te aude nimeni zicînd. Iaca, părintele a vorbit ieri oamenilor și le-a dat ce mesteca pe-o săptămînă. Azi a venit conu Spirică și l-o luat cu automobilul, să vorbească oamenilor din Stulpicani și din Cireșoaia. Pe urmă mîine are să-l cheme în altă parte... Dumneata stai aici și parcă ți-ai pierdut limba în război...

— N-am pierdut-o, domnule Aizic ! Dar nu cred că mi-a fost dată să înveninez și să asmuț oamenii nevoiași între ei, când dușmanii lor sînt alții...

— Cum adică ? Vrei să spui că părintele îi înveninează și-i asmuță ? El îi învață să-și aleagă persoane de încredere, care să le facă dreptate și măsurătoare bună de pămînt.

— Persoane de încredere ca domnul Spirică Necșulescu ?

— De ce nu ? A greșit o dată la măsurătoare conu Spirică ; pe urmă, dacă a văzut că a greșit, a făcut altă socoteală din nou. Acuma merge cu secera, și-i merge bine... Mîine îl vedem poate ministru...

— Să fie sănătos !

— Să fie !... Să fii și dumneata. Și dacă ai să fii sănătos, parcă ți-ar strica să mai fii pe deasupra și om de credință la un ministru, poate să ajungi deputat, poate inspector ? Acuma se întîmplă fel de fel de minuni care nu s-au mai văzut în țara romînească... Un învățător de-al dumitale a fost ministru, și are să mai fie... Asta-i puțin ? Asta nu-i nimic ?

— Este, domnule Aizic. Fie la dîșii acolo...

— Dacă este, atuncea nu te-nțeleg nici atîta...

— Este, domnule Aizic, dar nu văd care-i binele din toate acestea pentru ponorenii noștri și pentru alți vreo cîteva milioane ca dîșii, cîtu-i țara de lungă și lată.

— Nu-i pentru dîșii fiindcă nu poate să fie pentru toată lumea. Poate să fie bine însă pentru dumneata... Atîta nu-i destul ?

— Pentru mine, nu, domnule Aizic.

Într-adevăr, pentru Nicolae Apostol nimic nu se arăta acum nici destul, nici bine, nici măcar pătruns de-o întăritoare iluzie.

Cu părintele Gherasim Saftu n-a putut duce casă bună. Nu s-a prins la legămîntul să cutreiere satul din casă în casă, și plasa din sat în sat, ca să culeagă voturi pentru partidul cel nou al domnului Spirică Necșulescu. Înc-o dată, omul care nu sfînțea o idee îl făcea bănuitor cu ideea. Poate că pe ici-colo, printre unii cărturari de la cîrmă, se va fi aflat și o grijă cinstită pentru necazurile și îndreptările unor prăpădiți de plugari ca aceștia

din comuna Ponoare. Poate tot așa se va fi aflat un sîmbure de credință curată și printre unii cărturari cu mintea înaintată din alte partide. Dar pînă să ajungă aci, în satul Ponoare și în toate satele semănînd Ponoarelor, gîndul era copleșit de lihnii slujbelor și onorurilor; spurcat de socotelile unui domn Spirică Necșulescu, ori ale altuia la fel.

Aci n-ajungea decît cuvîntul deșert, făgăduiala mincinoasă, asmuțarea înveninată.

Părintele Gherasim Saftu abia îi mai dă ziua bună. Nu-i iartă că i-a înșelat așteptările. Nicolae Apostol culege mîhniri, iar părintele Gherasim Saftu culege spic plin.

Mîhnirile sînt de multe feluri.

Războiul a făcut o ruptură în șiragul copiilor care-i treceau prin mînă. A fost sămînță căzută pe piatră stearpă.

Unii au ajuns, ca Marița Bot, slugi, cu cinci clase primare și cu premiul întîi cu cunună, ca pîinea de slugă să le fie mai amară.

Alții, ca Țăpu Vasile, din prima lui serie de absolvenți, s-au întors de la oaste să se lepede de plug și să se prefacă în șefi de căprărie politică, luptînd pentru stea împotriva secerii părintelui Gherasim.

Cum nici lui nu i-a tors maică-sa pe limbă, cum e dezghețat și cu oleacă de știință de carte, nu se sfiește să țină piept părintelui cînd se întîlnesc în drum, să-i făgăduiască în rîsul celorlalți că are să-i secere barba și, pîna una-alta, să păstreze el lista de cei cărora li se cuvine pămînt, cît, unde și de ce.

Primar încă n-a fost, dar are să fie.

Iar Nicolae Apostol știa că nu va fi mai bun decît unchiu-său de pe vremuri, Ioniță Țăpu, vechilul răposatului Lascăr Sofian, fiindcă atunci cînd dascălul din Ponoare a avut în mînă această pastă moale și putea să o modeleze, nu și-a împlinit deplin datoria. Putea că-și învăța bine lecțiile; i-a încredințat rosturi de surea, să facă din el un om. S-a mulțumit că era isteț și că-și învăța bine lecțiile; i-a încredințat rosturi de supaveghetor ca să-și facă ucenicia cea înrăită pentru rosturile de acum. iar el bătea în acel timp drumul la

curtea coanei Catinca, milogind o privire de la domnișoara Matilda Știrbulescu.

Toate se plătesc și se ispășesc.

Nicolae Apostol ispășea în cugetul său, tîrziu, ceasul cînd se lepădase de breaslă pentru o rătăcire a tinereții.

De cîteva ori, Țăpu Vasile îl înfruntase. Nicolae Apostol îl întrebă într-o zi cu blîndețe dacă așa învățătură i-a dat, ca să pună la cale bătaii și să batjocorească un om ca preotul satului.

— O boaită, poate că vrei să zici ?

— Nu așa te-am învățat eu să vorbești în fața mea, Țăpu Vasile.

— Că n-oi fi vrînd să stau smirună în fața dumitale, cum stăteai dumneata în fața lui Lascăr Sofian !...

Aceasta, o dată.

A doua oară, Țăpu Vasile, cu chef, s-a desprins din mijlocul oamenilor să-i ceară socoteală de-a dreptul de ce nu merge cu dîșii și de ce s-a vîndut pentru cei zece mii de lei din testamentul boierului Lascăr. Răspunsul nu l-a ascultat. Nici nu-ntrebase ca să aștepte numaidecît un răspuns. Voia numai să arate tovarășilor de petrecanie că nu are frică de nimeni și că a trecut vremea cînd surtucarii făceau lege în sat, ca și cum învățătorul ar fi făcut-o vreodată.

Cu gura amară, Nicolae Apostol intra în casă. Toate îi apăreau încă mai îndepărtate de țintă și cu mai scump singe plătit decît îl înfricoșau în ceasul dintîi, cînd coborîse din căruța lui moș Lecachi Colțun.

Nina se dădea alintată pe lîngă dînsul :

— Iai s-au înecat colăbiile, tăticule ?

O ridică în brațe, o așeza pe genunchi, o învăța să zgîrie pe hîrtie chipuri tremurate cu vîrful creionului colorat.

— Ăsta-i cocostîlc ! Am ghicit... Ce bine-mi pale că am ghicit !

Iar după o clipă de gîndire :

— Dal mie cînd ale să-mi aducă cocostîlca un flate ?... Vleau și eu un flate...

— Să-i scriem și să așteptăm... Auzi, Ano ? Întreabă Nina cînd are să-i aducă barza un frate ?

Ana se încruntă fără să arate poftă de rîs :

— Și tu îi ții hangul ? Parcă nu ne-ajung grijile pentru trei guri cîte sîntem ! Mai bine vezi te rog și sfîrșește povestea cu moliul de Blănariu... Tot te caută și tot îl amîni.

Nicolae Apostol se posomorăște și nu-și găsește loc pe scaun.

Se ridică, lasă fetița jos, merge la fereastră, se întoarce să ia foaia de hîrtie cu mîzgăliturile colorate și să îngrămădească socoteli peste socoteli. Cîteodată i se pare că „spiritul practic” al Anei devine tiranic. Mereu îi aduce aminte despre aceasta ! Dar cînd pune mina pe creion să înșire cifrele, o înțelege și-i dă dreptate. De atîția ani s-au deprins să considere casa aceasta a lor ! Au reparat și au ridicat garduri, magazie, au săpat fîntină, au sădit pomi... E a lui Alexandru Toader Blănariu, fostul școlar care-l minca pe r, cum îl mănîncă acum Nina.

Alexandru Toader Blănariu se apropie de majorat ; epitropii au de dat socoteală pentru administrarea averii ; iar flăcăului i s-a făcut de însurat înainte de a pleca la oaste...

— Iată-l că vine din nou.

Ana l-a anunțat cu un fel de dușmănie în glas, deși Alexandru Blănariu vine numai ca să se intereseze de un drept al său.

Viața și grijile au făcut-o însă nerăbdătoare și injustă ; i-au stins veselele izbucniri de rîs de odinioară, fermecătorul ei optimism.

— Te rog, Nicolae, de data aceasta să sfîrșești. Să sfîrșim ! Chiar dacă ar fi să ne îndatorăm. Dar nu mai pot... Nu-mi vine să mai bat un cui într-o casă în care nu știu dacă o să mai stau ori nu mîine...

— Bine, Ano. Am să încerc...

Nici Nicolae Apostol nu mai are hotărîrea dîrză de odinioară. Cuvîntul de atunci, tare și răspicat. Răspunde acum șovăielnic.

A măcinat și din el viața tot ce era mai prețios : cre-menea care scăpăra la atingere.

Alexandru Blănariu bătuse în ușă. Intră și nu cutează să înainteze, răsucind pălăria în mînă.

Numai el, împotriva timpului, a păstrat mai mult decît ceilalți înfățișarea și firea copilului bălan din clasa a doua primară, așa cum l-a găsit întîi Nicolae Apostol într-un capăt de bancă. E înalt acum, subțire și firav ; dar tot așa, cu glasul moale, cu ochii albaștri spălăciți, cu o sfială de față mare. Întîia oară Nicolae Apostol, după atîția ani, se gîndește că are în față copilul nelegitim al predecesorului său, cel dintîi dascăl din Ponoare, Andrei Colibășeanu.

— Ia loc pe scaun, Alexandre..

— Lăsați, că vorbim și-așa...

— Îți spun, ia loc, Blănariule ! N-o să te invit de multe ori în casa ta...

Alexandru Blănariu a roșit, plecînd ochii în pămînt și zgîndărind cu degetul cordeaua pălăriei.

— Dacă o porniți așa, cu casa „mea“, domnule învățător, n-are să mă mai tragă inima a mai călca pe aicea... Cu asta mă alungați...

Nicolae Apostol l-a apucat de umeri și l-a apăsat pe scaun. Ar vrea să pară sigur de sine, nepăsător, ca un om care nu dă mare însemnătate unei chestiuni ușor de lichidat în trei cuvinte.

Dar în fața acestui flăcăiandru blajin și domol, care-a fost elevul său, se simte tot atît de stînjedit ca și dînsul.

S-a silit deci să înceapă pe un ton glumeț :

— Blănariule, țin astăzi să faci pentru mine o excepție. Să uiți că ți-am fost profesor și tu elev. S-a terminat cu aceasta. A dispărut profesorul, a dispărut elevul. Acum am rămas eu, chiriașul tău, tu, proprietarul meu. Oștile stau față în față. Începe atacul...

— Domnule învățător, știți bine că tot ca fost elev v-am bătut în ușă și am intrat în casă...

— Nu vreau să știu nimica atîta vreme cît am rămas „domnule învățător“. M-ascuți ? Spune ce ai de spus chiriașului !...

— Atunci, iaca, să vă spun „domnule Apostol“, propuse cu toată bunăvoința Alexandru Blănariu. Dacă dumneavoastră credeți că aceasta schimbă ceva...

„Ce curios ! gîndea Nicolae Apostol. L-am avut elev în bancă ; banca a doua, în dreapta. Se fisticea cînd îl chemam la lecție. Tot așa răsucea întotdeauna ceva între

degețe, cum răsuțește panglica pălăriei. L-am tratat tot timpul ca pe-o sărmană făptură a lui Dumnezeu, slabă de duh. Mă înduioșa sîrguința lui peste puteri, desprinderea de tot ce înseamnă o armă a individului în viață : egoism, voință, ambiție. Îl compăttimeam. Și acum, înaintea lui, eu mă aflu într-o situație de inferioritate. Eu trebuie să-i speculez întrucîtva dezarmarea, neputința lui de a spune : «Nu !»

Dar pașii Anei din cealaltă cameră și glasul Ninei i-au împrăștiat gîndurile acestea nepotrivite momentului și l-au adus pe pămînt.

Plimbîndu-se prin încăpere și oprindu-se din cînd în cînd să puncteze cu un gest cuvintele, Nicolae Apostol vorbea repede, să-și descarce toată povara și să răsufle.

— M-am gîndit la tot ce mi-ai spus tu, Blănariule. Mi-am făcut socotelile mele. Și iată răspunsul : aș vrea să rămîn pe loc !

Alexandru Blănariu lărgi ochii nedumerit. Nu îndrăzni să întrebe. Învățătorul îl scuti de întrebare :

— Să te lămuresc... Vrei să te muți în casa ta ; ești în tot dreptul. Un contract propriu-zis nu există. Toate s-au făcut cu epitropii tăi încă de pe vremea răposatului Lascăr Sofian... Tot ce se cuvenea plătit a fost plătit în fiecare an la termen. Nu m-am lăcomit să mănînc dreptul unui orfan fără apărare. Eu, din voința mea, fără să-mi ceară nimeni, am mai adăugat ceva cînd mi s-a părut că plăteam prea puțin. Deosebit de aceasta, știi bine că am mai băgat aci muncă și bani ; chiar de la început am răscumpărat de la logofătul Pintilie un grajd și niște acareturi făcute de el, fără să le scad din nici o socoteală. Am îngrijit casa ca și cum ar fi fost a mea. M-am deprins cu dînsa. E lîngă școală. Mai ales acum, cînd ne pregătim să cumpărăm de veci locul de școală, să dăm jos clădirea veche și să ridicăm o școală nouă. Mi-ar fi greu să mă strămut aiurea, să cumpăr loc, să zidesc... Tu o poți face aceasta. Ești tînăr. Pentru tine casa de-aici ți-e mai străină acum decît pentru mine. Încît, ca să scurtez, îți propun să-mi vinzi casa și locul. Cu bani îți cumperi loc aiurea. Clădești cum vrei tu, pe măsură nevoilor tale... Pînă ce devii major după lege mai ai un an. Epitropii nu prea înțeleg de ce s-ar ames-

teca : au să aprobe tocmeala noastră... M-am înșelat ? Eu cred că nu, Alexandre...

Poate fostul elev simți străbătînd în întrebarea profesorului o rugămintă atît de stăruitoare, încît consimți îndată, tot așa cum se despoia odinioară de creioane, de caiet, de penițele din cutia de lemn.

— Dacă spuneți dumneavoastră, așa să fie.

— Nu dacă spun eu, Alexandre. Dacă vrei tu ! Dacă se împacă aceasta cu interesele tale.

— Pentru mine e totuna... Tot ce se vede aici nu mai are nimic din casa care a fost a mămucăi. Ați schimbat, ați mărit, ați clădit... Înțeleg foarte bine. Acuma mi-a venit și mie rîndul să muncesc cu palmele și cu sudoarea mea dacă vreau să am casă... Așa e drept. Am să scot casa vînzătoare, cunosc legea oleacă. Nu cunosc formele. Căutați un avocat să le pregătească el toate...

Nicolae Apostol respiră :

— Să trăiești, Blănariule ! Nici nu mă așteptam la altceva. Nu în toți foștii mei elevi mai găsesc eu sămînța de omenie pe care am pus-o...

Vorbea, și în același timp alt glas îl mustra la ureche : „De ce aceasta ? De ce așa ? Acum de ce ai devenit milog ? De ce mulțumești ca pentru o pomană ? Ți-ai pus în gînd să tratezi totul ca o afacere, în care nimeni nu pierde, nimeni nu cîștigă. Atunci de ce mulțumirile acestea, ca jupîn Aizic cînd își freacă mîinile după un gheșeft și își petrece clienții la ușa ?“

Întrebă, ca să astupe glasul din ureche :

— Și acuma : prețul ?

— Prețul nu eu îl hotărăsc ! răspunse Alexandru Blănariu. Dumneavoastră ați pus toate aici, cum bine spuneți : muncă și bani. Așa că nu după tot ce se vede se poate face un preț. Scădeți munca și cheltuielile. Ce mai rămîne ? Locul și casa cît prețuiau atunci. Așa cum era casa — o dărăpănătură.

— Văd că pledezi pentru mine în loc să-ți aperi interesele tale... rosti Nicolae Apostol, surîzînd cu aceeași milă cum surîdea cînd elevul Blănariu Alexandru explica de ce a împărțit el jumătatea de creion cu vecinul de bancă.

— Nu vorbesc pentru nimeni, vorbesc pentru ce-i drept. Dumneavoastră ați făcut socoteala. Această socoteală o primesc dinainte...

Nicolae Apostol își șterse nădușeala de pe frunte. Își făcuse socoteala. Prea de multe ori o făcuse.

Era dreaptă așa cum nici nu i-ar fi îngăduit cugetul s-o încheie altfel. Nu scăzuse nici pe sfert din ce-a investit an cu an, fără să-și dea seamă, când într-un zăplaz, când într-un adaos de cămară.

Dar suma de plată era peste puterile lui. Trebuie să vîndă cal, să vîndă vite, să împrumute. Toate economiile lor abia rotunjeau cîteva mii de lei. De cîte ori se gîndise la casa aceasta, altfel își plănuiise el o dezlegare. Alexandru Blănariu numai peste un an intră la oaste. Tocmai peste alți doi se elibera. Pînă ce avea să se întoarcă, își făcuse socoteală că le va rămîne destul răgaz să înjghebeze suma pe îndelete. Acuma, din senin, l-a lovit înșurătoarea !

Și astfel Nicolae Apostol, cu tot duhul de dreptate care-i alcătua armătura sufletului, printr-o omenească slăbiciune de-o clipă, în loc să prețuiască lepădarea de sine a fostului elev, îl scoase parcă vinovat fiindcă s-a îndrăgostit de-o fată și vrea s-o ia de nevastă, ca să n-o găsească a altuia când se va întoarce de la oaste. Putea să mai aștepte, bolîndul !

Din nou își șterse al doilea rînd de sudoare de pe frunte.

Ce urîte zăcăminte sînt într-un suflet de om !

Ca să-și pedepsească simțămîntul scîrbavnic, scrise apăsător pe hîrtie un preț mult mai mare decît cel din socotelile lui.

Întinse hîrtia sub ochii lui Alexandru Blănariu :

— Iaca ce spun socotelile mele. Acesta e prețul pe care-l pot da, Blănariule...

— E mult, domnule învățător. Din cale-afară de mult...

Capitolul XXVII

„Toate păcatele, oricît de uitate,
odată tot ajung la ispașă...”

— Se mănincă el popa cu învățătorul, dar acum are să-i mănince bădia pe amîndoi ! se viteji Vasile Țăpu ieșind din primărie și plesnindu-și jambierele cu o văr-guță subțire. Am să-i ating cu steaua la mir, să vadă stele verzi !

— Pe părintele, înțeleg, domnu primar ! rosti telefonistul, un băietan proaspăt numit în slujbă și gudurîndu-se pe lîngă Vasile Țăpu, cu pași mărunți, ca un cățel pe lîngă stăpînul care i-a zvîrlit dărabul de mămăligă. Dar cu domnu învățător de ce să ne-ncontrăm ?

— Cu-adevărat, Vasile ! se amestecă în vorbă Iordache Băbușcă, mîna dreaptă a primarului cît au durat alegerile. Pe popă, înțeleg să-l miruim oleacă. Lasă-l pe mîna mea. Îi vine lui rîndul la răfuială. Dar cu învățătorul ce-avem ? N-a zis nici da, nici ba ! O stat la o parte. O mers la vot singur, s-o întors singur : nici nu poți ști pe ce-o pus pecetea.

— A stat la o parte ? se îndîrji Țăpu Vasile. Apoi tocmai de asta ! A sta la o parte tu, slujbaș plătit cu banul statului, înseamnă că nu pui mîna și că nu sai în ajuto-

rul celui care te hrănește. A sta la o parte înseamnă a băga îndoiala în oameni. Nu-i destul să nu spui nici da, nici ba ! Trebuia să spună : „Da ! Da, oameni buni. Votați guvernul, fiindcă de la el are să vină pacea și ordinea în țară ! Nu vă luați după popă. Nu vă luați nici după vînduții lui Emil Sava. Mergeți și votați guvernul majestății-sale !” Așa trebuia să vorbească un învățător și un fost militar... A stat la o parte ? Așa a mai făcut el și pe alții să stea la o parte. Dacă nu strîngeam șurubul, o sfecleam rău de tot. Noroc că ne-a miluit stăpînirea de la București cu un prefect care nu se-ncurcă la treabă !

Telefonistul gîlgii de rîs cu mina la gură :

— Asta-i adevărat, bădiță Vasile. Mi-a plăcut și mie cum a pus să-l umfle pe domnu Spirică, de l-au legat cobză cît îi de gras. Dădea din picioare și se zvîrcolea între jandarmi ca un porc cînd îl duci la tăietoare. Și ce subțire mai guița ! Tot ca un godac pălit peste rît guița, bată-l cucu lui să-l bată !

Tustrei s-au înveselit cu lacrimi la această amintire.

A fost unul din episoadele cele mai mărețe ale alegerilor. Domnul Spirică Necșulescu guițînd între jandarmi. Partizanii săi și părintele Gherasim luptînd să-l sloboadă ; ceilalți țărani, cu primarul în frunte, dîndu-i cu huideo !

Aghiotantul primarului, Iordache Băbușcă, vlăjgan meșter la tăvăleală, care-și descoperise de curînd vocația de elector, se înveselea cu atît mai cumplit cu cît el îl îmbrîncise pe domnul Spirică Necșulescu în brațele jandarmilor.

— Amarnic mai guița ! întări ștergîndu-și mustățile ghimpoase cu dosul mîinii. Eu mă dădeam cu gîndul să-i luăm și oleacă de sînge.

— Mai bine... Acuma îi ajunge. La altă alegere avem să-i luăm și sînge și are să mai guițe. Pînă atunci aș vrea să-l văd guițînd și pe popă. Stă el închis în casă de trei zile, dar tot trebuie să scoată barba din coteț... Să ne cadă coala, în palmă. Auzi, haramul ! Dă telegramă la București ! Banditism și teroare ! Am să-i arăt eu ce se cheamă banditism și teroare, de are să-i cu-leagă potcapul din șanț !

Domnul primar Vasile Țăpu s-a oprit în mijlocul drumului, scoțind din tabacheră o țigară boierească cu capătul poleit.

Telefonistul i-a întins chibritul cu flacără apărută în găvanul palmelor.

O dată cu fumul, domnul primar savurează cu nesățbeția puterii.

Este cine să-l asculte. Este cine să-i întindă foc. Îi știe de frică jumătate din comună.

Are un singur stăpîn și stăpînește peste atîția !

Cînd cu istoria guițatului, domnul Spirică Necșulescu i-a strigat din mijlocul jandarmilor : „Bagă de seamă, Țăpule ! Ne mai întîlnim noi !“ „Ne-om întîlni cînd te-oi căuta eu !“ i-a răspuns și a dat haidamacilor semn să-i acopere guițatul cu huiduieli. A trecut vremea cînd își scotea căciula pînă la pămînt și se gudura pe lîngă dînsul ca acest trepăduș de telefonist.

Tot așa, cu o zi mai înainte, încercase să-l moaie domnul Emil Sava. O luase mai pe departe, cu duhul blîndeții, ca un mare mehenghi ce este. Că moșu-su, Ioniță Țăpu, a fost omul de încredere al lui Lascăr Sofian, că Lascăr Sofian a purtat grijă bisericii și satului, cum a lăsat cuvînt și cu limbă de moarte, că de pe urma lui s-au înțolit toți din neamul logofătului Ioniță, că el tocmai se pregătea să-l bage la bancă, și alte cîte și mai cîte !... Își și găsise omul ! Ioniță Țăpu a mers cu vremea lui, iar Vasile Țăpu merge cu vremea lui.

Așa i-a răspuns, în auzul oamenilor, și domnul Emil Sava a șters-o binișor, fără să mai țină adunare.

Iar prefectul numit din București a chemat primarul din Ponoare în fața altor primari becisnici și fără hotărîre, ca să-l dea pildă vrednică de urmat. L-a bătut pe umăr și i-a strîns mîna. I-a făgăduit să înceapă cu el împrăștierea.

Peste o săptămînă, cînd vor veni toți cu alai să bage plugul în moșia Sofienilor, acumă nu se mai îndoieste că alegerea loturilor are să se facă după listele sale, nu după comitete și alte prostii. Păcat că din Ponoarele Cătinăi Știrbuleasca nu s-a putut rupe decît prea puțin. Ar fi guițat și ea, să se-audă pînă-n șapte vîi și-o vale-adîncă.

Dar zgripturoaica a știut să treacă din vreme jumătate pe numele fetei, ca zestre veche, și un sfert pe numele odorului de Ticută. Tot așa, din Stulpicianii lui Spirică Necșulescu n-au căzut în măsurătoare decît niște imășuri mîncate de apă.

Fără Sofienii cît sînt de întinși, cu pămînt gras și cruțat de plugăria răposatului Lascăr Sofian, greu s-ar fi îndestulat atîtea guri și urît ar fi rămas făgăduielile guvernului de minciună !...

Acuma treaba s-a pus pe roate. Au să postească și au să capete loturi la sfîntu-așteaptă doar oamenii lui Spirică Necșulescu și ai lui Emil Sava...

Să le dea dintr-al lor dacă au de dat !

Domnul primar Vasile Țăpu sloboade norii de fum pe nări cu o mare plăcere. Așa are să le răspundă celor care-au votat cu snopul, cu secera, clopotul și crucea... Și are să-i vadă cu ochii în pămînt, înghițindu-și nodul din gît. Domnul primar scuipă țșnit printre dinți, dincolo de șanț, și înaintează flancat în stînga de telefonist, în dreapta de aghiotantul său principal în alegeri, Iordache Băbușcă.

Ziua e blîndă, cu soarele învăluit în nori subțiri, albi și înalți.

Satul s-a golit după frămîntarea de săptămîinile trecute.

Au rămas numai afișele rupte, proclamații și chemări lipite pe garduri și pe stîlpii de telegraf. Oamenii s-au împrăștiat la cîmp, la popușoaiele scăpate-n buruiană, să cîștige timpul pierdut, cît au ascultat vorbirile măs-luitorilor de voturi, cît au silabisit și au dezbătut tipăriturile manifestelor, cît s-au luat la hartă, s-au suduit și s-au părut în ajunul și în ziua alegerilor.

Acum s-a întins liniștea ca după retragerea puhoaielor.

În jurul caselor numai babele și copiii mărunți cotcodăcesc cu găinile.

Ar fi o zi frumoasă și blîndă, anul s-anunță bun pentru cîmp, multe necazuri s-ar alina dacă acolo, la ogoarele lor, unii n-ar încleșta mîna pe sapă încruntîndu-se la amintirea întîmplărilor proaspete, dacă alții n-ar cloci gînd crud să-și răzbune.

Domnul primar Vasile Țăpu, pășind înaintea fiecărei case, își petrece prin minte purtarea gospodarului și îi cîntărește drepturile sale la pămînt de frunte, la prunduri spălate de apă sau la împrăștierea de la sfîntu-așteaptă. după cum s-a arătat alegător de credință la vot ori a mers cu țîlharii părintelui Gherasim Saftu și cu alți țîlhari cîți au ridicat semnul snopului, crucii și clopotului.

În dreptul școlii s-a oprit și a scuipat.

S-a mai oprit și a scuipat cu obidă cînd a ajuns la casa învățătorului. Și-a ridicat pălăria pe ceafă cu un bobîrnac, oțărîndu-se la o amintire neplăcută.

— Mă întrebai dumneata, Iordache, ce am eu cu învățătorul ? Ai uitat, pare-mi-se, că el și nu altul s-a pus între noi și nu ne-a lăsat să-l înșfăcăm pe Pavăl Colțun cînd suduia steaua, ca să-i arătăm noi ce poate steaua, 'tu-i steaua mamei lui de ciung ! Spui că a stat deoparte învățătorul ? Atunci de ce n-a stat deoparte și cînd l-am înșfăcat pe Pavăl, să-i arăt oleacă de muștru ?

— Asta-i drept ! încuviință Iordache. Putea să-și vadă de drum.

— Te cred. Numai că nu și-a văzut de drum. Vine să-mi spuie că și Pavăl a luptat pe front, că și-a lăsat o mîină la Oituz și că are măcar tot atîtea drepturi ca mine... L-a întrebat cineva ? Ce mă ia adică la repede ? Fiindcă mi-a fost profesor ? Mi-a fost, și acuma nu-mi mai este. Cît mi-a fost, l-am ascultat. Acuma mi-a venit vremea să mă duc și după capul meu... Pe cît s-arată, nu mă duce rău... Mai degrabă ne-ar spune dumnealui cu ce bani și-a cumpărat casa ? De unde bani ?

— Din leafă... Au două lefi. Din leafă și din economie, fiindcă amîndoi sînt oameni strînși la pungă... încercă o slabă apărare aghiotantul Iordache Băbușcă.

Domnul primar Vasile Țăpu rîse cu dispreț :

— Din leafă ? Apoi lefurile lor împreună nu fac cît leafa șoferului de la prefectură. Am vorbit eu cu Samoilă, șoferul, cînd m-a adus aci săptămîina trecută.

Domnul primar era foarte fălos de acest eveniment, care dovedea satului cum se bucura el de o deosebită considerație din partea prefectului trimis de guvern de la București.

Se plimbase cu automobilul : îl chemase la prefectură cu automobilul, îl expediase îndărăt cu automobilul.

— Am vorbit cu șoferul și am aflat ce leafă primește. N-am aflat însă că din leafa lui, care face cît două, are bani puși deoparte să cumpere casă. Așa că de unde ? Cine-l plătește pe învățător, peste leafă, ca să stea acî în mijlocul satului și să ne șpioneze ? Că se mănîncă cu popa, nu-i de mirare. Se mănîncă de la împărțeală pe socoteala noastră, a ta și a mea, și a pîrlitului istuia. Se mănîncă unul pe altul care să ne vîndă pe preț mai bun. Aicea văd eu o chestie de descurcat... A primit bani pentru școală, dar comuna tot fără școală-i acuma. În schimb, domnul învățător are casă, de unde pînă anul trecut plătea chirie. Dumnezeu știe cum o plătea și pe aceea...

Așa s-a pornit zvonul în sat.

Învățătorul, în loc să dea banilor lăsați de răposatul Lascăr Sofian întrebuințarea scrisă în testament de mîna binefăcătorului, și-a cumpărat casă pentru el, pe deasupra mai prostind și un băietan slab de duh ca Alexandru Blănariu.

Zvonul n-a prins la mulți, e adevărat.

Se aflau îndestui gospodari care-ar fi pus mîna în foc că-i numai o născocire ticăloasă la mijloc. Se aflau foști elevi de ai săi, tineri însurăței, flăcăiandri și fete, îndîrjindu-se să-i ia apărarea.

Cîteva case din sat s-au înălțat din temelie după poavața și cu ajutorul lui.

El le făcea plan pe hîrtie, după chipurile din cărți ; el venea să ridice cu dînșii măsurătoarea locului, să bată țaruși și să stea la chibzuială unde-i de schimbat o fereastră și unde-i de lărgit o streășină.

El aducea răsaduri de pomi și se prindea să-i altoiască la vreme.

Niciodată nu i-a sfînțuit, nu s-a gîndit să le ceară ceva în schimb. Nici măcar voturi...

Cum se aude de vreun copil bolnav ori de vreo femeie lehuză, învățătoarea e gata cu leacuri de-ale ei, mai mult băbești decît cele de la spițerie. Și mai mult decît cu leacurile, tămăduiește cu mîna ei, bună de la Dumne-

zeu. Deci zvonul nu-i altceva decît o născocire fără temei.

Dar sînt și alții, care judecă altfel.

Oameni dintre cei mai apropiați ai părintelui Gherasim Saftu, cît sînt ei de îndușmăniți cu oamenii domnului primar Vasile Țăpu, cad la împăcare cînd e vorba de învățător, de chipul cum a folosit el banii primiți pentru școală și cum a întors mintea unui motoflete ca Alexandru Blănariu. Lucru curat nu-i la mijloc ! Părintele Saftu știe de la Spirică Necșulescu o poveste mai veche. Atunci, înainte de război, umbla o listă de bani pentru școală. El cu mîna lui a semnat și a plătit o mie de lei. Dacă el a dat atîta, cît vor fi dat oare alții care nu mai sînt s-o spună, ca răposatul conu Lascăr ?

Unde-i lista ?

Unde-s banii ?

La bancă nu i-a pus, cum nu i-a pus nici pe ceilalți zece mii din testament. Părintele Saftu a lucrat altfel, cu socoteală, pe față. A căpătat douăzeci de mii pentru biserică ; îndată ce a ridicat banii, a chemat meșteri și a luat chitanță pentru material și pentru muncă. Pe urmă a adunat cîțiva oameni, le-a ținut o vorbire și le-a înfățișat socoteala, măcar că nu i-o ceruse nimeni. La aceasta nici primarul Vasile Țăpu, cît e el de colțos și cît se războiește el cu părintele, n-are ce spune. Lucru cinstit, văzut cu ochii, scris negru pe alb, măcar că tocmai această grijă de a chema martori de față ar cam da de bănuir.

— Eu socot că toate aieste n-au de ce să te supere, domnule învățător ! a încheiat Tudose Bot, ridicîndu-și cîrja de pe marginea cerdacului și pregătindu-se de plecare. Așa le-am cumpărat, așa le vînd. M-am gîndit că poate dumneata nu știi cîte-i în stare să scornească gura lumii...

— Ba știu, Tudose... Mai stai, nu pleca. Nu te alungă nimeni... Știam povestea. Mi-a ajuns și mie pe la ureche. Am ris și am strîns din umeri. Banii sînt la bancă. Cum i-am primit, așa i-am depus. Dar chitanță cui aveam să arăt și de ce să arăt ?... Deocamdată n-are nimeni a-mi cere socoteală... Se crede cineva în drept, să poștească !

— Bine ai făcut că ai pus banii la bancă. Mai cuminte așa.

În glasul lui Tudose Bot stăruie o îndoială.

Poate crede și el că banii au fost depuși la bancă abia acum, în ultima vreme, de când a pornit zvonul. Nicolae Apostol își amintește că e de prisos să-i arate scrisul de la bancă, unde se poate vedea data veche : Tudose Bot nu știe să citească.

Iar învățătorul se gîndește în același timp că odată, demult, pe acest Tudose Bot l-a întîlnit cu obrazul vîrgat de vînatăi și plin de sînge, și nu s-a oprit în drum să-i spună cuvînt de îmbărbătare ; după cum n-o oprise pe coana Catinca să-l lovească și să-i sîngereze ochii, smulgîndu-i harapnicul din mină.

Acum omul dinaintea lui e încă mai nevoiaș și încă mai bîntuit de soartă. Cu un singur picior, mai greu își cîștigă mămăliga copiilor. Vasile Țăpu are să-i zvîrle un lot de împrumutînd unde va prin prunduri, fiindcă n-a mers în alaiul cel mare la alegeri.

Și în ciuda tuturor acestora, Tudose Bot a uitat, a iertat, mai găsește loc în inima lui pentru necazuri care nu sînt ale lui. Vine să-l vestească despre vorbele urîte din sat, ca învățătorul să-și ia din vreme măsuri de apărare.

— În orice caz, îți mulțumesc, Tudose.

— Nu-i vorba de mulțămînt. Mi-era oarecum să nu te supere că mă fac eu ștafeta lumii...

— N-are ce mă supăra, Tudose. Oamenii s-au înrăit. Nu mai cred în nimeni și în nimic. În loc să-și adune sărăcia și puterile, se lasă căzuți în dezbin. Poate nu din vina lor s-au înrăit.

— Asta-i adevărat. Înainte ne belea unul pe toți. Acuma s-au înmulțit cei care ne belesc și ne mai belim și între noi unul pe altul. Cum să nu se înrăiască lumea dacă toți fură ? N-ai auzit dumneata ce spuneau toți cîți ne-au căutat să le dăm vot ?... Fiecare spunea că celălalt e tîlhar mai mare. Pe urmă venea a doua zi celălalt, să spună că nu ! Tîlharul cel mare și adevărat cîcă a fost cel de ieri... După aceea, iaca scobora din auto-

mobil al treilea, să ne spună el că amîndoi ceilalți sînt niște hoțomani care nu se mai află. Eu nu știu de unde mai găsec ei să prade atîta !...

Nicolae Apostol surise cu tristețe la această simplistă înfățișare a lucrurilor.

— Poate că nu pradă ei chiar așa cum spun. Ura și dușmănia îi fac să mai strige și ceea ce nici dînșii nu cred. Au sisteme de furat mai subțiri. Societăți, contracte, bănci, tovărășii...

— Atuncea-s mai mult proști decît tîlhari și vicleni.

— Cum asta, Tudose ? Nu prea înțeleg tilcul.

— Mă rog, dacă nu-i chiar aista adevărul cel curat, dacă nici dînșii nu cred cele ce strigă în gura mare, cine-i pune să vină la noi cu pîra unul împotriva celui-lalt ? Răfuiască-se între dînșii, cum făceau înainte, între dînșii să rămîie... Au început a se scîrbi și oamenii din sat. Oamenii ascultă de la unul, ascultă de la altul, și noi îi credem pe cuvînt... Noi să ne vedem cu ogoarele făgăduite, iară votul să și-l țină dumnealor înapoi și să facă borș cu dînsul. Noi nu pentru vot ne-am bătut. Nu cerem, că nu pricepem cui să-l dăm. Pămînt am cerut, și cu pămînt ne mulțumim. Votu-i pe deasupra, ca s-aducă dihonie și crîșcare... Numai că pămîntul întîrzie, dară vot avem de nu știm ce să mai facem cu dînsul...

— Are să treacă și aceasta, Tudose. Ca un strai nou, nu s-a dat încă pe trup. Pe încetul, cu vremea, se învață și trupul cu straiul, se dă și straiul pe trup. Aceasta le-am spus-o și le tot spun oamenilor. Încet și cu luare-aminte ! Și din această pricină mi-am ridicat și eu dușmăanii din senin... Mai bine să vorbim despre altceva. Mai spune-mi ce-i cu Marița ?

Tudose Bot se întunecă la față.

— Rău ! spuse scurt. Cu dînsa-i rău !

— N-o duce bine cu stăpînii ?

— N-o duce cu dînșii ; n-o duce cu bărbatul. Stăpînul o pocnește ; huiđuma de bărbat o pocnește. Am fost acum două săptămîni la tîrg s-o văd. O podidit-o plînsu, de-mi venea să iau cîrja și s-o rup de spinarea haidăului... El, de colo, rînjea la mine și duhnea a rachiu. Spu-

neai dumneata, cînd era de-o șchioapă și ai scos-o de la jupîn Aizic, că-i păcat să se piardă și că are să se aleagă mare lucru de dînsa dacă i s-o lumina mintea cu învățatură... Iaca la ce-a luminat-o mintea !

Nicolae Apostol închise ochii de durere.

Dar în ochi îi stăruia chipul fetei cu port de gospodină în miniatură, cu privirea sclipind de deșteptăciune, cu mișcările ei repezi și mărunte de furnică. Și glastrele din fereastră udate cu mîna ei. Și cărțile din rafturi orînduite cu mîna ei.

— Tudose, n-ar fi oare bine să încercăm ceva ? S-o chemăm aici. Noi tot avem nevoie de un ajutor. La noi n-are să fie slugă. Are să se întoarcă în sat. Cu încetul, și-o înfiripa o casă, gospodărie...

— Și bărbatul ? Haidăul ? Acela nu vine în sat. Acela-i om de tîrg. Nu lasă el crîșmele de acolo pentru poșirca lui jupîn Aizic

— O căspicie se poate desface.

— Dac-ar da Domnul ! Să încercăm... Măcar că eu nu cred. O ține haidamacul strîns, ca să-i beie simbria.

— Am să vorbesc eu cu dînsa, Tudose ! Fă-o să se învoiască o zi și să vină pe la noi. Eu pe de o parte, nevastă-mea pe de alta, om face tot ce ne stă în putință.

— Doar așa ! Din cuvîntul dumitale nu ieșea s-o tai, și dacă nu erai dumneata și nu eram eu în pustiul cel de război, poate altfel se alegea de dînsa.

— Cu mulți se alegea altfel, Tudose.

Tudose Bot a plecat, șontîc-șontîc, în cîrja care-i strîmbă umărul stîng în sus.

Piciorul de lemn bocănește întîi în scîndura cerdacului, apoi pe scări, pe urmă surd pe poteca bătătorită.

Nina îi ajută să deschidă porțița.

Alungă ea cîinele, să nu latre. Închide ea porțița la loc. Vine apoi tropăind și îl apucă pe Nicolae Apostol de pulpana hainei :

— Haide acum să udăm flolile ! Văd că te-ai cam lăsat pe tînjală și le-ai uitat...

Învățătorul ia stropitoarea și începe să care apă. Dar gîndurile lui nu sînt la florile de aci și nu sînt nici la

o floare din lume. O hotărîre îl roade de cîteva zile. E împotriva oricărei bune judecăţi. Roade însă în el ca o patimă deşteaptă, nu-i dă răgaz de prea multă chibzuială.

— Tăticule, da' ce-i cu tine ? Nu vezi că tolni apa tot pe bujoli ?

— Adevărat, Nina... Nu prea am astăzi poftă de grădinărie.

— Ial ți s-au înecat colăbiile ?

Capitolul XXVIII

„A trecut ceasul aşteptărilor şi a venit acel al unei singure hotărîri...”

Nicolae Apostol a făcut chemare la şcoală, într-o dimineaţă de duminică, după sfîrşitul slujbei de la biserică.

Primarele, ca din întîmplare, şi-a adus deodată aminte că domnul prefect dorea neapărat să-l vadă.

Aşadar, a plecat de îndată la tîrg.

Tot ca din întîmplare părintele nu putea lipsi în acea zi de la domnul Spirică Necşulescu, la Stulpicani, unde se afla mare sfat pentru a pregăti campania de răsturnare a guvernului. Căci astfel mergeau treburile. De-abia se înscăuna un partid la ocîrmuire, şi toţi se năpusteau a doua zi să-l dea peste cap. Care pe care...

Au răspuns deci la chemarea învăţătorului numai cîţiva din foştii elevi, flăcăiandri cu pană de păun la pălărie ; parte din părinţii şcolarilor mărunţi cîţi cîntaseră dis-de-dimineaţă răspunsurile la liturghie, măcar că părintele nu-şi mai dădea ziua bună cu Nicolae Apostol ; s-au adunat o mînă de gospodari cîştigaţi de mult de partea omului care nu-i mînase la vot, nici nu-i minciunise vreodată. S-au strecurat însă şi unele iscoade de-ale

primarului, de-ale părintelui Gherasim, precum și de-ale domnului Emil Sava.

Nicolae Apostol i-a întâmpinat strângînd mîini și făcîndu-le loc cu tineresc neastîmpăr.

Cînd i-a văzut în număr, a ridicat semn de tăcere și de ascultare și le-a vorbit cu înverșunarea inimoasă a dascălașului coborît odinioară din căruța lui moș Lecachi Colțun. Zvonurile netrebnice deșteptaseră în el o îndîrjire ațipită.

Îl mistuia din nou arșița arzătoare în ochi.

Numai că nu le mai cuvînta un băietan în strai pîrpiriu de tîrgovăț, rătăcit printre dinșii, cum arăta el atunci. Acum li se asemana la chip și la port ; fața se înăsprise de vînturi și de soare ; trăsăturile erau săpate adînc de aceleași necazuri ; cînd ridica mîna, se vedea palma bătătorită de aceleași munci.

Era unul de-ai lor. Și în graiul lor li se spovăduia.

Oprindu-se din cînd în cînd și așteptînd aprobarea spuselor, Nicolae Apostol urmărea pe fețele de mult cunoscute o încordare care-i împînzea ochii. O ciudată amețală îi înțețea zvicnirile inimii.

Parcă din nou își punea viața în joc. Parcă se apropia de-o comoară tainică și pînă acum legată cu un blestem ; în a lui dibăcie stătea puterea s-o ridice la lumină, ori s-o afunde mai adînc în tainițele pămîntului și să rămînă pierdută. Îi fulgera în amintire altă adunare, de altădată, cînd erau încă proaspete întîmplările anului 1907, iar absolventul de școală normală venea să săvîrșească misiuni scrise ca din carte.

Mulți din ascultătorii de atunci lipseau. Ca o apă îi înghițise întunericul cel mare înainte de a-și fi dat seamă că au trăit și de ce le-a fost dăruită osînda vieții.

Copilandrii din băncile de-atunci luaseră locul părinților. Acum aveau ei mustață groasă și se pregăteau ei să aștepte ploduri pe care să-i trimită la școală.

Le cunoștea slăbiciunile și păcatele, dar le cunoștea și ce-a cruțat încă bun vremea în unii și în alții. Oricum, o schimbare se vădise. Știa că acum vorbele lui n-au să mai cadă toate în vînt, așa cum s-au risipit atuncea, după o ușoară tulburare a sufletelor, îndată împotmolită în resemnare de moarte.

Sub stăpînirea acestor amestecate amintiri ale tinereții, mîhnite și duioase, Nicolae Apostol le-a pomenit cum a venit el cu o hotărîre măreață și cum prea puțin s-a învrednicit s-o îndeplinească. Le-a înșirat protivnicia oamenilor și vremilor ; pătimiri numai de dînsul știute. Le-a spus că-l înfricoșează anii cîți trec pe nesimțite și-l îndepărtează de înfăptuirea gîndului vechi.

Poate chiar i-a tremurat glasul mai mult decît ar fi vrut, căci a simțit un neastîmpăr în rîndurile din față.

Așa încă nu le-a vorbit niciodată nimeni. Părintele Saftu se bătea cu pumnul în piept și mugea împotriva ticăloșilor de la guvern. Domnului Spirică Necșulescu i se pițigăia glasul. Domnul Emil Sava se stropșea împotriva altor ticăloși. Învățătorul lor nu zvîrlea vina pe nici un ticălos închipuit ori într-adevăr ticălos. Vina cea mai grea și-o chema asupra-și, mărturisind că nu întotdeauna a fost la înălțimea datoriei și că puterile nu l-au ajutat cum s-ar fi cuvenit.

Era ceva nou.

Acum Nicolae Apostol socotea ca a venit și rîndul ponorenilor să nu-l mai lase singur cu slabele lui puteri, să-i vină într-ajutor, să pună mîna de la mîna și să-și ridice ei școala pe care nu se-nvredniceau să le-o ridice stăpînirile trecătoare. „Ajută-te, și te voi ajuta !” așa sună și cuvîntul *Evangheliei*.

El scrisese la revizorat, la prefectură, la inspectorate ; bătuse drumuri fără folos.

Pretutindeni a găsit uși închise, oameni cu alte griji, mai grăbite. Ca să arate ponorenilor rostul școalei, așa cum o făcuse atunci cînd îl măsurasu cu ochii ca pe-un venetic trecător, îi pare acum de prisos. Cîțiva feciori din comună au pășit la învățătură mai înaltă ; se vor întoarce învățători, profesori, silvicultori, ceea ce nu s-a pomenit în anii mai vechi. Alții, cei mai mulți, cîți au rămas la brazdă, altfel știu acum să-și împărțească timpul și munca, să-și întocmească o gospodărie, să cunoască prețul zilei cînd își vînd o vită de soi ori prisosul bucatelor în anii buni și cu spor. Satul a prins să capete altă față. Nu-i încă așa cum trebuie să fie. Așa cum trebuie nu va fi încă multă vreme, pînă ce nu se vor schimba rînduielile din țara întreagă și nu vor pieri uzurpatorii

ei stăpîni. Dar nu-i nici adunătura de bordeie pe care-a găsit-o el. Aceasta l-a îndemnat să-i adune și să le ceară sprijin la faptă. Față de școală ei sînt datori, fiindcă mai ales prin învățătura de carte vor căpăta învățătura îndreptărilor. Din puținul lor și cu palmele lor au datoria să ajute la ridicarea unui locaș cum se cuvine. Nu-i spre cîntea unui sat de gospodari o școală care se dărîmă pe dînșii. Din a altora filotimie s-au strîns cîteva mii de lei ; au fost treisprezece mii ; cu dobînzii, s-au făcut douăzeci. Sînt depuși la bancă. Le-arată chitanțele de depunere...

Chitanțele au trecut din mîină în mîină.

Mulți nici n-aveau de ce să le cerceteze. Ajungea cuvîntul învățătorului.

Le-au întors însă pe-o față și pe alta, mai stăruitor, oamenii veniți mai mult ca să iscodească decît să ajutore la ridicarea școlii.

— Păi sînt bani pe numele dumitale ! rosti Iordache Băbușcă. Așa poți să ne arăți orice chitanță... Cine garantează ?

Nicolae Apostol își stăpîni glasul. Răspunse cu blîndețe :

— Bade Iordache, să-ți păstrezi întrebările de felul acesta pentru adunările de alegeri. Acolo toți garantează. Eu v-am chemat ca pe niște oameni de credință, să facem o ispravă de credință.

— Așa-i ! întăriră gospodarii, întorcîndu-se spre Iordache Băbușcă să-l pună la locul său cu privirile.

— Are să se vadă dacă e așa ori nu ! amenință zborșit iscoada primarului.

Un tovarăș al părintelui Gherasim Saftu găsi potrivit să pună altă întrebare, dinainte, și nu după mintea sa, pregătită :

— Bine-bine ! Să spunem că se face școală. Am aflat însă că dumneata vrei să botezi școala cu numele unui ministru politic. Asta nu se poate...

— Și cam de ce nu s-ar putea, bade Ioane ?

— Fiindcă acel ministru al dumitale a fost liberal, și noi nu-nțelegem să dăm banii noștri, muncii cu sudoarea noastră, ca să cîntim un nume de liberal. Cînd or face ei școală, s-o boteze sănătoși cu crucea lor...

— Mai întâi, nici n-am ajuns la botezul școalei, fiindcă nici n-o avem, bade Ioane. Să nu vindem pielea ursului din pădure ! Mai pe urmă, cînd vom ajunge și la asta, are să hotărască satul întreg, nu dumneata. Nu-i vorba de ce-a fost acel ministru. E vorba de mult-puținul pe care l-a făcut pentru școlile din sate și pentru sate atunci cînd nu ne purta nimeni de grijă și nu făcea pentru sate nici barem atîta.

Omul nu se lăsă bătut.

Rînji, luîndu-i spusele-n răspăr :

— Dacă o făcut el atîta de-l pomenești cu evlavie dumneata, de ce n-o făcut și școală în Ponoare ? Te cruța pe dumneata de bătaia asta de cap.

— A făcut aiurea, bade. Și poate că ajungea rîndul să facă și aici dacă îl lăsa vremea și nu-l împiedicau oamenii politici din partidul său

Colțos, badea Ion se agăță de cuvînt :

— Aha ! Va să zică tot la vorba mea ajungi ? Spunea ministrul dumitale da, și spunea Hîncu, tot al dumitale, ba ! Hîncu, adicățilea răposatul conu Lascarache.

— Bade, nu pîngări amintirea morților... Lasă-i să se odihnească în paza Domnului, după faptele lor. Să ținem socoteală că pînă acum dania cea mai mare pentru școală tot a răposatului Lascăr Sofian rămîne.

— Mare pomană ! Zece mii de lei ! Nici pe-un sfert din prețul de azi al unui vagon de grîu, cînd îi putrezeau lui în hambare cu zecile de vagoane...

Nicolae Apostol începu să-și piardă răbdarea față de atîta rea-credință :

— De ce nu ești drept, creștin al lui Dumnezeu ? Atunci cînd i-a înscris el în testament, zece mii de lei făceau cît cinci vagoane de grîu, pe puțin... Nu putea să știe cum are să cadă banul.

— Așa-i, ține-i înainte parte ! se îndîrji omul părintelui Gherasim. Și, întorcîndu-se către ceilalți : Asta am făcut-o anume. oameni buni, ca să vedeți voi singuri unde vrea să v-aducă pe după piersic. Acuma ați văzut și ați înțeles. Școala să se cheme cu numele unui ministru dintr-un partid care ne sugruma ieri ! Noi să mergem și să îngenunchem pe mormîntul lui Lascarache Sofian, care pune vechilii să ne scoată la munci ca pe

vite, cu harapnicul !... Poate n-ați știut că ați fost chemați la o adunare liberală. Acuma știți. Mai lipsește numai domnul Emilache Sava, să vă țină o cuvîntare și să vă dea binecuvîntarea...

Un credincios al domnului Emil Sava, înțepat de viespe, sări să-și apere stăpînul politic :

— Ia mai tacă-ți gura, Ioane, dacă vrei să nu ieși altoit de-aicea ! Ce ai tu, măi, cu conu Emil ?

— Ba bine a grăit, răsună vocea groasă a lui Iordache Dăbușcă. Vezi tu, de colo, să nu te altoiesc eu...

Făcîndu-și loc cu coatele, omul primarului se întoarse la rîndul său către adunare și întări :

— Cît te știu eu de păcătos și de robit popii și lui Necșulescu, dară de data asta bine-ai grăit... Adevărat, Ioane ! Iaca pentru ce-ați fost ținuți de rău, oameni buni, că mergeați cu noi ori cu popa. Ca să vă aducă pe toți la traista cu grăunțele lui jupîn Sava...

— Ce jupîn, măi ? Ce jupîn ? Ți-a vîndut ceva la tețghea conu Emil de-i spui lui jupîn ? Te trezești că ai de-a face tot cu alde jupîn Aizic, unde-ți faci veacul !

Nicolae Apostol își mușca mustața.

Nu simțea minie, nici revoltă. Se tociseră acestea. Simțea durere și milă pentru asemenea înveninare a sufletelor. Minciuniți de manifeste și proclamații, nărași de apucăturile alegerilor, înrăși de sminteala cea nouă, a demagogiei fără obraz, lipsiți de-o cîrmă grijulie și cinstită, de-un partid cu adevărat al muncitorilor, nu al veșnicilor uzurpatori, oamenii nu mai puteau înțelege o faptă sub care să nu se ascundă măsluielile politicii. Adoptaseră și ei judecata domnului Emil Sava și a călătorului prin partide Spirică Necșulescu. Acum erau toți o apă și-un pămînt.

Își mușcă mustața și vorbe apăsate :

— N-ați sfîrșit ? Vă poftesc să sfîrșiți. Care aveți a vă altoi, ușa-i deschisă, mergeți să vă altoiți afară... Deocamdată eu sînt cel care v-am chemat aici. Iar aici sînteți în casa mea. Cui nu-i place, nu-l țiu cu sila... Poftească la Aizic ori aiurea, să mă foarfece și să mă judece cum îl rabdă inima... Ceștilalți dorim să rămînem numai noi în de noi.

Murmurul glasurilor a dat dreptate învățătorului.

Iscoadele au pus nasul în pământ și au căzut pentru moment la tăcere.

Nicolae Apostol și-a dus pînă la capăt adunarea cu gospodarii puțini la număr, dar cîștigați faptei.

Astfel s-a prins legămînt să ajutore fiecare după puteri : unii cu bani, alții cu palmele, alții cărăușind.

Ca să meargă treaba mai repede, învățătorul trecea peste formele migăloase ale legii. Moștenitorii babei Paraschiva Stoleriu, strînsă de Dumnezeu în timpul războiului, fiind gospodari cu alte așezări, se arătau gata să vîndă locul vechi de școală pe-un preț de omenie ; jumătate decît l-ar fi plătit comuna ori statul. Iar locul îl cumpăra învățătorul pe numele său, împreună cu doi aleși ai adunării.

Semnau înscris să înalțe mai întîi școala, după puterile și priceperea lor, pe urmă s-o facă danie comunei.

Așa nu mai aveau drept la amestec autoritățile, cu formele și oamenii gata pe întîrzieri, rapoarte, devize și recepții.

Pînă la vacanță mai era o lună. Îi grăbea timpul din urmă. Pregăteau material. Adunau bani. Făceau săpăturile la temelie. În vară purcedeau la lucru cu temei. Clădirea cea veche o cruțau. Rămînea, după plan, în fundul ogrăzii. Primenită și fețuită, mai putea sluji pentru o casă de citire și pentru atelier de lucru. Toate cu o grijulie cumpătare, ca să nu se întindă mai mult decît le-ar îngădui puterile.

Spre a sa minunare și neașteptată mulțumire, Nicolae Apostol a văzut crescîndu-i sub ochi lista cea veche, în frunte cu semnătura domnului Spirică Necșulescu. Unii s-au înscris cu două mii, alții cu o mie, alții numai cu o sută ruptă din calicia lor.

Se apropia în sfîrșit împlinirea visului vechi.

Învățătorul uitase că orice lăcaș, ca să dăreze, cere o viață de om zidită în mormîntul de cărămidă și var.

Gospodarii s-au risipit agale, zăbovind pe drum să mai dezbată legămîntul. Iscoadele au mers să zăbovească în crîșma lui jupîn Aizic.

Aici s-au împărțit la mese după partidele respective. și, deșertînd rachiul servit de Leizărică, au pus la cale

oarecare măsuri de poprelişte. Învățătorul se „întindea“, ademenea oamenii de partea sa, care nu era partea nici a părintelui Gherasim, nici a primarului Vasile Țăpu.

Strica prea multe socoteli.

Jupîn Aizic, măcar că moțăia cu degetele în bărbița colilie, din ungherul de sub șiragurile de covrigi, prinse prea bine cu urechea că învățătorului i se pregătesc alte noi și amare necazuri.

Nicolae Apostol nici nu le presimțea.

Pe portiță trecuse din ograda școlii acasă, cu o lumină avîntată de mulțumire în ochi.

O mare putere suvoia în el, ca zăporul primăverii.

Străbătu sprinten livada, plecîndu-și capul sub cren-gile cu fructe crude. Se gîndi că la toamnă, cînd merele acestea domnești vor fi coapte, coaptă va fi și fapta sa. Din pămînt se va fi înălțat atunci, în sfîrșit, școala plăsmuită de amintirea băietănașului coborît din căruța lui moș Lecachi Colțun într-o ploioasă și urîtă zi de octombrie.

Strigă de departe, să anunțe vestea cea bună :

— Ana... Ana !

Îi răspunse Nina în loc, tropăind mărunt pe potecă și ieșindu-i în cale :

— Las-o pe mama. A chemat-o o femeie bolnavă. Zice că moale. Vino mai bine să-ți alăt eu ceva...

Apucîndu-l de mîină, îl trăgea după dînsa.

Nicolae Apostol se miră cu o exagerată curiozitate :

— Ce poți să-mi arăți tu așa de grozav ?!

— Ai lăbdale... Mămica mi-a spus să nu spun, dal eu tot îți spun.

— Măi-măi-măi ! Tare mă tem că iar ai făcut vreo ispravă...

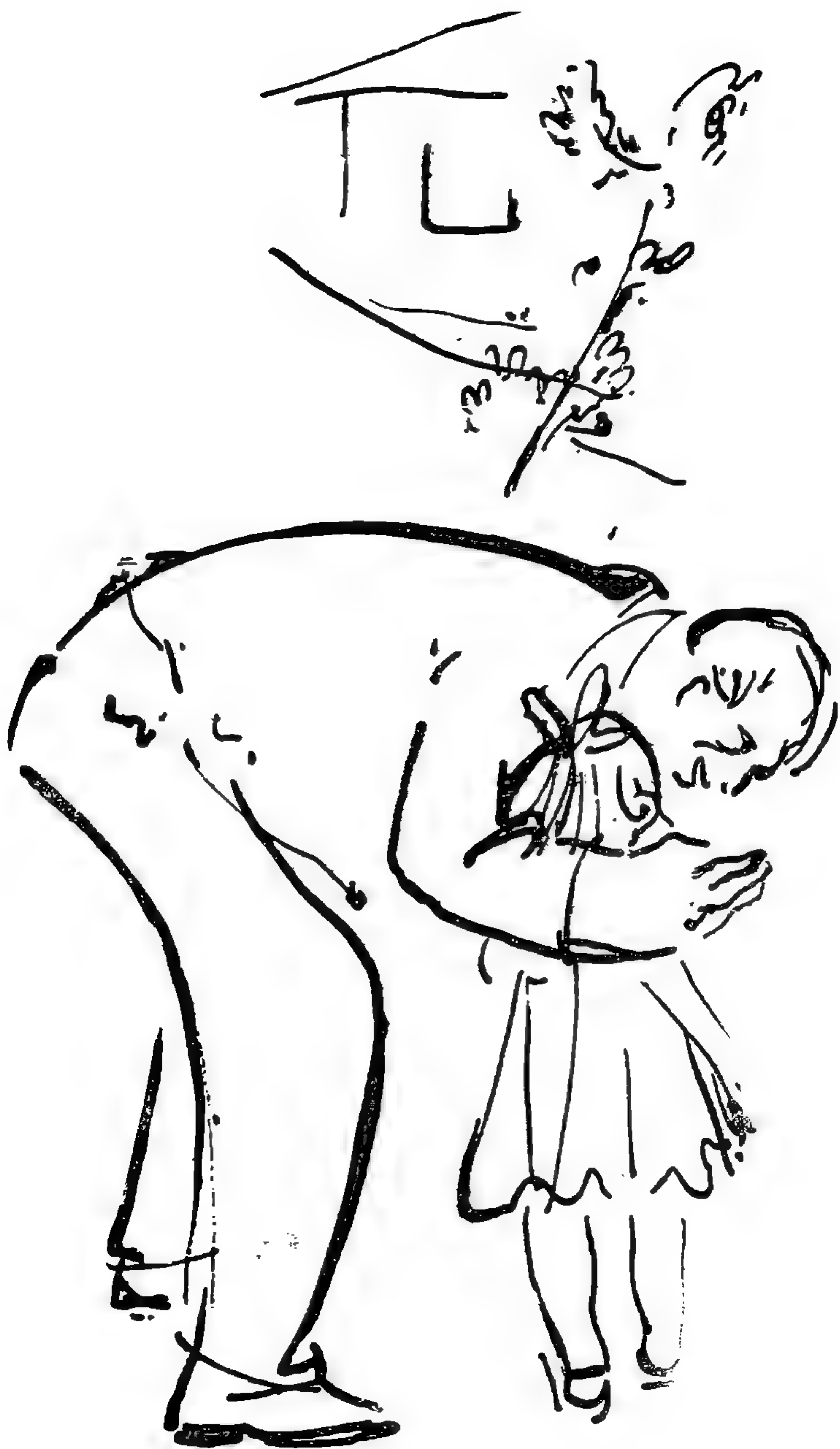
— Ale să-ți placă isplava. Ascultă-mă pe mine ! îl asigură Nina, tîrîndu-l de mîină pe scări.

— Așadar, în casă e pozna ?

— Dal nu-i nici o pozna. Mata numai pozne clezi că pot eu să fac... Ian te uită ! Asta-i pozna ?

Foarte triumfătoare, Nina arată ușorul, așteptînd.

Acolo se aflau crestate, de vreo patru ani încoace, semnele de măsurătoare, după care se cunoștea cît a crescut

Nina la fiecare șase luni. O creștătură proaspătă și albă trecea cu două degete peste semnele vechi.

— Ei, mai zi mata ceva !...

— Dacă s-ar afla pe lume și un semn pentru măsurat cât ți-a crescut mintea, pe acela aș vrea eu să-l văd și să mă bucur ! o necăji surizînd Nicolae Apostol.

Nina încrucișă brațele :

— Așa volbești ? Bine-ți spune mămica domnu Ghimpoșilă ! Nu se măsoală aicea și mintea ?

— Ei cum ? Asta încă n-am știut-o. Așadar, se măsoară și mintea cu metrul ?

— Ba se măsoală ! Nu spunea Malița că numai dacă am să fiu cuminte am să clesc ? Dacă nu elam cuminte, lămîneam chilcită... Așa am clescut și am să mai clesc !... Ca să vezi mata cât de cuminte sînt eu cînd vleau...

Nicolae Apostol o ridică în brațe. O strînse la piept. Nina se zvîrcoli din picioare

— Lasă-mă, te log. că-mi boțești lochița ! Nu vezi că-i nouă ?

Nicolae Apostol o depuse la pămînt, cerîndu-și iertare cu o comică părere de rău :

— Scuzați, domnișoară ! N-am observat că vă șifonez toaleta și cordeluțele.

Nina își tipări cu mîinile cutele rochiței, răsucindu-și capul să poată constata și dezastrul de la spate.

— Poftim ! Uite cum mi-ai boțit-o ! Nu știi că asta-i lochița cu care am să mă duc la școală ?

— Stai mai incet, Nino dragă ! Pînă la toamnă mai este... Dacă ai să crești cum ai pornit-o, are să-ți rămînă mică...

Nina bătu din palme bucuroasă, trăgînd imediat o concluzie în vederile ei :

— Foalte bine ! Îmi face mămica alta, nu-i așa ? Atuncea am să mă pun eu pe clescut, ca să-mi facă mămica alta albastlă... Și gata !

Nicolae Apostol gîndi că poate în semnele ascunse ale vieții stă și această potrivire.

I-a fost dat să nu ridice el școala în Ponoare pînă în anul cînd cea dintîi elevă în școală nouă va fi și copila lui, ca destinele lor să se împletească.

— Numai să nu mă faci de ocară, Nino, la școală. cu tot cu rochița ta albastră...

— Va să zică am să am și lochița albastlă ? prinse Nina din zbor confirmarea speranțelor. Atuncea să n-ai mata nici o glijă ! Am să fiu plemianta întâi, cum a fost Malița în fiecale an... Numai că eu nu vleau să mă fac selvitoare, ca dinsa... Vleau să mă fac plofesoală. ca mama...

Nicolae Apostol ridică ochii.

Lipită de perete, asculta Marița Bot. Intrase fără să se audă, cu picioarele desculțe.

Pe chipul ei nu se citea nici o mîhnire, nici un amar că toate premiile întâi cu cunună nu i-au slujit să ajungă mai mult decît o servitoare cu picioarele goale. Ea era fericită. Tudose Bot și domnul învățător o scosese din viața înveninată în care trăise. Îi aflaseră avocat să facă formele pentru despărțenie

Din nou uda acum glastrele din fereastră, ștergea praful de pe cărțile din dulap și din rafturi.

Numai obrajii se ofiliseră. Numai lumina cea vie din ochi se împiclise. Piutea acum pe chipul ei o fericire apatică, așa cum fericiți par și unii morți după ce din toată zbaterea lor deșartă și-au aflat odihnă.

Vorbi cu glasul sleit, uniform :

— Duduia a spus să nu așteptați cu masa... Poate în-tîrzie... S-o dus la nevasta lui Toma Cîrlibaba, cică-i pe moarte...

Vorbea de moartea altora, și moartea era în ea ; vorbea despre moarte, iar moartea, ca o albină din stupii lui Toma Cîrlibaba, le dădea pe aci, pe-aproape, tîrcoale, fără ca nimeni s-o simtă și s-o bănuiască.

Albinele-și aleg florile cele mai proaspete, cu parfumul mai viu.

Capitolul XXIX

„Încearcă o faptă bună și vei în-
verșuna o sută de dușmăni...”

Vara a fost uscată și fierbinte, vitregă pentru cîmpuri. Se stîrnea din senin un vînt buiac, răsucind vârtejuri de colb, foșnind în porumburi sfîrlogite, zvîntînd bălțile, dar neizbutind să ridice un nouraș de ploaie la marginea zării. Pe urmă, se ogoia dinspre seară, și a doua zi arșița dogorea mai cumplit.

Oamenii căutau cu ochii la cer.

Vitele căutau umbrele înguste. Izvoarele au prins a se trage la fund.

Numai Nicolae Apostol nu le vedea și nu le simțea toate acestea.

Dacă înălța și el ochii cîteodată spre cer, n-o făcea așteptînd ropotul izbăvitor al apei.

Dimpotrivă, se temea să nu sfîrșească seceta și să nu înceapă cumva săptămînile de ploi îndelungi care împiedică mersul lucrărilor de zidărie. Pînă acum îl ocrotiseră puterile de sus.

Cîțiva gospodari, chiar dintre cei mai inimoși tovarăși la isprava învățătorului din Ponoare, s-au pomenit clătinînd din cap și tînguindu-se cu zăduf :

— Văd că ești mai tare la Dumnezeu decît noi și decît părintele Gherasim ! Prea din cale afară ține numai cu ale dumitale... Mai lasă să ne mai vină și nouă rîndul ! Au început gitele a mugi de foame și de două zile scot cu ciutura din fîntînă numai un fel de glod, bun de lipit hardughia asta de școală cu dînsul...

Nicolae Apostol le răspundea la alean cu vorbe care nu-i porneau de la inimă. Și lui i se sfîrlogea păpușoiul în ogor. Și el cosise ovăzul mai mult pai uscat din crud decît spic. Și fîntîna din ograda lui se sleise.

Dar ce însemnătate aveau toate aceste pagube și ne-cazuri trecătoare față de fapta trainică, din zid și din birne, care creștea văzînd cu ochii ? Toate erau răscum-părate cu prisosință.

El nu simțea nici arșița din gît, nici șiroaiele de nă-dușeală de pe obraz, nici nu se trăgea la loc umbros să se căineze. Dis-de-dimineată se înfățișa la datorie, cu cei dintîi salahori, ca să plece în urma tuturor, tot așa ca altădată baba Paraschiva Stoleriu. Cu deosebire că acum el avea tot cuvîntul ; el împărțea poruncile și el era stăpîn pe schimbări.

Planul cel vechi, din sertar, îngălbenit de vreme și cu cernelurile decolorate, făcuse loc altuia, primenit, cu adaosuri potrivite timpului. Se afla mai cu seamă în-cîntat învățătorul că la toate îl ajutorase un arhitect tînăr din oraș, luînd asupra-și fără nici o plată alcătuirea definitivă și dînd școalei o înfățișare prietenoasă.

Nu înălța o cazarmă ori un spital, urîtă clădire, care respinge ochiul de la început și stinge bucuria din su-fletul unui copil, intimidîndu-l. Era într-adevăr ceva rar, fără sumetire, luminos și cald.

Domnul Emil Sava nu pierduse prilejul să se abată, în treacăt, să se înscrie cu o contribuție pe care nu i-o ceruse nimeni și să-i mulțumească învățătorului că nu l-a uitat pe răposatul ministru de pe vremuri, marele binefăcător al școlii și mîndria partidului său.

Răsucind lanțul cu veriga pe care mai adăugase o cheiță, două la cele vechi, se plimbă de jur împrejurul clădirii, încuviință și admiră, se scutură cu mânușile pe pantaloni de praful roșu al cărămizilor și, înainte de a

se urca în automobil, la plecare, îi șopti în mare taină și cu mai mare satisfacție :

— Știam eu că tot aici ai s-ajungi ! Tot spre noi era dat să te aducă ale lumii valuri !... Mai bine mai târziu decît niciodată...

— Dar nu m-au adus ale lumii valuri către nimeni, stimate domnule Sava ! protestă învățătorul. Dacă îți amintești, încă de-acum mai bine de doisprezece ani am vorbit noi despre această școală. Și atunci am rămas cu vorba. Eu n-am deznădăjduit ; am izbutit să trec și dincolo de vorbe, la ceea ce se vede.

— Atunci era cel de colo ! arată domnul Emil Sava spre Sofienii unde se afla înmormîntat Lascăr Sofian. El avea cuvîntul... Știi că nu se putea trece ușor peste dînsul.

Fostul și viitorul prefect mințea cu seninătate, zvîrlind toată răspunderea pe-un mort. Nicolae Apostol socoti de prisos să mai scotocească aceste uitate și amare socoteli.

Dădu să plece.

Domnul Emil Sava se rezemă pe marginea automobilului, fluierîndu-i printre buze, voios și complice :

— Ssst ! Puțină răbdare... În scurt timp ne vine și rîndul nostru. Bandiții ăștia de la guvern sînt pe ducă. Atunci fii sigur că n-am să te uit...

Automobilul se urni și dispăru îndată într-un uragan de praf. Nicolae Apostol se întoarse gînditor la schelele sale.

Erau bune și miile din dania domnului Emil Sava, dar mai puțin bune erau prepusurile marelui elector. Ar fi dorit poate ca în zidul de cărămidă și de tencuială să nu intre nici un ban de la asemenea oameni, cu asemenea scîrbavnice ispitiri. Nu se arăta însă cu putință. Oamenii de ispravă se numărau pe degete : puțini, și încă nevoiași. Iar școala lui nu putea să aștepte.

Mai ales că nici părintele Gherasim Saftu, nici domnul Spirică Necșulescu, nici primarul cu al său prefect nu stăteau cu brațele încrucișate.

Umblau vorbe și umblau denunțuri.

Nicolae Apostol fusese chemat la revizorat și la prefectură, să dea seama cu a cui învoire își permite să

clădească școli de capul lui și mai ales cu ce bani. S-a dezvinovățit și s-a învîrtoșat la cuvînt, scoțînd act doveditor că el nu clădește deocamdată școală, și nici nu clădește pe socoteala comunei ori a statului, pe locul comunei ori al statului. Zidește pe locul său, cumpărat cu doi tovarăși, o clădire căreia îi vor da întrebuințarea ce-o vor crede — el și tovarășii — de cuviință.

Prefectul trimis de la București a ridicat mînios din sprîncene, zvîrlindu-i hîrțiile peste birou, pe covor :

— Ce-mi arăți acte ? Și ce mă privești așa de neobrăzat ?

— Ca să mă ții minte mai bine, domnule prefect ! Îmi pare că undeva ne-am mai văzut o dată... Poate mă-nșel. Vreau să nu mă-nșel a doua oară...

Într-adevăr, locotenentul de rezervă Nicolae Apostol cîndva îl mai văzuse.

Dar nu într-o împrejurare care să-i facă mare cinste celuilalt. Îl mai văzuse în ziua cînd el a căzut întîi rănit și a fost ridicat în nesimțire de brancardieri. Atunci domnul prefect de astăzi se prefăcuse nebun și fusese evacuat înainte de semnalul atacului.

Povestea se întinsese în tot regimentul. Nicolae Apostol a aflat-o cînd s-a întors vindecat să-și reia locul ca să cadă a doua oară, de astă dată străpuns și cules de brancardele inamicului.

Se vorbea de-o judecată, de-un raport al comandantului, de-o intervenție de sus și de-o mușamalizare.

Poveștile de atunci se vede însă că au fost repede și pentru toți uitate. Căci în cuvîntările sale de astăzi, domnul prefect se înfățișa în numele luptătorilor de la Oituz și de la Mărășești : el reprezenta regenerarea țării prin eroii frontului.

— Strînge-ți hîrțiile ! poruncise domnul prefect. Aș putea să dau ordin jandarmilor să oprească porcăria dumitale cu forța. N-o fac ! Voi sezisa mai întîi parchetul să lămurească această chestie suspectă.. Pe urmă mai vorbim, onorabile !

Nicolae Apostol și-a cules hîrțiile de pe covor.

A plecat să dea seamă și revizorului despre porcăria sa.

Om mai prudent și întrucîtva intimidat de notările excepționale ale învățătorului, revizorul nu l-a amenințat cu parchetul. I-a atras numai binevoitor atenția asupra așternutului prea puțin moale pe care și-l pregătește punîndu-se în serviciul lui Emil Sava pentru a ridica o școală menită să slăvească memoria unui liberal încarnat și a unui demagog didactic ca fostul ministru al învățămîntului.

Noroc că vacanța și căldurile i-au risipit pe toți pe la băi și la locuri răcoroase. Toamna, cînd se vor întoarce, vor găsi școala gata de inaugurare.

Pe urmă n-au decît să înceapă cercetări și anchete. Se vor lămuri ce faptă criminală a săvîrșit.

Îi ușurează sufletul și îi îndîrjesc cerbicia ajutoarele cîte s-au strîns în jurul său. Fostii elevi veniți de la școlile lor orășenești n-au așteptat să fie chemați. Pătrunși de vechea lui învățătură, cu tinere și inimoase puteri, se plătesc acum, stîndu-i la dreapta cu rîndul. Într-o zi unul face drum la tîrg să grăbească o comandă de geamuri ori de ciment. În altă zi altul pune mîna alături cu dulgherii la fasonatul lemnului. Au pregătit și au dat serbări în comunele vecine, pentru a mai rotunji sumele de trebuință. Au cîștigat, printre părinți și neamuri, alți gospodari cu inima pînă mai ieri îndoielnică.

De-un trecător dar prețios și neașteptat sprijin s-a dovedit Tică Știrbulescu, feciorul coanei Catinca, studentul zurbagiu de la București. Cînd s-a prezentat, Nicolae Apostol mai-mai să nu-l recunoască. Nu era frumos Tică ; nu semăna cu actorii de cinema foarte la modă. Același păr zbîrlit, cu același ciuf în creștet. Aceeași față pătrată și același nas zvîrlit în sus ca o provocare cerului. Dar în ochi fulgera inteligența, încă mai vie și mai plină de neastîmpăr.

Nicolae Apostol îl primise cu „domnule Știrbulescu“.

Tică sărise fript :

— Știi că ai haz ? „Domnule“ ? Adu-ți aminte cum îmi spunea coana Catinca ! „Păduchiosul mamei...” Pentru dînsa tot așa am rămas. Aș dori să rămîn și pentru dumneata la fel. Mai ales că multe din cele bune dumitale ți le datoresc. Cele rele sînt de la coana Catinca...

Fostul preceptor al lui Tică a aflat astfel că „pădu-chiosul mamei“ a trecut strălucit, cu notări maxime, penultimul doctorat la Medicină. A mai aflat că se va consacra chirurgiei și că spintecă în oameni cu o voluptate de asasin. Pe urmă s-a oferit să-i scoată lemne, piatră și alte materiale de la coana Catinca, măcar așa, ca să facă puțin venin domnului Spirică Necșulescu și părintelui Gherasim Saftu.

— Fiindcă trebuie să știi că ai aci niște inamici care te operează în rate, fără stovaină...

— Știu, Tică ! Știu, și deseori o simt. Dar nu toți au mîna ta sigură de chirurg, cum ți-o lauzi și ți-o doresc. Se prea poate să se taie într-o bună zi tocmai ei singuri în cuțit...

— Să sperăm ! Să sperăm... Dă-mi repede listă de ce ai nevoie, și în douăzeci și patru de ore mă execut... Acum am o chestie mai urgentă... Un cal, un debutant, în burta căruia astăzi am să-i pun 'eu pîntenii întîi... Ca să-i arăt iubitului meu cumnat, Dinu, domnului cavalierist, ce e aia călărie și călăreț...

Sceptic, Nicolae Apostol i-a dat lista.

Și spre a sa surpriză, Tică Știrbulescu s-a executat o dată și a doua oară.

A treia oară, cu neastîmpărul care făcea parte din ființa lui, a dispărut fără să mai dea de știre, mînat de capriciu la niște băi de peste frontieră, de unde-i scrisese un prieten. Surîzînd, Nicolae Apostol a deplîns anticipat soarta viitorilor pacienți ai chirurgului Constantin Știrbulescu. Se arăta în stare să lase bolnavul în mijlocul operației pe masă, cu abdomenul deschis ca un geamantan, și să o ia la goană pe stradă, cu masca pe obraz și cu mănușile de gumă pe mîini, fiindcă și-a amintit că în ziua aceea sînt curse la Băneasa ori are o întîlnire cu un prieten la berărie.

Dar meteorica apariție a ex-elevului său i-a fost întăritoare. Aici pusese el ceva bun, deși pămîntul nu se anunța din cel mai grozav, și aici mai supraviețuia ceva bun din ce semănase. În celălalt elev, Țăpu Vasile, nu-și adunase toată răspunderea să smulgă buruiana cea rea. Acum spinii pe care nu i-a plivit atunci pe el îl înghimpă mai întîi.

E o binemeritată ispășire.

Clădirea se înălța. O ploaie de trei zile i-a dat răgaz de odihnă, și plugarilor le-a adus suflarea pe buze.

Pe urmă, iarăși s-a înverșunat să zorească meșterii cu ochii la ceas și la calendar.

Și deodată, în miezul lui august, primarul, însoțit de jandarm, s-a prezentat, rînjind, cu ordin de suspendarea lucrărilor. Nicolae Apostol era chemat la parchet să răspundă unor denunțuri și să dea socoteală pentru mai multe călcări de lege. Lansase liste de subscripție fără autorizație. Momise un minor să-i vîndă casa, frustrîndu-l și speculînd raporturile dintre un fost dascăl și un fost elev. Nicolae Apostol a plecat să bată drumul la tîrg de trei ori pe săptămînă.

S-a urcat în tren să ajungă la regimentul din Transilvania unde Alexandru Blănariu își făcea oastea, și s-a întors cu declarația lui autenticată, care s-a dovedit pînă una-alta nefolositoare.

Școala își aștepta acoperișul.

Învățătorul nu-și găsea somn, încleșta fălcile și simțea din nou gustul coclit, de venin, în gură. O parte din sat s-a ridicat să meargă cu întîmpinare la oamenii stăpînirii împotriva acestei prigoane. Domnul Emil Sava s-a oferit de îndată să facă oficiul de avocat ; din proprie inițiativă a trimis telegrame indignate la diferiți miniștri din capitală ; a pus să se tipărească articole în gazetele partidului, stigmatizînd infama înscenare ; iar atunci cînd Nicolae Apostol a refuzat asistența sa de avocat și s-a lepădat de asemenea ajutoare, ca să-și poarte singur răspunderile, fostul și viitorul prefect și-a adus aminte că în definitiv învățătorul din Ponoare a fost întotdeauna un individ cu apucături suspecte.

Nicolae Apostol a rămas singur, cu puținii și preatinerii săi învățăcei, cu o mîină de gospodari credincioși faptei.

Erau cu toții dîrzi, hotărîți să facă zid în jurul dascălului.

Dar zilele treceau, se apropia începutul de an școlar ; în ziua de Tăierea capului sfîntului Ioan s-au potopit ploile mărunte și mucedu, pregătindu-se pentru durată lungă.

În casă, Ana păsea în vârful picioarelor. Cu ochii adînciți în orbite, munciți de nesomn, semăna și ea acum cu Marița Bot, cea veștedă la obraz și mocnită-n privire.

Cu un semn încruntat din sprîncene și cu degetul la buze o oprea pe Nina cînd se pregătea să întrebe :

— Da' ce-i, tăticule, ial ți s-au mai înecat și azi colăbiile ?

Capitolul XXX

„Un glas din mormînt a cerut izbăvire...”

Patru făpturi se strecurau pe rînd din casa învățătorului, furișîndu-se una după alta, ca să treacă măcar de două ori pe zi în ograda școlii și să cerceteze cît a mai părăduit ploaia din clădirea neisprăvită și lăsată de izbeliște.

Ana își făcea drum ocolit, chip că merge la grajd ori la curtea depărtată a păsărilor.

Cu șalul pe cap, privea de la portița din grădină într-o parte și în cealaltă, zvîcnea dincolo, tupilîndu-se. După un sfert de ceas se întorcea udă learcă și se închidea în odaie să plîngă pe ascuns. Marița Bot venea afurisind și blestemînd răutatea oamenilor. Se răcorea pe căței și pe mîțe. Apuca un gătej și stropsea fără pricină nevinovatele dobitoace cu atîta necaz, încît acum toate o împungeau la goană cînd dădeau ochii cu dînsa și se piteau prin cotloane scheunînd, stupind și mieunînd.

Nina, fiindcă observase aceste expediții, făcea și ea la fel. Aștepta să scape de sub supraveghere, trăgea o fugă pînă la cealaltă curte, mai luneca în noroi, mai cădea într-o băltoacă ; apărea murată pînă la piele și blestema

și ea, ca Marița, „lăutatea oamenilor”, care a adus atîta jale și tulburare în casă.

Iar Nicolae Apostol, cu capul gol și cu obrazul spălat de ploaie, urca schela și intra în încăperi cu molozul chif-tind sub pași, mușcîndu-și buzele pînă la sînge cînd vedea că prin acoperămîntul provizoriu de leături a prins a șuroi altă dîră, și umezeala roade din cărămida roșie ca din rana vie.

O bufniță alungată de cine știe unde își găsise acolo adăpost.

Îl privea de pe-o bîrnă cu ochii enormi de sticlă găl-buie.

Noaptea dădea drumul la un vaier lugubru.

Școala din Ponoare începea să capete înfățișare de ruină înainte de a fi ajuns la sfeștanie.

Nicolae Apostol se zăvora în camera lui, cu fruntea încleștată în palme. Și ploaia potopea, potopea mărunț, monoton, pornită pe veșnicie.

Două zile și-a răscolit încă mai sălbatic amarul scriind foștilor camarazi risipiți în mai ospitaliere unghere de țară.

Apucase din vară să-i cheme pentru această mare și tîrzie sărbătoare a vieții sale, hotărînd inaugurarea cu două zile înainte de începutul anului școlar. Promise răspunsuri din vreme. De la unii, oarecum mirate că atît de tîrziu gloria unei promoții mai dădea semn de viață ; de la alții, voioase și prietenești ; de la cîțiva, scuze și reci urări.

Căci fiecare își urmase de atunci drumul său.

Hortopan îi trimisese o dată cu scrisoarea o monografie groasă de-un lat de palmă, înfășurată într-o bandă roșie, care anunța recompensa unui însemnat premiu al Academiei. Iliescu se oferea să sosească înainte cu o săptămîină și să organizeze el un cor măiestru pentru festivitatea inaugurării. Amza nu se putea mișca, fiindcă aștepta al șaselea copil pe drum și îl țineau pe loc treburi de întinsă plugărie. Tincu era deputat și-i făgăduia un discurs, poate ca să nu-și dezmință porecla de moară horodogită a clasei. Volintiru ajunsese inspector, nu credea să poată veni, încurcat toamna pînă peste cap în importante chestiuni de numiri, detașări și transferări.

Cîtiva nu dăduseră nici o știre ; poate morți, poate îndepărtați de breaslă spre alte îndeletniciri mai mănoase.

O mare bucurie îi adusese scrisoarea lui Sache Dodon, cîrlanul, care se anunța cu trei lădoaie cu cărți, daruri pentru bibliotecă.

Acum o lună, cînd arșița sfîrlogea vîrful ierbii și răsunau din zori ciocanele zidarilor în cărămidă, toate aceste răvașe i-au tresăltat în piept amețeala dulce a biruinței.

Seara le recitea Anei înainte de a le orîndui în cutie. Fiecare nume deștepta amintiri ațipite pînă în ajun într-un zăcămint ascuns, dar cald păstrate acolo. Se pomenea furat de peripeții vesele, de întîmplări duioase, de episoade memorabile în istoria promoției ; se aprindea însuflețindu-le, și toate îi păreau simple și bune, și toți îi păreau simpli și buni, chiar flecarul ajuns deputat, chiar lingușitorul ajuns inspector după ce-i milogise vreme de șapte ani tezele ca să poată copia greșit cîteva pasaje nărod înțelese.

Ana chibzuia locuri de găzduire pentru atîția oaspeți. Voia să-i identifice numaidecît pe fotografia cea mare a absolvenților din seria în care directorul își sprijinea bătrînețele și nădejdea pe umărul lui Nicolae Apostol. Nina se cățara pe genunchi, să-și dea și ea părerea despre mutra unuia ori altuia.

Sfîrșeau seara într-o încîntare.

Adormeau noaptea cu un surîs stăruind pe buze.

Acum toate au devenit deodată zadarnice și moarte.

Nicolae Apostol trimitea știri risipiților camarazi că i-a înșelat. Făcuse chemări de botez. Le contramanda cu anunțuri de înmormîntare.

Sărbătoarea cea mare a vieții lui era amînată pentru un ceas pe care nici el, nici nimeni nu-l mai putea cunoaște.

Cînd a isprăvit răvașele și le-a dat drumul la toate, a tras din sertar caietul așezat de Marița pe marginea mesei într-o dimineață din săptămîna trecută.

Era un caiet vechi, prăfuit, cu foile galbene și cu colțurile ciuciulite, cu cerneala decolorată, ca un fantomatic scris al unei fantome. Pe scoarța caietului, un nume și un an : *Andrei Colibășeanu, 1883*. Îl descoperise Marița

Bot în pod, sub o grindă, într-o cutie de tablă plină cu butoni și penițe ruginite, capete de creion, petice de hîrtie, cîteva tăieturi din gazetele celuiilalt veac. E poate tot ce rămăsese pe urma răposatului dascăl din Ponoare ; fusese cruțat de logofătul Pintilie cînd a reparat casa și a înălțat tavanul ; cruțat de lucrătorii lui Nicolae Apostol mai tîrziu, cînd a pornit la a doua primenire a locașului — înadîns ca să-i vină sub ochi într-un asemenea ceas.

Scoarțele caietului au fost odată albastre ; acum erau pale și pătate de rugină.

Înăuntru, o primă foaie albă, iar pe a doua, începînd de sus de tot, însemnări de mîna lui Andrei Colibășeanu. După scrisul mărunt și înghesuit, s-ar fi spus că întîiul dascăl din Ponoare pornise cu hotărîrea să păstreze un migălos jurnal al faptelor și vieții sale ; că-și economisea spațiul ca să încapă cît mai întinsă cronică într-un singur caiet.

Dar scrisul îndată se lățea moale, rîndurile se răreau, cuvintele cădeau fără vlagă, amintind exemplele tratatelor de grafologie cînd vor să ilustreze un temperament deprimat și învins. Ici-colo apărea o zvicnire de voință și de hotărîre. O zi din săptămîină, din lună și din an, mai apăsător subliniată pe frontispiciul unei pagini, cîteva rînduri din vechea caligrafie.

Și iarăși scrisul istovit, măsurînd curbele de cădere dintr-o viață de om, tot așa de fidel cum un tablou sinoptic înfățișează în diagramă ruinarea treptată și falimentul final al unei întreprinderi.

La început, în alte vremuri, Nicolae Apostol ar fi zvîrlit caietul cu scîrbă și cu dușmănoasă pornire, ca tot ce-i amintea faptele și viața unui mișel trădător al breslei.

Acum spovedania îi era scumpă.

Abia acum pe om îl înțelegea.

Abia acum în el regăsea un frate dureros ; unul de-ai lor, căzut singur, obscur, neștiut de nimeni, asemeni santinelelor, uitate în retragerea expedițiilor la margine de pustiu, ca să le putrezească stîrvul ciugulit de corbi și să le înălbească oasele fără un nume.

Însemnările din caiet erau acestea :

10 aprilie 1883. *Duminica Floriilor*. În sfârșit, iată-mă cu numirea în buzunar ! Mîine plec. Cum vor fi fiind oare aceste Ponoare, despre a căror existență acum am aflat întâia oară ?... Am căutat punctul negru pe hartă. L-am găsit departe, departe de toate căile mari ale lumii. Cu atît mai bine ! E ceea ce eu singur am cerut și-am vrut. Dar ce ciudate idei în capul celor de la 'minister ! Un post înființat de astă-toamnă ; o școală care n-a funcționat încă ; un titular care a refuzat să se prezinte și a dezertat înainte de a-și vedea satul și școala. Zadarnice orice obiecții. „Mergi și-ți fă datoria ! Școala figurează în buget. Trebuie s-o avem la număr. Scoate o serie de absolvenți de clasa întâi, ca să putem înființa la anul și a doua... Interesul ne impune să facem dovadă că au funcționat toate școlile care figurează pe tabloul nostru !...” ș.a.m.d. Să scot absolvenți de-o clasă în două luni ? „O bătălie mare se cîștigă și într-o singură zi. Lui Napoleon i-a fost destul o singură dimineață !” Aceasta e ideea domnilor din minister ! Orice-ar fi, plec ! După o iarnă întreagă de spital, după atîta timp pierdut, acum mă simt tare și însetat de muncă. E o primăvară fără seamăn afară !... O simt clocotind și în mine. Astăzi am trecut pe la Șosea. E ultima zi cînd mai văd Bucureștii. Poate cine știe cînd, peste cîți ani, voi mai călca pe aci, unde nu mă mai leagă nimic. La Șosea, mare petrecere boierească. Vînătoare de *papernant*. Echipaje, călăreți, trîmbițași, jachete roșii, șepci negre, cizme de lac. D. Alexandru Marghiloman conducînd vînătoria cu prinți și cu prințese : pe urmă dans, muzică și petrecere. Ce vor fi știind despre toate acestea viitorii mei consăteni din Ponoare ? Ce vor fi știind despre viitorii mei consăteni din satul Ponoare domnii aceștia cu jachetele lor roșii și cizmele de lac ? I-am privit de departe, amestecat în mulțimea de gură-cască. Două lumi. Două lumi despărțite de-o prăpastie, de-un ocean. Datoria mea mi-a apărut mai înfricoșător încărcată de răspundere. Mîine plec. Oare presimțesc cineva din satul acela îndepărtat cu

ce inimă și cu ce hotărîre vine spre dînșii tînărul dascăl care trebuie să fabrice în două luni absolvenți de-o clasă, din ordin ?

Marti, 12 april. Trist sat, sărac sat ! Se arată lucru din greu. Gospodarul Lecachi Colțun, tot drumul cît m-a adus de la oraș cu căruța lui, n-a conținut să-mi istorisească necazuri pe care nici nu le pot pricepe complet. Dar primăvara, ce minunată, cu cireși înfloriți pe marginea drumului și cu pajiști ca în tablourile bucolice ! Fac literatură. În lături cu ea ! Am venit cu o mentalitate de orășean. Mai întîi pe aceasta trebuie s-o stîrlesc. Nimic mai primejdios ca romantismul tîrgoveților cînd se apropie de viața rurală. Sînt ca doamnele de la curtea Mariei-Antoaneta, făcînd pe păstoritele și jucîndu-se cu mieluțe înzorzonate cu panglici. Miei de aci au scai în blană. Dar sînt mai adevărați !

Miercuri, 13 april. Școala figurează în buget. Dar nu există pe teren. Nici local, nici bănci, nici elevi.

Joi, 14 april. Drum la oraș. D. revizor lipsește. Vacanță. Nu aflu pe nimeni să înțeleagă că tocmai această vacanță ar trebui folosită pentru a înjgheba o cameră de clasă cu trei-patru bănci, ca îndată după Paști să poată funcționa așa-zisa școală.

Duminică, 17 april. Prima sărbătoare a Învierii într-un sat străin, unde toți privesc la surtucarul de mine cu bănuială și luare în rîs. Încerc să mă amestec, să intru în vorbă... Rezultatul destul de îndoielnic.

Miercuri, 20 april. Primul conflict cu d. primar Țăpu. Să sper că și ultimul. La întrebarea cum putem înjgheba școala, m-a trimis la curte, la un oarecare d. Sofian, la „boierul“. „Mi se pare că școala nu-i a boierului, e a comunei !“ mi-am dat părerea. „Ba e a boierului ! Școala e a boierului, și comuna e a boierului, și noi toți sîntem ai boierului !“ Ciudat ! Parcă am sosit aci ca un dușman al tuturor.

Joi, 21 april. Încerc altceva. Rostuiesc eu o casă. Deschid școala, care „figurează în buget“, pe socoteala mea, din puținele mele economii. Pe urmă, cînd va trece vacanța și va sosi d. revizor, voi obține restituirea cheltuielilor.

25 april. Șapte elevi, prinși cu arcanul. Mi se pare că mai ușor îi era lui Napoleon să câștige o mare bătălie într-o singură dimineață decât să-i învâț pe acești șapte pui de sălbatici alfabetul pînă în luna iunie. Și, totuși, ce luminează în ochii lor cînd izbutești să-i domesticești puțin !

7 mai. Neplăcută întrevvedere cu d. Sofian. Contrast între bibliotecă și idei. Maniere de mare senior, privind cu dispreț la servii fără drept de cuvînt. Om tînăr, Paris, studii — la ce-î vor fi folosit acestea ?

8 mai. La revizorat cuvîntul de ordine : „la contact cu d. Sofian !“

9 mai. D. primar Ioniță Țăpu, despre care acum am aflat că e vechil boieresc în timp de opoziție, vine să-mi restituie cheltuielile. Plătește el casa rostuită de mine. Cel puțin am scăpat de această grijă pentru moment. Mîine, în toată țara, paradă, fanfare, defilări, discursuri. Ce naiv eram acum douăzeci de zile, cînd îmi făceam și eu planuri de-o serbare. să adun oamenii, și cu acest prilej să le vorbesc de independență, de Peneș Curcanul, de școală și iar școală !

10 mai. Nimic. Mi-e dor să vorbesc cu un om.

17 mai. D. revizor, în drum spre curtea boierului Sofian. Popas de cinci minute. „Foarte frumos ! Vezi că se poate face ceva cu puțină inițiativă ? Îmi place. Pare că nu-ți lipsește inițiativa...“ Mulțumesc.

20 mai. Din șapte au mai rămas cinci. Cinci elevi ! Ura ! Trăiască învățămîntul primar gratuit și obligator !

22 mai. Din cinci s-au făcut opt. Explicabil. Plouă de ieri.

28 mai. Un ziar citit aci parcă aduce vești de pe altă lume, din alt continent. Camere de revizuire. Retragera opoziției. Revizuiesc ce ? Se retrag pentru ce ?

7 iunie. Se apropie sfîrșit de an școlar. Pentru cine voi fi jucînd și eu comedia aceasta ? Mă uit în oglindă. N-am nimic din chipul lui Napoleon. Și totuși trebuie să câștig o bătălie, fiindcă mi-a fost comandată.

8 iunie. Pricina e că sînt aici singur, prea singur. N-am cu cine schimba un cuvînt, de la cine aștepta un sfat. Voi îndeplini o formalitate. Voi trece șapte elevi, sau 6 din 7, în clasa a doua, chiar dacă nu știu decât să se

iscălească. Ordinul trebuie executat ! Dar din toamnă mă voi așterne cu temei la lucru. Voi repeta clasa întâi întreagă cu toți... Doamne, dar ce spun programele ? Ce spun manualele de pedagogie ? Nici nu le-am scos din ladă. La ce-ar folosi ?

20 iunie. Ah, cine-ar fi crezut vreodată și cui i-ar fi trecut prin gând ? Din șapte elevi, am promovat în clasa a doua opt ! Al optulea a răsărit pe neașteptate în ajunul examenului. Chestia frecvenței nu se mai putea pune. Egalitate și fraternitate, o dată ce legea, regulamentele și programele, tot, au fost reduse la neant din ordin. Iar spre a mea umilință, cel de-al optulea elev a fost și singurul care cunoștea tot alfabetul, tabla lui Pitagora, *Tatăl Nostru*, *Crezul* și fabula *Toporului și a pădurii*. „Unde-ai învățat ?” „Acasă !” „Cum ai învățat ?” „Cum am putut !” „Cu cine ?” „Mai mult singur. Mai întrebam pe părintele, că mămuca-i slugă la părintele...” „Bine, băiete ! Premiul întâi cu cunună !”

12 iulie. Ce lungă vacanță se anunță ! Un om — unde să găsesc un om ? În așteptare, scot cărțile de pedagogie din ladă și mă pun să recapitulez toată învățătura, ca să mă aflu toamna pregătit pentru o ispravă spornică.

18 iulie. Consătenii mă privesc ca pe-un trîntor. Un trîntor în straie nemțești, care umblă pe cîmpi cu terfe-loage în buzunări.

15 septembrie. Al doilea conflict cu d. primar Țăpu. Pe chestia înscrierilor în școală și a frecvenței obligatorii. „Vezi-ți de treabă ! Oamenii au nevoie de ploduri la cîmp, la vite !... Lasă și dumneata pe la toamnă, tîrziu, cînd or da ploile, după culesul păpușoiului !...” Legea ? Mîine mă duc la oraș, la revizorat.

16 septembrie. Mai lungă-mi fuse calea, acum, la-ntors acasă !... D. revizor m-a luat în primire cu aceleași cuvinte ale domnului primar.

29 septembrie. Doamne, ce se întîmplă cu mine ? Deodată parcă nimic din toate acestea nu mă mai interesează și nu mă privesc. Ca un negustor într-o prăvălie fără clienți — dar într-o prăvălie a altuia — intru dimineața în unica sală goală de clasă. Mă uit pe fereastră să văd dacă nu vine plcaia să-mi aducă elevi. E senin, frumos, senin de toamnă lungă. Casc și citesc.

Pe urmă închid prăvălia și mă duc să casc acasă. Orice încercare să conving un părinte cu vorba e de prisos. N-au cerut ei școală ! Li se pare că vînez elevi fiindcă altfel îmi voi pierde leafa. Poate ar fi mai bucuroși să mă vadă plecat de aci. Ce caut eu, un venetic, printre dinșii ? Nici măcar n-am venit să deschid cîrciumă, ca d. Aizic Gold, junele ovreiaș care forfotește de cîteva zile în fața hanului: proaspăt spoit, lăudîndu-și marfa și pof-tind clienți la prăvălie nouă.

1 octombrie. Nimic. Cer senin ; vreme frumoasă ; deci școala goală.

9 octombrie. În sfîrșit, ploile și, în sfîrșit, primii mu-safiri la școală. De ce deznădăjduiam ? Ceva se poate face. La început ceva. Pe urmă mult ; poate tot. Răb-dare.

10 octombrie. Ziua de azi îmi pare prima mea adevă-rată victorie. Azi-dimineață au fost numai nouă. Patru din cei vechi, de astă-primăvară. Cinci proaspeți, din clasa întîi... După-amiază au venit paisprezece. S-au adus unii pe alții. Așadar, cele două ore jumătate de azi-di-mineață au trecut pentru dinșii atît de repede, încît s-au convins că școala nu e neapărat o corvoadă, și clienții vechi mi-au adus alți mușterii. În felul meu procedez ca d. Aizic Gold la cîrciuma sa. Clienți serviți prompt, marfă bună. Vom face vad. Vom face vad !

12 octombrie. Recitesc rîndurile de alaltăieri. A mai scăzut optimismul. Din nou timp frumos : deci din nou elevi mai puțini. Dar cîtiva tot au rămas. Semn bun.

20 octombrie. Bună și plăcută zi, cu fostul meu coleg de școală, Gheorghe Ceapă. E învățător la Suseni. A aflat că sînt aci. A venit să mă vadă. Și, firește, să-mi dea sfaturi, ca unul care e mai vechi în breaslă tocmai fiindcă a fost mai codaș elev în școală și s-a lăsat de dînsa pe drum. E mulțumit. N-are planuri mari, dar are deocamdată brișcă și cal. S-a însurat cu o grădină-reasă, fată de grădinăreasă sau așa ceva. Îl preocupă mai mult grădina decît școala. De altfel, multe lecții e silit să le învețe o dată cu elevii. Dar de ce-l bîrfesc ? Mă credeam mai bun. După cîtă sănătate sufletească mi-au adus cele cîteva ceasuri petrecute cu el, a gîndi la învățatura și la notele lui din școală, la porecla Ceapă-

buccie de atunci, înseamnă curată ingraturitate. Să trăiești, prietene Gheorghe Ceapă !... E bine că te știu pe undeva pe aproape. Poate îți voi întoarce vizita cât de curînd și îți voi aduce știri bune, să sper, vești cât mai bune.

6 decembrie. Sf. Neculai. Zăpadă pînă la genunchi. Al treilea conflict cu d. primar, pe chestia lemnului. Nu-mi rămîne decît să alerg cu talerul la d. Sofian, la d. Știrbulescu. Capitolul cerșelilor a fost neglijat în pregătirea bunului normalist. Lipsește. Aviz domnilor reformatori.

Ianuarie 1884. An nou. De ce nu pot să mă conving că va fi și an bun ?

30 martie. Am presimțit just. Nu-mi aduce nimic bun acest an nou. Dar dezgustul mă oprește să le recapitulez toate. Primăvară. Se împlinește peste cîteva zile un an de cînd am sosit aci. Ce-am făcut de atunci ? Cu mine, cu planurile și cu hotărîrile mele ce-am făcut ? Gheorghe Ceapă a venit să mă cheme la el pentru sărbătorile Paștilor, să-mi arate casa, gospodăria, nevasta și odraslele. Nu-mi trebuie. Nu vreau să știu de nimeni, să văd pe nimeni. Sînt obosit de stat degeaba. Invidiez oamenii care-au ieșit cu plugurile la cîmp îndată ce s-au topit nămeții și s-a zvîntat puțin pămîntul. Toți fac ceva. Au conștiința că fac ceva, chiar dacă rodul muncii e mai mult pentru d. Sofian și d. Știrbulescu decît pentru dînsii ! Încredințează pămîntului o sămînță din care va răsări colț tînăr, vor secera spic plin. Eu aștept să-mi apară și să-mi dispară elevii aduși de vînturi. Am adus aci o sămînță care nu-i trebuiește nimănui... Putrezește în traistă și putrezește în mine... Vîntul mi-a suflat iarăși aproape toți elevii la cîmp. L-am văzut dimineața pe d. Sofian. De sus, de pe cal, strunind zăbalele și făcînd armăsarul să joace, mi-a rostit o aspră morală, ca unui argat necuviincios, fiindcă am cîtezat să mă plîng că primarele și jandarmii nu-și împlinesc datoria scrisă în lege. „Care lege ?“... și a dat pîtenii calului. „Care lege ?“ N-avea nevoie să mai adauge : „Legea sînt eu !“

18 septembrie. Și totuși același d. Sofian de acum șase luni trimite azi după mine să poftesc neapărat la curte. Ca să-mi dea ordine ? Să mă cravașeze cu privirea din

șea ?... Să mă duc ? Nu ? Trebuie ! Altfel, mă pomenesc poate mâine umflat cu jandarmi și dus fedeleș la scară.

19 septembrie. Nu d. Sofian mă chemase. Doamna Sofian. E vorba să mă angajeze preceptor la băiatul cel mai mare, crescut cu guvernanta din Șvițera. Îl cheamă Lăscăruș pe copil ; știe nemțește, franțuzește, dar nu știe să scrie un cuvânt românesc. Pare inteligent. Are ochii doamnei Olga Sofian. Prea femenini pentru un băiat. Prea dulci.

20 septembrie. M-am angajat. În fiecare zi, docarul de la curte mă va duce și mă va aduce, să predau noului meu elev noțiuni de gramatică, geografie și istorie românească. A rămas surprinsă guvernanta elvețiană când m-a auzit vorbind nemțește. Surprinsă a fost și doamna Olga Sofian. I-am povestit întâmplarea. Cum am aflat acum doi ani despre concursul de bursă pregătit pentru altul și pentru cu totul alte studii. Cum m-am prezentat la concurs și cum comisiunea, jenată, n-a avut ce face. Mi-a acordat bursa și dreptul de a sta în Germania un an. Cum însă în al doilea an bursa a fost desființată, ca să fie din nou înființată și acordată celui pentru care luase ființă, de astă dată fără riscurile unui concurs. „A fost o șansă pentru dumneata să poți studia fie și cât de puțin și în străinătate...” mi-a spus d-na Olga Sofian. „Nu, doamnă. Poate o nefericire... Mi-a dat iluzia că aș putea face mai mult decât fac acum !...” M-a privit lung, gânditoare. „Am să mă interesez de școala dumitale. Am să discut aceasta și cu Lascăr... Dar ce le trebuie în definitiv țăranilor școală ?”

21 septembrie. Poate de-abia acum mă apropii de împlinirea hotărîrii cu care am venit aci. N-am închis ochii toată noaptea. „Am să mă interesez de școala dumitale”... Nu-mi mai pare atît de nebunesc gîndul să văd înălțîndu-se aci, în satul acesta de oameni istoviți, o școală care să-i deștepte din toropeală. „Am să mă interesez de școala dumitale”... Doamnă Olga Sofian, școala nu e a mea. E a tuturor de aci. Ce bine-ar fi dacă s-ar putea spune a noastră, a tuturor îndelaolaltă : țărani, proprietari, dascăl, toți cîți au același drept la viață sub soare și la lumină.

8 octombrie. D-na Olga Sofian e înaltă și subțire ca o smicea de salcie. Îmi pare cîteodată prea plăpîndă cînd o întîlnesc coborînd scările să se plimbe în parc. „Cum te împaci cu elevul dumitale, domnule Colibășeanu ?” „Face progrese, doamnă. Pot spune uimitoare...” „Te rog să nu-l surmenezi. E debil. Mai mult ai să ai de furcă, peste cîtiva ani, cu băiatul meu cel mai mic, cu Mitif. Acesta e zdravăn și promite să fie rebel.” Despre școala din sat, nimic. Voi proceda încet, cu tact, în tot decursul iernii, ca în primăvară să punem piatra de temelie. De ce nu ? De ce nu ? Pentru d. Sofian, o școală n-o să-i facă spărtură în buget mai mare decît calul care a murit alaltăieri, fiindcă l-a gonit un vizitiu beat. Ce scenă ! Cravașa sîngerînd obrazul vizitiului ; doamna Olga Sofian, cu palmele astupîndu-și ochii : „Lascăr, te rog, ce faci, Lascăr ? Încetează, te rog. Văd copiii... Ce educație e aceasta pentru dîșii ?...” Lăscăruș a plîns la lecție. Pentru calul care era favoritul tuturor ? Pentru argatul bătut ? E o lume atît de departe de mine, de tot ce simt și înțeleg eu !

9 octombrie. Departe, dar nu străină. Doamna Olga Sofian a vrut să asiste la o lecție. M-a invitat apoi la cafea în salon. E încîntată de progresele lui Lăscăruș. Mult mai îngrijorată de apucăturile lui Mitif. Pare surprinsă de cunoștințele mele în chestii de educație. Mi-a cerut cîteva nume de autori care au scris despre educația preșcolară a copilului, ca să comande cărțile... Ce gene lungi ! Despre școală n-am îndrăznit să aduc vorba. M-am temut să nu par interesat, brutal, avid, ca un ins care profită de atenția pe care i-o acorzi ca să stoarcă o promisiune, un angajament.

27 octombrie. Din nou vizita lui Gheorghe Ceapă. Bietul, ce va fi crezut oare despre mine ? Eram preocupat, distrat, așteptam docarul ca să mă ducă la Sofieni. I-am vorbit în cîteva cuvinte despre școala care acum sînt aproape sigur că se va ridica aci, în Ponoare, prin grația doamnei și domnului Sofian ; mai mult prin a doamnei Olga Sofian.

20 noiembrie. Au plecat. Toți. Pentru trei luni. D. Lascăr Sofian ca să participe la adunările Camerei, doamna Olga Sofian să-și vadă prietenele, să meargă mai apoi

o lună pe Riviera — Nisa, Monte Carlo... Din nou rămîn singur pînă la primăvară, cînd voi relua lecțiile cu Lăscăruș. Iar cu școala nu s-a fixat încă nimic. Am sentimentul că mi-am trădat puțin cauza. N-am fost destul de stăruitor. Am amînat o discuție precisă. Uitam că țara lor e mai mare... A mea e numai aci. Satul Ponoare, comuna Ponoare.

21 noiembrie. Ce noapte oribilă și ce rușine ! Cum de-am ajuns la cîrciuma lui Aizic Gold și de ce n-am rezistat ispitei să gust din vinul său proaspăt desfundat ? Am trecut să cumpăr tutun ; primarul Ioniță Țăpu cîntea cu oameni din alt sat, cărăuși în drum. M-a luat repede cu vorba. Mă simțeam cu un fel de gol... Un pahar, două, zece... Toți au plecat, și eu am rămas cel din urmă, pînă cînd d. Aizic Gold a început să tragă obloanele. Mă doare capul.

8 decembrie. Într-un ziar din București, printre persoanele care au alcătuit asistența unei recepții de Sf. Neculai : „Doamna Olga Sofian, într-o splendidă toaletă mauve...”

18 decembrie. În același ziar : „Iarna geroasă adună în fiecare după-amiază la Cișmigiu tot ce capitala posedă mai distins. Patinajul a ajuns o furie și uneori face ravagii cînd o grațioasă patinoară, lunecînd, lasă să se vadă din zbor un colț din albele și dantelatele desuuri. Doamna Olga Sofian...”

19 decembrie. E adevărat. Uitam. Toți fac parte din acea lume pe care, în ajunul plecării din București, am văzut-o cu șepci negre, jachete roșii și cizmulițe de lac, jucîndu-se de-a vînătoarea la Șosea și la Băneasa... Aici ori acolo, sînt aceiași. Cum și-ar mai aminti oare despre școala din Ponoare și despre învățătorul din Ponoare ? D. primar Ioniță Țăpu îmi face cu ochiul cînd mă întîlnește : „Hai, domnule învățător ! Văd că te-ai dat pe brazdă... Cînd mai cîntim un păhărel la jidov ?” Fac semn ca să scap : „Altădată !” Dar vinul lui Aizic are și el meritele sale. Te doare capul a doua zi. Seara însă uiți tot și toate se par ușor de realizat !

1 ianuarie 1885. Alt an nou. Ce amestec am descoperit în mine, în celălalt an, încheiat astă-noapte ! Mă tem de mine. De ce nu pot striga : „Ajutor !” ?

13 martie. S-au întors. Au început pregătiri pentru muncile cîmpului. D. Sofian poruncește din capul scărilor, argații foiesc, mă privește curios : „Dumneata ?“

14 martie. Nu mai am ce căuta la curte. Au renunțat la concursul meu de educator. Pentru Lăscăruș au adus un preceptor din București, un student în convalescență. Doamna Olga Sofian și-a cerut scuze pentru acest aranjament neprevăzut cu o grație care mi-a făcut mai dureros gîndul că nu o să mai am pentru ce bate drumul pînă la curte. Lăscăruș a venit să-și ia adio de la mine. Noul preceptor, studentul în convalescență, m-a măsurat de jos în sus cu un aer superior și zeflemist. În definitiv sînt numai un învățător dintr-un sat de calici. Se va fi mirat că nu port opinci și că nu stau cu pălăria în mînă... Sînt trist. S-a îndepărtat visul cu școala înălțată din mila domnului și doamnei Sofian. Sînt trist pentru școală ? Numai pentru școală ?

15 martie. Aizic a desfumat un butoi nou de vin. Butoiul nou, dar vinul vechi... Găsești uneori și ce să vorbești cu oamenii simpli de aici, cînd prind chef de taifas și au deșertat cîteva pahare de vin. De-o pildă, cum îmi spunea Năstase Colțun : „Asta-i, domnule învățător. Omul nu poate să sară peste umbra lui.“ Într-adevăr, nu poți sări peste umbra ta.

29 iunie. Sf. Apostoli Petru și Pavel. Împărțirea premiilor. Haha ! Premii cu cunună pentru copiii trogloditilor din Ponoare ! Oare în Congo se împart premii puilor sîrguitori de negri ?... Doamna Olga Sofian a trecut cu trăsura spre oraș. Probabil vizite, patroane... Am salutat pînă la pămînt. Nu m-a văzut. Eram în ușa, la cîrciuma lui Aizic Gold.

3 mai 1886. Ziare din alt continent aduc vești stranii. D. Nicolae Fleva demisionează cu scandal din primăria capitalei. Bătăi, urgie, opoziție, focuri de revolver la întruniri. Opinia publică indignată ! Unde-o fi publicul acela, cu a sa opinie indignată ?... Publicul de la Aizic Gold n-are despre toate acestea nici o opinie. Nu e indignat. Nu știe că există un d. Fleva, nici că „Vizirul trebuie să plece“. Singura noastră opinie privește calitatea vinului din butoiul lui Aizic. Vinul e destul de bun ; în orice caz, împacă totul și toate, pe toți.

1 septembrie. Doamna Olga Sofian nu mai este din această lume. Însmormîntarea a fost ieri. A trecut prin viață ca o făptură care nu fusese urzită pentru această viață. M-au adus doi oameni pe brațe astă-noapte de la Aizic. Cine-or fi ? Nu-mi aduc aminte. Oare acolo, beat, n-am plîns ? Nu-mi aduc aminte.

10 aprilie 1896. Răscoale țărănești la Bacău și aiurea. Ce vor ? Și ce pot, chiar dacă ar ști să voiască și ce să voiască ? Măsur tot timpul cît am fost aici un dezertor, nu o santinelă. Mă uit în oglindă, și nimic nu mai recunosc din chipul meu de acum treisprezece ani. Obraz buhăvit, ochi îndobitociți de vită. De cînd nu m-am tuns oare ?... Sînt tot eu acela ? Cireșii de afară totuși au înflorit ca și atunci, în primăvara cînd m-a adus Lecachi Colțun cu căruța lui. La Aizic datoria a crescut. D. Lascăr Sofian abia mai ridică un deget la pălărie cînd îl salut. Răscoale țărănești ? Pentru ce ? Ce mai vor ? Ce știu ei ? Ce pot voi și ce pot ști ?

2 decembrie 1898. Revizorul a strigat la mine și m-a numit un bețiv care dezonorează tagma învățătorescă. Dar școală nici acum nu vor să zidească. Nici legea s-o aplice. Sînt un bețiv ! Nimeni nu întreabă însă cum am ajuns un bețiv și de ce am ajuns un bețiv.

3 decembrie. Lașitate ! De ce ieri dădeam vina pe împrejurări din afară de mine ? Sînt un bețiv fiindcă eram predestinat să ajung un bețiv. Răul era în mine. Victima e școala din Ponoare ; vinovatul, învățătorul din Ponoare.

1 ianuarie 1900. An nou, veac nou. Pentru morți anii nu se mai numără. Nu mai citesc gazete. Undeva se află o capitală unde se hotărăsc schimbări de guverne, se anunță programe și reforme. Ce pot să intereseze toate acestea pe un învățător bețiv dintr-o comună ca Ponoare ? Am visat-o astă-noapte pe Olga Sofian. Cobora scările de la curte, în parc, să se plimbe. S-a oprit, mirată : „Ce cauți aci ? Acum ai școala, așa cum ai dorit-o... Am avut destule neplăceri cu Lascăr pînă ce l-am convins să admită toate devizele dumitale... Nu lipsește nimic din ce-ai vrut ! Și, spre surpriza mea, aflu că stai mai mult la cîrciuma lui Aizic decît la școală...” „Dar n-am școală, doamnă. Nu există nici o școală ! Ați fost

înșelată, doamnă. Nu există nici o școală, v-o jur !...” N-a ascultat. Mi-a întors spatele și s-a dus în parc să se plimbe. Am căzut pe trepte, cu obrazii în palme... Pe urmă m-am ridicat să viu în grabă pînă la Ponoare. Poate s-a zidit școală și eu nu știu. Fugeam pe cîmp și gîfîiam apăsîndu-mi pieptul. Nu era iarnă, cum izbește acum viscolul în fereastră. Era primăvară dalbă, cu flori de cireș, ca în ziua cînd am sosit în Ponoare. Fugeam să văd mai repede școala care s-a ridicat în lipsa mea, fără știrea mea, dar după planul și devizul meu... Nu-mi părea imposibilă această minune absurdă. În vis nimic nu-mi pare imposibil Haha ! În locul școalei mă aștepta hanul lui jupîn Aizic. Iar jupîn Aizic, din ușă, îmi flutura un cont... Mi-a spus dimineața Safta că am plîns, am gemut și m-am zvîrcolit în somn.

2 ianuarie 1900. Ce-aș mai avea de însemnat aci ? Totul este sfîrșit. Blestemat ceasul cînd am început acest caiet... De două ori mi l-a smuls Safta cînd am vrut să-l zvîrl în foc. Ce știe ea ? Ce-și închipuie că se află scris aci ? Cîteodată mă amenință că nu-mi dă hainele să plec la Aizic. Îmi ascunde încălțărilor. Mă reped și o bat. Da, mă reped cu pumnii și o bat !... Pe urmă cad și eu pe marginea laitei, cu tîmplele în pumni. Ea m-a cules de pe drumuri. Ea mă spală, mă cîrpește, îmi dă de mîncare chiar cînd leafa mea s-a dus întreagă la Aizic. Iar eu, în schimb, o bat. Ca să fie totul complet, i-am făcut și un copil. Scîncește în leagăn, și cînd vin beat, îl scuipe... El îmi zîmbește, și eu îl scuipe. Un nenorocit mai mult. Dar ce importă un nenorocit mai mult în satul Ponoare ? Poate să fie unul mai mare ca mine ? Unde mi-o fi ascuns Safta cizmele ?

Nicolae Apostol ridică privirea rătăcită de pe caietul cu înfricoșatele spovedanii.

Așadar, aceasta a fost ?

N-avu însă cînd să cugete mai mult asupra însemnărilor în care regăsea atîtea zile trăite de altul și totuși nu străine de el. N-avu cînd să măsoare toate asemănările — chiar acele simetrice episoade : Olga, Matilda.

Pași repezi sunau afară. Urcau scările. Ascunse caietul în sertar, ca și cum s-ar fi temut să nu-l surprindă cineva despoind un cadavru.

Intră fără să bată, trîntind ușa, Tică Știrbulescu.

Era îmbrăcat în manta de cauciuc, mirosea a ploaie. Îi scăpărau ochii de-o minie loială și bărbătească.

Îi scutură mîna :

— Ce-i, tată Apostole ? Ce-am auzit ? Acum un ceas am sosit... De-abia m-am spălat și am început să desfac bagajele, cînd aflu toată ticăloșia... Adevărat ?

— Adevărat... Cum vezi, am vrut să făptuiesc o crimă oribilă ! Oamenii de bine au prins de veste și m-au împiedicat la vreme...

Tică Știrbulescu îi urmări cu ochii micșorați mișcările lîncede, surîsul amar. Îl zgudui de umeri :

— Și stai ?

— Dacă ai aflat totul, atunci știi că n-am stat. Tot ce omeneste s-a putut face am încercat. Acum aștept...

— Dar se macină cărămida... Plouă înăuntru. Am trecut înainte de a veni aci și-am văzut toată mizeria... Cum poți tolera aceasta ?

— Mă mir și eu ! Se vede că puterea de îndurare a fiecăruia ne depășește întotdeauna imaginația.

Tică Știrbulescu se plimbă agitat prin cameră. Apa șiroia de pe el pe scoarța de zestre a Anei. Se opri după un timp, cu mîinile în buzunarele pardesiului de ploaie, cu picioarele rășchirate, privindu-l cu o sinceră compătimire.

Spuse :

— Îmi dai voie să fiu sincer ?

— Fii, Tică ! Aceasta nu ți-a lipsit niciodată...

— Sînt, și te rog să mă ascuți pînă la sfîrșit. Să nu spui nimic pînă ce nu termin. Promiți ?

— Promit.

— Cum văd, ești într-o perioadă de deprimare. Te-ai zbătut, urmează deprimarea. Lasă-mă să văd eu și să acționez eu. Mama spune că știe mai multe găina decît oul. De data asta, dă-mi voie să știu și să pot eu mai multe decît dumneata, care m-ai clocit pe vremuri... Toată porcăria știu de la cine pornește. O coaliție de imbecili și de canalii. Și-au dat mîna tusea cu junghiul.

Eu pot să ți-i fac knock-out pe toți. Cu armele și cu metodele lor. Primul e Vasile Țăpu. Aș putea să-l iau în palme. Nu-l iau. Pot să fac ceva mai bun. Să fac să-i dea ordin prefectul. Cum vezi, ajung direct la prefect. Iar pe el știi cum ți-l pun la punct? În doi timpi și trei mișcări! Îl am la mână. O dată, chestia cu stîlpii de telefon!... N-ai de unde ști că aceștia au fost furnizați de către Fișel Einhorn. Iar Fișel Einhorn de douăzeci de ani e clientul coanei Catinca. De la noi cumpără lemne de foc pentru depozitul lui, de la noi stejar de traverse și, evident, tot de la noi a furnizat și stîlpii de telefon. Am aflat astă-seară de la el cît a încasat prefectul, bani în palmă, ca să se caseze alte licitații și să-i treacă oferta lui. Una la mînă! A doua... Cunoști chestia cu tăblițele? Ai tăbliță cu număr la poartă, ai tăbliță cu număr la car, la brișcă. Au toți. Au fost obligați să se execute și cei mai pîrliți țărani din Ponoare, din Sofieni, din tot județul. Știi cît s-a cîștigat net la o tăbliță? Șaptesprezece lei cincizeci. Nici mai mult, nici mai puțin. Cunosce cifra exactă, fiindcă pentru județul nostru furnizorul a fost o asociație, o bandă, tot sub conducerea lui Fișel Einhorn. Și știi cît a încasat domnul prefect de la fiecare tăbliță? Șapte lei cincizeci. Fă socoteala, O sumă destul de rotunjoară. Acestea se știu vag. Eu pot să trec de la vag la precis și să-i smulg lui Fișel Einhorn declarație, hîrtie, ce vrei. Am metodele mele. I le extirpez ca o tumoare... Lasă-mă să continuu. Cu aceste acte în mînă, mă prezint în douăzeci și patru de ore la prefectură. Joc cu cărțile pe față. Vrei scandal, onorabile? Ai scandal! Nu? Poftim hîrțiile și lasă omul în pace să-și facă școală... Subscrie, fie din bugetul dumițale, fie din ce-ai furat, vreo cincizeci, o sută de mii de lei. Aceasta, pe deasupra, să afle lumea cît de generos ești... Te asigur că ei n-au să spună nici pis... Rămîn onorabilul părinte Gherasim și nenea Spirică Necșulescu; celălalt front. Am ac și de jocul lor. E mai simplu. Aci nici nu e nevoie să dau eu din mîini. Coana Catinca își iubește destul „păduchiosul mamei” ca să se dea în vînt pentru el și să ți-i pună dînsa la rezon. Încît nici nu te miști. În trei zile cel mult, dacă stau ploile, ai să poți reîncepe lucrul... Admis?

Nicolae Apostol vorbește încet :

— Cu acest preț, nu pot ! Îți mulțumesc, însă nu pot...

— Dar ești absurd, tată Apostole ! sări Tică Știrbulescu de la fereastra de unde vorbise, ca să-l scuture din nou de umeri. Ești absurd și romantic !

— Sînt absurd și romantic, Tică ! E nostim și drăcesc ce-mi propui tu. Dar e un șantaj. Nu pot. Mă știi că atunci cînd spun o dată nu, nu rămîne !...

Tică Știrbulescu lăasă mîinile în jos cu un gest de dezarmare :

— Altfel nu se poate... Cu oamenii aceștia altfel nu se poate... Are să mai treacă multă vreme, pînă ce vei osteni, pînă ce te vor vedea capitulînd. Doar dacă se schimbă guvernul, atunci numai poate că Emil Sava are să dea și el zor ca să inaugureze o școală care va purta numele unui fost ministru din partidul său...

Nicolae Apostol rectifică :

— Școala, în orice caz, nu va purta numele unui fost ministru, din orice partid fie el. Se va chema școala „Andrei Colibășeanu“, pe numele celui dintîi învățător din Ponoare.

Tică Știrbulescu se uită atent la Nicolae Apostol, să-i citească în ochi semnul de sminteală.

Capitolul XXXI

„Nu stă un zid în picioare pînă ce
nu i-ai dat un suflet de om...”

De două zile viscolul opintește-n ferestre, să despice sticla și să năpustească înăuntru.

N-a izbutit nici ieri, nici astă-noapte, nici toată dimineața.

Chiuie afară bezmetic, involbură zăpada în caiere dezrăsucite, dă ocol casei să zguduie ușile, smulge o șindrila din streășină și o împlîntă în coasta unui troian ca un cuțit, zbîrnîie-n lamă, o răsucește și o astupă adînc, pare o clipă că s-a ogoit și atunci firele aspre de ninsoare sună-n geam ca nisipul. Pe urmă, din nou se dezlanțuie-n șuier, dănțuind de pe o creastă a nămeților în alta.

Satul s-a pitulat zgribulit după pereți de cetate.

Nu străbate suflare de om ori de vită.

Oamenii s-au ghemuit lîngă vetre, să clănțănească din dinți și să-și perpelească palmele la jar ; vitele s-au încolăcit în așternuturi de paie, cu boturile albe de promoroacă ; cîinii dîrdîie în șopruri ; toată noaptea au urlat, răspunzînd lupilor.

Din școala cea nouă și neisprăvită au zburat leăturile acoperișului zvirlite-n drum — dar nu acolo caută viscolul. Acolo și-a încheiat pohodul. A smuls, a răsturnat căpriori, a potopit, a clădit omătul tot una în încăperile cu intrări desfundate. E la el acasă, stăpîn în casă pustie.

Acum vrea să străbată dincoace, la căldură, și dincoace nu biruie. De cîte ori își încoardă toate puterile să izbească în ferestre, sticla cît e ea de gingașă, vibrează, dar ține opust ; abia o ată subțire dacă se prelinge prin cercevele, să clatine perdelele albe din odaie.

E cald înăuntru ; prea cald.

Cald cum se cuvine să fie într-o odaie de bolnav.

Și Nina aiurează.

În pat, cu capul scufundat în pernă și cu părul răvășit în inele umede, îngîină prin somnul care nu e somn, ci numai torpoare de febră.

Îngîină :

— Gleielul... De ce nu s-aude gleielul ?...

Ana îi ține mîna fierbinte și oftează.

Nicolae Apostol îi ține cealaltă mîna și încleastă dinții.

Marița Bot își ascunde ochii, privind într-o parte, spre ferestrele cu flori late de gheață și cu perdelele înfiorate de șuvița vîntului.

— ...m-mico, de ce nu mai cîntă gleielul ?

Ana se pleacă să-i șoptească, deși știe zădărnicia răspunsului într-o ureche de copil aiurînd :

— Are să cînte, Ninișor... Deseară... Întotdeauna cîntă el seara..

Întrebarea se repetă monoton și încăpățînat :

— De ce nu cîntă gleielul meu ?...

— Deseară, Ninișor, deseară...

Povestea greierului e legată de boala Ninei.

Din prima seară cînd a fost culcată în pat, cu o ușoară arșiță care n-avea de ce pricinui mare îngrijorare, de atunci a prins ea de veste că-i ține tovarășie un greier.

Ana îi dăduse să bea o ceașcă de ceai fierbinte, un praf de răceală în linguriță, o învelise pînă la bărbie și o rugase :

— Nu e așa că stai cuminte, Nina ? Mă duc să caut ceva în cămară și mă-ntorc...

— Dal mi-e ulît singulă, mămico...

Se alintă.

Boala o răcea dintr-o dată persoana cea mai importantă din casă. Tăticu îi pusese termometrul. Mămica o dezbracase s-o culce. Marița venise cu apa fierbinte pentru ceai. Avea acum și ea drept să comande și toți s-o asculte. Nu în fiecare zi îl lovește pe-un copil norocul să se îmbolnăvească ! Mîine n-are să se mai ducă la școală. Toți aveau să întrebe ce e cu Nina, să se întristeze că e bolnavă, să se repeadă în recreație pînă aici, ca să afle de la Marița cum îi mai este. Și cînd vecinul de bancă, Ghiță Colțun, va gîngăvi ca întotdeauna la despărțirea în silabe, ori cînd Amăriuței Ileana va arăta niște mîzgălituri pe placă în loc de scrisul frumos și citet, atunci toți la locul ei gol vor privi și la dînsa se vor gîndi îndată : „Ce păcat că nu e Nina aici ! Să vă alate ea ce-nsemnează despălțilea în silabe ! Să vă alate ea ce-nsemnează scris !“

Deci Nina se alintă :

— Mi-e ulît singulă, mămico... Atunci de ce mai sînt bolnavă dacă mă lăsați singulă ?...

— Numai cinci minute, Nina, și m-am întors... Hai, cuminte, Ninișor ! Mă duc să scotocesc eu niște leacuri băbești din cămară.

A rămas singură cinci minute.

Atunci, în tăcere, a auzit ea deodată, după sobă :

„Țiric-țiric... Țiric-țiric...”

Un greier alungat de-nceputul iernii de-afară își găsisse culcuș cald în vreo ascunzătoare a oanelor și dădea glas de recunoștință sau poate știre vreunui tovarăș pierdut :

„Țiric-țiric... Țiric-țiric...”

Ana a găsit-o dezvelită, în capul oaselor, surîzînd, cu degetul pe buze și făcîndu-i semn de tăcere.

O mustrare supărată :

— Ce înseamnă asta, Nina ? Așa ne-a fost vorba ?... De ce mi te-ai dezvelit ?...

— Ssst ! Ascultă, mămico... Îl auzi ?

Greierul continua chemarea lui mecanică :

„Țiric-țiric...”

Ana zîmbise și ea, poate unor amintiri depărtate de copilă, cînd cîntul unui greiere era o fericire și un miracol !

Dar vorbi îndată, cu sufletul ei înăsprit de acum :

— Bine-bine ! E un greier... Acesta nu-i un motiv să te dezvelești și să nu stai liniștită după ce-ai luat doctorie și ceai..

A învelit-o din nou pînă la bărbie. Greierul țîrîia înainte. Pentru Nina dispăruse rolul ei important de bolnavă. Renunțase la el.

O preocupa greierul.

— Îmi pare bine, mămico, că a păcălit-o pe fulnică...

— Cum adică, Nino ?

— Nu s-a mai dus la dînsa să-i ceală de mîncale și să-i facă molală... Teată vala ai cîntat, acum zoacă dacă poți ! El o fost mai deștept... O venit la noi... Trebuie să-i punem de mîncale...

— Ceva friptură și-o cafea după masă ? întrebuse Ana surîzînd.

— Ba nu vleau să lîzi mata de mine !... Să-i punem filmituli...

— Bine, Nina. O să-i punem și firimituri. Deocamdată stai cuminte, ca să te faci bine...

Greierul, dezmoțit de căldura sobei, cînta în răstimpuri :

„Țiric-țiric...”

Așa a început boala Ninei. Fără să anunțe nimic amenințător.

O răceală de copilă care-a alergat dezbrăcată afară și a pișcat-o primul frig al iernii. Era și un greier să-i țină de urît. Nici Ana, nici Nicolae Apostol nu s-au alarmat mai mult cît se cuvine. Dar linia termometrului s-a urcat în fiecare zi. Au chemat doctorul. E a cincea oară de cînd vine și s-au împlinit două săptămîni de cînd Nina zace cu capul între perne.

De trei zile e încă mai rău.

Numai seara, după ce se aprinde lampa, pare că se întoarce dintr-o lume depărtată, să roage pe toți din jurul ei cu privirea : „Vă rog, liniște, să ascultăm acum greierul...”

Și greierul, fidel la datorie, răspunde chemării :

„Țiric-țiric... Țiric-țiric...”

Aseară a lipsit. A tăcut. A fugit ? A murit ? L-a omorât căldura prea mare a sobei sau gerul prea mare de-afară ? L-a amorțit undeva în culcușul lui tănuț ?

Nu l-a așteptat numai Nina. Toți : Ana, și Marița, și Nicolae Apostol făceau liniște, vorbeau în șoaptă, călcau în vârful degetelor, ca să nu-l sperie, parcă rugându-l să înceapă. Greierul n-a mai cântat, și Ninei i-a fost mai rău.

— De ce nu cântă gleielul meu ? Unde-i gleielul meu ?... L-a omolât lăutăcioasa de fulnică...

A adormit tîrziu, cu aceste cuvinte. Prin somn și în torpoare a scîncit aceste întrebări. S-a deșteptat cu ele...

— Vleau gleielul meu ! Mă log, chemați-l pe gleielul meu...

— Are să cînte iarăși, deseară, Ninișor dragă... Deseară !

Ținînd mîna copilei, Ana ridică ochii spre Nicolae Apostol ca și cum în puterea lui ar sta să învie ori să aducă greierul care de-aseară a amuțit. Are superstițioasa credință că dacă în astă seară greierul va cînta din nou, toate se vor sfîrși cu bine, și Nina va birui boala.

Nicolae Apostol în chipul împietrit nu lăsa să se vadă nimic din lupta lui lăuntrică. Fiindcă în el o înfricoșată luptă lăuntrică se dă.

Își pipăie cu mîna cealaltă scrisoarea din buzunar. E acolo. Iar chinuirea lui de la această scrisoare pornește. Ana nu știe.

Obrazul ei e golit de sînge, privirea istovită, trăsăturile crispate de suferință și nesomn ; dar tot lui îi poartă de grijă. Îi spune în șoaptă, cum vorbesc acum toți în casă :

— N-ai dormit toată noaptea. Du-te puțin și te odihnește. Lasă-ne pe noi... Pe urmă faci tu cu rîndul...

Nicolae Apostol consimte, clătinînd din cap. Își desprinde mîna de mîna Ninei.

Dar nu se duce în cealaltă cameră să se odihnească. Îndată ce a închis ușa, desface scrisoarea și o recitește a zecea oară. De ce tocmai acum îi vine, într-un asemenea ceas ?

Scrisoarea e scurtă

În altă clipă i-ar fi adus pe buze cel mai sălbatic chiot de biruință. Căci, uite, o dreptate tot există undeva pe lume, și atunci când ai ostenit alergînd după dînsa, vine ea la tine să te caute. E scurtă scrisoarea și e de la un vechi, bun și uitat tovarăș. Pe Virgil Săulescu, profesorul de liceu și căpitanul rezervist, l-a cunoscut în lagărul de prizonieri din Germania. Cu el a pus la cale evadarea. Cu el a fugit. Și cu ei a fost prins la jumătatea drumului, ca să fie amîndoi judecați, puși trei luni la temniță grea, pe urmă trimiși în alt lagăr de represiune. Uitase.

S-au pierdut din vedere. Îi citise uneori numele prin ziare. Parcă se îndoia că poate fi vorba de același om. Deputat, discursuri, campanii de opoziție, pe urmă lider al majorității... Nu putea fi tot el. Sau dacă era tot el, cu atîta mai trist! Încă un om înghițit de politică. Și deodată scrisoarea aceasta!

Întîmplarea făcuse ca fostul său tovarăș de evadare și de pătîmîri din lagărul de prizonieri să se întîlnească acum cinci zile cu Tică Știrbulescu, și acesta să vorbească despre comuna Ponoare, despre învățătorul din Ponoare, despre cruntele lui ispășiri fiindcă încercase crima neizbutită de a ridica o școală împotriva tuturor conjurațiilor vrăjmașe. Iar fostul său camarad din timpuri grele deodată își amintise de toate și socotise că a venit ceasul să-i dovedească prietenia. Fusesse la minister, aflate că există oarecare denunțuri, plîngerii și rapoarte absurde, un ordin de anchetă așteptînd pînă cînd îi va veni poftă de plimbare vreunui inspector. Vorbise cu ministrul de-a dreptul.

Îi scria să se urce în primul tren și să vină neapărat la București cu actele doveditoare. Îl asigură nu numai că toate zădărniciile vor fi pentru totdeauna spulberate; dar temutul vorbitor al majorității mai căpătase cuvîntul ministrului că va acoperi toate cheltuielile de lipsă pentru ca școala să poată fi isprăvită în primăvară. Adăuga prietenul că nu e loc să socotească aceasta drept o mărinimie politică, obligîndu-l la vreun legămînt. Aflase de la Tică Știrbulescu îndîrjirea lui împotriva unor asemenea tocmeli și o cunoștea de altfel mai de-

mult, din îndelungatele lor nopți de captivitate. El nu-i va cere nimic. Ministrul nu-i va cere nimic.

Punea o singură condiție : să nu întârzie nici douăzeci și patru de ore de la primirea scrisorii.

El pleacă peste câteva zile la un congres interparlamentar din America. Iar guvernul e pe ducă. Și se poate să cadă din zi în zi. Bugetul e pe drojdie și, ca orice guvern care se respectă, grăbea și acesta să lase succesorului vistieria goală. Încît soarta școlii din Ponoare e astăzi, mai mult decît a fost întotdeauna, în mîna lui Nicolae Apostol.

Scrisoarea a întârziat pe drum din pricina viscozelor și înzăpezirilor de trenuri.

Poate Virgil Săulescu se va fi mirînd de ce n-a sosit încă.

Poate începe și el să creadă că denunțurile, plîngerile și rapoartele aflate la minister n-or fi fiind atît de absurde, de vreme ce învățătorul din Ponoare se sfiește a da ochii cu ministrul și a lămuri tulburile întîmplări.

Răvașul e scurt, a fost ticluit chiar acolo, hîrtia poartă frontispiciul cabinetului ministerial ; în cuvinte, în caligrafia nervoasă, în tonul care nu admite vreo obiecție recunoaște firea hotărîtă a omului cu care a pornit de-a curmezișul unei țări dușmane să înfrunte toate primejdiile. Un asemenea prilej nu va mai întîlni niciodată. De trei ceasuri scrisoarea îi arde buzunarul, și Nicolae Apostol e cu tălpile încleștate de pămînt ca într-un vis rău.

Afară viscolul năpustește-n ferestre, a smuls leăturile din acoperișul școlii neisprăvite, a năpădit troienind încăperile cu intrări desfundate, iar dincolo, în cealaltă cameră, Nina, cu tîmplele scăldate în nădușeală, își cercăiurînd greierul ei...

Cum să-și găsească odihnă ?

În sertar răscolește hîrțile, actele, chitanțele doveditoare.

Sînt toate în cămașa lor de dosar, numerotate, clasate, să lumineze într-o jumătate de oră chiar îndărătnicul de cea mai vădită rea-credință.

Dar între el și singurul judecător din clipa aceasta se întinde jumătate de țară măturată de crivăț, cu trenuri întârziate în gări și cu firele telegrafice rupte. Și dincolo, Nina...

Lumina se învinețește în fereastră. Acuși e noapte — încă o zi pierdută, poate pentru totdeauna. Din nou rînduiește actele în scoarța dosarului. Se ridică iarăși de pe scaun, pășește iarăși pînă la sobă, de aci iarăși la fereastră, din nou îndărăt; captiv în cușcă, așa cum a petrecut cele trei luni încarcerat după încercarea lor de evadare. Măcar de s-ar putea trimite o telegramă ! Ar scrie una lungă cît o scrisoare, o sută de cuvinte, oricîte, deși nu o telegramă îi cere prietenul și ministrul, ci o înfățișare cu actele în mînă.

Nicolae Apostol a ridicat ochii, a încordat auzul.

Crivățul deodată a stătut Brusc, ca o șuvoire retezată cu stăvilarul.

Nu se mai clintește nimic, nimic nu se mai bate în streășină.

O mare tăcere incremenită. Omul cu inima sfîșiată aburește gheața din geam cu suflarea ; prin rotocolul translucid privește în innoptarea albăstrie. După atîta urgie și vaier, neclintirea pare anormală. Poate e un semn bun ; în sfîrșit, un semn bun.

Stihiile au fost poate închise în peștera lor și din nou are să sclipească mîine un soare luminos în nămeți.

Mai citește scrisoarea o dată. O împăturește și o așază să-i ardă iarăși buzunarul.

În vîrfurile picioarelor intră să vadă ce face Nina.

Dincolo-au aprins lampa. Și Nina nu mai e cu ochii închiși. Surîde ; cu degetul la buze, îi face semn să tacă :

— Ssst ! Nu-l spelia ! A venit ial gleielul meu...

Într-adevăr, greierul s-a întors, s-a dezmoțit, a înviat.

Fidel și voios, își țîrîbe chemarea lui :

„Țiric-țiric ! Țiric-țiric...”

Obrajii Ninei au altă viață. Doamne, poate totul n-a fost decît un vis rău : încă o încercare crudă, dar ultima !

„Țiric-țiric... Țiric-țiric...”

— Parcă i-a dat viață acest greier... lămurește Ana. Cum a început adineauri, Nina a și mișcat capul și a prins a zîmbi...

„Țiric-țiric... Țiric-țiric...”

— Tăticule, mămică... Ați văzut că tot n-a putut să-l omoale lăutăcioasa ceea de fulnică? Lasă, c-am să-i alăt eu ei !...

„Țiric-țiric... Țiric-țiric...”

Nicolae Apostol gîndește, cu mîna mică a Ninei în mîna lui : „Este un tren care pleacă dimineața din oraș... Are legătură și cu cel de la haltă... Dacă aș porni dimineața la patru... Mai bine ar fi poate cu cel direct din oraș... M-ar aștepta sania acolo...”

— Cînd am să mă fac bine, numai eu am să-i dau lui de mîncare, nu e așa, mămică ?... Să-mi stîngi filmituli...

— Da, Nina, da ! Acum stai liniștită, ca să te poți face bine...

„Țiric-țiric... Țiric-țiric...”

— Poate dă Dumnezeu... șoptește Ana, ridicînd ochii spre Nicolae Apostol.

Nicolae Apostol pipăie scrisoarea în buzunar. Plicul îi arde degetele.

Dar gîndul roade stăruitor : „Dacă pornesc dimineața la patru...”

Cu o mișcare somnambulică întinde scrisoarea Anei.

Ana o citește, ținînd-o într-o singură mînă, fără s-o desprindă pe cealaltă de pe mîna Ninei.

„Țiric-țiric... Țiric-țiric...”

— Și acum ce vrei tu să faci ? întreabă mama dureros. Vrei să pleci ? Ai putea tu să pleci în asemenea momente ?

Nicolae Apostol răspunde tot somnambulic, cum a întins plicul adineauri :

— Dacă aș porni dimineața la patru...

Ana oftează. Ea îl înțelege. Ea singură știe cum au fost zilele și nopțile lor de patru luni încoace.

Cedează, cu o sfîșiere de inimă, dar cedează :

— Să vedem cum are să-i mai fie pînă la patru dimineața... I-a mai scăzut febra... N-ar trebui să pierdem aceasta ; nu, n-ar trebui... Ție nu ți se pare că arată mai bine ?...

Nina zîmbește dintre pernele albe, cu o ușoară încruntare de nerăbdare la îmbinarea sprâncenelor subțiri :

— De ce nu tăceți ? Îmi spețați gleielul !...

„Țiric-țiric...”

Greierul nu se sperie. S-a învățat cu toate sunetele casei. Știe că aci n-are nici un vrăjmaș. A scăpat și de morala furnicii, amortită undeva, în pământul înghețat, sub troian.

„Țiric-țiric... Țiric-țiric...”

— Am să mă duc. Trebuie să mă duc !... hotărăște Nicolae Apostol. Pînă atunci te culci tu, Ana. Rămîn eu cu Nina...

— Pentlu numele lui Dumnezeu, tăceți odată !...

„Țiric-țiric...”

Nicolae Apostol a plecat la patru din noapte, prin întineric, cu sania despicînd pîrtie în troiene cît statul de om.

A prins trenul la gară, și trenul a purces la rîndu-i să despice alte troiene, gîfîind și întîrziind în stații, cerînd alte locomotive de ajutor, așteptînd pluguri să deschidă calea. A ajuns tîrziu, noaptea, dar tot a ajuns. Înainte de a trece la hotel, cu nerăbdare, s-a oprit la adresa fostului camarad de armă, dascălul de liceu Virgil Săulescu. Teama lui cea mare nu era întemeiată.

Prietenul nu pornise la îndepărtatele lui congrese.

Cu geamantanele gata, își amînase înadins plecarea, ca să-l aștepte. S-au îmbrățișat și nu l-a lăsat să se culce la hotel. A trimis servitorul să urce sărăcăcioasa lui valiză de învățătoras, s-a mîhnit cînd a aflat ce lăsase acasă Nicolae Apostol și a încercat să-l îmbărbăteze ; i-a făgăduit că a doua zi dis-de-dimineată are să-l urmărească pe ministru cu telefonul, ca să-i poată da drumul acasă cu primul tren, și pînă tîrziu s-a trudit să-l zguduie din îngîndurare cu amintirile lor vechi și amare, care acum se învăluiau în dăușie.

Iar, într-adevăr, a doua zi toate au fost gata pînă la amiază. Nicolae Apostol se întorcea spălat de netrebnițele prepusuri, cu o adresă de mulțumire și de felicitare din partea ministrului, cu ordonanță de plată pentru o

sumă care acoperea toate rămășițele cheltuielilor, pînă la ultimul mîner de uşă şi dulap de bibliotecă.

Le avea toate, şi totuşi nimic nu i se luminase pe figură

— Vezi că şi din oamenii cei mai răi, şi din politica cea mai ticăloasă tot se poate storce ceva bun, încruntate Apostole ?! îl dojeni prietenul, încîntat că încheiase atît de repede o faptă bună. Îmi pare însă că nici cu aceasta nu eşti destul de mulţumit...

— Sînt ! Dar de ce toate cu acest preţ ?... Dreptate aveam şi acum trei zile, şi acum patru luni... Fără tine nu mi-ar fi recunoscut-o nimeni... Sau mi-ar fi recunoscut-o cine ştie cînd... Tîrziu... Prea tîrziu...

— Ce vrei ? Țara, prietene ! Aşa e țara ! Aşa sînt oamenii ! Aşa sînt vremurile ! M-am resemnat şi să tund părul de pe broască, dacă se poate. Tot e ceva ! strînse sceptic din umeri Virgil Săulescu. Se uită la ceas şi continuă : Şi fiindcă așa e țara, Apostole, şi n-am izbutit s-o schimbăm nici eu, nici tu, hai să mergem pînă la capăt, pe vadul vechi... E şleau bătut şi sigur. Hai să te descurc tot eu şi tot cu metodele mele, pînă la sfîrşit. Pînă la tren mai ai o oră jumătate. Mergi cu mine la Finanțe şi aranjez cu secretarul general să încasezi imediat ordonanța. Altfel, ai să mai stîrcești cu dînsa pe la uși pînă la sfîntul-așteaptă...

Virgil Săulescu l-a tîrît şi la Finanțe.

Nicolae Apostol se lăsă dus, străin de larma capitalei, de încrucișarea vijelioasă a automobilelor, de strigătul vînzătorilor de ziare vestind prematur criza guvernului, de femeile în blănuri scumpe şi de bărbații întorcînd priviri lihnite după ele, buimăcit de atîta forfoteală şi de atîta mulțime pentru care nu exista nici satul Ponoare, nici școala viscolită de acolo, nici tot ce-i stătea lui căscat în minte : o odaie în care o fetiță, cu arșiță de patruzeci de grade, așteaptă să-i cînte un greier venit din fabulă şi din basm : „Țîric-țîric ! Țîric-țîric...”

Înc-o dată măsură cît de ușor şi de repede se deschid pentru alții uşile cîte i-au fost lui întotdeauna închise.

Temutul prieten, salutat în dreapta şi-n stînga, a mers tîntă la o intrare. Uşierul a deschis ploconindu-se, secretarul general a lepădat țigara şi s-a ridicat de la birou

să primească un lider al majorității și un raportor al bugetului cu toate onorurile cuvenite. L-a poftit să ia loc, a citit ordonanța, a sunat la telefon, a dat un ordin, a trimis ordonanța prin ușier, și într-un sfert de oră Nicolae Apostol își apăsă cu latul palmei în buzunarul de la piept teancul hîrtilor nou-nouțe, încă neatinse de mîna de om.

— Cum vezi, toate se pot face ! glăsui Virgil Săulescu, scoborînd scările și răspunzînd distrat la saluturi. Tu nu știi ce-a însemnat aceasta... Casa închisă ; s-a deschis. Avizul încă neprimit ; a mers și fără aviz. Toate se pot face...

— Toate, prietene ! Ai dreptate. Toate se pot face, dar nu pentru toată lumea...

— Ei, asta-i ! Atunci la ce mi-ar folosi politica ?... Să lăsăm povestea, Apostole ! Nu vreau să ne despărțim împungîndu-ne. Pentru mine e chestie închisă. Am încercat și eu să îndrept politica. N-am izbutit. Singuri și răzleți nu vom izbuti niciodată. M-a strîcat ea pe mine. E mai tare. Ce să-i fac ? Dreptul celui mai tare... Acum merg să te predau și la gară, pachet. Drum bun și să aud numai de bine...

Camaradul providențial l-a dus cu automobilul la gară.

S-au îmbrățișat în amintirea unei vieți care-i contopise, deși de atunci aceeași viață îi despărțea.

— Drum bun, Apostole !

— Și ție drum bun...

Drumul îndărăt a fost pentru Nicolae Apostol mai lung, cu toate că trenul îl străbătea acum mai repede prin trîșenele o dată deschise. În oraș, la han, îl aștepta sania, cum a rămas înțelegerea.

Hangiul a încercat să-i oprească, fiindcă se aflau încă în puterea nopții. Nicolae Apostol a arătat revolverul încărcat, blățile groase de oaie.

Nimic nu-l putea ține locului.

Cerul sticlos, cu stele jucăușe de ger și cu luna plină, le va lumina calea.

— Cît mai repede, Ioane !

Ion își făcu semnul crucii, dădu bici. Nicolae Apostol își potrive revolverul la îndemînă.

— Zice c-o mîncat lupchii două femei din Prigoreni ! îl puse în curent Ion. Vorbeau niște creștini din partea locului... Le-ar hi găsit cîcă numai încălțările și brîiele.

— Tot ce se poate, Ioane. Dar de lupi n-avem a ne teme. Dacă am scăpat eu de oameni, n-am a mă teme de lupi.

— Adivarat ! întări Ion. Așadară, înțeleg că vii cu vești bune de la București ?

— Mai teamă mi-i acum de cele de acasă.

Ion tăcu. Tăcu și Nicolae Apostol.

Au mers așa un ceas, și alt ceas, cu luna în față, de-a curmezișul cîmpurilor albe și pustii.

Cînd a prins a se apropia satul, a început și Nicolae Apostol să se frămînte cu neastîmpăr. Dorm oare ?... Va intra încet, ca să nu-i deștepte. Pe dindos, la bucătărie, pe la Marița... Are să intre încet-încet ; și mîine dimineață, cînd va deschide ochii Ana... Acum nu se mai temea de cele de-acasă.

Pe măsură ce se apropia, se temea mai puțin, într-o siguranță absurd crescută în el. La a treia casă vru să oprească și să scoată zurgălăii calului. Dar n-a mai fost nevoie.

A văzut un om ieșind pe poartă, trecînd prin fața școlii cu zidurile înfundate de nămeți, apărînd în bătaia lunii și venind către dînșii. Era părintele Gherasim Saftu, și deodată, într-o spaimă mai cruntă ca aceea care a simțit-o cînd schijele i-au sfărîmat pieptul, a înțeles.

Părintele Gherasim Saftu l-a cuprins de umeri, de mijloc, l-a purtat ca pe-un copil cînd învață să meargă.

Atît spunea :

— Ai să mă ierți ! Trebuie să mă ierți pentru cîte am spus și am făcut. Ai să mă ierți. Trebuie să mă ierți...

A urcat scările, a deschis ușa ; părintele Gherasim Saftu a rămas afară cu capul gol, cu fruntea rezemată de stîlpul cerdacului.

El a intrat.

Înăuntru se aflau și preoteasa, și alte femei din sat, și una bătrână pe care n-a văzut-o nicodată, cum ieș unele făpturi ale morții din viziuni. numai când au simțit a mort

S-au dat toate la o parte și l-au lăsat să pătrundă în cealaltă cameră, unde pîlpîie luminări de ceară aprinse.

A căzut cu fruntea pe patul mic, peste trupul mic, și minile lui cu ale Anei s-au amestecat, și lacrimile lor s-au amestecat, și suspinele lor s-au topit într-un singur geamăt.

Tîrziu de tot, când a ridicat ochii goiți, Marița Bot, cu spatele lipit de ușă, astupa semnele crestate acolo:

„Tăticule, numai să vezi mata cît am clescut de data tlecută...”

Iar greierul, fidel la datorie, nu contenea chemarea lui caldă, fără să știe că nu mai are de-acuma pe cine chema :

„Țiric-țiric... Țiric-țiric.. ”

Epilog

„Îndărăt sînt morții, înainte — viața ; drumul nu se oprește niciodată.“

— S-arată să fie o toamnă foarte frumoasă ! spuse noul-venit, Mircea Dodon, un tinăr roșcovan la față și cu o pornire pretimpurie spre îngrășat.

Cu ochii mici, verzi și veseli, care n-aveau nimic contemplativ în privire, măsură satisfăcut școala cu livada încărcată de fructe, rondul de flori din față, satul, colinele mai de departe, cerul de septembrie molatic și pal.

— O toamnă foarte frumoasă ! repetă. Mai rar o asemenea privești !

— Da ! întări Ion Amza. Toamnele de aci sînt foarte frumoase. Chiar cînd încep ploile cele mocnite și lungi, nu ți se urăște. Îți închipuiești că într-un sat ca acesta, cu livezi, cu gospodării înstărite și cu drumuri pietruite de nădejde, trec mai ușor chiar săptămînile de ploie. E un loc binecuvîntat.

— Ai avut noroc ! exclamă cu pizmă Mircea Dodon. Mare noroc să capeți catedră aci ! La Sofienii mei cred că nu m-așteaptă aceeași procopseală...

— Ba de fel. Ai să mergi și ai să vezi. Nu-i chiar ca aici. Un sat mai mic, dar tot gospodăresc și destul de

vrednic. Mai toate satele dinprejur s-au ridicat în câțiva ani din vechea lor ticăloșie și resemnare. A fost destul ca reședința comunei s-o ia înainte, ca toate să se țină după aceste Ponoare, în ciuda pustiului și sărăciei de odinioară. Firește, nu-s sate model, ca în pozele cărților. Dar nici ruinile care cutremurau pe părinții noștri.

Amîndoi au tăcut un timp, uitîndu-se la casele albe ascunse-n livezi, la șoseaua șerpuind spre culmea dealului din față, cu pomi tineri plantați de o parte și de cealaltă.

Ion Amza își aminti datoria de gazdă mai veche și pofti noul-venit să ia loc pe banca dintre brăduți :

— Să stăm jos ! Mai avem de așteptat măcar jumătate de ceas pînă se întoarce moș Nicolae de la cimitir.

— Ți-e rudă de-i spui moș Nicolae ? întrebă Mircea Dodon, așezîndu-se cu mîna rezemată de spata băncii.

Ion Amza începu să rîdă :

— Nici nu mi-e rudă și nici nu e atît de bătrîn domnul Nicolae Apostol ca să-i spun moș... Dar așa mi-a venit pe buze de la început, acum trei ani, cînd am sosit să-mi iau postul în primire și l-am cunoscut. Mi-a venit să-i spun moș Nicolae ori moș Apostol, fiindcă e sfătos, răbdător și blajin ca un unchiaș... E mult mai înțelept și mai trăit decît îl arată vîrsta...

— Cum nu se potrivesc părerile despre oameni ! exclamă Mircea Dodon. Tata spunea despre dînsul că în școală era foarte focos. Scăpăra ! Mi l-a zugrăvit așa ca pe-un armăsar care mereu se frămîntă să rupă zăbăluța.

— Și de la tata știam același lucru... mărturisi Ion Amza. Numai că și eu, și dumneata, și părinții noștri am uitat cu toții că dînsii l-au cunoscut acum douăzeci și șase, douăzeci și opt, treizeci de ani. Atunci, în școală, va fi fost într-adevăr altfel. Viața a trecut, a lăsat urme și răni, a potolit multe avîntări și a alinat multe amaruri...

— Văd că vorbești și dumneata ca un unchiaș ! zîmbi Mircea Dodon cu un sclipet de veselie în ochii mici și verzui. Mi se pare că te-ai molipsit de înțelepciune.

Ion Amza se apără, zîmbind la rîndu-i :

— Ba deocamdată încă nu ! Trebuie să mărturisesc că încă n-am prins înțelepciune. Mie încă îmi vine să

zburd. La fiecare două-trei luni îmi dă prin cap altă năzbîtie de reformă și vin cu dînsa în proțap la moș Nicolae ! Moș Nicolae mă ascultă surîzînd cu un fel de mîhnire. „Mai încet, tinerețe ! îmi spune. Viața omului e lungă, și din nefericire nimic nu se poate face bătînd din palme... Din nefericire multe nu se pot schimba nici cu cel mai fierbinte avînt singuratic. Vor fi cu puțință numai într-o schimbare generală, din temelii...” Pe urmă văd că are dreptate. Graba e dușmanul cel mai mare al binelui. Eu o învăț acum, și învățătura mi-e ușoară, fiindcă stă el lingă mine să mă țină în frîu cînd vreau să iau cîmpii. A lui a fost mai grea, fiindcă era singur, făcea pe socoteala lui experiențele și fiindcă nu avea încă nimeni încredere în experiențele lui... Numai la un an după ce-am ajuns aici mi-am dat pe deplin și treptat seama ce-a pătimit dînsul aici și cu ce-preț le-a săvîrșit toate. Le-am aflat de la unii și de la alții. Le-am reconstituit. În orice caz, prea puține din toate acestea le-am cunoscut de la el. Nu-i place să vorbească despre ce a făcut și cum a făcut... Tata n-a greșit cînd m-a trimis aici.

— Cum ?... se miră Mircea Dodon. Și pe dumneata tot tătinele dumitale te-a trimis aci ?... Ce curios ! Pe mine, la fel. Cînd mi-am luat diploma, tata mi-a spus același lucru : „Ca să iasă un dascăl ca lumea din tine, trebuie să faci măcar doi ani ucenicie la Nicolae Apostol !” După asemenea vorbe, nu e nevoie să-ți mai arăt ce cult are el pentru acest moș Nicolae... E și ușor de închipuit ! În școală, domnul Apostol culegea jucîndu-se toate premiile și concursurile. Tata era în gloata cea mare... Sache Dodon, Cîrlanul, așa-i spunea... Singura lui celebritate i-o făceau colacii și colivele trimise de bunicu-meu, părintele Mihalache Dodon, Dumnezeu să-l ierte, din care se înfrupta toată școala... Și așa am ajuns eu astăzi aici. I-a scris Domnul Nicolae Apostol i-a răspuns că tocmai se înființează o școală, deocamdată numai cu două clase, la Sofieni... I-a făgăduit că mă ia sub aripa sa. Se pare că are trecere aici în județ, la revizorat, printre oamenii politici, la minister... Peste tot. A fost destul să scrie el ca să capăt numirea așa cum a vrut-o

tata, pe vremea asta, cînd e atîta bătaie pe locuri. Face politică de se bucură de atîta ascultare ?

Ion Amza prinse a rîde din toată inîma :

— Să-ți dau un sfat ! Să nu-i vorbești cumva de politică și de partide. E singura discuție în care se supără și își pierde cumpătul. Nu numai că nu face politică, dar are ură pe politica de procopseală și a dezbărat toate satele dimprejur de patima politicii după năravul partidelor...

— Asta-i ceva nou ! se minună proaspătul venit.

— Nou, și pot spune extraordinar ! Ai să asiești poate la vreo alegere, fiindcă nu trece un an, doi să n-avem alte alegeri în țară. Ai să vezi atunci cum toate bandele de agenți electorali ocolesc satele acestea. E știut acum că oamenii de pe aici, doar cu rare, foarte rare excepții, dau ascultare numai lui moș Nicolae. Vin, îl întreabă : „Ei, ce ne facem, domnule învățător ? Votăm alți răi ?” Dînsul îi lămurește și îi luminează : „Nu vă lăsați amăgiți, fiindcă nimeni nu vă dorește binele pînă ce nu s-o înjgheba un partid cu adevărat al muncitorilor”. Iar ei nu-i ies din cuvînt. De aceea toți cloncanii politici de prin partea locului, domnul Emil Sava, domnul Spirică Necșulescu și alții, nu-și mai trimit dălcăușii la noi... Acum se întrec, cum vin la putere, care să facă un pod, care o șosea. Știu că vorbele și palavrele nu mai prind la oamenii noștri... S-au îegat în hora asta și comunele de dimprejur. Așa se întîmplă drăcia-dracului că moș Nicolae, care nu face politică și are dezgust de politica partidelor de procopseală, hotărăște el soarta multor liste în alegeri... Împinge de o parte ori de alta patru-cinci mii de voturi ca nimica, iar voturile acestea cîntăresc greu în balanță, după cum cîrmuitorii partidelor în luptă fac legămînt ori nu pentru unele îmbunătățiri măcar prin partea locului. Așa, satele tot se aleg cu ceva.

Mircea Dodon se răsuci pe speteaza băncii, să privească mai bine școala chipeșă, încăpătoare și veselă în spoitul ei alb, cum nu mai văzuse încă alta. Spuse :

— Atunci nu mă mir că a izbutit să capete așa școală !

Învățăcelul mai vechi al lui Nicolae Apostol protestă cu indignare :

— Aici te înșeli ! Școala n-a căpătat-o de la mairii zilei. A făcut-o el singur, cu sînge și cu multe suferințe... E o istorie pe care nimeni n-are s-o știe nici odată deplin, fiindcă n-o spune la nimeni. Unele amănunte le-am aflat de la alții. Altele, nu ! Se pare că odată, atunci cînd a fost în joc soarta școlii acesteia și viața fetei lui, și-a lăsat fetița pe patul de moarte și a plecat să-și salveze școala.

— Dar asta-i cruzime ! Nu-i ceva prea lăudabil pentru un părinte...

Ion Amza zîmbi cu tristețe :

— Se poate să fie și ceva crud. Dar e ceva în afară de egoismul omenesc. Meșterul Manole nu și-a zidit și el nevasta la mînăstirea Curtea-de-Argheș ? Iar nimeni nu-l osîndește acum pentru aceasta ! A devenit erou de legendă... Eu înțeleg mai bine, ca unul care sînt feciorul unui învățător ce nu s-a învrednicit să înfăptuiască nimic în felul meșterului Manole. Sîntem șase copii. Tata s-a îngrijit de noi, s-a îngrijit de pămînt. E om cu stare. Cu mai multă stare decît are nevoie un învățător. A adunat zestre fetei. Am frați mai mici la Universitate, la școala militară, la liceu... Dar școala din satul lui e cum a găsit-o acum douăzeci și șase de ani... Dacă toți ar face numai așa, în slujba noastră ne-am reduce să încasăm lefurile și să așteptăm minuni de acolo de unde nu pot veni.

Flăcăul lui Sache Dodon, Cîrlanul, nu-și stăpîni scîlpiria ironică din ochii verzui :

— Pînă una-alta, mă conving de un lucru : moș Apostol al dumitale și-a găsit un ucenic infocat... Încă n-am auzit pe cineva vorbind cu atîta evlavie despre un om.

Ion Amza își privi noul camarad cu atenție. Voia să afle dacă nu străbate o batjocură răutăcioasă pe chipul noului-venit.

Dar nu era aceasta.

Era numai o nepotrivire de fire.

Mircea Dodon, nepot de preot bine hrănit, fecior de dascăl bine hrănit, el însuși bine hrănit, socotea toate cu o fără-de-grijă ușuratică și judeca viața cu o voioșie prea tînăra. Pe cînd el, smead la față, cu ochii arzători de o patimă care-l muncea de trei ani, patimă aici deș-

teptată, părea mult mai copt, fiindcă se folosise de experiența părintelui său sufletesc.

Neîncrederea de o clipă se risipi.

Urmă avîntat :

— Am evlavie fiindcă omul acesta m-a deșteptat dintr-un somn. Cînd am venit aici, eram un vierme. Ți-am spus în cîteva minute care a fost atmosfera de acasă... Tata se achita și se achită de slujba lui ca un funcționar bucuros că nu-l apasă prea mare control de sus. A căpătat dragoste de ban. Dragostea s-a făcut nesățiu. El e arendaș, morar, orice. în afară de dascăl cu tragere de inimă pentru dascălia lui. Așa am crescut... Tot ce-am învățat la școală n-a deșteptat altceva în mine. Îmi părea rău numai că am fost sacrificat oarecum. Sînt copilul cel mai mare. Tata m-a dat la normală numai fiindcă pe atunci nu era destul de cuprins și fiindcă eu căpătasem o bursă. Pe ceilalți frați mai mici i-a înlesnit să urmeze cariere, ca să spun așa, mai nobile. Unul se face ofițer. Altul — magistrat. O soră a urmat literele... Mă consideram o victimă. Îmi pusesem în gînd să fac și eu ca tata, doar ceva încă mai mult. Să mă instalez la o școală, să-mi caut întîi de sufletelel meu, să mă însor, să învîrt și eu o afacere ca dînsul, de arendășie sau de pădure sau de moară... Cu obștiile știam că se pot face destule învîrteli ! Pe urmă, cînd voi simți că am prins destul cheag, să mă arunc și în politică și să mă pricopsesc de-a bineleă... După război, atîția dascăli de țară au ajuns deputați și prefecți ! Eu de ce nu ? Cu aceste gînduri am venit aici...

Ion Amza se opri să privească departe, poate nu peste dealul din față, ci în el însuși, cel de atunci.

— Te plictisesc toate acestea ? întrebă deodată.

— Nu ! pronunță Mircea Dodon. Cînd te aud, parcă aud cele ce povestea tata despre începuturile lui. Și el și-a descoperit chemarea după ce-a ieșit din școală, abia cînd s-a frecat de viață. Numai că el n-a luat-o în tragic. S-a înhămat la ham și a tras înainte cum l-au ajutat puterile...

— Eu am avut alt noroc... Pornisem așa, iar aci am dat peste acest mucenic al nostru, neștiut de nimeni. El, și mai cu seamă faptele sale mi-au deschis ochii... Cînd

venisem, de-abia era inaugurată școala de un an. Atunci se înființaseră încă două catedre. Ca și dumneata, m-am minunat de această școală măreață. L-am invidiat pe moș Nicolae că atât de bine știuse să se învîrtească. Numai pe urmă am aflat cu ce preț le-a plătit toate... Au dînsii o femeie de credință a casei, una Marița Bot. De la dînsa am prins eu cîte un cuvînt despre peripeții de necrezut... Dușmăniile de aci, politică, prigoane, preotul și un politician hotărîți să-l îngenunche ori să-l extermine, primarul, un fost elev de-al lui, dîndu-și mîna cu dînsii în această nobilă operă... Și deodată toate s-au șters, s-au năruit, au căzut la pămînt. A biruit el ! Dumneata spui că a fost crud cînd între copilă și școală a ales școala ?... Nici nu-ți închipuiești însă cum s-au petrecut lucrurile... Se întorcea în sfîrșit cu hîrtia care pune capăt tuturor piedicilor, cu banii pentru terminarea clădirii. Acasă îl aștepta fetița cu mîinile pe piept... Tot timpul cît fusese bolnavă ascultase un greier... Era bucuria ei... Un greier al casei, ascuns undeva în sobă. Cîntînd : „Țiric-țiric”. Toată iarna a mai cîntat și după ce au dus-o la groapă. Imaginează-ți nopțile lor ! Un tată și o mamă care și-au îngropat copilul, iar greierul continuînd cîntarea lui o noapte, zece, o sută, pînă în primăvară... Și un semn la ușă, unde măsurau cît a crescut copila la fiecare șase luni... Semnul există și acum, crescut cu briceagul... Aceasta nu e cruzime. Eu o numesc mucenicie, martiraj, eroism, sacrificiu — așa i-aș spune dacă el n-ar avea oroare de cuvinte sforăitoare. El spune cu simplitate că și-a făcut datoria... Vezi, așadar, că pentru un asemenea om nu se poate să nu am evlavie... De altfel, sămînța lui a prins mai adînc în mine. Aici mă simt un parazit. Am venit la lucru de-a gata. Mai stau anul acesta școlar care începe. Dar la toamna viitoare plec ajurea, cer o mutare într-un loc unde este totul de făcut din nou...

Ion. Amza tăcu.

Noul-venit privi cu alți ochi impunătoarea clădire în jurul căreia filfiia nevăzută umbra unei copile moarte, pentru care o iarnă întreagă cîntase un greier chemînd-o zadărnice : „Țiric-țiric, țiric-țiric...”

Prin ferestrele deschise se vedeau perçii proaspăt spoți pentru începutul de an nou școlar, tablourile murale, hărțile mari.

Nici unul dintre dînșii n-aveau de unde să știe cum a fost vreodată școala cea veche și sprijinită în proptele, unde Nicolae Apostol, coborît singur într-un sat apatic și împresurat de vrăjmășii, desena el, cu creioane colorate, hărțile pe coli de hîrtie lipite. și tot el croise copiii din Ponoare cea dintîi privată.

Mircea Dodon ceru nedumerit o lămurire :

— Și cine e acest Andrei Colibășeanu ? De ce se cheamă școala „Andrei Colibășeanu” ? Vreun donator, ceva ?

Ion Amza răspunse cu un fel de înverșunare :

— Nu e un donator ! E numele celui dintîi învățator din Ponoare. Aici nu-l înțeleg eu pe moș Nicolae. Acest Andrei Colibășeanu a fost vreo douăzeci și cinci de ani învățator în sat. N-a făcut nimic. A sfîrșit rău, în beție și ticăloșie. Iar moș Nicolae, în loc să-i lase netrebnicia uitată, a găsit de cuviință să-l slăvească, dînd numele lui celei mai frumoase școli din județ. L-am întrebat... Mi-a răspuns că sînt prea tînar ca să înțeleg. Mi-a spus că breasla noastră numără și astfel de oameni căzuți la datorie, neștiuți de nimeni, omoriți din viață... De aceea a vrut el să boteze școala cu numele unui anonim ca acesta. Are și el curiozitățile sale... Un om nu poate să fie perfect.

— În sfîrșit ! rîse înveselit Mircea Dodon. Bine că te-am prins și cîrtindu-l puțin. Mă luasem de gînd cu atîta evlavie și apostolat...

Celălalt se apără :

— Nu-l cîrtesc. Însă nu-l înțeleg !... Aceasta e tot. Sînt unele lucruri la el care îmi scapă. Bunăoară acum. S-a dus cu soția la cîmîtur. Aceasta o fac în fiecare duminică. Înțeleg. Se duc să pună flori și să aprindă candelă la mormîntul fetei. Pentru dînșii nu există măcar consolarea altui copil. N-au mai avut altul. Era prea tîrziu. Se duc și se întorc, foarte împăcați acum cu viața. Cu un fel de tristețe care îi innobilează, și atît !... Le-a rămas școala, care prin ei există, satul, care prin ei este

aşa cum îl vezi... Dar de ce mai poartă grijă şi de mormîntul acestui Andrei Colibăşeanu ? I-au făcut cruce de piatră. Şi aprind candelă... Nu-i înţeleg. Un beţiv şi un ticălos care ne-a făcut breasla de ocară nu merită asemenea cinste... Ion Amza se ridică de pe bancă : Uite-i că vin !

— Pare un ţăran. Un fel de răzeş... spuse Mircea Dodon cu deziluzie

Ana şi Nicolae Apostol se apropiau de marginea drumului pietros cu paşi linceziţi de moleşeala dimineţii de septembrie, ori poate de anii cîţi îi purtau cu dîşii, ori poate de amintirile mîhnite din cimitir.

El era îmbrăcat în straie de şiac, purta pălăria în mîină, să-şi lase fruntea lată în bătaia soarelui molcom. Ea era îmbrăcată în rochie neagră în pliuri, de stofă călugărească, şi cu bluză albă de ţară, cusută la mîneci, pe umeri şi piepţi cu fluturi negri de arnici.

Amîndoi aveau tîmple surite.

Dar amîndoi priveau senin înainte.

Nicolae Apostol l-a recunoscut îndată pe noul-venit. I-a întins mîna cu bucurie :

— Nu-i nevoie să te numeşti ! Semenii leit cu Săche Dodon al nostru, de acum douăzeci şi şase de ani. Ia poftim ; poftim, că astăzi eşti oaspetele nostru la masă. Haide să-mi dai veşti de la Cîrlanul nostru.

După masă au pornit tustrei : Nicolae Apostol, Mircea Dodon şi Ion Amza ; au pornit spre Sofieni, să dea în primire noului dascăl şcoala cea nouă.

Au făcut drumul agale pe jos, în lumina lină a începutului de toamnă, cu funigei plutind legănaţi în văzduh.

De la şcoală, Nicolae Apostol s-a abătut la vechea şi părăsita curte a boierului Lascăr Sofian.

După expropriere, Dimitrie Sofian vînduse şi restul moşiei la ţărani. Conacul rămăsese pustiu, aşteptînd o folosinţă care prea mult întîrzia. Feciorul fostului stăpîn cheltuia ultimii bani în străinătăţile lui. Aici totul se prefăcuse, şi încă se mai primenea. Bordeiele pălmaşilor de atunci îşi dezghiocaseră învelişul de lut. Din scoica veche, lepădată, au răsărit pe ici-colo case tinere în livezi tinere.

Numai clădirea cea mîndră și parcul sălbăticit se pă-răgineau, trase la o parte din calea veacului.

Nicolae Apostol o luă înainte.

Cei doi învățăcei rămăseseră în urnă să cerceteze ar-buștii rari, crescuți în neorînduială și năpădiți de liane.

Nicolae Apostol a urcat treptele, acuma pustii, pe care de atîția ani le cunoștea.

Deodată a zvîcnit schelălăind un cîine jigărit, un cîine al nimănui, fugind cu coada între picioare și ascunzîndu-se sub un hambăr strîmb în piloți. Și o amintire de mult ațipită într-un ascunziș al tuturor amintirilor s-a deșteptat împîclind privirea învățătorului din Ponoare.

A rotit ochii. Toate acestea le mai văzuse. Le mai știa. Le recunoaște

Așa i-au mai apărut lui o dată, atunci cînd cobora treptele însoțit de cîinele cel mare și negru, cu zgarda nichelată și cu mersul decorativ. Erau ferestrele luminate, se auzeau înlăuntrul zumzet de muzică și zîngăt de pahare, afară mulțimea ospăta în jurul focurilor și al buților desfundate. Într-o stranie nălucire de o clipă, totul se stinsese, amuțise, ca să apară așa cum arată acum. Le recunoștea toate Nicolae Apostol.

Clădirea părăginită cu ferestrele oarbe, parcul sălbăticit, brazii ciungi, grajdurile ruinate, toată curtea golită de alaiul de-atunci și de glasul stăpînului; totul mort, negru, pustiu, sfîrșit, chiar și cîinele acesta de adineauri, al nimănui, dormind pe granitul peronului acoperit de mușchi și de lăstarii crescuți printre lespezi.

O lume se pregătea s-o înlocuiască pe cealaltă.

Povestea celei dintîi se apropia de încheiere. A celeilalte abia va să înceapă.

Învățătorul din Ponoare coborî treptele cu mersul lui pretimpuriu bătrîn.

Jos îl așteptau învățăceii cei tineri. Trecură fiecare de o parte și de alta. Mîrcea Dodon rosti :

— După cîte-mi spune colegul Amza, acest Lascăr Sofian a fost un teribil satrap al ținutului. Asemenea oameni au ținut țara în loc...

Nicolae Apostol îl potoli cu blindețe :

— Da și nu. Nu trebuie să-i osîndim atît de repede. Își apăra o lume a lui, care murea. Era cel puțin un

dușman pe față. Mai primejdioși mi-au părut întotdeauna ceilalți, demagogii, care, sub cuvînt că grăbesc lumea cea nouă, o împing cu viclenie pe drumuri rătăcite numai ca să-și îndeestuleze nesațiul lor...

Mircea Dodon lăsa să treacă un timp, nedumerit de asemenea păreri.

Tîrziu, nu-și putu stăpîni gîndul :

— Mă miră asemenea vorbe de la un om care-a făcut tot ce-ai săvîrșit dumneata.

— Mirările au să-ți treacă ! îl asigură domol Nicolae Apostol. Cu timpul au să-ți treacă, atunci cînd ai să înțelegi că drumul nostru prin viață nu-i scris cu o linie dreaptă și neîntreruptă într-o carte. E plin de ocoluri, de șovăieli, de opriri. De căderi chiar. Unii au putere să se ridice... Alții rămîn acolo, căzuți. N-avem de ce-i osîndi. Dreptul acesta nu-l avem. Cel mult îi putem plînge...

Nicolae Apostol privi cu ochii lui uzați drumul pe care altădată păsea un flăcăiandru cu hainele pirpirii suflate de vînt.

— Da ! repetă. Îi putem plînge, dar să nu întîrziem prea mult jelindu-i. Viața e aspră. Nu-ți îngăduie să privești înapoi nici ca să regreti, nici ca să osîndești. Privești ca să aduni de acolo puteri vechi și să pornești mai hotărît înainte. Datoriile noastre înainte sînt, și sînt multe...

Pe urmă pașii lui au tresărit mai vii. S-ar fi zis că în praful potecii caută urmele altor pași, lăsate acolo de tînărul de odinioară, cînd învățătorul cel nou din Ponoare urca dealul în singurătatea neprimitoare a unui sfîrșit vîntos de toamnă și cînd îl privea din spate, cu o brazdă încruntată între sprîncene, stăpînul de atunci al acelor locuri.

**De același autor
au apărut:**

IN EDITURA PENTRU LITERATURA

INTUNECARE

roman, ed. 1953 ; ed. 1955 ; ed. 1957 ; ed.
1959 ; ed. 1960 ; ed. Biblioteca pentru toți,
2 vol., 1962 ; ed. în lb. maghiară, 1956

APOSTOL

roman, 1955 ; ed. în lb. maghiară, 1957

AURUL NEGRU

roman, 1956 ; ed. 1961 ; ed. în lb. ma-
ghiară, 1957

CALEA VICTORIEI

roman, 1957

1907

roman, 3 vol., 1957

ORAȘ PATRIARHAL

roman, 1961

VLADIM

roman, 1962

DOCTORUL NEGREA

povestire (Cartea poporului), 1949

NEPOATA LUI MOȘ URSACHI

povestire (Albina), 1953

AJUN DE REVOLUȚIE 1848

povestire, 1954

AI NOȘTRI CA BRAZII
povestire (Luceafărul) 1955

UNCHIUL DIN AMERICA
povestiri, în lb. maghiară (Comoara), 1958

CELE DINTII POVESTIRI
1958

DRUMUL CU PLOPI
nuvele, 1961

VALSUL ROZELOR
nuvele alese, în lb. maghiară, 1959

DESPRE SCRIS ȘI SCRITORI
eseuri (Studii literare), 1953

INSEMNĂRI DE CALĂTOR, REFLECȚII
DE SCRITOR
1958 ; ed. în lb. germană, 1959

NEPOȚII GORNISTULUI
scenariu de film, în colaborare cu Mihai
Novicov, 1952

PÎRJOLUL
piesă de teatru, în colaborare cu Dinu
Bondi, 1954

ÎN EDITURA TINERETULUI

OAMENI DE IERI. OAMENI DE AZI.
OAMENI DE MÎINE
roman, ed. I. 1955 ; ed. a II-a, 1956

VINO ȘI VEZI
nuvele, 1954

FRAM URSUL POLAR
povestire, ed. 1953 ; ed. 1955 ; ed. 1959 ;
ed. în lb. maghiară, 1953

NEGHINIȚA
1958 ; ed. în lb. maghiară, 1960 :
ed. în lb. germană, 1961

MOARA DE LA COTUL DRACULUI
nuvele (Biblioteca școlarului), 1961

Redactor responsabil : ANDREI RUSU
Tehnoredactor : IONEL GHEORGHIU

*Dat la cules 04.12.1962. Bun de tipar 06.03.1963.
Apărut 1963. Tiraj 60.145 ex broșate. Hîrtie tipar înalt
tip B satinat de 65 g/m². Format 540×840/16. Coli
ed. 22,75. Coli tipar 27. A. nr. 457/1962. C. Z. pentru
bibliotecile mari 3 R C. Z. pentru bibliotecile mici
3 R-31*

Tiparul executat sub comanda nr. 21.244 la
Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii”
Piața Scînteii Nr. 1, București — R.P.R.

Lei 10,50